

Davidis Chytræi

REGVLÆ VITÆ.

Accessit huic postremæ editioni,
Genus ipsum VIRTVTIS, metho-
dicè explicatum, quod hætenus
quidam desiderarunt.

INDEX, SENTEN-
TIAS SALOMONIS ET SY-
racidæ, cum Regulis vi:æ con-
gens.

ISLEBIÆ.

Typis & Sumptibus Henningi Grossij Bib. Lip.

CVM PRIVILEGIO.

Joh. Conrad Caupenig D.

INCLYTET
POTENTISSIMI, DAN-
NIAE, NORVVEGIAE, GOTHOR-
rum, Vandalorum &c. Regis
FRIDERICI II. filio,
Principi serenissimo, D.
CHRISTIANO,
Regi electo.

S. D.

IGISMUNDVM
Regem Romano-
rum, sapientissimi
patris Caroli IV. con-
silio, literis Latinis
mediocriter eruditum; accepimus,
in Consilio Constantiensi, saepe
(:) 2. quere

queri solitum, Neminem ex suis principibus, in illo orbis Christiani senatu esse, qui in deliberationibus cum exterarum nationum nominis Christiani legatis, absq; interprete, animi sui sensa exponere alijs lingua latina posset. Idq; domum Constantiâ reuersum Palatinum Ludoicum electorem, Ruperti Imp. filium sæpè cum gemitu retulisse, & senem iam, latinas literas discere cœpisse, Iacobus VVimphelingus alicubi recitat. Sic in vita primi Ducis VVitebergensis, Eberardi sapientis, legimus sæpè eum, in conuentibus Imperij, & profectionibus Italicis, & alijs, grauiter iratum suis tutoribus fuisse, quòd adolescentem doceri latinam linguam prohibuissent. Neminem enim magis, quàm principibus, doctrina & linguarum cognitione opus esse.

Quàm

Quàm honorificum fuit aui tui
paterni Christiani III. auunculo ,
Ioachimo I. (Friderici I. electoris
Brandeburgensis à Sigimundo
Imp. in Concilio Constantiensi cre
ati pronepoti) cùm in celeberrimis
Imperij comitijs Augustæ anno
1530. solus ex omni principum
numero delectus est , qui proceri-
bus regni Croatia, & aliarum na-
tionum exterarum legatis latina o-
ratione responderet ; quod munus
magna cum eloquentiæ & graui-
tatis laude executum esse accepi-
mus, cùm ex principibus ecclesia-
sticis nemo tum idoneus adesset ,
qui Pontificis legato, Cardinali
Campegio, de aduentu in Germa-
niam felici gratulari vellet : sed
huius etiam proauunculi tui latinè
orandi facultatem, episcoporum
inscitix ac infantix præsidio es-

se, ac vices eorum subire oportuerit.

Hæc nobilissimorum Regum & Principum, & maiorum tuorum, sapientissima de literis iudicia & exempla, cum mandatis verbi divini, quod erudiri Reges ac Iudices terræ iubet, congruentia; non dubito tibi quoq; ad amorem & studia literarum ardentius complectenda & colenda, calcar adhibere. Nullus est enim, quem oportet vel plura vel meliora scire, quàm Principem, cuius doctrina omnibus debet prodesse subiectis, inquit de re militari Vegetius.

Summa verò & præstantissima principis scientia, & pulcherrimū decus, & omnis Heroicæ laudis fastigium & apex est, cum Princeps, velut Dei imago, & Dei vices in terris gerens, Dominum
Deum

Deum & seruato rem nostrum Ie-
sum Christum rectè agnoscit : &
veram religionem , iusticiam , ve-
ritatem , beneficentiam & cate-
ras vittutes Deo placentes intel-
ligit & amat ; earumq; cultura ,
Deo supremo regi similis & con-
formis esse , & exemplo subiectis
sibi populis prælucere studet : ac
Dei organon salutare est , per
quod doctrina de vero Deo , sapi-
entia legum , quæ totius guberna-
tionis Reipub. & vitæ privatæ , o-
mniumq; virtutum Deo placen-
tium norma est , & ceteræ artes ,
gratam de Deo famam spargen-
tes , & necessaria vitæ præsidia ad-
ferentes ; cum obedientibus ipsi
populis , & alijs communicatæ ;
florent & propagantur.

Etsi enim inter duo illa sum-
ma viri principis officia , & re-

(:) 4 genda

genda & actuenda Reipub. instrumēta & præsidia, leges & arma; horum quoq; scientia & vsus, Regi interdum necessarius est: tamen ideo tantum capienda sunt arma, vt in pace homines legibus & iudicijs regi, & colligi Deo æterna Ecclesia, & pietas, iusticia, aliaq; vitæ politicæ & œconomicæ officia coli tranquillè possint.

Præcipuus igitur & vltimus Gubernationis regum ac principum finis est, legum diuinarum & humanarum custodia & executio, vt Dei sapientia, bonitas, & iusticia, in legibus, iudicijs, defensione bonorum, pœnis nocentum, & disciplinæ ac pacis conseruatione conspiciatur & luceat; & homines legibus obedientes, Dei archetypi sapientiæ & iusticiæ conformes fiant, sicut grauissimè
etiam

etiam apud ethnicos dictum est ;

Δίκην νόμου τέλει ὁ θεός. νόμος δὲ ἀρχοντὶ ἐργον. ἀρχων δὲ εἰκὼν τοῦ θεοῦ τὰ πάντα κοσμοῦντος, αὐτὸς ἐαυτὸν ἐξ ὁμοιότητος τοῦ θεοῦ δι' ἀρετῆς καθιδέσας.

Rex bonus est imago Dei omnia regentis & exornantis, cum se ipse similem Deo virtute reddit. Officium verò & opus Regis proprium est Legum custodia. Legum verò finis est iusticia, vt hominum vita & mores cum norma Legum & Deo archetypo congruant.

Quare in ecclesia Deus disertè principibus & regibus populorum præcipit, vt librum legis diuinæ, continentem normam veræ agnitionis & cultuum Dei, & Regulam consiliorum, actionumq; vitæ, in gubernatione Reipub. & priuatis moribus omnium, diligenter & assiduè legant, discant, custodiant, dies ac noctes meditentur, e-

(:) S amq;

eamq; normam in tota guberna-
tione, & officijs omnibus erga De-
um & homines sequantur, nec vn-
quam ex oculis aut manibus rece-
dere patiantur. Ios. 1. Deut. 17. &
Psal. 2. nominatim etiam E R V-
Diri in vera de Deo & filio Dei do-
ctrina, & bonis literis & artibus,
quæ ad intelligendam filij Dei do-
ctrinam necessariae sunt, principes
iubet. Non enim legi aut intelligi
liber doctrinae coelestis, sine literarum
& linguarum, quæ in scholis
traduntur, cognitione potest. Mul-
tò minus de religione, de iusticia
& iure, & alijs grauissimis con-
trouersijs, quæ ad regum & prin-
cipum cognitionem & iudicia de-
feruntur, iudicare possunt, cum i-
psi scientia literarum, & iuris diui-
ni ac humani doctrina, non sunt
instructi, nam alienis tantum ocu-
lis

lis videntibus, & ministris solis omnia negotia commendantibus, sepe glaucoma, vt Plautina voce vtar, incautis obijcitur: quo fascinati, turpissima in consilijs & iudicijs errata frequenter admittunt.

Carneadem, virum sapientem, olim dixisse ferunt, Regum & Principum filios equitare solummodo, & ferè nihil aliud benè & præclare discere. Ex hoc vulgo principum, & equitum turba, quæ nihil equestre, nisi idem *ἄμωρον* sit, esse iudicat, te haud dubiè eximes: & vera pietate, eruditione, sapientia & omni virtute animum expolire, & ad gubernationem præparare studebis, vt paulò post piè & sapienter Rempublicam administres, inq; patris crescas munia magna tui.

Ad hoc summum in terris munus gubernandi alios, in primis etiam virtutum doctrina, & Historiarum exempla profunt, quæ imagines bonorum & salutarium regum ac principum, ad imitandum proponunt, & iustorum confiliorum exitus felices recitant, contra verò tyrannorum & ignuorum principum impietatem iniurias, libidines & alia scelera, quæ horrendas pœnas & mutationes interitus regnis & principibus & subiectis populis attrahunt, removelisq; fugienda esse gubernatores monent.

Vt enim in Deo, sapientia, bonitas, iusticia, veritas, beneficentia & cæteræ virtutes eximie luceant & splendent in omnibus operibus Dei: ita in Regibus & principibus, qui Dei imagines, & De

.vicio

vices in terris gerere debent, eas-
dem virtutes, velut sapientiæ & iu-
sticiæ diuinæ radios fulgere & con-
spici decet, vt subiecti illis popu-
li, ad eorum exemplum vitam &
mores suos componant. Hæc e-
nim, Platone teste, optima re-
gendi alios ratio est, non præcipe-
re multa, sed vt ea, quæ alios iu-
bes, ipse facere videaris, sicut lau-
datissimus rex Theodosius filium
Honorium hortatur:

*In commune iubes si quid censesq; tenendum,
Legum iussa subi primus: componitur orbis
Regis ad exemplum, nec sic inflectere sensus
Humanos edicta valent, vt vita regentis.*

Spero igitur, Serenissimæ Cel-
situdini tuæ, non ingratas, nec in-
iucundas fore has virtutum descri-
ptiones & vitæ Regulas, olim
quidem à me primùm delineatas,
sed nunc maxima ex parte recogni-
tas & retextas; & insignibus hi-
storia-

Historiarum exemplis, & sententijs
ac Gnomis dulcissimis illustratas.
Sunt autem Normæ vitæ, sunt or-
namenta loquentis, Gnomæ: cer-
multas continet iste liber. Et quâ-
vis earum gravitatem & amplitu-
dinem non penitus rudior ætas
perspicit: tamen personare aure
huiusmodi vocibus, & teneras pu-
erorum mentes sapientissimis sen-
tentijs & exemplis imbui, non in-
utile est, vt Æschines de poematis
dicit: Ideo à pueris edisci senten-
tias & Regulas vitæ oportere, vt
viri facti, in magnarum rerum de-
liberationibus, ipsis vtantur.

Hoc consilio Isocrates, ad Ni-
coclē Cypri regē, de regno sapiēte
& iustè administrando, orationem
misit. Erasmus aureolum de Insti-
tutione Principis libellum, Caro-
lo & Ferdinando fratribus, Maxi-
milian

milianì I. nepotibus, inscripsit.
Quem tuæ etiam Serenitati, & om-
nibus teneræ ætatis principibus,
ad Rempublicam regendam ac-
cessuris, familiarissimè notum es-
se, & ad præscriptum illius, omnia
gubernationis consilia & actiones
dirigi, ex animo optarim. Ferdi-
nando quidem principi adeò gra-
tus ille fuit, ut eum penè ad ver-
bum edidicerit, & sua voce Erasmo
gratias pro editione illius ege-
rit.

Et si autem veniem hunc & pu-
erilem Regularum vitæ libellum,
longè tantorum artificum operi-
bus inferiorem esse, ac indignum,
quicum illis comparetur, ipse a-
gnosco: tamen voluntatem & stu-
dium tibi meum non improbari
opto.

opto. & æternum Deum, autorem
ordinis politici, & custodem re-
gum & principum ipsi seruienti-
um, ardentibus votis precor, ut stu-
dia tua, & vitæ totius cursum, ad
Christi summi regis gloriam, &
inclyti regni Daniæ (ad cuius suc-
cessionem nuper consentientibus
ordinum regni suffragijs, & ma-
gna cum populi approbatione &
læticia electus es) salutem gubernet,
& inuictissimum regem patrem
tuum, & nobilissimam matrem,
& totam Regum Daniæ & Du-
cum Megapolitanorum familiam,
incolumem & florentem perpe-
tuò seruet. Datæ Rostochij,
die natali tuo, 12. A-
prilis, Anno
1580.

David Chytraus.

REGV

REGVLÆ VI-
TÆ, SEV, VIRTVTVM
DESCRIPTIONES, IN PRÆ-
CEPTA DECALOGI DI-
stributz.

IVmen vitæ, & Regula ac
norma consiliorum actionumq; hu-
manarū omniū certa & perpetua, di-
uinitus nobis pposita, est Lex seu sa-
pientia & voluntas DEI æterna & imōta, sanciens
discrimen æternum inter recta & praua, præci-
piens recta, iusta, honesta, seu cum voluntate
DEI, quæ vnica omnis rectitudinis & iusticiæ
norma est, congruentia, & prohibens contraria,
cuius sapientiæ, reatricis vitæ summa, in Deca-
logi legibus breuiter comprehensa est. Vult e-
nim Deus, homines, non temerè & cæco impe-
tu cogitationibus, studijs & actionibus suis ferri
& vagari vt beluas, quò indomitæ ac effrenatæ
cupiditates & adfectus ruunt : sed secundum re-
ctam voluntatis ac Legis suæ normam, vitæ con-

A

filia

filia & actiones instituere & gubernare. Ideo hanc Regulam vitæ statim in prima creatione indidit humanæ menti, transfuso in eam sapientiæ suæ radio; noticia Legis æternæ, quæ septo immoto, recti & prauī seu bonarum & malarum actionum discrimen sancit; & hanc legis noticiam, lapsu primorum hominum obscuratam sua voce postea sæpè, ac imprimis illustribus testimonijs in monte Sinai repetiuit, & addita euangelij promissione & concionibus prophetarum & apostolorum illustrauit. Filium etiam suum dominum nostrum Iesum Christum opitulatorem misit, vt ipse *λογος* & sapientia æterni patris, lucem sapientiæ rectè agnoscantis Deum, & iusticiam ac cæteras virtutes, seu omnium virium & actionum hominis congruentiam cum voluntate & lege Dei instauraret.

Summum igitur hominis bonum, & vltimus Finis, ad quem & initio à Deo conditi, & per filium redempti sumus, & spiritu Dei casto sanctificamur, est congruentia cum Lege Dei seu Deo ipso, cui tanquam archetypo, nos ad imaginem ipsius conditos, bonitate, sapientia, veritate, iusticia, misericordia, castitate & cæteris virtutibus in Decalogo præceptis, similes & conformes esse oportet. sicut Christianismum ea de causa, *ὅτι ἐμοίωσιν*, Basilii: & *τὴν πρὸς Θεὸν, ὡς ἐφικτόν, & φρονοῦσιν τε καὶ ἔνωσιν*, Dionysius definit.

Ita enim condita est initio natura humana, ut Imago similis & conformis Deo creatori, & domicilium ac templum Dei esset, in quo acquiescens & habitans, eique inhabitando vnitus Deus tanquam Sol veræ virtutis & iustitiæ radios illustres spargeret. Cum autem hæc conformitas & vnio cum Deo conditore, per peccatum dissoluta, & hominibus, regulæ Legis dissimilibus, & à Deo auulsis, æternum per eundem esset: immensa bonitate & amore Dei Filius mediator & homo factus est, ut nos sibi insertos, rursus cum Deo copularet, & per ministerium euangelij & sacramentorum, Imago Dei, & similitudo sapientiæ, iustitiæ, & omnium cæterarum virtutum cum lege Dei congruentium, in nobis instauraretur, ut rursus Dei domicilia & templa facti, vnum cum Deo in nobis habitante, & corda nostra sibi conformia reddente, fiamus. Ad hunc extremum finem & scopum, ut prælucente vera in Christum seruatore, iustitiæ ac salutis nostræ, largitorem, Fide; virtus seu Obedientia & conformitas mentium & actionum nostrarum, ad normam legis diuinæ seu Decalogi congruens, in hac vita & omni æternitate restituatur & crescat, totum Euangelij ministerium in his terris directum est.

Nec vlla simplicior & magis perspicua virtutis definitio in ecclesia tradi potest, quàm VIRTUS est facere conuenientia Decalogo, iuxta enarrationem euangelij, sicut è regione, Peccati definitio, à Iohanne tradita, eiusdem normæ actionum, mentionem facit, Peccatum seu vitium est *à quâ*, deflexio à regula legis diuinæ, seu, non obedire legi Dei.

Norma enim bonitatis & rectitudinis actionum æterna & immota, est LEX Dei, seu Decalogus, qui amplissimam & inexhaustam sapientiam continet, quæ etiam si nullius Angeli aut hominis ingenio aut eloquentia; nedum à me exhauriri potest: tamen initia sapientiæ Decalogi, quæ vult Deus in hac vita cognosci; & maximarum, latissimèque patentium vtilitatum dignitas & amplitudo; ex duodecim hisce capitibus aliqua ex parte potest æstimari.

Primum enim Decalogus seu Legis noticia est præcipium testimonium, quod sit Deus. Impossibile est enim certas & perpetuas noticias Legis; discernentes honesta & turpia, mentibus humanis insitas, casu ortas esse. Et promulgatio Decalogi, tantis miraculis facta, conuincit mentes; cetrò esse Deum, qui se supra vsitatum ordinem naturæ patefecerit. Deinde docet; Qualis sit Deus, videlicet, iustus, beneficus, verax, castus, misericors, iuxta imaginem sui, quam in lege expressit. Docet, ad quid condita sit, & qualis fue-

lis fuerit natura humana seu quid fuerit Iusticia Originalis, videlicet, congruentia seu conformitas cum tota lege Dei. Ostendit Peccatum, & est perpetuum iudicium Dei, accusans & dam-nans omnes homines prepter peccatum. Est pædagogus ad Christum. Cùm enim Lex mon-strat nobis morbum peccati, simul cogit nos, vt medicum & opitulatorem Filium Dei quæra-mus. Nec efficax est Filius Dei in ijs, qui scien-tes & volentes violant legem Dei. Est Regula vitæ piorum, ad quam omnia sua consilia, actio-nes & studia accommodantes, Deo grata dicant, & Deo grata faciant. Est testimonium de iudi-cio Dei. Frustra enim Lex mentibus insita esset, si non sequerentur pœnæ: & immutabili ordine horrendi cruciatus comitantur conscientiam de-lictorum, & semper atrocia delicta etiam in hac vita atrocibus pœnis puniuntur. Hæc testimo-nia sunt iudicij diuini secuturi, in quo omnes scelerati punientur, & iusti præmijs ornabuntur. Postremo admonet de Resurrectione mortuo-rum, & vitæ æterna. Cùm enim Deus velit Le-gem aliquando fieri à natura humana, vt Matth. 5. dicitur, & tamen non fiat in hac vita: necesse est naturam humanam reparari, & restare vitam æternam.

Deinde in vita ciuili est Norma vitæ homi-num in externis actionibus, vt mores honestè regantur. Est Fons omnium honestarum le-

gum positiuarum, & vinculum, ac nervus omnium imperiorum, & totius ciuilis societatis, cuius salus & tranquillitas ex obseruatione legum dependet. Est fons veræ eloquentiæ & copiæ Orationis plenæ rerum optimarum, quæ ex doctrina virtutum & exemplis illarum, tanquam ex sancto augustoq; fonte emanat. Est fons, & eruditissima $\epsilon\pi\iota\tau\omicron\mu\eta$ ac summa omnium scriptorum Philosophicorum, Oratoriorum, Poëticorum, quibus doctrinam Ethicam & Politicam, seu præcepta & sententias, de honesta & salutari Imperiorum & vitæ gubernatione, de præmijs virtutum, & scelerum pœnis, homines sapientes complexi sunt.

Hæc duodecim capita, quæ vsum Decalogi monstrant, in tota ecclesiæ doctrina, quædam etiam in Philosophia & iuris scientia explicantur. Quare cæteris omiſſis, nunc sextum & nonum membrum, videlicet, Virtutum descriptiones, quæ regulæ & normæ vitæ omnium hominum esse debent, ordine in præcepta Decalogi distributas recitabo.

Cùm autem cor sit fons vitæ nostræ, & primum ac præcipuum membrum in natura hominis, quæ cum Decalogo congruere debet: aptissimè orditur primum præceptum à gubernatione cordis, & docet, quales esse motus cordis debeant. Vult enim lucere in pectoribus Sapientiâ seu Noticiâ Dei veram, quæ gignat verum timorem
Dei,

Dei, veram fidem, veram dilectionem Dei, invocationem, confessionem, spem, patientiam. & ceteras virtutes, quæ vno vocabulo Pietatis erga Deum seu Religionis vſitatè compræhendantur.

Omniū igitur primæ Tabulæ virtutum commune genūſ eſt PIETAS erga DEVM ſeu RELIGIO.

Huius partes ſunt, quæ ad primam Decalogi legem pertinent:

- I. SAPIENTIA, ſeu NOTICIA DEI vera.
- II. Timor Dei, & POENITENTIA.
- III. FIDES.
- IIII. Dilectio Dei.
- V. Spes.
- VI. Humilitas.
- VII. Patientia.
- VIII. Perſeuerantia.

Prima autem & ſumma ſapientia, & virtutum omnium reliquarum regina & mater eſt

PIETAS vera, seu RELIGIO CHRISTIANA, quæ vnum verum DEVM, in ecclesia patefactum, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, iuxta doctrinam ab ipso traditam agnoscit, & verè timet iram ipsius aduersus peccata & credit propter Christum mediatorem sibi, peccata remitti, & Deum propitium esse, & hanc fidem sacramentis à Christo institutis obsignat, & prælucente hac fide, eum inuocat ac colit bonis operibus, quibus se in suo verbo soli præcepit, & omnia delicta Deo displicentia vitat, propter hunc finem, vt Deus gloria & honore à nobis afficiatur.

Et si autem discrimen aliquod est, inter sapientiam, quæ est Deum rectè nosse, & pietatem veram seu Religionem, quæ est rectè colere Deum: & vulgò in scholis, Sapientia, non virtutem moralem, sed illustrem notitiam rerum præstantissimarum & maximarum, Dei, motuum cœlestium, naturæ rerum, gubernationis vitæ priuatae & Reipub. denotat: tamen necessario nexu inter se sapientia & religio cohererent. Nam, vt Lactantij verbis vtar, & in colendo sapere debemus, hoc est, scire, quid nobis, & quomodo colendum sit; & in sapiendo colere, id est, re & actu, quæ scierimus explere. Nō possunt igitur à se mutuo separari: sed sapientia præcedit, Religio sequitur: suntq; similia duobus riuis, vno fonte emanantibus. FONS verò Sapientiae & Religionis
DEVS

DEVS est, à quo hi duo riui si aberrauerint, ar-
 fceant necesse est, quem qui nesciunt, vel agniti
 non colunt, nec sapientes esse possunt, nec reli-
 giosi. Itaq; in sacris literis, Sapiens ferè idem
 est, quod pius, rectè, agnoscens & colens De-
 um. Insipiens seu stultus, idem quod impius,
 contumax. & Sapientia, non nudam Dei notiti-
 am, seu scientiam doctrinæ solam, sed veram
 Dei agnitionem coniunctam cum vera pietate,
 cum vero timore Dei, & fide ac obedientia erga
 Deum significat, Prouerb. i. Syrac. i. Timor Dei
 est summa sapientia.

Huius Christianæ sapientiæ, seu pietatis ve-
 ræ, pars prima, & omnium virtutum sequentium
 fons & origo, est vera Noticia Dei, de qua, & de
 cæteris primi præcepti virtutibus, eo ordine, quo
 propositæ sunt, iam dicemus.

DE VERA NOTI- CIA DEI.

Virtutes omnes, quarum fons & norma est
 Decalogus, oriuntur à cognitione seu no-
 titijs in mente lucentibus, quæ sunt rectrices a-
 ctionum. Est enim ordo diuinitus sancitus, vt ad
 has normas, quæ discernunt honesta & turpia,
 & sunt radij diuinæ sapientiæ in nobis, partim
 natura insiti, partim discendo accepti, actiones
 congruant. Ideo & primum præceptum ab agni-
 tione Dei orditur.

A §

Vt

Vt autem in oculis lumen est, quo res propositas aspicimus, & colorum discrimina dijudicamus: Ita in mentibus lux quædam diuinitus insita est, qua res, quales sunt, intelligimus & quasi aspicimus, & qua discrimen virtutum ac vitiorum cernimus, & actiones regimus. Hoc lumen in mente, quo Deum agnoscimus, & Dei essentiam ac voluntatem, in Decalogo velut in imagine expressam, aspicimus, vocatur noticia Dei.

Cum autem hoc naturæ lumen post lapsum valde obscurum & languidum sit, addidit Deus suum verbum velut lucernam, cui iubet nos attendere, tanquam lychno lucenti in loco caliginoso. Misit etiam filium suum, qui est λόγος, & Imago monstrans nobis Patrem, & est Lux vera, accendens in nobis lucem veræ Noticiæ Dei, iusticiæ & vitæ æternæ, per suum verbum seu euangelion, quod ex sinu æterni patris protulit. Ideo ipse inquit Matth. II. Nemo Patrem nouit nisi filius, & quibus huius semina noticiæ filius ipse dedit.

Est igitur VERA DEI NOTICIA, lumen in mente à Deo accensum, quo essentiam & voluntatem veri Dei, in lege & euangelio patefactam per Christum agnoscimus, iuxta verbum per Prophetas & Apostolos tradi-

traditum, & certis ac illustribus testimonijs miraculorum eductionis populi Israël ex Ægypto, resuscitationis mortuorum & similibus confirmatum. Sicut in primo præcepto dicitur: **Ego sum Dominus D E V S tuus,** qui eduxit te de terra Ægypti: quasi dicat, Me vnum solum agnosces esse verum Deum, qui me tibi hac miranda liberatione ex Ægypto & eductione per mare rubrum patefeci, & nunc tibi trado certum Verbum, in quo meam voluntatem tibi reuelo. Me vnum solum agnosces esse **T V V M** Deum, qui te curet, respiciat. exaudire & servare velit.

Partes sunt **NOTICIA VNIVS ESSENTIÆ** diuinæ, spiritualis, æternæ & omnipotentis, in qua verè & realiter distinctæ sunt **TRES PERSONÆ: PATER**, qui ab æterno genuit Filium imaginem suam: **FILIUS**, qui est substantialis & integra imago & **ὁμοῦς** æterni patris, **ὁμοῦς** patri, per quem pater omnes res condidit, & Euangelion de redemptione & salute hominum patefecit, Qui filius humanam naturam personali vnione postea sibi copulauit, vt sit noster mediator, redemptor & saluator: **SPIRITVS sanctus**, qui ex patre & filio procedit, & vtriq; **ὁμοῦς** est. II. Notitia **VOLUNTATIS** Dei, patefacta in Lege & Euangelio de Christo,

quam

quam ipse Christus Iohan. 6. his verbis reuelauit: Hæc est voluntas Patris, qui misit me, vt omnis, qui videt filium & credit in eum, habeat vitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Hæ duæ partes veræ Noticiæ Dei perspicuè discernuntur, Ierem. 9. In hæc gloriatur, qui gloriatur, scire & nosse me, quia ego sum Dominus, & facio misericordiam & iudicium & iustitiam in terra. Hæc enim placent mihi, dicit Dominus, Iohan. 17. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti, Iesum Christum.

Species nominari possunt: Noticia Dei
PHILOSOPHICA seu Legalis, qua agnoscit ratio esse Deum, vnā mentem æternam, conditricem & conseruatricem omnium rerum bonarum, curantem genus humanum, approbantem honesta, & punientem scelera, cui iuxta noticias, discernentes honesta & turpia, naturæ humanæ insitas, vero pectore obediendum sit. Hæc noticia Dei, splendidissimis disputationibus, à Platonē, Xenophonte, Cicrone, Seneca, & paucis simili-

similibus illustratur, & ex luce legis diuinæ mentibus infinita, & firmis demonstrationibus extruitur, quæ in loco de Creatione collectæ sunt.

Præcipua autem hæc est, quam in secundo de Natura Deorum copiosè Cicero illustrat. Vniuersum hoc Theatrum naturæ rerum, miranda arte & sapientia ordinatum, & summa pulcritudine ornatum est, vt testantur ipsa mundi figura & positus corporum; certissimæ leges motuum cœlestium, stellarum pulcritudo & numerus, vices temporum, fecunditas terræ, specierum omnium in plantis & animantibus perpetuitas, propagatio, & generationis modus, miranda partium corporis humani collocatio, coagmentatio, figura, materia, qualitates & functiones certis vlibus accommodatæ; deniq; mens hominis, & noticiæ discernentes honesta à turpibus, & iudicium conscientiæ in rectè & secus factis; conseruatio politicæ societatis, ac imperiorum: & quod vniuersaliter atrocia scelera atrocibus supplicijs etiam in hac vita puniuntur. Ergo impossibile est hunc mundum casu, aut à natura non intelligente sortum esse, sed necesse est esse Deum mentem æternam, omnipotentem, sapientem, architectatricem hominum & totius mundi, bonam, iustam, requirentem obedientiam iuxta noticias mentibus impressas, & inspectricem ac iudicem nostrorum factorum, approbatricem honesto-

rum, & vindicem scelerum. Valet consequentia, Quia ordinata perpetuis legibus impossibile est casu existere. Nam ordo est distributio seu dispositio rerum, non casu facta, sed certo consilio destinata ad certos vsus seu fines. Item Impossibile est præstantiorem naturam videlicet humanam, intelligentem, bonam, & iusticiæ approbatricem, à deteriore oriri: Quia causa non est toto genere deterior effectu.

De hac Philosophica, Dei noticia Paulus inquit, Rom. I. Homines Veritatem (veram legis noticiam) in iniusticia captiuam tenent: Propterea quòd Noticia Dei manifesta est illis: Deus enim ipsis patefecit. Inuisibilia enim Dei, videlicet, æterna ipsius potentia & diuinitas conspiciuntur ab opificio mundi animaduersa ex ordine operum. Hæc summa est Philosophicæ agnitionis Dei, quæ etiamsi vera est, tamen diligenter & accuratis limitibus discernenda est à vera noticia Dei, qualem primum præceptum requirit, quod ita iubet Deum agnoscere, sicut se in suo Verbo, in Lege & Euangelio, & testimonijs miraculorum, vt educatione ex Ægypto, & similibus patefecit.

Triplex igitur discrimen est inter Noticiam Dei Philosophicam & Christianam. Primò Ethnici saniores, etiam

etiam si affirmant esse vnam essentiam diuinam: tamen tres Personas, Patrem, Filium & Spiritum sanctum non discernunt, & Idololatricos cultus monstrosæ multitudinis Deorum approbant. Deinde, Ethnici, quanquam voluntatem Dei in secunda tabula legis seu Decalogi patefactam, aliqua ex parte nouerunt: tamen noticia primæ tabulæ de vero cultu vnius Dei, & sexti præcepti de castitate, ferè prorsus apud eos extincta fuit. Tertiò, Voluntatem Dei in euangelio patefactam, de remissione peccatorum & vita æterna propter filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum, GRATIS donanda credentibus, prorsus ignorant Plato, Xenophon, Seneca, Cicero & similes ethnici sapientes. Hæc discrimina Christianæ & Ethnicæ Religionis diligentissimè teneris mentibus insigenda sunt.

Causæ EFFICIENTES Philosophicæ Noticiæ DEI sunt, Mens humana, & Lumen Legis diuinæ menti insitum, & tota rerum natura, quæ ideo proposita est, vt sit testimonium de Deo. Sed VERÆ AGNITIONIS Dei in ecclesia, causæ sunt: Filius Dei, qui ideo dicitur λόγος, quia est Imago integrè ostendens æternum Patrem, & per euangelion, quod ex sinu æterni patris prolatum reuelauit, efficax est, & monstrat in cordibus æternum patrem, & dat Spiritum sanctum, qui lucem rectè agnoscentem essenti-

essentiam & voluntatē Dei in mentibus accendit, sicut inquit Mat. 11. Nemo nouit patrē, nisi filius, & cui uolet filius reuelare. Ioh. 14. Nemo uenit ad patrē nisi per me, si cognouissetis me, & patrē meū cognouissetis: Qui uidet me, uidet Patrem. Ioh. 1. Deum nemo uidit vnquam, Filius, qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Item, Erat lux illa lux uera, quæ illuminat omnem hominem. 1. Cor. 2. Nobis reuelauit Deus per Spiritum suum. Deinde Verbum Dei, uidelicet, Lex & Euangelion per Prophetas & Apostolos traditum.

Semper autem in conspectu sit hæc sententia, quæ totius doctrinæ Christianæ & salutis nostræ fundamentū est, uidelicet, **Dei essentiam & uoluntatem, ex solo uerbo per Prophetas, Christum & Apostolos tradito, & illustribus testimonijs, educationis ex Ægypto, missi Filij pro nobis crucifixi & resuscitati, confirmato, Agnoscendam esse, & omnes opiniones de Deo, omnes religiones & cultus cum hoc uerbo pugnantes, aberrare, & à Deo reiectos & damnatos esse** u. 1. Cor. 1. & 2. multis uerbis confirmatur Rom. 10. Ne dicas quis ascendit in cælum? Prope te est Verbum in ore tuo & in corde tuo. Hoc est uerbum fidei quod prædicamus. Ioh. 5. Scrutamini scripturas: Illæ sunt quæ de me testificantur,

tur. Johan 17. Sanctifica eos in veritate tua, sermo tuus est veritas. Postremò, Mentes humanæ audientes, discentes, & cogitantes Verbum Dei, à spiritu sancto illustrate. Hæ tres causæ coniunguntur Ioh. 6. Nemo potest venire ad me, nisi quem pater traxerit, vt scriptum est, Erunt omnes docti à Deo. Omnis igitur audiens à patre, & discens, venit ad me. Prover. 1.2.4. Audiens sapiens sapientior erit. Si audieris sermones Dei, si quæsieris sapientiam quasi pecuniam, tunc noticiam Dei inuenies. Quia Dominus dat sapientiam, seu, veram agnitionem Dei, timorem Dei, fidem, &c.

Materia circa quam, est Deus seu Dei essentia & voluntas.

Forma est ipsa Noticia seu Lumen in mente accensum à filio Dei per verbum, quo agnoscimus essentiam & voluntatem Dei.

Finis est, vt Deus à nobis agnoscatur, & in omni æternitate celebretur, communicata nobis ipsius sapientia & iusticia, quam non impertit nisi agnoscentibus ipsum.

Effectus sunt omnes reliquæ Virtutes, quarum fons & basis est vera agnitio Dei & Domini nostri Iesu Christi. Ideo vñtatissima est in scripturis Synechdoche, vt noticia Dei, plerasque alias virtutes, & præcipuè cultus primæ tabulæ, Timorem Dei, Fidem, Dilectionem, Iuocationem, Gratiarum actionem, &c. simul comple-

Statutur. Osee 6. Misericordiam volo & non sacrificium, & noticiam Dei magis, quam holocausta.

Meminerint igitur studiosi de significatione vocabuli Noticiæ, hanc utilissimam regulam: Verba Noticiæ, apud Ebræos vtitissimè, non solum ociosam cognitionem in mente vel sensu, sed etiam veros & non simulatos affectus in corde, qui noticiam illam comitantur, & effectus leui actiones, quæ illos cordis motus sequuntur, significare. Esa. 53. Servus meus iust' iustificabit noticia sui multos. Hic noticia complectitur non solum agnitionem personæ ac beneficiorû Christi, sed etiam fiduciam in Christo acquiescentem, quæ agnitionem sequitur. 2. Tim. 2. Novit Dominus suos: non solû cernit & agnoscit: sed etiam diligit, adiuuat, defendit, conservat & saluat pios. Psal. 1. Novit Dominus viam iustorum, id est, approbat, & adiuuat vocationem & vitam piorum. Ioh. 17. Hæc est vita æterna, vt te vnum verum Deum agnoscant, diligant, inuocant, colant & celebrent. Iohan. 10. Oves meæ vocem meam audiunt, & ego cognosco eas, id est, diligo, curo, defendo, dono æterna sa-

na salute omnes pios, qui doctrinam meam fide amplectuntur.

PVgnant cum vera Agnitione Dei, Ignoratio Dei, omnes errores de Deo, Epicurei, Stoici, Academici, deniq; omnes opiniones de essentia & voluntate Dei, pugnantes cum hoc verbo, per Prophetas & Apostolos tradito, vt testimonio paulò antè de causis recitata perspicuè ostendunt.

DISCRIMEN inter Notitiam Dei, quæ nobis in hac vita conceditur, & alteram in futura vita Paulus 1. Corinth. 13. Illustrat. Noticia Dei in hac vita est imperfecta, obscura, languida, mixta dubitationibus. In futura vita erit perfecta, illustris, firma, immota, & ex abstractiua fiet intuitiua. Nunc velut pueri discimus Alphabetum, & prima elementa veræ agnitionis Dei, sumus infantes & lactentes. Postea veniemus in Academiam, & integra Dei sapientia fruemur. Quia videbimus eum sicuti est. 1. Ioh. 3. Cernimus nunc per speculum in ænigmate, agnoscimus Deum per verbum in densa caligine. Tunc autem facie ad faciem cognoscemus, sicuti & cogniti sumus, hoc est, coram, sine vlla caligine, cernemus Dei essentiam & voluntatem, eritq; talis notitia, qualis est in Deo agnoscen-
te nos, illustris, clara, & certa, sine vllis dubitationibus, & sine vlla caligine.

II.

TIMOR DEI ET POE-
NITENTIA DE PEC-
TIS VERA.

VT Christus ipse summam doctrinæ suæ & vitæ Christianæ, tribus his capitibus complectitur; Agite pœnitentiam; Credite Evangelio; Nolite amplius peccare: & Paulus in epistola ad Romanos, primum de pœnitentia seu lege Dei arguente peccata, deinde de Fide in Christum gratis iustificante peccatores, postremò de Noua obedientia, non amplius peccato & carni, sed iustitiæ & spiritui sancto obtemperante, concionatur: ita tres proximæ virtutes, Timor Dei, (cuius pars est Pœnitentia) Fides, & Dilectio Dei, obediens omnibus illius mandatis, summam ferè totius religionis & vitæ Christianæ cōtinent. ac singule, κατὰ αὐτὴν δοχὴν, pro tota pietate, seu toto choro cæterarum virtutum, quæ omnes horum trium fontium riuuli vel partes, sunt, vsurpantur. Vsitatissimè igitur in sacris literis, TIMERE DEVM, non solum metuere iram & iudicium Dei, sed in genere seruire Deo, seu colere Deum: & Timor Dei, totum cultum Dei, seu totam obedientiam Deo debitam, seu iusticiam vniuersalem significat. Eccl. 12. DEVM TIME & mandata eius observa. Hæc sit re-

fit regula omnibus hominibus. Esai. 29. Timuerunt me mandatis & doctrinis hominum. Id citat Christus Matth. 15. Frustra colunt me mandatis hominum, Deut. 6. 10. Dominum Deum tuum timebis. Psal. 33. Timete Dominum omnes sancti eius, quia non est inopia timentibus eum. Proverb. 1. Principium seu summa sapientiæ Timor Domini, regere suam vitam verbo Dei, seu obedire Deo, & voluntati Dei. Sit igitur hæc definitio: **TIMOR** Dei est expauescere cogitatione iræ Dei aduersus peccatum, & metu iræ ac iudicij diuini, vitare delicta, & se reuerenter Deo subijcere, & voluntate ac verbo Dei omnia consilia & omnes actiones in vita spiritali & ciuili gubernare.

SPECIES recenseri possunt. Timor Filialis, qui est verus pavor, ortus ex conspectu iræ Dei aduersus peccatum, ad quem accedit fides erigens animum, & accedens ad Deum, & in Deo tanquam in patre acquiescens. Vulgo definiunt esse, Deum propter seipsum timere, non propter pœnas. **TIMOR** Seruilis, est verus pavor sine fide, fugiens Deum & fremens aduersus Deum, vt in Iuda, Saule, & similibus, de quo

dicitur. 1. Ioh. 4. Dilectio foràs pellit Timorem, videlicet, seruilem. Hæ species timoris Dei distinguuntur, Rom. 8. Non accepistis spiritum seruitutis rursus ad timorem, sed accepistis spiritum adoptionis Filiorum, per quem clamamus Abba pater.

Ita autem DEVS æternus, sapiens & iustus, condidit homines, vt in mente sint Noticiæ velut radij sapientiæ & iusticiæ diuinæ, & normæ actionum nostrarum; deinde, vt in cordibus sint affectus, velut executores noticiarum & iusticiæ diuinæ. Ideo regulariter rectè facta, & cum noticijs in mente lucentibus, & per verbum Dei illustratis, congruentia: sequitur tranquillitas cordis & læticia. E contra sceleratè facta contra hanc normam Iustitiæ diuinæ, sequitur ingens dolor mœstitia, timor & consternatio cordis, quæ naturam destruit & vitam extinguit. Ac ideo natura hominis sic à Deo condita est, vt dolor destruens naturam sit vindex, & pœna scelerum, & vt Timor pœnarum & iudicij diuini nos à delictis deterreat, & ad obedientiam Deo debitam inuitet.

Cùm autem inter cætera ingentia mala, per primos parentes lapsos, tetra securitas, duricies, & stupor negligens iram & iudicium Dei, corda nostra oppresserit: nemo sibi verum timorem Dei, & contritionem ac dolorem de peccatis Deo placentem, ipse accersere potest: nisi à Deo

Deo ipso corda hominum lapidea, malleo legis diuinæ contrita, emolliantur, & rursus consolatione euangelij per fidem erigantur, vt filiali reuerentia & amore peccatum oderint & detestentur.

Tres igitur causæ in Ecclesia coniunguntur. Verbum seu Lex Dei, docens quid sit peccatum: & nos ipsos, nil nisi culpam, & tetram ac sordidam peccati massam esse: & seuerissimam ac horrendam iram Dei de cælo aduersus omnem impietatem & iniusticiam hominum denunciâns, & nos singulos peccatores maledictos pronuncians. Deinde, Spiritus sanctus per hoc ministerium legis, agnitionem & confessionem peccati, seu poenitentiam & timorem iræ Dei & æternæ damnationis in corde accendens, ad quæ cum accedit fides, verus & filialis timor Dei efficitur. Malach. 2. Dedi ei timorem & timuit me. Postremò, Mens conuersa & accensa à Spiritu sancto, cogitans verbum Dei, & voluntas accor seriò expauescens & dolens quod Deum offenderit, & se voluntati Dei subijciens.

Causæ Impulsiuæ, quibus ad verum timorem seriæ ac horrendæ iræ Dei, & poenitentiam de nostris peccatis seriò agendam singuli exuscitari debemus, sunt: primum Mandata Dei seuerissima, à quibus omnes ministri fideles in ecclesia conciones suas exorsi sunt: &

comminationes horrendæ iræ Dei & æternæ damnationis in pœnitentibus propositæ. Esai. 1. Væ genti peccatrici. Desinite malefacere. Matth. 3, 4. Agite pœnitentiam. Luc. 13. Nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis. Deinde omnes totius generis humani calamitates, mors, morbi, excidia urbium & gentium, fames, bella, & horrendæ pœnæ scelerum in singulis, quæ sunt velut vox diuina concionans de ira Dei aduersus peccata. Omnes item conciones Pœnitentiæ in Prophetis, Lex Dei, & horrendæ maledictiones additæ legi, deniq; omnes historiæ, quæ proponunt exempla horribilium pœnarum, quibus scelera Deus vindicat. Estq; hoc velut commune argumentum totius historiæ mundi, quod sit concio de Timore Dei, & de Modestia. Discite iusticiam moniti, & non temnere Diuos. Postremò, Mors filij Dei. Nullum enim est illustrius testimonium, veræ, seriæ, & horrendæ iræ Dei aduersus peccatum, quàm quod nullo alio modo, non nece Abel, non morte & ærumnis omnium hominum, sed sola filij Dei deprecatione, obedientia & morte placari potuit.

Materia circa quàm, sunt ira Dei, & pœnæ æternæ ac præsentis, spirituales ac corporales.

Forma est ipse motus voluntatis ac Cordis, fugiens futurum malum, & se Deo subiiciens.

FINIS

FINES & Effectus plurimi recensentur Syracide 1. Timor Domini gloria, & laticia. Timor Domini delectat cor. Timenti Dominum benè erit in extremis. Timor Domini est verus cultus Dei, custodiet & iustificabit cor. Plenitudo sapientiæ est timete Deum, & omnia bona affert. August. in Psal. 55. In vocatione facientes opera iusticiæ, nec hominem nec diabolum timeamus. Nec enim ille, nec iste, facit aliquid, nisi quantum permittitur, permitti autem ad nihilum potest, nisi quod nobis prodest.

PUGNANT cum Timore Dei: SECVRITAS, seu esse sine cura, sine timore iræ Dei & iudicii diuini, sine pœnitentia, sine fide & dilectione Dei, sicut maxima pars generis humani viuit in perpetuo stupore: negligens iram & iudicium Dei. & in pijs etiam Timor Dei naturali securitate & frigore pectorum languescit & impeditur. **SUPERSTITIO** trepidans timore, vbi non est timor, Psal. 14. Hypocrite timent iram Dei, cum violant traditiones stultas, cum vescuntur carnibus die Veneris, cum non sunt vestiti cucullo: & non timent iram Dei, cum pertinaciter propugnant opiniones & cultus idololatricos, & homines pios & innocentes persequuntur. **EPICUREUS & CYCLOPICUS contemptus Dei**, qualis Psalm. 14. describitur: Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus: Omnes declinauerunt, non est requirens aut curans Deum. Odyss. 9. —

οὐ μὲν ἔλϵυε θεὸς ἢ διδόμεν, ἢ ἀγέσθ, ὁὐ γὰρ κύκλω περ Διοὺς αἰγίοχος ἀλέγξει.

Ne iubeas superos vt ego verearue colamue,
Nil Cycloples enim Diuorum numina curant

Tales sunt Mezentius, Sennacherib, Rabfaces,
Antiochus, & Cyclops apud Euripidem :

Nó vlla numina expauesco cœlitū;
Sed victimas vni Deorum maximo
Vētri offerro. Deos ignoro cæteros,

D E F I D E.

F Ons & mater omnium cæterarum virtutū,
& anima, seu ἐνδλέχεια totius vitæ & pietatis
Christianæ, & æternę salutis nostrę origo &
caput, est F I D E S, sine qua nec quisquam Deo
placere, nec vlla virtus Deo placens accendi, nec
iusticia & vita æterna accipi à nobis aut retineri
potest. Etsi autem vulgò in omnium ore nomen
fidei versatur: tamen pleriq; nil nisi nomen, ina-
ne in ore, aut persuasionem vanam in corde cir-
cumferunt. Ardentibus itaq; votis optandum
est, vt omnes, & quę res sit vera & Christiana
Fides, solidè intelligant: & vim ac efficaciam
Fidei, in quotidiana inuocatione, in exercitijs
pœnitentię, in quotidiana inuocatione, in dolo-
ribus & ærumnis omnibus, inopia, morbis, exi-
lijs, in

lijs, in peccato & morte vincenda, experiri & re ipsa sentire possint. Ad hæc veræ pietatis & fidei Christianæ exercitia & ecclesiæ propria, vt iuniores præparentur, prodest genuinam explanationem vocabuli, & præcipua capita doctrinæ de fide, breuiter comprehensa proponi.

Significat autem Latinis Fides, & in Græca lingua πίσις, Veritatem ac constantiam in mutua beneuolentia & seruandis promissis ac pactis: & probationem seu argumenta, quibus veritas confirmatur; & firmam assensionem, qua veritati credimus, vt Ouidius ait, Deq; fide certa sit tibi certa fides. Manilius, Ipsa fides operi faciet pondusq; fidemq;. Item: Et cum fortuna statq; caditq; fides, & Cicero inquit, Quia fiat quod dictum est, appellari fidem. In hac significatione sacræ literæ etiam vocabulis Emuna & πίσις interdum vtuntur. Rom. 2. Num incredulitas eorum, fidem Dei (veritatem & constantiam Dei in seruandis promissis) faciet irritam? Psalm. 89. Annunciabo fidem tuam ore meo.

Alias vsurpatur in genere pro noticia seu professione doctrinæ, vt cum dico, Fides Christiana, pro noticia articulorum religionis Christianæ. Rom, 14. Tu fidem habes, id est, noticiam de indifferenti vsu rerum. Iacob. 2. Demones credunt, nouerunt doctrinam & historiam vitæ,

vita, passionis, mortis & beneficiorum Christi. Ideoq; contremiscunt. Sed in hisce dictis, Iustus Fide sua viuit: Iustificati fide pacem habemus erga Deum: Per fidem audemus accedere ad Deum, & similibus: **FIDES** nequaquam significat tantum notitiam doctrine, & assensum, quo in genere credimus veram esse doctrinam de Christo: sed etiam complectitur fiduciam, in misericordia **DEI** propter Christum promissa, acquiescentem. Estq; , vt Dialectici loquuntur, vocabulum Relatiuum secundum dici, cuius fundamentum est, qualitas primę speciei, videlicet in mente noticia & assensus, & in voluntate ac corde ardens desiderium promissę misericordię Dei, & fiducia in ea acquiescens. Terminus est obiectum fidei, videlicet omnes articuli doctrine Christianę, & in his promissio misericordię Dei & remissionis peccatorum gratis propter Christum promissę, seu, Christus mediator in verbo seu promissione Euangelij oblati.

Est igitur **FIDES CHRISTIANA**, notitia omnium articulorum doctrine Christianę: & assensus, quo omnes articulos doctrine veros esse credimus, & amplectimur. Et est **Fiducia innitens misericordię Dei**

Dei propter Christum promissæ,
& certò statuens sibi ipsi propter
Christum peccata à Deo remitti,
& vitam æternam donari: atq; ita
pacem & læticiam conscientia in
Dei beneuolentia acquiescenti ad-
ferens.

P A R T E S fidei sunt, noticia, assensus, & fidu-
cia *πληροφορηθῆσα*, Rom. 4. Obiecti seu Termini
partes sunt, Dei essentia & Voluntas, patefacta
in Lege & Euangelio de Christo. Possunt autem
sex partes seu motus fidei constitui, quibus totam
pœnitentiam & conuersionem hominis Chri-
stiani complectamur. Noticia Legis seu volun-
tatis Dei in lege patefactæ, & simul nostræ natu-
ræ dissimilitudinæ legi, & propter peccatum æternæ
morti subiectæ. Contritio seu serius dolor cor-
dis, ortus ex conspectu iræ Dei aduersus nostra
peccata. Notitia Euangelij seu voluntatis Dei
in Euangelio reuelatæ de gratuita remissione
peccatorum, propter Christum omnibus donan-
da. Ardens desiderium cordis, petentis à Deo
remissionem peccatorum & vitam æternā iuxta
amplissimas ipsius promissiones. Assensus, cer-
tò statuens nostras preces exauditas esse, & certò
nobis propter Christum promissam remissio-
nem peccatorum, & salutem æternam à Deo do-
natam

natam esse. Firma Fiducia cordis in Deo nobis propitio & fauente acquiescentis, vt sine vlla trepitatione & metu, in summis etiam periculis & supplicijs tranquillum & latum maneat & solidæ petræ Christo constanter innitatur. Hi tres posteriores motus vsitatè vnico FIDUCIÆ nomine compræhenduntur. Et in pœnitentia seu conuersione hominis ad Deū, **duo** priores motus propriè ad contritionem, quatuor verò posteriores, ad fidem iustificantem referri debent.

SPECIES veræ & Christianæ fidei nullæ sunt. Vt enim vnus est Deus, vnus Dominus Iesus Christus: sic vna & eadem est ratio fidei in Christum, qua omnes sancti omnibus temporibus Adam, Abraham, Isaac, Iacob, Dauid, Esaias, Daniel, Baptista, Paulus, &c. iustitiam & salutem æternam consecuti sunt, Ephes. 4. Vnus Dominus, vna fides. Rom. 4. Galat. 5. Iohan. 8. Act. 16. Credimus nos per gratiam Domini nostri Iesu Christi saluari, sicut & patres saluati sunt. Solent tamen vsitatè recenseri discrimina quædam Fidei sumpta ab obiectis vel partibus & gradibus fidei.

Fides aliàs versatur circa bona spiritualia & æterna, remissionem peccatorum, donationem Spiritus sancti & vitam æternam, vt fides Dauid in Psalmo, Miserere mei Deus. Aliàs circa bona corporalia seu liberationes ex periculis huius vitæ, vt fides Ezechiz obsessi à Sennacherib. Esai. 37. Mosis stantis ad mare rubrum, Exodus 14.

Alia est **FIDES GENERALIS**, quæ in genere credit articulos fidei veros esse, & aliquibus peccata remitti, & bona à Deo promissa exhiberi. Alia **SPECIALIS**, qua vnusquisq; sibiipsum applicat promissionem Euangelij, & certò statuit Sibiipsum peccata propter Christum remitti.

FIDES aut est firma & ardens, qualis describitur Abrahamæ fides, Rom. 4. Helix, 3. Reg. 17. 18. Esaiæ sustinentis obsessionem vrbs Ierosolymæ. 4. Regum 19. Mulieris Cananæ, Matth. 15. Lutheri, tempore conuentus Augustani, & aliàs semper. Aut est infirma & languida fides, quæ etiamsi multis dubitationum fluctibus concutitur, tamen vtcunq; se verbo promissionis sustentat & fulcit, ne planè extinguatur. Talis est fides omnium nostrum, qui vna cum patre lunatici illius (Marc. 9.) assidue præcamur, **Crêdo Domine**, sed opem fer diffidentia meæ.

Alia est vera Fides & **ἐνυπόκριτος**. Alia falsa seu simulata, quæ ad pugnantia magis quàm ad species fidei propriè pertinet.

CAUSA Efficiens Fidei principalis est **SPRITVS** sanctus, accendens in mentibus notitiâ essentia & voluntatis Dei in euangelio patefactæ, & mouens mentes, vt assentiantur Euangelio: & renouans ac adiuuans voluntatē accor, vt in misericordia & fauore Dei propter Christum nobis

recon-

reconciliati, firmiter acquiescant. Gal. 5. Fructus spiritus est Fides. 1. Cor. 3. Nobis reuelauit Deus per spiritum suum. Ioh. 6. Hoc est opus Dei, ut credamus in eum, quem misit ille. Deinde, Verbum Dei, seu promissio Euangelij audita & cogitata. Rom. 10. Fides ex auditu est, auditus per Verbum Dei. Postremò, Mens & voluntas humana tracta & adiuta per Spiritum sanctum, assentiens verbo Dei, luctans cum dubitationibus & diffidentia & in promissione diuina acquiescens. Ebr. 4. Non profuit eis verbum auditum, non coniunctum cum fide audientium.

MATERIA circa quam seu Obiectum fidei sunt omnes Articuli fidei, seu omne verbum Dei nobis traditum, & in hoc, promissio fauoris diuini & remissionis peccatorum ac æternæ salutis, propter Christum certò donandæ. Ac principium Dècalogi talem promissionem ferè Euangelicam habet: Ego sum Dominus Deus TVVS, qui te diligit, curat, exaudit, saluat. Huius promissioni vult nos fide assentiri. ac postea euangelion declarat, cur Deus diligat nos, videlicet propter Christum.

Quæcunq; autem sint externa obiecta Fidei, quæ sunt varia & multiplicia, sicut tempora, personæ, negotia ferunt: tamen semper
primum

primum & principale obiectum fidei vnum est, videlicet, Promissio remissionis peccatorum, & fauoris diuini propter Christum, seu, Deus propitijs iuxta promissionem.

Hac regula animaduersa, facile iudicare potest, testimonia de fide, ex Genesi & Abacuc, rectè à Paulo Rom. 1. 4. & Galat. 1. accommodata esse ad Fidem, quæ accipit remissionem peccatorum, propter Christum mediatorem. Sic in Epistola ad Ebræos cap. 11. plurima exempla de fide congeruntur, vbi etsi dissimilia sunt externa negocia, tamen fides vnum principale obiectum, videlicet, Deum propitium iuxta promissionem intuetur.

Formam & *ἡ ζωὴ αἰώνιον*, seu animam & vitam fidei impertit Christus mediator, quem Fides velut annulus gemmam complectitur.

Fines & Effectus, qui fidei, tanquam causæ instrumentali: Christo tanquam causæ impulsivæ, seu merito: Deo, tanquam efficienti principali tribuuntur. Iustificatio, hoc est, remissio peccatorum, & reconciliatio cum Deo, Rom. 3. Statuimus fide iustificari hominem, sine operibus legis. Donatio Spiritus sancti & inhabitatio totius diuinitatis, æterni Patris,

Filij & Spiritus sancti. Gal. 3. Vt promissum Spiritum accipiamus, per fidem. 2. Cor. 6. Vos Templum Dei viventis estis, sicut dixit Deus. Inhabito, in eis, & ero Deus eorum. Gal. 2. Viuo iam non ego, sed viuit in me Christus, per fidem viuo filij Dei, qui dilexit me. **Pax & gaudium conscientiae** acquiescentis in Deo tanquam beneuolo & philostorgo Patre. Rom. 5. Iustificati fide pacem habemus erga Deum. Esai. 61. Gaudens gaudebo in Domino. **Vera Inuocatio Dei**, Ephe. 3. Per Christum audemus accedere confidenter per fidem eius. **Omnia bona opera** Galat. 5. Fides per dilectionem efficax est, Rom. 14. Omne quod non est ex fide, peccatum est. **Vita æterna**. Ioh. 3. Qui credit in Filium, habet vitam æternam. Semper adest Fidei prouida cura **DEI**.

COGNATAE Fidei sunt Spes, & omnes ceteræ virtutes primæ Tabulæ.

PVGnant propriè cum fide: **DVBITATIONES** Epicuræ & Academicæ, de Deo, de prouidentia, de certitudine doctrinæ per Prophetas & Apostolos traditæ. Fides enim est firmus assensus, quo statuimus esse Deum, esse prouidentiam, & hanc verè esse voluntatem Dei, quæ in verbo reuelata est. Opponantur autem hisce dubitationibus, præter dicta Dei, & **Exempla ac Testimonia**

monia diuinæ patefactionis, etiam argumenta
suprà in fine loci de Creatione collecta, & alia
de Prouidentia. Item argumenta sedecim de
autoritate & certitudine doctrinæ in libris
Prophetarum & Apostolorum patefactæ, quæ
mediocri fide & diligentia alibi à me repetita
sunt.

DIFFIDENTIA non acquiescens tranquillo
animo in paterna Dei voluntate, in verbo reue-
lata, non nitens in periculis solius Dei auxilio,
sed indulgens timiditati, trepidationi, angori, &
inconcessa præsidia & auxilia quærens.

DESPERATIO, non tribuens Deo laudem
veritatis, & misericordiæ, vt Cain inquit: Ma-
ior est iniquitas mea, quàm vt veniam consequar.
Augustinus econtrà: Mentiris, inquit, Cain, Ma-
ior est Dei misericordia, quàm omnium peccato-
rum miseria. Muniantur autem pectora aduer-
sus venenosos morsus desperationis, sequenti-
bus testimonijs, quæ attentè considerata, & fide
apprehensa, firmam & efficacem consolationem
animis, sensu iræ Dei & peccatorum suorum
magnitudine & atrocitate consternatis, afferre
possunt. Rom. 5. Gratia exuberat supra pec-
catum. Ezechi. 33. Viuo ego, nolo mor-
tem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat.
Hic exclamat Tertullianus: Iurat Deus, Viuo
dicēs, cupit sibi credi. O beatos, quorū causa iurat

Deus O miserrimos, si nec iuranti Domino credimus. 1. Ioh. 1. Sanguis filij Dei emundat nos ab omni peccato. Esa. 1. Si fuerint peccata vestra vt coccinum, quasi nix dealbabuntur. Totus Psalmus 103. Quantum distat ortus ab occasu, tam longè fecit a nobis iniquitates nostras: Sicut pater miseretur filiorum, misertus est Dominus, &c. Huc omnes sententiæ Euangelij, omnes articuli fidei, & exempla primorum parentum, Dauidis, Manassés, Petri, conuersi latronis, & similibus peccatorum, quos horribiliter lapsos Deus immensa misericordia propter Christum rursus recepit, referantur.

CONFIDENTIA seu Præsumptio, proprijs viaribus, propria Sapientia & iusticia nitens: & **Fiducia humanorū præsidiorum**, quæ Ierem 17. Esa. 8. & alibi seuerissimè prohibetur. Nam & voluntas humana Euripo mobilior est, & vita fugacissima, & fortuna facilius mutatur, quam musca quantumuis celeriter volans. Sed Dei voluntas constans & immutabilis est, & vita atq; potentia æterna.

DE IDOLOLATRIA & cæteris peccatis, cum fide & omnibus virtutibus primæ tabulæ pugnantibus, in fine tertij præcepti dicemus.

DE DILECTIONE Dei & proximi.

Ideo

I Deo condidit Deus homines, vt sint creaturæ visibiles, quibus sese & omnia sua bona communice, & quæ vicissim ipsum agnoscant, diligant & celebrent. Quare & menti lucem iniecit, qua Deum agnosceret, & voluntati ac cordi mirandos motus lætitiæ & amoris attribuit, quibus Dei coniunctionem homo appeteret, & cum Deo copularetur, in eo acquiesceret & lætaretur, & ardenti incendio Amoris Deum complecteretur, eiq; obediret. Talis enim affectus est Dilectio seu Amor, vt voluntas & cor expectant & attrahant, & quasi intra sese accipiant, & amplectantur amatum, vt in eo fruantur, & quasi vnum ex duobus fiat, vt Filius Dei immenso amore naturam humanam sibi vniuit. Ita autem condita est natura propter hunc finem, vt voluntas & cor ante omnia, Deum ipsum velut summum bonum amplectatur, & intra sese, vt ita dicam, accipiat, & vnum cum Deo fiat, i. Ioh. 4. Qui manet in dilectione, in Deo manet, & Deus in eo. Deinde, vt vinculis amoris, genus humanum Deo copulatum, etiam inter sese consocietur, vt omnes in Deo sint vnum, doceant vnum, fateantur & vnum. Nullum enim firmitus vinculum est societatis humanæ, quàm flammæ amoris diuinitus hominum pectoribus insitæ, & postea similitudine naturarum & morum, & consensu de Deo & alijs rebus, bonis, accensæ & confirmatæ. Postquam autem nunc

in voluntate auersa à Deo , extinctus est amor Dei, & φρόνημα τῆς πλεονεξίας inimicitia est aduersus Deum, & corda variè & inordinatè ruunt illicitis flammis amorum, vt apud Plantum furiosus adolescens exclamat: Ita me Dij ben- uenient, malo me ista mulier amet, quàm Dij: valde difficile est illustrem definitionem Dilectionis Dei constituere. Nam, etiam in pijs, sensus amoris Dei admodum hebes & languidus est. Sed tamen in conspectu sit hæc qualiscunq̃ descriptio.

DILECTIO DEI est motus cordis, quo agnita dilectione Dei erga nos, quã misso Filio declarauit, vicissim cor sese subijcit Deo, & seruat mandata Dei, cum quadam lætitia acquiescente in ipso, vel est vniuersalis obedientia, erga **Legem Dei.** Rom. 13. Dilectio est impletio Legis. 1. Ioh. 5. Hæc est dilectio Dei, vt mandata eius seruenius. 1. Tim. 1. Summa mandati est Dilectio ex corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Deut. 6. 10. Matth. 22. Diligas Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & omnibus viribus tuis.

Vsitatissimum est igitur in Ecclesia vocabulum

bulum dilectionis pro obedientia erga totam legem Dei, seu iustitia vniuersali, quæ omnes virtutes seu bona opera complectitur: vt in horum temporum disputationibus, qui contendunt, nos dilectione iustos esse, hoc volunt, nos nostra obedientia erga totam legem Dei, seu propter nostra bona opera iustos esse.

Diligenter etiam obseruent studiosi, Dilectionem Dei sæpe vsurpari, non pro dilectione, qua nos Deum diligimus, sed pro dilectione seu amore, quo Deus nos complectitur.

Rom. 5. Dilectio Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Commendat autem suam erga nos dilectionem Deus, quòd Christus pro nobis mortuus est. Rom. 8. Quis condemnabit nos? Christus pro nobis mortuus est, & resurrexit, & sedet ad dextram Dei. Quis nos separabit à dilectione Dei? scilicet, Qua Deus nos diligit propter filium. Hanc veram explicationem, & plenam consolationis, studiosi meminerint.

SPECIES Dilectionis Dei & proximi, sunt pleraq; omnia seu opera in Decalogo præcepta. In prima tabula, Dilectio Dei complectitur amorem & timorem Dei filialem, veram inuocationem, gratiarum actionem, confessionem. In Quarto præcepto, Amorem parentum, liberorū,

fratrum, præceptorum, magistratum, & omnia officia ex amore orta. In V. Misericordiam, mansuetudinem, lenitatem, beneficentiam, studium concordiae, amicitiam, humanitatem, iustitiam. In VI. Amorem coniugalem. VII. Iustitiam in contractibus & liberalitatem. VIII. Candorem. Veritatem vitantem mendacia, calumnias, obreptiones, fidelitatem, Hæc omnia esse officia Dilectionis Dei & proximi, manifestum est. & similis catalogus operum dilectionis instituitur I. Cor. 13.

CAusa efficiens Dilectionis est FIDES, seu agnitio Euangelij de Christo, & fiducia in Christo acquiescens. Dum enim mens humana tantum legis vocem audit, denunciantem iram Dei & æternas pœnas, semper fugit Deum iratum, non diligit eum, ac præcipuè in ærumnis assiduum fremitum & indignationem aduersus Deum circumfert. Sed audito euangelio, cum fide agnoscimus, nos quanquam indignos & pollutos peccatis tamen à Deo Gratis propter Christum diligi, curari, respici, exaudiri, vicissim incipimus ipsum diligere, & nos ei subijcere, & obedientiam voluntati ipsius congruentem cum quadam lætitia incoare. Accendit igitur Spiritus sanctus per Euangelion in mente agnitionem dilectionis Dei erga nos, quâ missio Filio declaravit; & in voluntate ac corde ignem amoris Dei, quo inflammatum, reuerenter se Deo subijcit, in Deo

in Deo latatur, & obedire Deo incipit, iuxta omnia mandata ipsius, 1. Thes. 4. ὑμεῖς δε δίδασκατοὶ ἐστέ ἐν ἀγαπᾷ ἀλλήλων. Galat. 5. Fructus Spiritus est Dilectio.

CAUSA IMPULSIVA quæ nos ad dilectionem Dei & proximi inflammare debent, præcipuæ sunt. Imensus amor Dei erga nos, quem hoc illustri περὶ τοῦ θεοῦ declaravit, quod Filium suum unigenitum dedit, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam, Ioh. 3. & Rom. 5. Commendat suam erga nos caritatem Deus &c. 1. Ioh. 4. In hoc manifestata est dilectio Dei, non quod nos dilexerimus Deum, sed quod ipse dilexit nos, & misit Filium suum unigenitum in mundum, ut esset propitiatio pro peccatis nostris. Deus dilectio est. 2. Mandata Dei severissima. ut ipsum amantem redamemus. ΣΤΕΡΓΕΤΕ ΤΟΝ ΘΕΟΝ ὡς ἡμεῖς ἀγαπήκαμεν τὸν υἱόν. Deut. 6. Diligas Dominum Deum tuum. Ioh. 15. Hoc est mandatum meum, ut diligatis vos inuicem. 3. Finis nostræ Creationis & Redemptionis. Ideo enim præcipue conditus est homo, & deinceps per Filium redemptus, ut Deum agnoscat & DILIGAT, & omnibus veræ obedientiæ & dilectionis officijs celebret. 4. Necessitas retinendæ fidei. Vbicunq; enim est fides, ibi efficax est per dilectionem. Galat. 5. Vbicunq; igitur non est dilectio, ibi nec fidem veram lucere & conspici certum est. 5. Necessitas vitandi pœnas præsen-

præsentes & æternas: Nam qui non diligit, manet in morte. 1. Ioh. 3. 6. Dignitas amplissima. Est enim dilectio Dei & proximi, ex vera fide in Christum tanquam ex fonte manans, præcipuus & summus cultus Dei, quo Deus imprimis affirmat se honore affici, per quem cum Deo copulamur.

MATERIA circa quam Dilectionis sunt Deus & proximus. Matth. 22.

Fines sunt, non ut nostra dilectione mereamur remissionem peccatorum, iusticiam & vitam æternam: nam hæc bona propter solius Christi obedientiam GRATIS donantur, & sola fide accipiuntur. Rom. 3. Iustificamur Gratiis ipsius gratia per redemptionem, factam à Christo Iesu, Sed veri FINES Dilectionis sunt: ut Deo obedientiam & honorem debitum præstemus: ut retineamus fidem, iusticiam, Spiritum sanctum & vitam æternam: ut hominum societas vinculo dilectionis colligatur, & tranquilla sit: ut præmia spiritualia & corporalia, præsentia & æterna, diligentibus Deum promissa, consequamur.

Effectus seu officia dilectionis præcipua recensentur. 1. Cor. 13.

COGNATA sunt cætera virtutes Theologicæ: Fides, Spes, sed maxima ex his Caritas, quæ Deum diligit ex toto corde, ex tota anima, & proximum sicut seipsum, & legem Dei perfectè implet. Sed quia hoc ardens incendium dilectionis nusquam

nusquam est, nam etiam in sanctis vix exiguae scintillae lucent; Ideo non iustificamur caritate, sed fide propter Christum, qui est impletio legis ad iustitiam omni credenti.

PVgnat cum Dilectione, Odium Dei, & ἀκυσία seu Stapor pectorum, nullas sentiens flammās dilectionis Dei ardentes. Deinde, tota Concupiscentia, seu ἀταξία amoris, latitiae, omnium affectuum, appetitionum & virium in homine, omnes pravae inclinationes, fremitus & indignatio cordium aduersus iudicium Dei, praesertim in ærumnis.

DE S P E.

ANcora vitae Christianae, qua in tantis ærumnis & confusionibus tristissimis praecipue se sustentat & consolatur, est certa Spes liberationis & vitae ac gloriae aeternae certò secuturae. Quae extincta, nec vinci dolores queunt, nec firma consolatione recreari animi in sensu peccati, in morte, in sustinendis odijs, infamia, persecutionibus & supplicijs, quae confessionem comitantur, sed tandem hic finis est vitae humanae, qui in postremo Virgilij versu descriptus est: Vitaq; cum gemitu fugit indignata sub umbras. Cum igitur caput omnium consolationum sit Spes vitae aeternae, rectè à Paulo Galea salutis nominatur.

Sed hæc

Sed hæc S P E S, quæ Galea salutis nostræ est, & certâ veracis Dei promissione regitur, accuratis limitibus discernenda est à S P E humana, fallaci & incerta, quâ Aristoteles ἐρηγυρότα ἐνύπνιον, somnium vigilantis definit. Vt Lucianus de aulicis speb' venustè inquit χρυσῶν ἐκθῶν ἐλπίδες, ὅδῃρ ἄλλ' ἢ φῦσά τινες ἥσαν ἐπίχρυσον. Auræ illæ spes nihî aliud erant quàm flatus folium deaurati. His inanibus & stolidissimis spebus, quæ omnes homines assiduè exagitant & frustrantur, euulsis ex animo & abiectis, in Domino omnem spem nostram ponamus.

Significat autem S P E S propriè affectum seu motum cordis, quo futurum bonum appetit & expectat. qui adfectus ideo inditus est naturæ hominis, vt antè omnia summum bonum, videlicet D E V M expetat, & relictis fugacibus præsentis vitæ bonis, ardenti desiderio æternæ salutis & consuetudinis cum ecclesia cœlesti teneatur.

Vsitatissimè verò verbum Sperare in Prophetis significat confidere, seu firmâ fiducia inniti & acquiescere. Psal. 12. Ego in misericordia tua speravi. Psal. 103. Speret Israël in Domino, quia apud Dominum misericordia est. Sæpe etiam Spes obiectum spei seu rem speratam denotat, vt in Psalmis sæpissime dicitur: Domine spes mea

mea .i. obiectum spei meæ: Coloss. 1. Propter
 spem repositam nobis in cœlis. Galat. 5. Nos
 spiritu ex fide spem iustitiæ .i. speratam iu-
 stitiam, expectamus. Rom. 4. Abraham con-
 tra spem in spem credidit .i. expectauit rem spe-
 randam in promissione ostensam, etiamsi res o-
 culis subiecta nullam spei causam ostendebat.
 Veræ autem spei, quam primum præceptum fla-
 gitat, definitio hæc est:

S P E S est certa expectatio
 vitæ æternæ propter Filium Dei,
 iuxta promissionem in Euangelio
 expressam: & est expectatio mi-
 tigationis pœnarum seu calami-
 tatum in hac vita iuxta consilium
 Dei.

Species iuxta obiecta discerni possunt. Spes
 vitæ æternæ, & Spes liberationis ex calamitatibus
 seu mitigationis in hac vita. Quæ differentiæ
 diligentissimè consideranda est, vt etiamsi præ-
 sentes calamitates non tolluntur, aut mitigari
 videntur, tamen semper certò retineatur Spes
 vitæ æternæ, iuxta dictum Iob. 13. Etiamsi oc-
 ciderit me, sperabo in eum. Hæc est enim vo-
 luntas Dei æterna & immota, vt omnis, qui vi-
 det Filium & credit in eum, non pereat, sed cer-
 tò ha-

tò habeat vitam æternam. Ideoq; ærumnas nobis Deus imponit, vt desiderium vitæ æternæ, & pœnitentiam ac Fidem, ad Christum seruatore[m] vnicum confugientem in nobis accendat: qua per crucem probata & expolita, non cum impio mundo damnemur, sed vitam æternam certò consequamur, 1. Cor. II. Cumq; velit Deus pios cruce & ærumnis exerceri propter multas causas (quæ in sequenti loco de Patientia recitabuntur) quanquam sapè non prorsus tolluntur miseriæ & pœnæ in hac vita: tamen mitigationem calamitatum certo Dei verbo promissam, pij sperare debent. Psalmus 84 Mitigasti omnem iram tuam. Nahum I. Bonus est Dominus & confortans in tribulatione, & respiciens sperantes in se.

CAVSA EFFICIENTES sunt: Spiritus sanctus accendens & confirmans in mentibus assensionem & fidem, quæ diuinas promissiones firmiter amplectatur. Deinde mouens voluntates & corda, vt in certis Dei promissionibus acquiescant, & contra spem in spem credant, & certò ac firmiter expectent promissam liberationem & vitam æternam. Deinde, Certæ ac immotæ Promissiones vitæ ac salutis æternæ, quam certò sperare expectare debemus, etiamsi in præsentia in ærumnis videmur abijci à Deo. Postremò, Mens & voluntas humana, renouata & adiuta per Spiritum sanctum, quæ tradita in verbo Dei promissiones am-

nes amplectitur, & bona in promissionibus ostensa ardentem expetit & certo expectat.

MAteria circa quam **S P E I**, sunt vita æterna, & liberatio seu mitigatio ærumnarum in hac vita.

Forma est ipsa expectatio in voluntate & corde.

Fines & effectus est certa impetratio bonorum, quæ in promissionibus offeruntur, Rom. 5. Spes non confundit, hoc est, non frustratur expectantem. Psal. 30. In te Domine speravi, non confundar in æternum.

COgnata Spei est Fides. Differunt autem multipliciter. Primum obiectis. Fides intuetur in verbum rei, hoc est, in promissiones, per quas Dei beneficia præsentia & æterna nobis offeruntur, & quidem præsens beneficium seu præsentem reconciliationem accipit. Spes verò intuetur in rem verbi, hoc est, res promissas seu bona exhibenda, videlicet, futuram liberationem, & vitam ac gloriam æternam firmiter expectat. Deinde officio. Fidei officium est agnoscere personam & beneficia Christi, & apprehendere promissionem ac Christum nobis applicare. Tale non est officium spei. Præterea subiectis. Fides est in mente noticia & assensus, & est in voluntate fiducia: Spes non est in mente, sed tantum in voluntate & corde. Postremo, **S P E S** est rerum solummodo bonarum.

bonarum & Futurarum, & ad eum qui sperat
pertinentium: Fides est bonarum & malarum,
præteritarum, præsentium, futurarum & alie-
narum.

PVgnant cum Spe, & Fide, DESperatio,
quæ non sperat quamuis Deo iubente, vt Saul
consciscens sibiipsi mortem: & Præsumptio
sperans sine verbo Deo & sine vocatione, &
confidens proprijs viribus, vt Sennacherib,
Petrus.

DE HVMILITATE.

PEr tinacissimè in omnium hominum cordi-
bus hæret venenum, quod Diabolus hac vo-
ce, Eritis sicut Dij, primis parentibus
afflauit. Omnes enim homines natura sunt
superbi: & fons ac origo plerarumq; hæresium,
diffidiorum & calamitatum in omni vita. Ideo
toties ad veram humilitatem Christus cohorta-
tur: eamq; ob causam tot ærumnis nos exercet,
vt ταπεινοφροσύνῃ Deo debitam discamus. Cum
autem vicina virtus sit Timori Dei, & patientia,
descriptionem eius hoc loco intexam.

Græca vox ταπεινοφροσύνῃ propriè signifi-
cat virtutem, quæ humiliter & demissè de se sen-
tit; & sua peccata, infirmitatem ac sordes agno-
scens, in timore Dei, & solius auxilij diuini
ducit.

ducia, obit suæ vocationis officia, & neminem despicit, & in ærumnis se reuerenter voluntati Dei subijcit. Sed Latina vox Humilitas, propriè non virtutem, seu modestiam, sed vtilitatem fortis & conditionis, & miseriam ac ærumnas designat, vt Cicero Tusc. 5. loquitur: Aderit malorum turba, paupertas, ignobilitas, humilitas, solitudo, amissio suorum. Sicut enim homo dicitur ab humo, ex qua factus est: ita humilis propriè in Latina lingua, & sæpè in scriptura, significat humi abiectum, contemptum, afflictum, & calamitosum, Luc. 1. Respexit humilitatem ancillæ suæ. i. humilem, seu miseram, vilem & contemptam ancillam suam. Syrac. 2. In humilitate (cruce & ærumnis) tua patientiam habe, quoniam igne probatur aurum, homines autem pii in camino humiliationis. Psalm. 118. Verbum tuum consolatio mea est in humilitate mea, i. in cruce & afflictionibus meis, tuo me verbo consolor. Cum autem emphasin Græcæ dictionis ταπεινότητι, Latina vox Modestia non integrè exprimat: vsurpari solet in ecclesia vocabulum Humilitatis, pro virtute, quam Paulus Phil. 2. Coloss. 3. Eph. 4. Petrus 1. Pet. 5. ταπεινότητι vocant, cuius hæc est definitio:

HUMILITAS est virtus, qua in timore Dei, agnoscentes propriam infirmitatem, non superbi-

D

mus,

mus, sed vero corde nos Deo, & in officijs nostræ vocationis fiducia auxilij diuini obeundis, & præstanda in pœnis & ærumnis obedientia, & exhibendo alijs honore debito, subiicimus.

Augustinus ep. 56. Humilitas omnia bona opera nostra & precedat & comitetur & consequatur. Melior est enim in malis factis humilis Confessio, quam in bonis superba Gloriatio.

Partes Humilitatis sunt: Timor Dei: Modestia opposita arrogantia, ambitioni, superbiz, iactantia, æmulationi, continens se intra metas nostræ infirmitati & vocationi conuenientes: iustitia suum cuilibet officium, & Reuerentia honorem alijs Dei organis debitum tribuens: Sedulitas faciens diligenter propriæ uocationis officia, & vitans πολυπραγμοσύνη: Fiducia auxilij diuini: Patientia in ærumnis. Has sex virtutes unica ταπεινοφροσύνη, seu humilitatis appellatio complectitur, cuius splendida & ornatissima descriptio legatur apud Basilium, pag. 391. & Homilia II. in ἐξάμηναι pag. 95. enarrantem hæc verba, Formauit Deus hominem de limo terræ.

EFFICIT autem in nobis veram cordis Humilitatem Filius Dei Dominus noster Iesus Christus, qui cùm verè mitis sit, & humilis cor-

de, primùm in mentibus nostris cogitationem
 mādati diuini, & propriæ imbecillitatis, & pœna-
 rum quæ superbos comitantur, & consideratio-
 nem causarum, quæ iam exponentur, accendit.
 Deinde voluntatem & corda Spiritu sancto suo
 impellit, & regit, vt se voluntati Dei reuerenter
 subijciant, nec arroganter seipsos, propter certa,
 si quæ habent, dona, magnifaciant, & supra ali-
 os efferant. Fidelis autem reuerè famulus es, in-
 quit. D. Bernardus, si de multa gloria Domini
 tui, etsi non exeunte ex te, tamen transeunte per
 te, nil tuis manibus adherere contingat: Cum
 enim omnia peccata homo superauerit, manet
 periculum, ne benè sibi mens conscia, in se poti-
 us quàm in Domino gloriatur. Sed meli-
 or est in malis factis humilis confessio, quàm in
 bonis superba gloriatio.

CAVſæ verò, quæ singulos ad veram cordis
 humilitatem ardenti studio complectendam,
 & è regione ad fugiendam toto pectore superbi-
 am, permouere & inflammare debent, præcipue
 sex sunt. Primum Voluntas DEI, expressa se-
 uerissimo mandato Dei, quod veram cordis
 humilitatem præcipit, & grātiā Dei, aliæque
 præmia humilibus pollicetur, & pœnas su-
 perbis comminatur. 1. Petr. 5. Humilitatem
 in vobis fixam habete. Deus enim superbis
 resistit,

resistit, & humilibus dat gratiam. Humiliamini igitur sub potenti manu Dei, ut exaltet vos in tempore opportuno. Col. 3. Phil. 2. Per humilitatem quisq; alium se præstantiorem putet, Luc. 16. Abominatio est coram Deo quidquid est sublimè in mundo.

Deinde subiectum, in quo hærent dona, videlicet, Natura hominis adeò infirma & misera, ut nihil fragilius, nihil imbecillius, nihil magis instabile & ærumnosum cogitari possit. Verissimè enim in Psalmo dicitur: Homo sicut fœnum, dies eius, tanquam flos agri, sic efflorebit, quoniam ventus afflabit eum, & non subsistet. Et verissimè in veteri prouerbio dicitur, **HOMO BULLA.** & Pindarus Ode. 8. Pythiorum significantissima imagine nihil homine imbecillius, nihil magis fluxum & caducum esse demonstrat: ἐπάμεθι, τί δὲ τίς, τί δὲ οὐτίς; Σκιάς ἔνχες ἀνθρώποι. Diurnum quiddam sunt homines. Quid verò gloriatur aliquis se aliquid esse: aut exprobat alteri, eum nihil esse? **VM BRAE SOMNIVM** sunt homines. Ita Simonides cecinit: ἀνθρώπων, ὀλίγον μὲν κάρτος, ἅπας κτοί δὲ μελιδόνες ἀνιῶ παυσῶ, πόνθ' ἀμφὶ πόντῳ δὲ ἄφνητα ὤμους ἐπικρέμαται δάστω.

Plurimas autem Tales sententias, quibus ingens onus miseriarum, quod sustinent homines, & summa vitæ humana fragilitas, & fortune instabilitas, insignibus verborum luminibus illustra-

lustratur, collegit Plutarchus in aureo libello, cui titulus est, Consolatio ad Apollonium. Et insignis est Plinij locus lib. 7. cap. 1. & 50. Item Basilij Homelia II. in Hexaëmeron, & aliorum. quos eam quoq; ob causam diligentissimè legant studiosi, & simul totius historiarum mundi, & communis vitæ miseras aspiciant: quia hæc consideratio humanæ infirmitatis & fragilitatis, omnium efficacissimè animos, ad veram humilitatem amandam & colendam flectit. In mente exigua est sapientia, plurimum cæcitas & stultitiæ. In voluntate, languida est virtus. In corde, turbulenti adfectus. Corporis imbecillitatem ac sordes, quotidiana excrementa, & morbi subinde recurrentes, & Mors singulis momentis impendens ostendit.

Præterea cum nec parari humana industria, nec retineri possint, sed à solo Deo dentur & conseruentur pleraque dona, propter quæ insolentescunt homines: stultum est, de ijs bonis se efferre, quæ nec à nobis proficiscuntur, nec in nostra sunt potestate. 1. Cor. 4. Quid habes quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris tanquam non acceperis? Ideo Deus horribiliter punit Senacheribum, gloriantem se propria fortitudine & sapientia reliquas gentes vicisse (Esai. 10. 37.) Nabuchodonosor superbum omni sapientia & potentia spoliatur (Dan. 4.) Dauidem quoq; omni gloria sanctitatis & virtutis exuit

2. Reg. 15.) vt intelligamus, hæc dona non esse hominum propria, sed à solo Deo dari & auferri.

CHRISTI etiam exemplum quisque sibi ad imitandum proponat, qui ipse inquit Matth. 23. Discite à me, quia mitis sum & humilis corde. & Paul. Phil. 2. per humilitatem vnusquisque alium se præstantiorem existimet. Is enim affectus fit in vobis, qui fuit & in Christo Iesu, qui cum esset in forma Dei, non rapuit æqualitatem Dei, sed semetipsum, exinaniuit forma serui assumpta, & humiliavit seipsum vsq; ad mortem, mortem autem crucis. Cum autem Filius Dei, Dominus & redemptor noster Iesus Christus, tantam humilitatem præstet, vt abijciat se infra omnes angelos & homines, in nostræ naturæ sordes & mortem, & in se deriuat omnia mea, tua & omnium hominum peccata, & pœnas peccatis debitas pudeat nos nostræ superbix, qui ex humo orti, & omnibus miserijs obnoxij, & tetrīs polluti sordibus, tamen intumescimus, perinde ac si dii essemus & summa sanctitate & virtute alijs antecelleremus. Hanc cæcam & stultam animi elationem, vt in nobis reprimat DEVS, & τὰ πρῶτα ὅτι ὁ αὐτοὶ ipsi debitam doceat tanta mole calamitatum nos premit & exercet.

Postremò, Causa Finalis donorum, quæ non ad alendam superbiam, contemptum aliorum & similes stultos affectus, sed ad communem Ecclesiæ & Reipub. salutem iuuandam referenda sunt:

& Pars

& Pauli similitudo consideretur, à membris humani corporis sumpta, quæ etsi alia alijs præstantiora sunt, tamen non certant inter se ambitione, nec alia se alijs præponunt, sed conferunt functiones ad communem totius corporis utilitatem, 1. Cor. 12. Ephes. 4. Rom. 12.

MAteria in qua est voluntas & cor Hominis agnoscentis se humum & bullam esse.

Forma Humilitatis est, non deiectio capitis in alterum latus, non vestis sordida, vel alius gestus externus, sed verus motus cordis abijcientis se coram Deo, & subijcientis se voluntati Dei, & præstantis patientiam in pœnis, aut deiectione, vt David deiectus ex fastigio regni, & gloria virtutis & sanctitatis quam antea habuerat, reuerenter & placidè se voluntati diuinæ subijcit.

Fines & effectus Humilitatis sunt: vt Deo obedientiam & honorem debitum præstemus. Vt tranquillitatem & concordiam Ecclesiæ & Reipublicæ zueamur, ad quam in primis humilitate, patientia, & moderatione collegarum opus est. Ephes. 4. Cum omni humilitate & mansuetudine & patientia tolerate vos inuicem. Vt amplissima præmia, quæ Deus pollicetur humilibus, consequamur. Humilibus enim fauet Deus, & in eis habitat, eosq; etiam in hac vita euenit & ornat, vt Iosephum & David

& Dauidem ad fastigium regni euexit. Vt pœnas, quæ inuitabiliter superbos obruunt, vitemus. Nam Deus superbis resistit, & omnes qui se exaltent, humiliantur. Et Ethnici dixerunt, superbiæ comitem esse *νέμεσις* seu *ἀδυσία*. Ideo Irus erat subito, qui modo Crœsus erat. Et Apries Ægypti rex, qui gloriabatur neminem Deorum & hominum posse sibi regnum eripere, postea strangulatur. Capaneus, cùm dixisset, se, inuito etiam Deo, Thebas expugnaturum esse, feritur fulmine.

EXEMPLA Humilitatis illustria lucent in Moysè, omnium hominum mitissimo, Num. 12. Ionatha cedente Dauid de regno, 1. Reg. 20. Dauid ex fastigio regni & omni glòria sanctitatis & virtutis in exilium deiecto, 2. Reg. 15. Iohanne Baptista, Ioh. 3. Paulo Apostolo. Cognatæ virtutes, seu potius partes Humilitatis sunt: Timor Dei, Patientia, Modestia, Fides. Reuerentia,

PVgnant cum humilitate, ficta seu simulata humilitas, quam describit Paulus Col. 2. Nemo vos decipiat simulans Humilitatem & religiones Angelorum, quæ non vidit, ipso incessu significans elationem animi inflati admiratione sui & fastu, non tenens caput. Tales sunt Anabaptistæ & monachi, qui singulari gestu & vestitu simulant humilitatem, cùm tamen in pectore ingentē superbiā circumferant, de quibus Bernhardus ait: Volunt esse humiles sine despectu, & paupe-

pauperes sine defectu, & diuites sine labore. Aristoteles vocat βαυκοπαίεργος.

Alterum extremum est

SVPERBIA, quæ sine timore Dei, & sine agnitione infirmitatis propriæ, sese admiratur & magnificat propter certas dotes, & propria sapientia, sanctitate, & viribus confidit, & alios despicit, & cū accidunt aduersa irascitur Deo, tanquam iniuste punienti, cuius detestandi, & tamen omnibus familiarissimi vicij, definitionem & exemplum clarissimum & maxime illustre, singuli in nobis ipsis cernere possumus.

Origo autem & radix huius teterrimi vicij est Diabolus, primis hominibus, hac voce, **Eritis sicut Dij**, superbiam & ambitionem adflans, vt fiducia propriæ sapientiæ à verbo DEI discedant, & supremum imaginis diuinę gradum expetant, ac planè Deo similes esse cupiant. Hinc in nostra corda eadem flammæ superbix sunt propagate, vt singuli velint inter homines dij esse, antecellere alijs quoquo modo, & suam autoritatem magnificari, & alios sibi subiectos esse.

D 5

Proxi-

Proximæ verò in noibz causæ efficiētes Superbiam sunt: Cæcitas mentis, non considerans propriam infirmitatem, nec agnoscens Deum autorem donorum, vt Ajax apud Sophoclem inquit: Ignauī iuuante Deo vincere solent: Ego vero etiam sine Deo hanc gloriam consequar. Dan. 4. Nabuchdonosor inquit: Hæc est illa Babylon, quam EGO ædificauī, quasi dicas, Hoc est imperium mea sapientia & virtute constitutum. Deinde in voluntate & corde naturalis securitas, non metuens iram, aut iudiciū Dei: & φιλαυτία, se & sua immodicè amans. de qua verè Plato inquit, Omnium malorum summum nobiscum nasci, cui omnes veniam dent, nec eius leuationem desiderent, quod videlicet unusquisq; nimium sibi placet, & suis opinionibus delectatur. Hunc fontem esse ait omnium errorum & delictorum in vita, quia amor est cæcus & facile decipitur circa rem amatam. Ad hanc φιλαυτίαν cū accedunt res secundæ, & prosperi fortunæ flatus, tum paulatim uera in uocatio, & timor Dei, qui velut custos est cæterarum virtutum, remotus est, animi elati laxant frenos cupiditatibus, & multa audacter extra uocationem suscipiunt. vt Plautus inquit, Res secundas decet superbiam, & verè ac sapienter Xenophon in Prædia: Δὲ καὶ μοι χαλεπώτερον εἶναι τὰ ἀγαθὰ καλῶς φέρειν, ἢ τὰ κακὰ· τὰ μὲν γὰρ ὕβρις τοῖς πολλοῖς, τὰ δὲ σωφροσύνη τοῖς πάνσι ἐμποῖα.

Difficilis

Difficilius mihi videtur esse res secundas rectè ferre, quam res aduersas: Illæ enim in multis superbiam & petulantiam, hæ verò modestiam in omnibus efficiunt.

Materia circa quam, sunt certæ dotes, vt sapientia, potentia, doctrina, vt autem ebrii obiecta geminata intuentur: ita superbi, sua, si quæ habent dona, multò maiora esse somniant, quam reuera sunt. Phariseus Luc. 18. persuasione propriæ iustitiæ & sanctitatis superbit. Alexander magnus propter potentiam, & virtutem, Crassus propter diuitias, Niobe propter liberorum multitudinem, puella propter formam, aut capillos elegantiores insolescit. Nos miseri scholastici propter qualemcunq; notitiam duarum aut trium vocum Græcarum & Ebraicarum intumescimus.

Finis est, vt alijs antecellamus, & tanquam Dij colamur.

Effectus sunt multa magna peccata. Eccl. 10. Initium omnis peccati est superbia, Diaboli, & primorum hominum, & nostra nobiscum nascens: vt plerq; contentiones in Ecclesia, & dissidia, certamina, & bella in omni vita ex hoc fonte emanant. Vt sapiens rex Danie Christianus. III. principalem belli inter Gallum & Imp. Carolum causam esse pugillum superbiæ dicebat. Hinc verò horrenda
misericordie

miseriæ ἐπιπασαὶ lequuntur, ut Pompeius volens αἰεὶ ἀριστὴν ἢ ἰσοχρὲς εἶμεναι ἄλλω, mouet bellum ciuile, in quo miserabiliter perit, interfectus à rege, cuius patrem ipse antea in regnū restituerat. Goliath Philistæus confidens suis viribus, & contemnens Dauidem, magno cum dedecore & ignominia trucidatur, 1. Reg. 17. De quo Prudentij versus pueri meminerint.

*Desine grande loqui, frangit Deus omne superbum,
Magna cadunt, inflata crepant, tumefacta premuntur,
Disce supercilium deponere, disce cauere
Ante pedes foueam, quisquis sublime minoris.*

Vt Nazianzenus in Apol. Fugα. εἰς φθάνου τοὺς ταχῆς, σφάλλε τοὺς συνετοὺς, περιτρέπει τοὺς ἰσχυροὺς, συσέλλατοὺς ὑψηλοὺς, θυμὸν ἰθεύσους, πῆρεθ' ὕψους. Deus antecertit celeres, obijcit errorem intelligentibus, debilitat robustos, audaces ad lenitatem flectit, deniq; potentes reprimat Absolon, Adoneas, Antonius, & alij innumerabiles appetentes superiorē vocationē, potentiam & dignitatē: eam quoq; quam habent, amittunt & miserè pereunt. Sennacherib confidens suis viribus, contempto Deo amittit exercitum, & interficitur à filiis. Esai, 37. His tribus exemplis pœnarum adducti, superbiam & cognata vicia φιλαυτίαν, æmulationem, liuorem, κολπικραγμὸς ὕψους, ambitionem, iactantiam, ὑβρίν, de quibus suo deinceps loco dicemus, vero corde fugiamus. Plerumq; etiam superbi

perbi, quò humanius & mollius demulcentur.
 cò ὑπερσικώτεροι, & insolentiores fiunt, vt Nazian-
 zenus inquit, Θεραπεύομενα τὰ ὑπερήφανα ἦθι,
 ἵαυ ὡς ἱπποπτικώτερα γίνεσθαι πέφυκε, Wenn
 man einen Hoffertigen Bawren bittet/ so schwillt ihm
 der Bauch.

D E

PATIENTIA.

ENOTA hominum vita, var-
 rijs & multiplicibus ærum-
 nis, & calamitatibus, & per-
 petuis curis, angoribus, alijsq; mi-
 lerijs obnoxia est, vt verè dixit Eu-
 ripides, κίθ' ἀλκῆς, οὐ κίθ', ἀλλὰ συμφορῶν.
 Itaq; Ethnici etiam, ad tranquilli-
 tatem animi in vita priuata, & in-
 columitatem ac salutem Reipub.
 tuendam, inprimis patientia opus
 esse viderunt. In ecclesia verò, nulla
 virtus D E O placens, non fides, non
 inuoca-

inuocatio, non obedientia Deb debita, non animi tranquillitas & letitia in Deo acquiescens, non spe vitæ & salutis æternæ sine patientia conseruari aut retineri potest: ita vt uerè patientiam totius Theologiæ & omnium virtutum Christianarum Praxin & *ἡσυχίαν* esse dicamus. Studiosè igitur huius virtutis doctrina à pijs cognosci, & in doloribus ac ærumnis, spiritualibus & externis, ferendo vincendis, ad vsum transferri & exerceri debet.

Est autem PATIENTIA Christiana, virtus quæ in doloribus & ærumnis, moderatè & placidè ferendis, reuerenter se voluntati DEI subijcit, nec inconcessa auxilia quærit, sed fide statuit Deum sibi propitium esse, & petit ac expectat auxilium Dei, mitigatio-

nem

nem ac liberationem, & hac fide & spe dolorem lenit, & pacem ac lætitiā in corde sentit. Hæc qualiscunq; descriptio vt illustrius euoluta intelligatur, P A R tes distinguere pueriliter possunt. Primum, in ærumnis subijcere se voluntati DEI, & sapientiæ ac iustitiæ ipsius, certo consilio nos punientis aut exercentis, non repugnare. vt Iob inquit : Sicut Domino placuit, ita factum est. Sit nomen Domini benedictum. Psal. 37. Subditus esto DEO & ora eum. Deinde, Silere & vacare, non fremere aduersus Deum, non querere illicita præsidia, non attrahere negotia aut pericula non necessaria, vt ad regem Achaz trepidantem dicitur: Vide vt sileas, noli timere. Et, Esa. 30. In silentio & spe erit fortitudo vestra. Hic gradus. patientiæ vicinus est priori, & cum

& cum vtroq; congruit Menandri dictum, dignum memoria.

ἢ μὴ θεομάχα, μὴδὲ προσάγῃ τῷ πράγματι
 χαμῶνας ἐτέρας τὰς δὲ ἀταγκαῖας φέρε.

Tu cum Deo non pugna, aliasq; miseras
 Non aduoces, sed mala necessaria feras.

Tertius gradus est Fide agnoscere paternam beneuolentiā dei, imponentis nobis ærumnas, vt sint signa non iræ sed gratiæ suæ, ac vt plurimæ & amplissimæ ex ijs utilitates ad nos redeant. Ebre. 12. Quæ diligit Dominus corripit. Psal. 116. Calicem salutarem accipiam. Psal. 119. Bonū est mihi Domine quòd afflixisti me.

III. Petere à Deo & expectare auxilium in calamitatibus, mitigationem ac liberationem. Psal. 49. Inuoca me in die tribulationis. Abac. 2. Si moram fecerit Domi-

nus expecta eum, quia veniens veniet & non tardabit. **V.** Moderari & lenire animi dolorem, & in ipsis ærumnis pacem ac lætitiā aliquā in corde sentire, vt Stephanus ad supplicium Ibat ouans animis & spe sua damna leuabat. Econtra Turni vitæ cum gemitu fugit indignata sub vmbras. De hac pace dicitur Philip. 4. Pax Dei, quæ superat omnem sensum, gubernet corda vestra.

CAVSÆ Impulsivæ, quæ animos nostros, ad patientiam in ærumnis placido & tranquillo pectore præstandam flectere & exuscitare debent, sunt mandata Dei & **CONSOLATIONES** diuinitus propositæ: quas in tres locos generis suaserij distribuere possumus. Nam

E ad

ad partes Honesti sex prima consolationum capita referri possunt. **NECESSITAS** obediendi seuerissimo mandato Dei, quod præcepit, vt in ærumnis nos peterne ipsius voluntati patienter & equo animo subijciamus. Cùm enim non casu accidunt nobis calamitates, sed DEO sciente & certo consilio permittente, qui nos pro paterna bonitate sua, vel iustis pœnis castigat vel ærumnis exercet: cumq; seuerè iubeat nos sub potenti manu ipsius humiliari: manifestum est, nos neque posse nec debere ipsius sapientiæ & iustitiæ repugnare. 1. Corinth. 11. Cùm iudicamur, Domino corripimur. Psal. 36. Subditus esto DEO. Ebr. 10. Patientia vobis necessaria est. Et

autem

autem nondum integra dolorum
leuatio est, scire non casu nos mor-
bis, morte, & alijs calamitatibus,
sed certo DEI consilio & volunta-
tate, cui parere necesse fit, exerce-
ri: tamen necessarium initium &
fundamentum veræ & Chrístia-
næ consolationis est certò statuere
nos Deo curæ esse, & omnia quæ
nobis accidūt, secunda vel aduersa,
Deo sciente & gubernante nobis
euenire. ideoq; humiliari nos sub
potenti manu DEI oportere.

Faciunt autē Philosophi quoq;
inter consolationes mentionē ne-
cessitatis. sed hi non prouidentiam
DEI & obedientiam DEO debitā,
sed immutabilitatem solā intuen-
tur. Cū enim dolendo & flendo
mutari & tolli non possint fatales

miseriæ: disputant eas placidè ferendas esse, ne impatientia duplicentur, & multò fiant grauiores, & vulgò dicitur, Feras, non culpes quod mutare non potes. Sic apud Homerum Achilles Priamū consolatur.

ὅσο γὰρ τις περὶ πῆξις πέλεται κενὸν ἔσθ' ὄϊον,
ὅς γ' ἔπεκλώσαντο δῖοι δαίλοισι βροτοῖσι
ζῶντι & χυμώσας αὐτοῖ ὅσ' ἀκκοῖες εἰσὶν.

& Phocylides: μήτε παροίχομαι σοὶ κακοῖς πύχου τὸν ἥτορ, ὑσκέτι γὰρ δῶαται τὸ τέτυκμένον εἶναι ἀτυκτόν. non crucies te propter mala, quæ iam acciderunt, nam factum infectum fieri nequit.

Præcipuam verò & firmissimam leuationem dolorū in ærumnis adfert FIDES certò statuens Deum paterna beneuolentia & amore nos propter filium suum D. N. I. C. complecti, & in ærumnis verè nobis adesse, opem ferre, miti-

gare ærumnas & certo daturum esse æterna præmia. De his singulis quinque consolationum locis, singulæ promissiones verbi diuini considerentur, quarum vim & efficaciam ij demùm experientur, qui in ærumnis fide eas amplexi fuerint. Vt enim in philosophia assensionē præcedit experientia: primùm enim sentio ignem calere, postea credo: sic in Theologia Fidem sequitur experientia, Prius enim credere oportet me inuocantem exaudiri & à Deo diligi & iuari propter filium: postea primùm doloris leuationem, & pacem ac lætitiā conscientie sentio.

Paternum verò erga nos amorem suum, Deus hoc certissimo

TEX. 11. 12. declarauit, quòd filium suū

vnigenitū pro nobis hominē fieri,
 pati & mori voluit, vt nos DEI filij
 & vitę æternę hæredes efficere-
 mur. Rom. 8. Qui proprio filio
 suo non pepercit, sed pro nobis
 omnibus tradidit illum, quomodo
 non omnia cum illo nobis donaf-
 fet? Quis nos auellet a dilectione
 DEI? certò persuasus sum, quòd
 nulla afflictio, aut angustia, aut per-
 secutio, separare nos possit à dile-
 ctione, DEI, qua nos diligit in
 Christo Iesu Domino nostro.

De Præsentia DEI in cœrumanis
 clarè dicitur Ps. 90. Cum ipso sum
 in tribulatione, Psal. 34. Propè est
 Dominus his, qui tribulato sunt
 corde. Vt enim Sol in hyeme, cum
 ad perigeum peruenit, etsi longissimò
 mè à nobis abesse videtur, tamen
 terrę

terre proximus est : ita Christus sol
iusticiæ, nunquam propius adest
pijs, quàm cùm in eruminis planè
ab eo deserti esse existimatur, sicut
Iacob in lucta se omnino desertum
esse à DEO putans: in amplexu &
gremio filii DEI se hærere animad-
uertit.

De Auxilio DEI corroborantis
pios, vt perferre onus miseriarũ ip-
sis impositũ possint, 1. Cor. 10. Pau-
lus inquit, Fidelis Deus, qui nō finit
nos tentari supra vires. sed dat cum
tentatione exitũ, vt sufferre possi-
mus. Cōstat autē consolatio in illus-
tri hoc Pauli dicto pposita duobus
argumētis, quorũ prius à natura DEI
sumitur: qui vt Arithmeticā æqua-
litatē seruat in accusatione peccati
& se omnibus ad cœlestis gratiæ cō-

Lib. 3.
Epist. 8.

secutionem equalitate librata patientem præbet, vt Cyprianus loquitur: sic in distributione ærumnarum & tentationū custos est Geometricæ equalitatis, tribuentis unicuique *ἐκαστῷ κατὰ μέρος* pro viribus. Et quoniam conscius nobis infirmitatis, scit quid quæque ferat persona, quid quæque recuset, ita sapienter & clementer moderatur vim tempestatum & concursum calamitatum, ne vel magnitudo tentationum nos euertere, vel varietas vincere, vel diuturnitas frangere possit. ac summis illis & robustis Heroibus ac luminibus ecclesiarum Paulo, Eliæ, Daudi, Ieremiæ, Iob, & similibus molem multò grauiorem, imponit, quàm nobis imbecillioribus, quos tamen assiduè

su-

sua ope & Spiritu Sancto adiuuat,
& confirmat, ita vt quò plures in
nos pauores & pericula impen-
dent, eò efficacius nostram infirmi-
tatem consoletur & sustentet, sicut
Psalm. 68. dicit: Onus imponit
nobis **D E V S**, & tamen est salus
nostra & 2. Corinth. 1. Vbi abun-
dat afflictio, ibi abundat & conso-
latio Psal. 94. Secundum multitu-
dinem dolorum meorum in corde
meo consolationes tuæ lætificaue-
runt animam meam. Nahum 1.
Bonusest Dominus & consortans
in tribulatione. Posterius argu-
mentum concionatur de Exitu,
quem etsi in erumnis non statim
cernimus: vt Moses stans ad mare
rubrum non prospiciebat modum
liberationis: tamen repugnemus

E 5 diffi-

diffidentia, & sperantes letam catastrophem, constanti fide expectemus consilium Dei, quod est, differre liberationem, & hac mora exercere fidem, inuocationem & patientiam, & alio modo liberare, quam nos in hac imbecillitate nostra cogitamus vel optamus. Nam Deus est fidelis promissor, & largus dator ut Augustinus in Psal. 40. loquitur.

De Mitigatione. Ps. 84. inquit: Mitigasti omnem iram tuam, ne exardescens instar ignis plane nos, sicut merentur peccata nostra, consummat. Thren. 3. Misericordie Domini quod non consumpti sumus. Ut enim Ecclesie leni aspiratione ardorem canicule temperant, sic Deus mitigat grummas piorum, ne dolori succumbant.

De

De securura Liberatione & eternis præmijs integrę conciones Pauli Ro. 8.2. Cor. 4.5. & alibi legantur. Cùm enim Deus in hac vita liberationem sæpè differat : tamen fides nihilominus in beneuolentia DEI paterna , propter Christum promissa, acquiescere, & in exiguo hoc vitæ curriculo & per breui patienter aliquas molestias ferre, & certò æternam vitam & gloriã expectare debet. Vt enim ancora in mare iacta non sinit nauem fluctibus agitari, etiamsi contrarij venti spirent , sed eam probè figit & stabilit : Ita & spes vitæ æternæ victrix est omnium paorum & trepidationum. Hac fide & spe confirmatus Iob inquit : etiamsi occiderit me , sperabo in eũ.

Et c.

Etsi autem hanc fidem de beneuolentia & liberatione & gloria eterna certò secutura, retinere premens tibus erumnis & proposita morte difficilimum est : tamen pij sciunt hoc fidei exercitium Ecclesiæ proprium decus esse , & à spiritu sancto hanc assensionem & fidem in cordibus luctantium iuuari & confirmari.

Præterea leuant dolorē **EXEMPLA** filij **DEI** & omnium sanctorum luminum Ecclesiæ , **Abelis**, **Abrahæ**, **Iosephi**, **Dauidis**, **Ierimix**, **Iohannis Baptistæ** , & omnium Apostolorum ac martyrum, quos oportuit conformes fieri imaginis filij **DEI** in cruce , vt etiam simili gloria ornentur. **Filius DEI** innocens acerbissimos cruciatus ig-

nomi

nominię & mortis pro nobis susti-
 nuit. Dauid à filio pulsus in exi-
 lium, horrendam molem infam-
 ię, & tristissimarum calamita-
 tum, suis peccatis attractam, per-
 fert. Paulus, Athanasius & similia
 lumina ecclesię, acerbissima mun-
 di odia, contemptum, calumnias,
 infamiam, exilium & supplicia to-
 lerarunt. Pudeat igitur nos nostrę
 iniustitię & superbię, quod exiguā
 nostrę opinionis iacturam pati nos
 lumus, & ea onera recusamus, quę
 alij longè nobis virtute, sapientia
 & sanctitate antecellentes sustinue-
 runt. Huc communia illa dicta re-
 ferri possunt, *λ. φ. κέρτανε ἢ παποκλθ*
ὅπερ σέο πολλὸν ἀμείνω. Thucyd. *ισομοχρία*
τῶν κακῶν ἔχθ' τινὰ μετα πολλῶν κούφισιν.
 Cicero : Nihil est præcipuè cuiq;
 dolendum, quòd accidit vniuersis.
 leuat

leuat enim dolorē communis quasi legis & humanę conditionis recordatio.

Minuit etiam mœsticiam Bona conscientia, cū scimus nos propter iustitiam & Christi veritatē pati: nec nostris sceleribus calamitates attractas esse, 1. Petri 3, 4. Nemo nostrū patiatur vt fur aut latro, & sepe citatur Chrysostomi dictum: *ὅτι ἐν οὐτῷ ἐνφραίνονται καὶ οἱ ἄλλοι, ὡς τὸ σωθῆναι καὶ ἀγαθόν, καὶ ἐλπίδες ἀγαθῶν.* Quod si vulnerata est conscientia aliquo lapsu, vt Manasse in carcere, Israelitæ in exilio Babylonico, meritas pœnas sustinent: tamen ab omnibus peccatorum sordibus liberatur & pura & tranquilla redditur cōscientia fide confugiente ad filium Dei, qui pro nobis peccatum factus est, vt nos iustitia Dei in eo efficeremur.

Flectat

Flectat nos ad Patientiam in æ-
rumnis studiosius exercendâ, ipsius
etiam Patientiæ Dignitas, cui hoc
summum decus tribuit Deus quòd,
sit sacrificium & cultus DEO gratissi-
mus, quo Deus præcipuè delectetur
& honore afficiatur. Psal. 50.
Sacrificiū Deo spiritus tribulatus.
Rom. 12. Exhibete corpora vestra
hostiam viuentem, sanctam accep-
tam Deo, rationalē cultum vestrū.
Tanta etiam Fidei in Deum & con-
fessionis Dignitas est, vt propter
ærumnas nequaquā abijcienda, sed
omnibus rebus secundis & aduersis
& vitæ ipsi anteferenda est. Matth.
19.

Postremò ad obedientiam DEO
in ærumnis patienter & placidè præ-
standâ, amplissimarū vtilitatē con-
sideratio

sideratio nos inducat. Et si enim ra-
 tionis humanæ iudicio, calamita-
 tes & ærumnæ, non modò inutiles
 & malæ nobis esse, verumetiam
 turpes & perniciosæ existimantur:
 tamen ex oraculis verbi diuini, &
 luce per spiritum sanctum in no-
 stris mentibus accensa discimus,
 crucem & ærumnas, res bonas, uti-
 les & p̄is salutare esse, ut Psal. 119.
 dicitur: Bonum est mihi Domine,
 quòd afflixisti me. Psal. 116. Cali-
 cem salutarem accipiam. nominat
 enim calicem, de mensum ærumna-
 rum, quas cuique Deus imponit.
 Rom. 8. Diligentibus Deum om-
 nes ærumnæ cooperantur in bonum,
 seu bonæ & salutare sunt. Ebr. 12.
 Castigat nos pater, ἐπιτιμᾷ ἡμᾶς ὁ πατήρ
 commodum nostrum, ut Partici-

pes simus sanctimonie ipsius. Hæc igitur sententia firmissimè animis infigatur : Deum non inimico & hostili animo, sed paterno amore imponere nobis crucem, non ut excruciet & perdat nos, sed ut nobis profit & benefaciat, & UTILITATES amplissimas adferat.

Primùm enim omnes calamitates, sunt Schola Pœnitentie & pædagogia ad Christum & ad æternam salutem. Nam præcipuè eam ob causam Deus premit nos erumnis, ut cognita ipsius ira aduersus nostra peccata, pœnitentiam maturè & seriò agamus, & verè ad ipsum conuersi, vite ac salutis eternæ participes fiamus. Verè igitur ἀπολώμεθα ἂν, εἰ μὴ ἀπολώμεθα. Nisi Deus in calamitates nos abijceret, in
F eter.

eternū periremus. quia pœnitentiā
non ageremus. 1. Cor. 11. Cū iu-
dicamur seu punimur, à Domino
corripimur, ne cum hoc mundo
damnemur. Thren. 3. Nō humilia-
uit ex corde & abiecit filios homi-
num, sed vt scrutemur vias nostras,
& reuertamur ad Dominū in cœlis.
Filius prodigus, egestate & inopia
pressus, resipiscit. Manasses in car-
cere, Israëlità in deserto iēti à pre-
steribus, redeunt ad Deū. Multi fu-
res, latrones, occasione supplicio-
rum pœnitentiam agunt, qui alio-
quin nunquam ad Deum conuersi
fuissent. Psal. 83. Imple facies eo-
rum ignominia, & quērent nomen
tuum Domine. 1. Cor. 11. cū pu-
nimur, à Domino castigamur, ne
cum hoc mundo damnemur.

Deinde

Deinde Fidem nostram, seu veram agnitionem Christi & fiduciã in Deo acquiescentem, crux & ærumnæ multifariam probant, exercent, exuscitant, & ardentior ac firmiorem reddunt: cùm in rebus secundis, & notitia voluntatis diuinæ obscurior, & fides languidior fiat, & mentes ac corda hominum læta & secura negligant Deum, & suæ sapientiæ & cupiditatibus frenos liberius laxet, & sua sapientia, potentia, opibus amicis, magis quàm Deo confidant, & paulatim prorsus amittant & extinguant fidem. Ideo varijs tentationibus nos exercet Deus, vt exploratio fidei nostræ, multò preciosior auro, per ignem probato, inueniatur in laudem

& gloriam DEI. 1. Pet. 1. Scilicet
vt fuluum spectatur in ignibus au-
rum, Tempore sic duro est expe-
rienda fides. & præsens per ipsas lu-
cet ærumnas fides.

Postea sunt schola veræ, seriæ &
ardentis Inuocationis DEI, quam
vult Deus à nobis exerceri, vt Deū
non esse inane nomen, nec negli-
gere homines, sed verè adesse nobis
præsentem & opitulatorem, & in
tantis miserijs opem ferre inuocan-
tibus, agnoscamus & profiteamur.
Quare præcipuus DEI cultus est In-
uocatio, & firmissimus murus ac
præsidium Ecclesiæ, quod in scho-
la crucis præcipuè requirimus & v-
surpamus, vt in Ieremia dicitur: Af-
flicxit nos, vt leuemus corda nostra
cum manibus in cœlum. Esa. 26.

Domi-

Domine in angustia requisierunt te, in tribulatione inuocant te. Cùmq; in ærumnis, & liberationibus mirandis, consolationem diuinam, & Dei præsentiam & auxiliũ experimur: ardentior etiam gratitudo erga Deum, & celebratio misericordiæ, & veritatis ac omnipotentię diuinæ, in cordibus accenditur, Psal. 49. Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te, & tu glorificabis me.

Præterea, reliquias peccati, adhuc in sanctis etiam herentes, vt viciosas inclinationes ad carnalẽ securitatem, superbiam amorem voluptatum, gloriæ mundanæ, opũ, vitæ, iracundiam, odia, fiduciam propriarum virium, &c. erumnæ compescunt & reprimunt, & pau-

latim extinguunt & abolent. Prohibent futuros lapsus, & ad timorem Dei, iustitiam, modestiam & omnium virtutum officia diligentius colenda homines exuscitant. 1. Pet. 4. Qui patitur in carne, is desinit peccare, ut deinceps non iuxta concupiscentias humanas, sed iuxta voluntatem Dei ambulet. O beatum igitur servum illum, cuius emendationi Dominus inflat, cui dignatur irasci, quem admonendi dissimulatione non decipit, inquit Tertullianus. Nam cui verè propitius est Deus, non solum donat peccata, ne noceant ad futurum seculum, sed etiam castigat, ne semper peccare delectet. Nec tantum punit, quia peccatum est, sed ne dein-

Lib. de
Patientia.

Aug.
Psa. 98.

ne deinceps peccetur. Esa. 27. ^{LaA. 11} ^{5. c. 37.} Hęc
est utilitas afflictionis, vt auferatur
peccatum eius.

In primis verò , ad frenandam
agnitione proprię infirmitatis &
sordium, & deponendam admira-
tionem sui, & superbiam magnifica-
cientem se, & propter dona inge-
nij, virtutum , doctrinę, opum,
supra alios efferentem , & ad ve-
ram humilitatē & modestiam ani-
mis infigendam, afflictiones pro-
sunt. 2. Cor. 12. Ne excellentiā do-
norum efferrer, datus est mihi sti-
mulus in carne: Angelus Sathanę,
qui me colaphis cederet, ne effer-
rer. Vt Ethnici etiam dixerunt: ^{Xe-}
^{nophus}
χαλεπώτερον εἶναι. τὰ ἀγαθὰ καλῶς φέρειν, ἢ τὰ
κακὰ. τὰ μὲν γὰρ, ὕβριν τοῖς πολλοῖς; τὰ δὲ, σω-
φροσύνην πᾶσιν ἐμποῖεν, multò diffi-
lius esse res secundas rectè ferre
F 4 quàm

quàm aduersas, quia illæ insolentiam & superbiam in plerisque pariant: hæ modestiam & continentiam in omnibus efficiant. Sunt enim schola sapientiæ agnoscentis propriam infirmitatem, & continentis se intra metas sui muneris, & maiori diligentia & circumspeditione singula totius vitæ consilia & actiones regentis. Cùm econtra res secunde excoëcent, & fatuas ac stultas reddant mentes hominum, ut in consilijs errent, & stulta fiducia propriæ sapientiæ & potentiæ moueant iniusta, & sibi, ac alijs pœnas accersant. Syrac. 34. Qui nō est tentatus, qualia scit? Prouerb. 29. Virga & correctio tribuit sapientiā. Huc pertinent vsitata proueria, παθήματα μαθήματα. Quæ nocent, docent. Vexatio

Vexatio dat intellectum auditui, seu docet attendere verbo & dulcissimis consolationibus, in verbo DEI propositis, quas tranquillis & prosperis temporibus fere oscitantes præterimus, in afflictionibus verò & ærumnis auidè & attentè legimus, & accurate consideramus, & rectius intelligimus, & ad vsum in veris exercitijs fidei transferimus. Psal. 118. Bonum est mihi Domine quod afflixisti me, vt discerem iustificationes seu doctrinam tuam. Cuius veritatem & certitudinem etiam aliqua ex parte demonstrant persecutiones & aliæ miseriæ, quæ, vt umbra corpus, in sole ambulans, confessionē verę de DEO doctrinę semper commitantur. Psal. 116. Credidi, Prop-

ter quod locutus sum , ego autem
afflictus sum valde.

Sunt etiam testimonia immortalitatis, & secuturi Iudicij, & conformes nos reddunt imaginis filij **DEI**, Domini nostri Iesu Christi, cum quo vnà pati & mori nos in hac vita oportet, vt vnà cum illo reuiuiscamus & glorificemur. 2. Cor. 4. Semper nos, qui viuimus, in mortem tradimur propter Iesum, vt vita Iesu manifestetur in nobis, seu vt manifestum testimonium sit, certo secuturam esse vitam propter Iesum Christum promissam. Cum enim norma iustitiæ **DEI** certa & immota sit, vt pijs tandem benè sit, & malis malè: Pij autem in hac vita multo maiori mo-

le ærumnarum, quàm reliqua im-
pia multitudo onerentur: ne-
cesse est aliud iudicium & aliam
vitam restare, in qua pij præmijs,
diuinitus promissis, læti fruan-
tur.

Plurimas etiam alias vtilitates,
ærumnæ, in hac ciuili consuetudi-
ne vitæ adferunt. Nam & tolera-
rare placidè aliorum hominum in-
firmitates, & iniurias patienter fere-
re adsuefaciunt, vt Socrates dice-
bat, se domi suæ patientiam disce-
re, qua postea ad Reip. tranquillita-
tem & salutem vteretur: & ad
exuscitandam in nobis *συμπάθεια* seu
misericordiam, qua sensu alienarū
calamitatum serio afficiamur, &
opitulari calamitosiis probabili ra-
tione cupiamus, prosunt. Vt
enim

enim illa non ignara mali, miseris succurere discit: ita omnes cōflicta-
 ti erumnis, & cogitātes vetus dictū,
 Aut sumus, aut fuimus, aut possu-
 mus esse quod hic est: & benignio-
 res sunt in alijs iuuandis, & facilius
 flectere ad patientiam & consola-
 ri miseros possunt. Nam vt in ve-
 teri carmine est, γέρον γέρον τι γλῶτταν ἰού-
 σω ἔχω, νοσῶντ' ἀνὴρ νοσοῦντι, καὶ δ' υἱὸς πατρὶ
 λαφθεῖς ἐπὶ πόδ' οὗ ἐστὶ τῷ πατρὶ μὲν.
 Profunt
 etiam ad grauitatem & constan-
 tiam ac æquabilitatem animi au-
 gendam & confirmandam: sicut
 Apostolos in persecutionibus fir-
 miores redditos esse videmus. Pre-
 terea humile genus vitæ, medio-
 cribus molestijs & miserijs condi-
 tum, multò tutius & tranquillius
 est, quàm summum dignitatis &
 opum

opum fastigium , in quod multi
 tolluntur, vt lapsu grauiore ruant,
 sicut ille apud Senecam queritur,
 Quid me , potens fortuna, fallaci
 mihi Blandita vultu, sorte conten-
 tum mea, altè extulisti , grauius vt
 caderem , edita receptus arce. Vi-
 ue tibi quantumq; potes prælustria
 vita , sæuum prælustri fulmen ab
 arce venit. Virtus etiam & pietatis
 decus in rebus aduersis multò illu-
 strius conspicitur & fulget , quàm
 in rebus secundis. *Εν γὰρ δυστυχίαις δια-
 λαμπρότερον αλὸρ.* Tamen per ipsas lucet
 ærumnas decus. Cumq; omnia
 desiderata magis quàm assiduè per-
 cepta iuuent : multo maiore cum
 suauitate & gratitudine fruimur ijs
 bonis , quibus aliquandiu caren-
 dum fuit, quàm alijs, quæ nunquā
 amisi-

amissimus , vt ciuibus Ierosoly-
mæ , post solutam , cæso exerci-
tu Senacheribi, obsidionem', mul-
tò dulcius est pacis bonum , quàm
antea rebus tranquillis. Deniq;
vt viatores , varijs molestijs ve-
xati domum properant : ita in hoc
breui mortalis vitæ cursu , DEVS
multis æumnis pios exercet, &
plerisque huius vitæ bonis pri-
uat , vt ardentiore desiderio æter-
nam & cœlestem patriam expe-
tant , & in æternis bonis acqui-
escant. Est igitur postrema &
præcipua vtilitas æumnarum, æ-
terna lætitia & gloria , qua ex-
omnibus huius vitæ milerijs &
morte ipsa eluctati , quæ felix
transitus de labore ad refrige-
rium , de expectatione ad præ-
mium

mium, de agone ad brauium, de morte ad vitam, de fide ad noticiam, de peregrinatione ad patriam, de mundo ad patrem est, ut in vita Bernardi definitur: diuinitus ornabimur, & fruantes conspectu & consuetudine Dei, & filij ipsius Domini nostri Iesu Christi, omniumque angelorum, & totius Ecclesie celestis, diuina luce, sapientia, iustitia & vita à Deo ipso, qui erit omnia in omnibus, complebimur, & læti Deum in omni eternitate celebrabimus. Glorificabimur enim cum Christo, si tamen vna cum eo patiemur. Rom. 8. Cum autem omnes eternam salutem, & gloriam, & Ecclesie celestis societatem expetamus: nec alia ad eam via pateat, quam
Cruce

CRUX CHRISTI, vt dicitur : Per multas afflictiones oportet nos ingredi in regnum Dei : patienter huius necessarij itineris labores tolleremus, donec ad optatum finem & portum vite & gloriæ eternæ perueniamus. Momentanea enim leuitas afflictionis eternum pondus gloriæ parit. Hunc finem & portum nostrarum miseriarum assidue in omni vita intueamur, de quo, è fontibus ecclesiæ sanctorum Patrum, ad Ethnicos etiam emanarunt hæ sententiæ : Orphei, Εὐσεβίου γὰρ αἰτὶ τὸ τέλος γλυκυστώτερον ἐστὶν & Platonis lib. 10. de Repub. ὅπου ἄρα ὑπολαμβάνει περὶ τοῦ δικαίου ἀνδρός, ὅτι ἐν πενίᾳ γίγνηται, ἐάντ' ἐν νόσοις, ἢ τινὶ ἄλλῳ τῶν ἀνάντων κακῶν : ὥς τότε πάντα ἐξ ἀγαθὸν τὴν λευτρίαν ἢ τε ζωντὴν ἢ τε καὶ ποδίζανοντι.

Non possunt autem humanæ voluntates placidam & aliquo mo

do volūtariam obedientiam Deo,
in magnis præsertim doloribus
præstare, solis humanis Viribus, si-
ne spiritu sancto, qui ideo nomina-
tur paracletus seu consolator, quia
voluntates & corda piorum in eru-
mnis pietatem comitantibus con-
firmat & sustentat. Non potuisset
Iohannes Hussus Constantiæ sup-
plicium ignis, aut quod maius est,
sapientissimorum, & virtute, do-
ctrina, & potentia præstantissimo-
rum ex toto orbe Christiano ho-
minum, qui in concilio conuene-
rant, iudicia & damnationem su-
stinere, nisi peculiari robore ipsius
animus à spiritu sancto confirma-
tus fuisset. Sic omnium martyrum
patientia in supplicijs, & læticia
Laurentij, Agathæ, Agnetis, Ste-
phani,

phani, singularia Spiritus Sancti opera sunt. Promittit autem Deus auxilium spiritus sancti omnibus, qui doctrinam à Deo traditam, amant, discunt, fide amplectuntur, & hunc gubernatorem & paracletum à Deo petunt, Luc. 11. Quanto magis pater vester dabit. Spiritum sanctum petentibus. Hactenus de causis efficientibus & impulsivis, seu fontibus consolationis diximus paulò prolixius. Nunc ceteras methodicæ explicationis partes brevissimè addemus.

Sunt enim MATERIA circa quam moderandam & placidè ferendam, versatur Patientia, primùm Animi dolores, curæ, sollicitudines, luctus, angores, metus & terrores iræ DEI, mortis, & suppliciorum

rum præsentium vel æternorum,
 qui cruciatus omnium maximi &
 acerbissimi & verè carnificina, ho-
 minis sunt. Deinde F A M Æ,
 pericula, contemptus, ignominia,
 obrectationes, odia, calumnia,
 conuicia inscicia, stultitia, ignobi-
 litatis, inopia, & similium: quo-
 rum illa sedatè & placidè tole-
 randa, hæc prorsus contemnen-
 da sunt, & nihilominus Deo gra-
 ta & Ecclesiæ ac alijs salutaria con-
 stanter iuxta vocationem facien-
 da sunt. Heroicum est enim, be-
 nemerentem de alijs malè audi-
 re. & maximè in Ecclesia decet,
 quod de Seuero Imp. scriptum
 est, ἐμμελὴ εἶναι τῶν πρὸς ἑαυτὸν λέγων· ἐμμελὴ δὲ τῶν
 πρὸς αὐτοῦ λεγομένων, intentum esse
 in ea quæ sunt agenda, & alio-
 rum

morositate contracta est : re missa
æquè in lætum modum supercilia:
oculis humilitate non infelicitate
deiectis. Os taciturnitatis honore
signatum : color qualis securis , &
innoxijs: motus frequens capitis in
diabolum & minax risus : ceterum
amiæctus circum pectora candidus
& corpori impressum , sedet enim
in throno spiritus eius mitissimi &
mansuetissimi , qui non turbine
glomeratur, non nubilo liuet , sed
est tenerę serenitatis, apertus, &
simplex, quem tertio vidit Helias.
nam vbi Deus, ibidem & alumna
eius patientia.

Quæ quidem hoc Fine potis-
simùm expetenda & religiosè co-
lenda est, vt paternę voluntati &
mandato ac exemplo Dei reueren-

ter obediamus, & debitum hunc cultum ac sacrificium Deo gratissimum offeramus-Psal. 50. Sacrificium Deo cor contritum & humiliatum. Ro. 12. Exhibete corpora vestra victimam sanctam, viuente, placentem Deo. Deinde vt fidem nostram, inuocationem, spem & ceteras virtutes, Patientiâ, quæ omnium ferè virtutum Christianarum ~~negotiorum~~ & conseruatrice est, probemus, exerceamus & confirmemus. Patientia enim probationem efficit, probatio spem, & fidem non simulatam, sed veram, seriam & ardentem esse, alijs, & nobis ipsis demonstrat. cum econtra in rebus secundis, inuocatio, fides, & pleræq; virtutes fiant languidiores & paulatim prorsus extinguantur.

Postea

Postea vult nos Deus similes fieri imaginis filii sui domini nostri Iesu Christi, qui innocens passus est pro nobis, relinquens nobis exemplum, ut subsequamur vestigia ipsius, & cum conuiciis incessetur, non regessit conuicia, patiens non minabatur, sed permisit vindictam ei qui iuste iudicat, 1. Pet. 3. & Christus vult vnumquemque ipsius disciplinam professum tollere crucem suam, & demensum ærumnarum sibi impostum placidè ferre: hanc quoque obcausam, ut pœnas impatientiæ præsentis & æternas vitet, & præmia ac utilitates ingentes, quas in hac vita & futura patientibus proposuit Deus, consequatur, nec communè Ecclesiæ Dei & Reipublicæ tran-

quillitatē sua impatientia turbet, vt Paulus iubet cum omni humilitate & mansuetudine & longa patientia vnitatem spiritus in vinculo pacis tueri. sicut Basilius episcopi sui Eusebij æmulationem & calumnias placidè sustinet, & obdurat, in Pontum secedens, ne Ecclesiam Cæsariensem aduersatione sua etiam iusta turbaret.

Etsi autem valde amarum & difficile est, iniurias accipere, & insuper gratias agere, & Deo ac publice paci eas condonare: & omnis castigatio, vt epistola ad Ebrēos inquit, dum prælens est, non læta, sed tristitiæ ac doloris plena videtur: Effectus tamen postea fructum iustitiæ tranquillumper eam exercitatis adfert, & victrix patientia tandē est. ple

req

etq; enim difficultates & erumnæ,
multò facilius & expeditius, placi-
dè ferendo, quàm iracundè repug-
nando superantur, vt verè & erudi-
tè dictum est à Celso: Multos mag-
nos morbos abſtinentia & quiete
curari. & noti ſunt verſiculi. No-
bile vincendi genus eſt patientia;
Vincit, qui patitur : ſi vis vincere,
diſce pati. Quod ſi confeſſio verita-
tis, & iuſtitia, non poteſt incolumi
hac mortali vita retineri: tamè hec
eſt victoria, quę vincit mundum,
Fides noſtra & Patientia, quę æter-
næ glorię & lætitiæ corona orna-
tur. Sic omnes martyres patiendò
tandè victores euaserunt, de quibus
dicitur: Hi ſunt, qui lauerunt ſtolas
in ſanguine agni, amicti ſtolis cædi-
dis, & palmę in manibus eorum.

Satis enim idoneus patientiæ se-
quester Deus est, inquit Tertullia-
nus ; si iniuriam deposueris pe-
nescum , vultor est : si dolorem,
medicus est : si mortem , resu-
scitator est. Quantum patientiæ
licet , vt Deum habeat debito-
rem ? nec immerito : omnia enim
placita Deo tuetur, omnibus man-
datis Dei interuenit. patientia fi-
dem munit, pacem gubernat , di-
lectionem adiuuat , humilitatem
instruit , pœnitentiam expectat,
homologesin assignat , carnem re-
git , spiritum seruat , linguam fre-
nat, manum continet , tentationes
proculcat, scandala pellit , Marty-
res consummat, pauperiem conso-
latur, diuitem temperat, infirmum
non extendit, valentem nō consu-
mit,

mit, fidelem delectat, gentilem in-
 uirat, seruum domino, Dominum
 Deo commendat, foeminam exor-
 nat, virū approbat, amatur in pue-
 ro, laudatur in iuvene, suscipitur
 in sene, in omni sexu, in omni eta-
 te formosa est. ἀνέξῃ κακία πάντων αἰτίαι
 ἀνθρώπων τῶν ἀγαθῶν ἐστὶ, ὥστε εἰς τινὰ εὐδίορ λι-
 μένα ὁρμίζουσα τὸν ψυχῶν, Patientia om-
 nium causa bonorum hominibus
 est, & animum ex alto in portum
 tranquillum inuehit.

IMPatientia verò fremens ad-
 uersus Deum in erumnis aut pœ-
 nis, & succumbens vel indulgens
 dolori, aut se ipsam vlciscens, vel
 auxilia inconcessa quærens, &
 tumultus non necessarios excitans,
 Deum horribiliter offendit, fi-
 dem in Dei auxilio placidè ac-
 quies-

quiescentem excutit, spem presentis & æternæ salutis extinguit, & plectitur tristissimis pœnis, quarum exempla aduersus Israëlitas in deserto subinde murmurantes, totius Ecclesiæ Deus proposuit. Deinde totam hominis vitam non modo insuauem, & inquietam, sed plane miseram & acerbam reddit, & dolores duplicat ac in immensum auget, & paulatim cor absorbit & extinguit. marcescit curis vigor animi & corporis: sequuntur impatientiam errores mentis in omnibus consilijs, & tota gubernatione vitæ, vt verè Ennius dixit: Ager animus semper errat. multi dolore victi, mouent non necessarios & perniciosos sibi, Ecclesiæ & Reipublicæ tumultus, denique & morbos corporis.

corporum grauissimos, & mortem sibi accersunt, vt verè dicitur: Tristitia multos occidit, & vtilitas nō est in ea. E contra bonus animus in re mala dimidium est mali, & fidele ac patiens cor, iuge conuiuium à Salomone nominatur.

Etsi autem in nobis omnibus, & pijs ac sanctis etiam hominibus, Impatientię fremitus & exempla multiplicia, in Iobo, Ieremia & similibus comparent: tamen fide, inuocatione & spe liberationis, æstuentes in nostris pectoribus impatientię flammæ restinguamus: & non solum in necessarijs calamitatibus, quę vel vocationem comitantur, vel poenę sunt sequentes communem hominum imbecillitatem, vel nostris delictis attractę sunt

sunt, dolori moderemur: verum etiam Hypocriticam patientiam videmus, ferentem non ferenda, videlicet cruciatus sponte accersitos, quorum in legendis Eremitarum & vitis patrum exempla plane monstrosa recitantur, & ante annos ducentos in Germania & Gallia flagelliferi, qui seipso virgis ceciderunt, vagati sunt: vel tolerantem corruptelas veræ doctrinæ, aut atroces iniurias, & scelera notoria, ut cum mariti, dote venales, aut lenocinijs negociantes, vxorum imperia seruiliter perpetiuntur: aut conuicia hæreseos, & similia, quæ Dominus non vult silentio dissimulari, & ferri, sed legitime refutari, & auferri, ut Ieronimus inquit: Nolo in suspicionem

cione hæreseos patientem quenquam esse. Item : Charitas omnia ferat, sed fides nulli cedat.

EXEmpla patientiæ illustria sunt, primùm ipse DEVS, immensa bonitate tolerans maximæ partis generis humani iniurias & delicta teterrima, & solem suum super bonos & malos oriri sinens, ut spacium pœnitentiæ impijs concedat. Deinde Filius Dei Dominus & redemptor noster Iesus Christus pro nobis patiens, 1. Pet. 2. 4. Sanctus IOB cap. 1. 2. 13. Dominus dedit, Dominus abstulit : sicut Domino placuit ita factum est, sit nomen Domini benedictum. David in exilio 2. Reg. 15. Si Dominus volet, reducet me ; si non volet, ecce præ-

præsto sum, fiat quod bonum est
 in oculis ipsius. & de maledictis Se-
 mei inquit: Dominus præcepit ei,
 ut malediceret mihi. S. Paulus
 Rom. 8. 2. Cor. 11. 2. Cor. 1. omnes
 Apostoli theatrum crucis & pa-
 tientia facti mundo, angelis & ho-
 minibus, περικαθήματα του κόσμου, πά-
 τωρ περίφηματα γεννηθέντες. 1. Cor. 4. 2.
 Cor. 4. & 5. omnes sancti confes-
 sores & martyres, Stephanus, Lau-
 rentius, Blandina, Agnes, denique
 omnes, de quibus in Epistola ad
 Ebræos dicitur, per ludibria & fla-
 gella explorati sunt: per vincula &
 carceres: lapidati sunt, serra disse-
 cti, occisi gladio, oberrarunt ino-
 uillis & caprinis pellibus, egentes
 afflicti, angustijs pressi, quorum
 mundus non erat dignus. Quare

nos per patientiam decurramus
propositum nobis certamē intuen-
tes in fidei ducem & consumma-
torem Iesum, qui ante propositum
sibi gaudium crucem sustinuit,
contemnens probrum &c. non-
dum enim vsque ad sanguinem re-
stitistis contra peccatum decertan-
tes. Ebr. 12.

COgnata Christianæ patien-
tiæ est Philosophica, vtcunq; obe-
diens rationi in ferendis aduersis,
ita vt nihil contra iustitiam, mo-
destiam, constantiam, aut alias vir-
tutes faciat: vt Scipio Tribunorum
criminationibus iniustis cedit, ne
iustè etiam aduersando, patriam
seditionibus implicet. Ita Socra-
tes sine seditione & deformitate
vlla mortem iniustam appetit. At

H Brutus

Brutus, Cato, Antonius, Ajax, victi dolore faciunt contra iustitiā, cū seipsos interficiunt. Cicero, Demosthenes delinquent contra modestiam, cū adeò muliebriter in exilio lamentantur. Sed Laurentius, Paulus, Stephanus cū ad supplicium duceretur, ibat ovis animis & spe sua damna leuabat.

Infinitum enim DISCrimen inter Christianam & Philosophicam patientiam facit causarum consideratio. Nam Euander, Cadmus, Socrates, se vel casu, vel fatali necessitate, vel Deo irascente, in calamitates incidere existimant, ut in primo Fastorum Carmenta mater, Euandrum consolatur, Fortiter exilium ferre memento tuum. Sic erat in fatis, nec te tua culpa fugauit, sed Deus.

Deus, offenso pulsus es vrbe
Deo. Sed Iob, Ioseph, Dauid,
Paulus & cæteri in Ecclesia Dei
se non casu, non fato Stoico, sed
libera & paterna DEI volunta-
te ærumnis exerceri sciunt, vt
Iob inquit: Dominus dedit, Do-
minus abstulit. & Ioseph ait,
se DEI voluntate in Ægyptum
esse abductum. Deinde nul-
lum alium Philosophi & Eth-
nici finem ærumnarum noue-
runt, quàm vt puniantur & per-
dantur, vel ad modestiam &
frenandas cœcas cupiditates, sa-
nabiles reuocentur. Sed Chri-
stiani vtilis sibi & salutare ef-
se ærumnas, & ingentia com-
moda & vtilitates adferre sci-
unt, quarum circiter vigin-

ti paulò ante in caufarum Patientia^a commemoratione recitauimus. Præterea Ethnici nec auxilium à Deo nec mitigationem in magnis & tragicis calamitatibus petunt aut expectant, nec ſpem vitę æternę vllam poſident, ſed planè concidunt animo & dolori ſuccumbunt & prorfus deſperant, vt Brutus amiſſo prælio fugiens exclamat: ΖΕΥ ΜΗ ΛΑΒΟΙ ΣΕ ΤΩΡ Δ' ΟΥ ΑΨΙΤΙΣ ΚΑΚΩΡ.
 Socrates etſi tranquillitatem & modeſtiam in morte magnam retinet: tamen ſpem vitę æternę nullam habet. Ita enim inquit ad ludices. Tempus eſt iam hinc abire me vt moriar, vos vt viuatis. Vtrum autem ſit melius, Dij immortales ſciunt, hominem quidem ſcire arbitror neminem. Sed Iacob, Ioseph,

seph, DAVID & omnes pij in Ecclesia DEI, in omnibus ærumnis & afflictionibus, ad Dominum DEVM propter filium mediatorem nobis propiciū & placatū, ardenti Inuocatione confugiunt, & cum Dauide clamant: Dominus Arx mea, & refugium meum, & liberator meus, DEVS meus adiutor meus & sperabo in eum. protector meus & cornu salutis meæ, & susceptor meus in tribulatione mea. inuocaui Dominum & clamaui ad DEVM meum, exaudiuit de templo sancto suo vocem meā. Psal. 18. 25. 28. 30. 31. 34. 62. 118. & alijs plurimis.

Etsi autem externos gestus scēpē ita regunt Ethnici, vt tranquillo vultu, & sine deformi trepidatione

tionem vel eiulati, dolores perferre,
& mortem oppetere videantur:
tamen in corde horribilem fremi-
tum, dubitationes & indignatio-
nes aduersus DEVM circumferunt,
vt Turni vita tandem cum gemitu
fugit indignata sub umbras. Vt
Laurentius in craticula, David in
exilio, Stephanus protomartyr,
Paulus Apostolus in supplicijs la-
ticiam salutaris DEI in corde sen-
tiunt, & aliquo modo spontè ac
volentes oppetunt mortem, in qua
præsentiam DEI corroborantis a-
nimos agnoscunt, & quam sciunt
esse testimonium confessionis, &
ad illustrandam DEI gloriam per-
tinere, & æternæ vitæ ac gloriæ co-
rona immarcescibili compensa-
tum iri. Postremò, Philosophi &
Ethnici

Ethnici in ærumnis, DEI voluntatem, cui obedientia præstanda est, non intuentur, nec propter DEVM ærumnas tolerant, sed tantum suæ rationis & aliorum hominum iudicijs & metu infamiæ mouentur, vt dolorem reprimant, Sed pij ad Deum celebrandum suam obedientiam in cruce referunt, vt Psalmus inquit: propter te morti tradimur tota die, æstimati sumus velut oues lanienæ. Item: preciosa in conspectu Domini mors sanctorum eius.

Cognatæ etiam patientiæ virtutes sunt, Constantia, Fortitudo togata, Timor DEI, Humilitas, & inprimis, |

H 4

Per

PERSEVERANTIA quæ est, in vera agnitione Dei, & fide in Christum, constanter & perpetuo usque ad extremum vitam spiritum permanere, nec ullis rebus secundis vel aduersus frangi, ut pietatem veram abiciat.

Causæ efficientes sunt: Spiritus sanctus, qui confirmat mentem & voluntatem, ut in fide persistet, ne vel Diaboli insidijs, vel naturali prauitate, vel ærumnis excutiat. Iohan. 14. Non relinquam vos orphanos, sed veniam ad vos, rogabo Patrem, & alium Paracletum mittet vobis spiritum veritatis, ut maneat vobiscum in æternum. Philip. 1. Qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi Iesu, iuuante eo qui potens est conseruare vos sine offensione. Deinde, Verbum Dei, seu dulcissimæ & verae promissiones auxilij & defensionis diuinæ. Iohan. 10. Oves meæ vocem meam audiunt, & vitam æternam habent, & nemo rapiet eas ex manibus meis. Luca 22. Ego rogaui pro te, ne deficiat fides tua. Orat autem Filius Dei non pro Apostolistantum, sed pro omnibus credituris per verbum eorum. Iohan. 17. 1. Cor. 10. Fidelis Deus, qui non finit nos tentari supra vires, sed dat cum tentatione finem, ut perferre possimus. Matth. 10. Portæ inferorum non præualebunt aduersus eam. Postremo Mens & voluntas humana renouata & adiuta à spiritu sancto, amplectens has promissiones, & repugnans dubitationi, & diffiden-

diffidentia, vitans impia sodalitia, prestans assiduitatem in ardenti inuocatione, & cæteris exercitijs pietatis, denique resistens insidijs Diaboli, ijs armis & munimentis, quæ Epes. 6, descripta sunt.

Materia circa quam sunt omnes virtutes Deo placentes, quarum regina & mater est Fides. Finis est salus æterna, Matth. 24. Qui perseuerauerit vsque ad finem, saluus erit. Apocal. 2. Esto fidelis vsque ad mortem & dabo tibi coronam vitæ.

Cognatæ sunt Constantia, Confessio. Extrema & προσοία seu defectio à fide, vt in Saule. & pertinacia in opinionibus impijs aut superstitionibus.

H 5   SECVN

S E C V N D I

PRÆCEPTI VIR-

T V T E S.

VT in corde, Deus ipse, seu vera agnitio Dei, timor, fides, dilectio Dei, lucere & ardere debent: ita Oratio etiam nostra, animi character esse, & Dominum DEVM pie sonare & sanctificare debet. Ideo enim precipue beneficium linguæ & orationis hominibus datum est, vt DEO Gratia dicant, & alij alios de Deo deq; virtutum officijs doceant, & Deum celebrent. Quare in fabricatione hominis, cordi proximè pulmonem & tracheam arteriam Deus adiunxit, vt esset interpres & orator, exprimeas dicendo sensa cordis. Vt igitur in Primo præcepto ostendit, Quales esse motus cordis debeant: ita in Secundo præcepto, qualis esse nostra oratio debeat, docemur. Vult enim Deus nasci orationem ex pijs motibus cordis, videlicet ex vera agnitione Dei, timore Dei, fide, dilectione Dei. Quare etiam hæc virtutes, quas nunc explicabimus, simul ad primum præceptum pertinent. Non enim in labris nasci, aut sola voce fieri Inuocatio, gratiarum actio, sed ex corde proficisci debent.

Cum autē secunda Decalogi lex ab usum nominis diuini prohibeat; simul rectè vti nomine Domini Dei nostri præcepit. Significat autē Nomen, **noticiam**

noticiam & celebrationem. Sunt igitur veri & legitimi vsus Nominis diuini: Ostendere alijs Nomen Dei, seu prædicatione doctrinæ veram Dei noticiam alijs tradere, Inuocare Deum, Gratias agere, Laudare nomen Domini, Iurare per Nomen Dei &c. Sex igitur virtutes secundi præcepti sine superstitione numerabimus.

**I. Prædicatio Nominis Dei, seu
Concio verbi diuini.**

II. Vera Inuocatio Dei.

III. Gratiarum actio.

III. Laus & Glorificatio Dei.

V. Confessio.

VI. Iusiurandum.

VERA PRÆDICATIO.

Vult agnosci Deus & inuocari ac coli hoc vno modo, sicut se per verbū à se traditū patefecit. Quare hoc verbū alijs hominibus innotescere vult, & nostra voce, in templis, scholis, familiaribus & priuatis congressibus alijsque sermonibus propagari. Ideo ministeriū docendi seu prædicandi verbū instituit: Et per hoc verbū auditum, lectum, cogitatū, & non aliter veram sui agnitionē, fidē, inuocationē, remissionem peccatorū, iustitiam, vitam & salutē æternā nobis impertit. Gratissimis igitur animis hoc immensum Dei beneficium,

cium, quòd prædicationem nominis & verbi su-
instituit, amplectamur: & nomē Domini Dei no-
stri rectè usurpemus, & veram de ipso doctrinam
rectè discamus & doceamus.

VERA PRAEDICATIO, est veram de Dei
essentia & voluntate doctrinam, in Lege & Euangelio
patefactam, vel in ministerio publico, vel alibi pro suo lo-
co & vacatione fideliter & purè docere, & vere sen-
tentiae corruptelas dextrè & constanter refutare.

PARTES præcipuæ duæ à Paulo Tit. 1. indi-
cantur. Oportet Episcopum tenacem esse cer-
tę Doctrinæ, vt possit exhortari per doctrinam
sanam, & contradicentes conuincere.

SPECIES Prædicationis seu Concionum omniū,
à S. Paulo (1. Corinth. 14. & 1. Timoth. 4.) tres
constituuntur: *Doctrina*, *Exhortatio*, *Consolatio*.
Quare ad hosce tres fines, omnis oratio docen-
tium in Ecclesia referri debet: vt homines rectè
de Deo & omnibus fidei articulis erudiantur.
Exhortatione ad pœnitentiam, timorem Dei, fi-
dem, patientiam & alias virtutes inflammentur.
& in doloribus, ærumnis ac morte, vera & effica-
ci Consolatione, & pace ac gaudio conscientię &
spe vitę æternę recreentur.

DOCTRINAE seu didascalicarum concionū
ratio duplex est. aut enim *Cathechesis* seu corpus
Doctrinæ Christianę integrū rudioribus appo-
nitur, distributū in certa membra seu locos præ-
cipuos, de Deo & tribus personis, de creatione

Ang.

Angelorum & hominum, de Lege Dei arguente peccatum, de Euangelio annunciante remissionem peccatorum propter Christum pro nobis passum & resuscitatum, de Fide, de bonis Operibus, de Poenitentia, de Ecclesia, de Baptismo & Coena Domini, de Cruce & consolationibus, de resurrectione mortuorum, extremo iudicio, & vita eterna.

Aut *Interpretatio* alicuius partis scripturae sacrae, ut textus Euangeliorum vel Epistolarum suscipitur. In qua, haec quatuor praecipue docenti praestanda sunt. 1. Ut transferat textum ad locos communes, qui summam & corpus doctrinae Christianae constituunt, & ad aedificationem Ecclesiae utiles sunt: & hos, methodica ratione, aditis definitionibus, causis, effectibus, exemplis, collationibus, &c. explicet. 2. Monstret ordinem rerum, quae proponuntur, & membra praecipua recte distinguat. 3. Enarret genus sermonis, verba, phrasas, figuras, adhibitis linguis & artibus dicendi. 4. Refutet corruptelas verae sententiae. Huius primi officij docentium seu Praedicatorum necessaria adminicula sunt, dicendi artes, & praecipue Dialectica, quae monstrat viam recte ordine & perspicue docendi.

CAUSAE EFFICIENTES Praedicationis sunt. Spiritus sanctus seu Deus ipse, qui ministerium docendi Euangelij initio instituit, & potenti manu sua semper in mundo conseruauit, & docuit ac

rexit

rexit mentes & linguas Doctorum salutarium. 1. Cor. 5. Deus posuit in nobis verbum & conciliationis. Ephes. 4. Filius Dei dat dona, alios pastores & doctores. Rom. 10. Quomodo prædicabunt nisi missi fuerint? Matth. 10. Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui in vobis est. Deinde Nostra FIDELITAS, quæ primùm *ἐκ τῆς ἀληθείας*, mediocrem notiā doctrinæ Christianæ, & facultatē propriē & perspicuē eloquendi: deinde diligentiam in toto munere docēdi: postremò Constantiā complectitur.

CAUSÆ Impulsivæ sunt severissima mandata Dei, quæ iubent verā de Deo doctrinam diligenter & assiduē doceri, disci, repeti, & præpagari, Mat. 16. Euntēs in mundū vniuersum, prædicatē euāgelium omni creaturæ. Matth. 28. Docete omnes gentes. 1. Tim. 4. Attende lectioni, doctrinæ, exhortationi. Deut. 6. Erunt verba hæc in corde tuo, & acues ea filiis tuis. Deinde, Amplissime utilitates & æterna bona quæ ex prædicatione verbi Dei ad nos redeunt.

CAUSÆ INSTRUMENTALES seu adminicula Prædicationis eximia sunt, Dialectica & Rhetorica quæ ordinem & dispositionem concionum eruditam & utilem præscribunt, vt videlicet inquit Proponat prædicator, quæ de re oratio instituta sit, & in paucos & utiles locos materiam partitur. Deinde, singulos locos eo ordine, quo prepositi sunt, perspicue explicet, & idoneis scriptis

ra testimonijs, exemplis, & collocationibus illustrat. In fine ita Concludat & repetat locos, ut auditores eos meminisse & domū secum auferre, & ad vsum, in verę pietatis, timoris Dei, fidei, patientie & aliarum virtutum motibus excitandis, transferre possint.

Materia Concionum omnium sit VERBUM Dei, seu Doctrina Legis & Euangelij diuinitus patefacta, nō Ethica Aristotelis, non legendę sanctorum, vel alia Poëmata. I. Pet. 4. *ἡ ἐν τῇ λαλῇ, ὡς λόγια θεοῦ* 2. Timoth. 3. Omnis scriptura diuinitus inspirata utilis est ad docendū, arguendum, sanandū, erudiendum, ut perfectus fiat Dei homo ad omne bonum opus paratus. Luc. 4. Christus sumit librum Propheticum in manus, & partem illius lectam sua enarratione illustrat.

Fines & effectus Prędicationis sunt, ut Deus rectē à multis hominibus agnoscatur, inuocetur & colatur, ac ut multi homines iustitię ac salutis eternę heredes fiant. seu, vera agnitio Dei, fides, remissio peccatorū, donatio Spiritus sancti & salutis æternę. Rom. 10. Fides ex auditu est, auditus per verbū Dei. Quomodo autem credent, quem non audiuerunt? Quomodo audient sine prędicante? 2. Cor. 5. Posuit in nobis verbum reconciliationis. 2. Cor. 3. Fecit nos ministros noui Testamenti, non literę, sed spiritus. Rom. 1. Euangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti.

Cogna-

COgnatę sunt cęterę virtutes eiusdem præcepti. PVgnant cum secundo præcepto, omnes *Blasphemię*, & omnes impij sermones, cum norma verbi diuini pugnantes, omnes corruptelę doctrinę, hereses, negligentia in docendo, curiositas in tractandis inutilibus aut non necessarijs materijs, &c. Vocem *βλασφημίας*, deducunt a *βλάξ*, *βλα*, &c, genere piscis vtilissimi & insipidissimi, à quo stupidi & fatui *βλάκες* nominentur. Inde *βλασφημία*, Indigna, fatua, contumeliosa de Deo loqui.

DE VERA DEI INVOCATIONE.

IDEo conditi sunt homines à Deo, & per Filium redempti: eamq; ob causam spiritu diuino sanctificantur: vt Deum patrem, vna cum Filio, & spiritu sancto, recte agnoscant, Inuocent, & celebrent. Est igitur vera Dei Agnitio & inuocatio, præcipuus & summus cultus Dei: & quidem solius Ecclesię Dei proprius. Nec tantum *καὶ ἡμεῖς γὰρ ὅτι οὐρανὸν αἰνῶμεν.*

Ἀγνάκη καὶ παρὲς ἡμῶν εἰς τὸ οὐρανὸν αἰνῶμεν.

Optimum opus manuum est in cælum tendere puras,

Atq; pio castas fundere ab ore preces:

verum etiam Lingue, imò mentis, voluntatis & cordis humani optimum & præstantissimū opus est.

est, rectè Deum agnoscere & inuocare. Nec in omnibus vitæ periculis aliud firmitus hominis p̃ij p̃esidium ac murus est. vt dicitur, Arx fortissima Nomen Domini. Quare singulari diligentia & intentione, doctrina de vera Dei inuocatione, ab omnibus hominibus consideretur, & ad vsum, in gubernatione consiliorum & actionum vitæ à Deo petenda, & omnibus cæteris pietatis exercitijs, transferatur.

Est autem Vera Inuocatio Dei, prælucente vera agnitione & fiducia Christi mediatoris, serio & ardenti motu cordis, ad verum Deum accedere, & ab eo gratiam seu reconciliationem, & bona spiritualia ac corporalia, & auxilium ac liberationem in omnibus malis, propter filium mediatorem, petere & expectare.

Huius præcipui & summi cultus Partes sunt, quas in omnibus nostris ad Deum precibus, piè & attentè considerare, & simul complecti ac coniungere singuli debemus. Primum, Compellatio veri Dei patris domini nostri Iesu Christi, illustribus testimonijs in Ecclesia patefacti, vt scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruias, Non habebis Deos alienos coram me. Deinde cogitatio Mandatorum Dei, quæ inuocationem præcipiunt, & bona à Deo promissa peti & expectari seuerissimè iubent. 3. Pœnitentia seu confessio propriæ indignitatis & peccatorum, cuius in precatione Danielis 9. & Plal-

mo; Misere, exemplum insigne habemus. 4. Consideratio Promissionis de remissione peccatorum, & de exauditione precum propter Christum mediatorē. Non enim exhiberetur Dei veritas in completionē promissorū, nisi præcederet misericordia in remissione peccatorum. 5. Fideret statuens sibi remitti peccata, & se Deo placere, & suas preces exaudiri propter Christum. 6. Cōmemoratio rerum petendarū spiritualium & corporaliū, quæ ab ipso Christo in septē petitiones incluse sunt. His gratiarū actionē pro beneficijs Dei spiritualibus & corporalibus añectamus.

Conspicuis etiam & accuratis limitibus, nostram inuocationem, ab Ethnica, Turcica, Iudæica, & omnium aliarū gentium battologia segregemus. ac quatuor præcipuē differentias consideremus. Nam vera Inuocatio ad vnicū & solum verum Deum in Ecclesia patefactum, Patrē Domini nostri Iesu Christi, & Filium ipsius pro nobis passum & resuscitatum, propter quem scimus nos recipi & exaudiri, & spiritū sanctum, qui corda nostra ad inuocationē accendit, directā est. At falsa & impia inuocatio Ethnicorum, adorantiū quod nesciunt, varia & commentitia numina, Iouem, Palladem, Martem, sicut Iudæorum etiam & Turcarum, Deum creatorem rerum, qui non sit pater filij sui Iesu Christi, sibi ipsis sculptitiū, compellat. Et Papistæ multi, non vnum solum Deum, sed Georgium, Barbarā, Mariam, & alios homines

homines mortuos in precatione alloquuntur, contra hanc æternam & immotam Regulam, *Domini Deum tuum adorabis, & illi soli seruias.*

Deinde Christiana inuocatio expressio mandato & promissione Dei regitur, affirmant, nostras preces non esse rumores vacuos, verbaque inania, & parem sollicito fabulam somnio, sed certò propter Filium mediatorem & deprecato-rem recipi & exaudiri eo ordine & modo, què in promissione expressit. Ethnici verò, sine certo DEI verbo vagantes, nec an probentur Deo aut improbentur Deo sua preces, certò statuere possunt, sed iudicant commune & naturale πάθος esse, in ærumnis & miserijs, auxilium à numine quodam cœlesti petere, vt illa apud Euripidem inquit: *ἐχθ' ἡ χῆμα κινάλο κερθεῖς, ὅσαρτις ἡμῶν δ' ὕψυ χυλὰ βίῳ.*

Postea maximè illustre discrimen efficit pre-lucens veræ invocationi agnitio Christi & fides, statuens, certò nos quanquam indignos & pollutos, tamen propter filium Dei μεσὶ τῶν ἡμῶν pro nobis passum & resuscitatum à Deo recipi, habere Deum propicium & patrem φιλῶς ἔχον, nostros gemitus & lachrymas, non solum ab eo aspici, sed etiam stillulas numerari, vt Psalmo 56. dicitur. Hac fide, quæ præcipuus Fons, & velut Anima & ὡς ἐλέχεια est pie precationis, planè destituuntur Ethnici, tristissimi ignorance filij DEI, & horrendis

dubitationibus de prouidentia & voluntate Dei, & de exauditione precum oppressi, vt illa apud Euripidem erutas ex imis penetralibus mentium humanarum cogitationes profert: *ὦ θεοί, τί τοις θεοῖς καλῶ; καὶ πρὶν ᾧ ὅχι ἤκουσαν ἀνακαλέσμενοι.* O Dii: sed quid Deos inuoco? Nam & antea inuocati non me exaudierunt. Has tristes tenebras quod à nobis Deus luce Euangelij sui depulit, ardenti pectore ipsi gratias agamus.

Postremò, magnam dissimilitudinem res petendæ habent, quæ etiamsi argutè, & luculentè, & valde cautè etiam videntur in disticho illo Platonis cõprehensæ esse, *θεὸν βασιλεῦ, τὰ μὲν ἐδιδάκη καὶ εὐχομένοις καὶ ἀνέγκτοις, ἄμμι δ' ἰδόν. τὰ δὲ δ' ἐνὰ καὶ εὐχομένοις ἀπαλέξαι:* tamen si diligentius illud contempleris, Epicuream magis quam Christianam sapientiam inuenies. Vult enim Deus, non oscitanter aut securè negligi nostras miseras, nec tantùm in genere nos bona petere & mala deprecari: sed pericula animæ & corporum nostrorum, caliginem & errores mentis, & ingentem imbecillitatem totius naturæ procliuis ad peccata & lapsus omnis generis, horrendas insidias Diaboli, & nostrorum corporum, famæ, familiarum, & in primis publica Ecclesiæ & Reipub. pericula considerare. Et vicissim non tantùm fugacia huius vitæ bona, sed in primis remissionem peccatorum, & spiritum sanctum accedentem & confirmantem in nobis fidem, inuocationem

cationem, & cæteras virtutes, & regentem omnia consilia & actiones vitæ ardentem peti. Hæc summa, & diuina, & in primis hominibus salutaria bona, ne quidem expeti aut expectari ab Ethnicis, & eorum similibus in Ecclesia hominibus securis, scimus.

SPECIES verè inuocationis & piarum precum vſitatè diuiduntur in Priuatas, quæ à singulis ſeorſim: & Publicas, quæ in publico cœtu Ecclesiæ, communi multorum voce, ad Deum funduntur, præſertim in publicis perſecutionibus, aut alijs periculis Ecclesiæ imminentibus. Hæ publicæ preces nunc Litanie & Rogationes vocantur. Et earum exempla in Biblijs Ioël. 2. Ion. 4. Act. 1. 13. 3. Reg. 8. 1. Cor. 11. 13. extant.

Distingui etiam ſecundum accidentia ſpecies precationis poſſunt, in ardentem, attentam, aſſiduam, & indefeſſam: qualis Syrophœniſſæ fuit Matth. 15. & languidam ac imbecillam, qualis eſt patris Lunatici, Credo Domine, ſed opem ſer diffidentie mee. Marc. 9. & omnium noſtrum.

CAuſæ autem, quæ ad quotidianam, ſeriam & ardentem Dei inuocationem ſingulos exuſcitare & impellere in primis debent: Primùm ſunt ſeueriſſima Mandata Dei, quæ aſſiduam & attentam precationem flagitant. Luc. 18. Oportet ſemper orare & non deſatigari. Coloff. 4. Precationi inſtate, vigilantes in ea cum gratiarum actione. Talia præcepta ſæpiſſimè repetita ſunt

Matth. 7. 26. 1. Timot. 2. 1. Theff. 5. Psal. 50. In-
 uoca me in die tribulationis. Deinde, promissio-
 nes dulcissimæ, quibus pollicetur Deus, se nostras
 preces propter Christum mediatorē exauditurū.
 Iohan. 16. Quidquid petieritis patrem in nomi-
 ne meo, dabit vobis. Esa. 65. Antequā clamabunt,
 ego exaudia: adhuc loquentibus ipsis, ego audia.
 Huc Tauleri dictum pertinet, quod in concione
 Dominicę 5. post Pascha extat: Animus hominis
 nunquam tam audius est ad accipiendum, quin
 Deus multò auidior sit ad dandū, *Gott ist tausend-
 mal bereit zu geben, denn der Mensch zu nehmen.* Pos-
 tremò, Nostra multiplex inopia & ingentes mi-
 serie animarū & corporum, quas diuina tantum
 opemitiari & tolli posse agnoscimus. Hęc ani-
 marum & corporū nostrorū pericula vult Deus
 à nobis considerari: & non tantum exiguas & bre-
 ues huius vitę comoditates, sed multò magis spi-
 ritualia & eterna bona à se peti & expectari; qua-
 lia sunt remissio peccatorum, reconciliatio cum
 Deo, augmentū & robur fidei, inuocationis, spei,
 patientiæ, & cæterarum virtutum, lux Spiritus
 sancti regens nos in omnibus opinionibus, con-
 silijs, moribus, & totius vitę actionibus; denique
 iustitia, & gloria æterna. Et bona corporalia, vt
 vita, bona valetudo, vigor ingenij & sensuum, vi-
 ctus, successus in vocatione, defensio corporis &
 facultatem nostrarum, liberatio ex morbis, ino-
 pia, carceribus & alijs periculis.

Vt autē egroti sepē, non ea quę salubria sunt, verū pernicioſa ſibi concedi à medico petunt, ita nos quoque in rebus ſecundis & aduerſis ſæpe animū egrum habentes, cū ignoremus, quid à Deo precari oporteat; ea à Deo petimus, quę ſi nobis concederentur, triſtes vel animis vel corporibus noſtris miſerias allatura eſſent. Itaq; hæc corporalia bona ſemper cum hac conditione peti vult Deus, ſi videlicet ipſe pro ſua paterna bonitate & ſapientia exiſtimet nobis vtile & ſalutare eſſe quod petimus. Deinde, vt Modū & Tempus exhibēdi bona & liberationes corporales ipſi non præſcribamus, ſicut Dauid exul inquit, Si inuenero gratiā in oculis Domini, reducet me; Si autem dixerit mihi, non places, præſto ſum, faciat quod bonum eſt coram ſe. & Iudith. 8. Qui eſtis vos qui tentatis Deum? Poſuiſtis tempus miſerationis Domino. Matth. 8. Domine, ſi vis, potes me mundare. Rom. 8. Nescimus quid petamus, quomodo oportet.

Nec tamen propterea irritam eſſe noſtram precationē exiſtimemus; verū ſemper in conſpectu habeamus Bernardi oraculum Serm. 5. in Quadrag. Nemo veſtrū fratres parui pendat orationem ſuam. Dico enim vobis, quòd ipſe ad quē oramus, nō parui pendit eam. priuſquā egreſſa ſit ore noſtro, ipſe ſcribi iubet eam in libro ſuo. Et vnum ē duobus indubitanter ſperare poſſumus, quoniā aut dabit q̄ petimus; aut q̄ nobis noue-

rit esse vtilius. Nos enim, quid oremus, sicut oportet, nescimus, sed miseretur ille super ignorantiam nostram, & orationem benignè suscipiens, quod nobis aut omnino non est vtile, aut non tam citò dari necesse est, minimè tribuit, oratio tamen infructuosa non erit. Semper enim plus Dominus tribuit quàm rogatur.

Sæpè autem publicis pœnis impiorum scelera vindicat Deus, quas pios etiam, quia in ipsis quoque peccati reliquiæ herent, vnà tolerare oportet. Et multa sunt renatorum delicta & lapsus, quos certis pœnis cruce & ærumnis Deus castigat. Semper tamen precatio nostra vel liberationem ex Periculis, vel mitigationem, vel alia maiora bona impetrat: vt Augustinus inquit, Cùm non exaudimur ad temporalia bona retinenda vel adipiscenda, quando pro his deprecamur Deum, in eo quod nos non exaudit, non derelinquit nos, sed vt potiora, quæ vult, intelligamus, & præteramus, & concupiscamus. Item Psal. 85. Fideliter supplicans Deo pro necessitatibus huius vitæ & misericorditer auditur, & misericorditer non auditur. Quid enim infirmo sit vtile, magis nouit medicus quàm egrotus. Item, Bonus Dominus, qui non tribuit sæpe quod volumus, vt quod malleamus, attribuat: Aut dat quod petimus, aut aliquid melius.

Cùmque non ad præsentis vitæ voluptates aut misérias, sed ad æternam cum Deo & Eccle-

sia cœlesti consuetudinem conditi simus, & ad hunc portum vitę eternę, quem plerique negligunt & contemnunt, omnia vitę consilia & actiones referri Deus velit: sæpe corporalia bona omnia adimit, vt ardentius desiderium cœlestium & æternorum bonorum in nobis accendat, iuxta dictum, Bonum est mihi Domine, quod afflixisti me, vt discerem iustificationes tuas. Item, A Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Nam in rebus secundis & ad voluntatem nostram adfluentibus, nemo ferè seriò de Deo cogitat: multò minus vitam eternam seriò & ardentè expetit.

Et si igitur omnia huius mundi bona & ipsa corporis vita est amittenda: tamen cor fiducia misericordię & gratię diuinę & certa spe vitę eterne ita confirmatum sit, vt se voluntati diuinę placidè subijciat, & sine vlla dubitatione statuatur remissionem peccatorum & vitam ac beatitudinem æternam certò sibi propter Christum donari, sicut Iob inquit: Etiam si occidet me, sperabo in eum. Nam hæc bona spiritualia, remissionem peccatorum, gratiam Dei, spiritum sanctum & hereditatem vitę ac glorię perpetuę, promisit Deus se inuocantibus certò, & sine vlla conditione, etiam si omnia bona corporalia amiserint, daturum esse. Sic Stephanus, Laurentius & omnes martyres, etiam si mortem corporis in conspectu habebant, tamen hac fide &

spe leti & alacres Deum inuocarunt, nihil dubitantes se exaudiri, & in eternæ ac beatæ & cœlestis patrię ciuitatem certò receptum iri.

Necessariò itaque omni veræ & Christianę inuocationi coniunctę virtutes sunt, **FIDES**, **SPES**, **Sobrietas**, **Vigilantia**, **Patientia**, & **Perseuerantia**. Nam in omni precatione quęcunque res à Deo petitur, necesse est præluere **FIDEM**, quę accipit remissionem peccatorum, & statuit nos diligi à Deo, & inuocationem nostram exaudiri propter Christum mediatorem. Non potest petere à Deo Abrahamus sobolem, Iacob defensionem aduersus fratrem, Moses liberationem ad mare rubrum, Dauid reductionem in regnum, nisi prius statuant se habere Deum propitium & placatum, & se ac suas preces à Deo recipi propter mediatorem. Ideo Iacobus inquit: Oret in fide nihil hesitans.

Deinde Sobrietate & vigilantia opus est, ut intentio, assiduitas & ardor in precando præstari possit. **1. Pet. 4.** Sobrii & vigilantes estote ad precationem. Cum enim corpus onustum hosternis vitijs animum quoque pręgrauat ipsum, atque affigit humi diuinę particulam aure: cumq; spiritum gratię ac precum ebrietas expellit, ut vocat Basilius inquit: μέθυ πνεῦμα ἁγίου ἀποδιώκει καὶ πνὸς μὲν γὰρ ἀποδιώκει, μέλιος δὲ, χάρισμα τὰ πνθυματὰ ἀποδιώκει καὶ πᾶσι nulla intentio in precatione aut vlla cogitatione de Deo & rebus diuinis

diuinis q̄r̄stari ab hominibus ebriosis potest,

Vigilantia verò, animi securitatem ac stuporem & veternum excutens, nec somno vel ocio tempora precationi & piæ meditationi tribuenda consumens, non frigide & oscitanter & peregrinante animo solis labijs verba precationis recitat, sed attenta mente & ardenti corde preces ad Deum fundit. De qua Intentione animi adhibenda in omni inuocatione studiosi duo insignia dicta, alterũ Cypriani, alterum Bernardi meminerint, & se ad vigilantiam & intentionem in orando adsuæfiant. In precatione, inquit D. Cyprianus, nihil quidquam animus, quàm id solum cogitet quod precatur. Ideo & Sacerdos, ante orationem præfatione præmissa parat fratrum mentes, dicendo, Sursum corda: & dum respondet plebs, Habemus ad Dominũ: admonetur, nihil aliud se quàm Dominum cogitare debere, &c. Quomodo te audiri à Deo postulas, cùm te ipse non audias; vis esse Deum memorem tui, cùm tu ipse memor tui non sis. Bernhardus Meditat. ca. 8. Magnam iniuriam Deo facio, cùm illum precor, vt meam precẽ exaudiat, quam ego, qui fundo, non audio. Deprecor illum vt mihi intendat, ego vetò nec mihi nec illi intēdo: Sed quod deterius est, immunda & inutilia in corde versando, fœtorẽ horribilẽ eius aspectui ingero. & cap. 6. In vende ergo illi, qui intēdit tibi, audi illũ loquentẽ tibi.

tibi, vt ipse exaudiat te loquentem sibi. Non quod ego ista faciam dico, sed quod facere vellem, & non fecisse pœnitet, & non facere piget. Hanc de sobrietate & vigilantia seu intentione in orando præstanda commonefactionem consideremus.

Postea, in ærumnis corporalibus, cùm non statim impetratur liberatio, necessaria est Patientia & Perseuerantia, quæ nō frangatur mora, quā in exhibendis bonis optatis Deus necit, sed placidè in Deo nobis propter Christum propitio & salutaria nostræ animæ & corpori in hac vita & omni eternitate datur, firma fide & spe vsque ad extremum vitæ spiritum acquiescat. Sæpe enim Differt Deus liberationes ex periculis & miserijs propter quinque causas. vt nostra Fides, Inuocatio & Spes exerceatur & fiat ardentior. 2. Quia vult vitam non consilijs seu cogitationibus humanis, sed sua voluntate & sapientia paterna gubernari. 3. vt nostra constantia exploretur, an vera, seria, non simulata pietas in nostris cordibus luceat. 4. vt præsentia Dei in mirandis liberationibus illustrius conspiciatur, ac vt constet nos immediate à Deo sine causis secundis adiutos esse. 5. vt gratitudo sit ardentior & diuturnior. Vt autem Deus tarditatem supplicij grauitate compensat: sic dilata piorum præmia, & in hac vita cumulatiùs reddit, & postea eterno pondere gloriæ (vt Paulus 2. ad Corint. 4. inquit)

com-

compensat. Verè igitur huc congruit versus,
Differ, habent parua commoda magna mora.
Item, *χρόνια τὰ τῷ Θεῷ ἐν τέλει δ' οὐκ ἂν εἴη.*

Vult autem Deus à nobis inuocari, & bona,
ac liberationes ex periculis, à se peti & expectari,
vt Deum non esse inane nomen, nec negligere
homines, sed verè adesse nobis præsentem & opi-
tulatorem, & in tantis miserijs opem ferre inuo-
cantibus, agnoscamus & profiteamur: & seueris-
simo mandato Dei, quod præcipit inuocatione,
obtemperantes, præcipuum & summum cultum
Deo reddamus. Deinde vt acceptis beneficijs
Deus pia gratiarum actione celebretur. 2. Cor.
1. Oro, vt multi me suis precibus adiuuent, vt
pro beneficio Dei in nos collato, per multos gra-
tiæ agantur Deo pro me.

Effectus verè Inuocationis, de quo antea di-
ximus, est, Exauditio, seu impetratio bonorum
& liberationum ex periculis, iuxta diuinas pro-
missiones. Iohan. 16. Quicquid petieritis patiemini
in nomine meo, dabit vobis, scilicet eo ordine &
modo, quem in suo verbo expressit. Bona spiri-
tualia & æterna dabit certò & sine vlla conditio-
ne: Bona corporalia & liberationes ex ærumnis
cum exceptione nostræ vtilitatis & salutis, si vi-
delicet ipse pro sua paterna sapientia existimet
nobis vtile & salutare esse, quod petimus. 2. Cru-
cis seu castigationis piorum, vt in Marco dicitur:
Recipient domum agros, sed cum tribulatione.
3. Non

3. Non prescribendus est Deo modus & tempus liberationis, iuxta dictum: Si moram fecerit Dominus, expecta eum. 4. Non sunt rapienda bona corporalia proprijs consilijs, priusquam Deus ea tribuat.

Formę & exempla precationum illustra ubiq; in sacris literis obuia sunt. Sed in primis eminent Dauidis Psalmi, quorum alij petunt remissionem peccatorum per misericordiã Dei in Christo promissam: vt qui septem Psalmi Pœnitentiales vulgo vocantur; 57. Miserere mei Deus. 130. De profundis. 6. & 38. Domine ne in furore 102. 143. Domine exaudi. 32. Beati quorum remissę sunt iniquitates. 34. Quemadmodum desiderat ceruus 88. Domine Deus salutis meę. 25. Ad te Domine leuaui. Alij petunt defensionem Ecclesię contra Tyrannos & impios doctores, vt 5. 17. 36. 94. 119. 7. 10. 26. 28. 35. 44. 52. 55. 142. Alij petunt defensionẽ contra hostes deuastantes Ecclesiam & scholas, vt 79. 80. 83. 123. 137. 140. 141. 142. Alij petunt liberationem ex periculis & ærumnis, vt 12. 31. 41. 56. 57. 58. 59. 60. 86. Alij in persona Christi pendentis in cruce compositi sunt, vt 22. 69. Alij petunt pro Magistratus & status politici conseruatione, vt 20. 21. 61.

Tempora ad piam & attentam precationem maximẽ idonea sunt, Matutinum & quod prandium & cœnam proximẽ antecedit, vt in Psalmis dicitur: Manẽ clamabo ad te, manẽ exau-

dies orationem meam. & Petrus ac Iohannes ascendunt in templum ad horam precationis nonam, quę nostrę tertię aut quartę pomeridianę respondet. Cũ autem Psalmo 119. scriptum sit: Septies in die laudem dixi tibi: septem Horę Canonicę, Matutina, Prima, Tertia, Sexta, Nonna, Vespertina, Completa, institutę sunt, quibus in monasterijs Nocturnas addiderunt, & in has distributi Psalmi Davidis, & alię lectiones & precationes, ita, vt singulis hebdomadibus integrũ Psalterium semel absolueretur.

Hę exercicia certis horarum intervallis quotidie legendi aut recitandi preces pias, & cum norma verbi diuini congruentes (quales sunt plereq; in Horis de tempore, vt vocantur) per se nõ vitiosa, nec reprehendenda, sed cuiq; libera sunt, modò non assuatur opinio, quòd ipsum opus recitationis, ad certum tempus alligatę necessariũ sit, vel Deum placet, & nobis vel alijs vitam æternā meratur. Sed Horę beatę Virginis, de sanctis, de Cruce, de compassione Marię & similes, propter idolatricas Inuocationes sanctorum passim admixtas, re&issime prorsus abolentur.

PVgnant enim cum vera Dei Inuocatione, non tantũ flagitiosa omissio quotidiane & assidue & attentę orationis: verũ etiam omne falsę & idolatricę inuocationes auminum Ethnicorum, Statuarum, Hominum Mortuorum seu sancto-

sanctorum. Nam Regula Inuocationis & cultum Deo præstandorum æterna & immota est, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruias, & per Nomen illius iurabis. Item, Quod tibi præcipio, hoc tantum facito Domino; Non addas aliquid neque minuas. Nusquam autem in toto Dei verbo præcepta est Inuocatio hominum mortuorum; Nulla vsquam promissio de talium precum exauditione extat: nullum exemplum illius in tota scriptura apparet. Deinde Sancti non sunt *αἱ δὲ 107. ὡς αὖ*, non inspicunt cordium gemitus, non possunt liberare ex periculis & saluare: Quæ omnia illius qui à nobis inuocatur veri Dei propria sunt. Cumq; vnicus sit Mediator Dei & hominum, homo Iesus Christus, quod ad redemptionem & intercessionem attinet: certè impium est, hunc honorem mediatoris solius Christi proprium, hominibus mortuis impertire.

Pugnant etiam cum vera Inuocatione, omnes Impiæ Execrationes, in quibus inuocatur Deus, vt alios homines confundat & perdat & petitur, vt martyrium, passio, & vniuersa Christi, quibus Dei gratiam & salutem æternam nobis promeruit, iniuste nostræ cupiditati & vindictæ seruiant & alios perdant. Deniq; omnes Hypocriticæ inuocationes, quæ etiam si ad verum Deum ore tenus directe sunt, tamen non fiduciam Christi mediatoris fiunt, sed vel proprijs meritis

nituntur, vel dubitant an à Deo recipiantur, & ipsi placeant, vel alioquin corde securo & frigido effutiuntur. Nam, dum cor non orat, in vanum lingua laborat.

CONnexa & CIRcumstantiæ, vñtato versiculo inclusæ, totam doctrinam de Inuocatione breuiter repetunt: *Quis? Quid? Vbi? Quibus auxiliis? Cur? Quomodo? Quando?* Quis inuocandus est? Vnicus & solus verus Deus, pater Domini nostri Iesu Christi. Quid petendum est? Omnia quæ Deus iussit à se peti, bona spiritualia & corporalia, præsentia & æterna. Vbi orandum est? non tantum Ierosolymis, aut in monte Garizim, sed in omni loco tollendæ sunt puræ manus ad Deum, sine ira & hesitatione, 1. Tim. 2. Ioh. 4. *Quibus auxiliis?* ducente Christo mediatore, *Cur?* Mandatum Dei, & promissiones, & causæ finales; *Quomodo?* nos adferimus ad Deum tetram immundiciem & sordes sed has tegit, & interpellat pro nobis filius Dei mediator, & spiritu sancto suo corda nostra ad inuocationem accendit. *Quando?* Oportet semper orare & non defatigari, Luc. 18.

Postremò vocabula etiam & cognatarum vocum significationes & discrimina consideremus. Apud Ebraeos generale verbum est *Kara* quod vocare, nominare, inuocare, celebrare, clamare, denotat: Quæ significationes pro ratione circumstantiarum discernendæ sunt, Psal. 49. Inuoca me in die afflictionis. Gen. 4. Ille cœpit inuo-

K care

care nomen Domini, i. predicare, & in aliqua frequentia propagare veram de Deo doctrinam. Gen. 48. Inuocetur nomen meū super pueris istis, i. vocentur seu nominentur mei pueri seu mei filij & heredes, à me adoptati. Aliud verbum est Schachah & in Hithpael Hishtachavah, quod noster interpres vertit *Adorare*. Id propriè significat, *corpore inclinato seu ad pedes alterius prostrato, honorem exhibuere, seu supplicare*. vt Iacob adorat fratrem Esau pronus in terrā septies, Gen. 33. Moses egressus in occursum soceri Iethro adorauit eū, h. flexo genu, seu corpore ad illius pedes abiectō, reuerentiam & subiectionē erga illū suam declarauit. Græcè προσκυνῶ q. d. in genua procumbere, seu ad alterius genua prouolui, eumq; colere & venerari. Vnde existimatur prouerbium ortū esse, & αὐτοὶ μὴ ταῦτα εἶδ' ἐν γυνάσι κ' εἶται, i. Precibus seu votis supplicibus à Deo impetrandā sunt. Hæc significatio verbi Adorare in libris Regum & παραλαβὴν μύων vsitatissima est, & Psa. 44. 71. 94. de Christo vsurpatur. Sed in dicto Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruias, in Ebreo est non Hista Hauah, sed Iara, quod simpliciter *timere seu colere Deum* significat, cultu latræ, adorabunt Patrem in spiritu & veritate, veri cultores Dei, colent Deum non externis gestibus aut ceremonijs, sed veris motibus cordis, à Spiritu sancto accensus, vero timore Dei, fide,

inuo-

inuocatione, confessione, patientia, &c. Reliqua verba Halah, HithpaHel, Saal, Ather, quæ significant orare, obsecrare, petere, nota sunt.

Græcum verbum προσεύχεσθαι & προσεύχῃ vel à χεύω fundo, vel à προσέχω, intendo & applico animum, & velut adhæreo & adnascor, deduci potest. Ita vocabuli etymologia monet, non oscitantem aut languidam, sed ardentem, intentam, assiduam, & indefessam oportere preceationem esse. Δέησις, in Paulo plerumque deprecationem poenarum & malorum, à nobis auerti & auferri petimus, significat. Ἐντευξις, intercessionem pro alijs LITANIA Λιτανία supplicationem, seu preceationem, qua prostrati coram Deo, fatemur nos deliquisse, & meritos esse poenas, & tamen petimus gratuita bonitate & misericordia poenas mitigari & tolli. Nunc publicas preces vsitatæ Litanias & Rogationes vocant.

Latinæ voces notæ sunt. Inuocare, & propriè significat, introuocare, ἐσκαλεῖν, einruffen (Augustinus Psalm. 74. Quid est enim Inuocare nisi in te ipsum vocare) & in auxilium vocare, seu opem & præsidium alterius implorare, ἐνταλαῖν. Oratio à verbo oro, quod & dicere seu orationem habere, & rogare seu obsecrare denotat. Adoratio, non tantum Inuocationem, sed totum cultum & obedientiã significat, præsertim cum

externis gestibus aut ceremonijs, reuerentia & veneratio erga alium declaratur. vel ab adore, farris genere dijs immolato; vel ab adorea, quæ gloriam significat. *Obsecrare* est per sacra orare. *Obtestari* est in magis periculis & angoribus auxilium alterius addita adiuratione implorare. *Precatio* à precor seu prece: *Dentq; creatori cuncta creata precem.* *Rogatio* à verbo Rogo, quod inter cetera precari seu orare significat. Inde dominica Rogationum, publicarum precum: quæ festum Ascensionis Christi proximè antecedit.

D E G R A T I A R V M A C T I O N E E T L A V - D E D E I.

GRatissimum Deo sacrificium, & fragrantissimus odor suauitatis (vt Moysis verbo vtatur) quo in primis Deus, præ omnibus ceteris cultibus delectatur & voluptate summa afficitur, est grata mente & voce agnoscere & profiteri, quod verè sit Deus, sapiens, verax, bonus, iustus, misericors & omnipotens, qui verè curet, exaudiat & iuuat rectè inuocantes eum, & verè autor & dator sit omnium bonorum animi & corporis, & mirandarum liberationum ac beneficiorum omnium, quæ quotidie in nos cumulatè effundit:

Ideoq;

Ideoque vicissim nos ei subijcere, & hanc Dei bonitatem externa voce etiam & hymnis ac laudibus celebrare, & omnia officia ipsi grata & placentia præstare; & studiosè fugere & vitare omnia, quæ illi displicent. Nihil enim aliud flagitat à nobis Deus pro immensis beneficijs, quæ nobis quotidie impertit, nisi agnitionem, gratiarum actionem, & celebrationem sui, ut Psal. 115. dicitur: Quid retribuam Domino, pro omnibus quæ tribuit mihi? Tibi sacrificabo hostiam laudis, & nomen Domini celebrabo. Itaque omnia bona opera priorum, relata ad hunc finem, ut Deus gloria & laude afficiatur & celebretur, cum sint testimonia gratitudinis pro summis beneficijs diuinitus acceptis: Sacrificia εὐχαριστία, & alibi Hostiæ laudis (Psal. 116. 50. 27. 107. Ebre. 13.) vocantur. Propriè tamen hæc appellatio congruit hisce secundi præcepti operibus, videlicet celebrationi Dei & beneficiorum diuinorum, & prædicationi diuinæ, confessioni, & Psalmis ac hymnis & laudibus ac cantilenis spiritualibus, quibus gratias agimus Deo patri pro omnibus in nomine Domini nostri Iesu Christi, Ephes. 5. & Coloss. 3. Econtra verè εὐχαριστία erga Deum, μετ' ἡμῶν δοκῶσι πᾶντα τὰ ἀρχαῖα ἡγεμῶν.

Significat autem Gratias agere, in genere, verè statuere & verbis fateri, quòd beneficium ab alio acceperimus: Ideoque illius bonitatem & virtutem celebrare; & agnoscere vicissim nos ei or-

dine iustitię ad veram dilectionem & reddendę officia illi grata obligatos esse. Hanc genuinam vocabuli vim, multò illustrius exprimit Ebręum verbum Hoda, quod corde & ore confiteri & celebrare significat, & in Psalmis ac Prophetis creberrimè vsurpatur, vt in vsitatissimo versu, quem ad mensam quotidie recitamus, Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in eternum misericordia eius; id est, Gratias agite Domino, seu vero corde & ore confitemini & celebrate Deū, sapientem, bonum, beneficum & misericordem, à quo omnia bona spiritualia & corporalia, hanc nostram vitam, & cibum ac potum, quo in mensa refecti sumus, accepimus, & qui immensa misericordia propter filium mediatorem promissa, nobis æternam iustitiam & vitam imperat.

Hęc immensa beneficia, non tantum motu labiorum seu verbis, sed etiam vero corde agnoscere, meminisse, confiteri, & laudare, est Gratias agere Deo. sicut etiam Germani dicunt, Danken quasi Gedanken. Nam bene apud memores veteris stat gratia facti. Et Gręci οὐδ' ἂν σοὶ χάρις, Ich weiß dir dank / non tantum verbis, verum etiam mente agnosco, scio, & confiteor, me tibi ad omnia grati animi officia deuinctum esse.

Latinam vocem Gratias, existimo referre Gręcam, χάρις, qua Gręci beneficentiam & gratitudinem mutuam simul complectuntur, vt

in he-

in hemistichio vulgari χαρίτω δ' ἐ τε θυμὸς ἄρι-
 σθ. In dando beneficio & referenda gratia, ani-
 mus optimus est. Deducunt autem χάριτας seu
 χάριν, a verbo χαίρω, gaudeo, lator. Nam lato,
 alacri & hilari animo beneficia dari & gratia re-
 ferri debet: sicut ipsa Gratiarum nomina, Ἀγλαία
 εὐφροσύνη, Θάλασσα ostendunt.

In Ebræa lingua etiam verbum Barah Bene-
 dixit, vsitatum est, quod aliàs fausta precari, aliàs
 benefacere, sæpissimè autem in Psalmis, Gratias
 agere vel laudare significat. Psalm. 33. Benedi-
 cam Dominum omni tempore, id est, laudabo
 Dominum seu gratias agam Domino omni tem-
 pore, secundo & aduerso. Psalm. 114. Per singu-
 los dies benedicam tibi, & laudabo nomen tuum
 in seculum seculi.

Est autem BENEDICERE DEVM seu GRA-
 TIAS AGERE DEO, mente & voce agnoscere &
 confiteri, non casu nos ex periculis liberari, nec casu bo-
 na nobis offerri, nec nostra sapientia & industria tan-
 tum parari, sed quòd Deus verè nos curet, exaudiat, iu-
 uet, & omnia bona spiritualia & corporalia nobis tri-
 buat: & propterea vero corde se ei subicere, & hæc ben-
 eficia Dei clara voce & hymnis ac laudibus piis & to-
 tius vitæ obedientia celebrare, vt & Deus gloria afficia-
 tur, & plures homines ad veram agnitionem & inuoca-
 tionem Dei imitentur.

Partes sunt: Præsentiam, bonitatem & auxilium Dei mente agnoscere & conseruare, & externa voce & obedientia & hymnis ac laudibus assiduus sapientiam, bonitatem, iustitiam, misericordiam & miranda opera & liberationes ac beneficia Dei celebrare Psalm. 145. Exaltabote Deus meus Rex. Psal. 103. Benedic anima Domino. Psalm. 146. 147. 148. 149. &c.

CAUSÆ IMPVLSIVÆ, quibus ad veram, seriam & ardentem gratiarum actionem Deo quotidie expressa voce & vero corde, & totius vitæ obedientia præstandam, omnes exuscitari & impelli debemus, sunt: Primùm mandata Dei, quæ hunc præcipuum & Deo gratissimum celebrationis & sacrificiorum laudis diuinæ cultum in primis flagitant: & hoc vnicum officij genus pro omnibus mirandis liberationibus præcipuè requirunt. Ephes. 5. Psalmis & hymnis & cantilenis spiritualibus canite & psallite in corde vestro, Domino, gratias agentes pro omnibus in nomine Iesu Christi, Deo & Patri. Psalm. 49. Immola Deo sacrificium laudis, & Inuoca me in die tribulationis & eruam te, & tu glorificabis me. Psal. 106. Eripuit eos de interitu, ideo confiteantur Domino, & sacrificent sacrificiū laudis, & annuncient opera Domini cum exultatione. Psalm. 115. Diripuisti vincula mea: Tibi sacrificabo hostiam laudis.

Altera causa est, Necessitas retinendæ fidei, & præ-

& præsentie ac gubernationis diuinæ, & omnium beneficiorum diuinorum. Cùm enim homines post accepta beneficia & liberationes, non commemorant, nec profitentur se diuinitus adiutos esse, sed in rebus secundis obliuiscuntur Dei, & indulgent securitati prophane: tunc amittunt agnitionem præsentie Dei & fidem, & à Deo auulsi & deserti ruunt in æternum exitium. Ideo Gratiarum actio continuè Deo præstanda est, vt assidua commemoratio & professio beneficiorum diuinorum alat & confirmet ac augeat in nobis Fidē agnoscentem verè esse Deum, & nos curare, defendere, iuuare intuentes, & opem ad salutem ferre: vt in tali agnitione & fide perseueremus, & Deus non desinat se & omnia sua bona nobis communicare. Postremò exulcitet nos ad Gratiitudinem immensa amplitudo & varietas diuinorum erga nos *Beneficiorum*, spiritualium & corporalium: quibus cùm quotidie fruamur & ferè obruamur, tamen paucissimi attentè ea cōsiderant, vel Deum eorum autorem esse cogitant, multò minùs verè & ardenti pectore Deo gratias pro ijs agunt.

Ordine igitur præcipua *Beneficia Dei*, ceu Materiam circa quam Gratiarum actionis. velut in tabella euoluamus, & in singulis cogitando immoremur, vt aliquem grati pectoris motum in nobis exulcitemus.

Ac primùm *Spiritualia* & æternę vitę seruicia

tia bona cogitentur, quorū præcipua sunt: Creatio nostri ad imaginem Dei: Patefactio VERBI in quo Deus suam Legem & Euangelion de æterna salute nobis reuelauit: Electio & collectio inter nos Ecclesiæ æternæ: Missio Filij Dei & Redemptoris nostri Iesu Christi pro nobis passi & resuscitati: Remissio peccatorum & reconciliatio cum Deo: Gubernatio Spiritus sancti: Nouitas spiritualis seu noua lux veræ agnitionis Dei & fidei, vera iustitia, consolatio & vita: Liberatio à tyrannide Diaboli & à morte æterna: Vita animæ & corporum nostrorum perpetua: Deus ipse se nobis communicans, & sua luce, & sapientia, iustitia, vita & lætitia nos in omni æternitate complens.

CORPORALIA bona sunt, Vita corporis nostri, honesta educatio & disciplina, studia literarum & artium vitæ necessarium, victus seu cibus & potus, pax, bona valetudo, honestus locus, bona fama, felix coniugium, defensio familiæ & fortunarum nostrarum, mitigatio penarum quas meriti sumus, liberationes ex periculis vitæ ac corporum & fortunarum, vt Iosephi ex carcere, Ezechia ex morbo, Ionæ ex mari: Vigor ingenij & sensuum ac membrorum mediocris: Incolumes oculi, manus, pedes, ventriculus, epar, etc. Item, Omnes res in tota natura ad hominum vtilitatem conditæ, Sol lucem & calorem viuificum nobis præbens, & vi-

ces die

ces dierum & noctium, & anni spacia cursu suo dimetiens: Luna menses distinguens: Terra produciens fruges, herbas, arbores, fructus & alia vitæ alimenta & remedia: Ignis hyeme frigus depellens, & cibos coquens, ac fabricationem instrumentorum ex ferro & alijs metallis, necessariam omnibus opificijs & vitæ generibus, adiuuans: Aqua in potu, in cibis elixandis, in plerisque officinis artium mechanicarum, in lauando, & alijs vsibus vitæ necessarijs carere non possumus. Item Gratia priuatiua, quod non planè fatui, non cæci, non paralytici, non podagrici, nō mendici, non alijs morbis vel miserijs obnoxij sumus, cum quibus plerosque alios homines multò nobis præstantiores conflictari videmus.

Hæc omnia bona, non calu nobis contingere, sed à Deo omnipotente, benefico & misericorde nobis donari certò statuamus: & horū beneficiorum consideratione & commemoratione nos ad veram & ardentem gratitudinem veris officijs vitæ & voce præstandam, exuscitemus. Augustinus Psalm: 70. Sine intermissione Deo gratia agenda sunt; in prosperis, quia consolatur: in aduersis, quia corrigit: antequam essemus, quia fecit: cū essemus, quia salutem dedit: cū peccassemus, quia ignouit: cū conuersi essemus, quia adiuuit: cū perseuerassemus, quia coronauit. Ita planè repleatur os nostrum

strum laude, vt prædicemus tota die beneficentiam Dei.

Causæ efficientes principales Gratiarum actionis sunt, Spiritus sanctus accedens in mentis considerationem præsentis, bonitatis & beneficiorum diuinorum, & accendens voluntatem & corda ac linguas nostras, vt propterea se ei subiciant & obediant, & hæc beneficia celebrent. Deinde Testimonia verbi diuini, quæ ostendunt non cæcam fortunam & casum, sed ipsum Deum esse autorem omnium spiritualium & corporaliū bonorum & liberationum mirandarum. Rom. 3. Iustificamur gratis Dei gratia. Rom. 6. Donum Dei est vita æterna. Acto. 17. In ipso uiuimus, mouemur & sumus. Psal. 144. Oculi omnium in te sperant Domine, & Tu das illis esca in tempore oportuno. Postremò, Mens voluntas & vox humana, per quam Spiritus sanctus grates & laudes Deo debitas sonat.

Fines & Effectus præcipui sunt, vt Deus conditor & opitulator noster ac defensor debita laude & gloria à nobis afficiatur, videlicet vt agnoscamus & profiteamur ac prædicemus, Deum non esse inane nomen, sed verè esse, & quidem paternam nostri curam habere, & nobis præsentem esse, custodem et opitulatorem beneficium, misericordem, iustum et omnipotentem. Nec casus vel causas secundis, sed verè ab ipso Deo preces nostras exaudiente pericula depelli, et bona

omnia nobis offerri statuamus. Deinde, vt nostra voce et prædicatione beneficia Dei celebrante, alios homines ad veri Dei agnitionem et inuocationem inuitemus: vt illi etiam Deo res humanas curæ esse, et exaudiri ab ipso piorum preces, & iuari ac liberari inuocantes, statuunt. Postea vt singuli beneficiorum & liberationum diuinarum commemoratione in nostris pectoribus Fidem statuentem nos verè à Deo respici & exaudiri et iuari, etiam cum omnibus causis destituti sumus, confirmemus. Præterea Gratiarum actio est ad plus dandum inuitatio. ac vt Chrysostomus Coloss. 3. inquit: Gratiarum actio est caput omnis boni. Simus igitur Deo grati, non tantum in rebus secundis, sed etiam in aduersis. Nam in secundis rebus, ipsa natura nos ad celebrationem Dei inuitat: At in magna vi tempestatum hoc officium præstare, eximium et singulare decus est: quod non solum Deo placet, sed etiam Diabolum contristat, & ipsam calamitatem lenit. Cum enim Deus seruet regulam, Glorificantes me glorificabo: non dubium est quin mitiget erumnas ijs, qui cum Iob exclamant: Dominus dedit, Dominus abstulit, Sit nomen Domini benedictum.

Pægnat cum Gratiarum actione Ingratitudo plerorum hominum, qui amplissimis et infinitis Dei beneficijs quotidie fruentes, negligenter, aut ne omnino quidem cogitant de Deo: multò minus ardenti voce et vitæ obedientia Deo pro

pro ijs gratias agunt, sed casu vel sua industria scilicet ea offerri existimant. De summis verò illis et spiritualibus ac æternis Dei beneficijs, quòd se nobis patefecit, quòd filium mediatorem & victimam misit, quòd per ministerium Euangelij & sacramentorum nobis remissionem peccatorum & æternam salutem impertit, plerique homines ne quidem cogitant. Hanc turpem negligentiam & impietatem nostram agnoscamus & emendemus: sicut Alphonfus rex Neapolitanus, cum audiuisset aliquem ex suis ducibus, què magnis opibus et honoribus ornauerat, ad hostes defecisse, vehementer hac tanta eius ingratitudine commotus est, sicut omnes commouemur. Sed paulò post represso dolore dixit: Ah quid ego irascor aliorum ingratitudini, cum ego multò magis sim ingratus Deo, qui me aliquot regnis, & alijs amplissimis beneficijs ornauit. Alterum extremum est, Simulata seu Hypocritica gratitudo, qualis est Pharisei, Luc. 18.

LAUS ET GLORIFICATIO DEI.

Vicina Gratiarum actioni est *Laus & Glorificatio*, seu *Magnificatio Dei* (vt Moyses, & Dauid, & Maria virgo, Magnificandi verbo vtuntur) *que non modò Gratias Deo Patri eterno ac redemptori nostro Iesu Christo & Spiritui sancto ardentes ac im-*

mortales pro vniuersis beneficiis ipsius habet & agit: sed etiam vero corde & clara voce & hymnis ac carminibus piis, inmensam Dei bonitatem, sapientiam, veritatem, iustitiam, omnipotentiam, & misericordiam precipue erga genus humanum misso Filio seruatore declaratam, & magna ac miranda opera Dei, in creatione totius mundi, & Ecclesie collectione ac defensione edita, & consilia gubernationis mundi & Ecclesie sapientissima & iustissima: deniq; omnia beneficia creationis, redemptionis, sanctificationis, & cetera animæ ac corpori nostro tributa, præsentia & æterna, laudibus sonoris celebrat, ac vt solennis Eucharistiæ in sacris vsitata verbis utar, cum Angelis & Archangelis, cū thronis & dominationibus, cumq; omni militia celestis exercitus *Hymnum Gloriæ Deo canit*, sine fine dicendo, Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Zebaoth, Pleni sunt cæli & terra gloria maiestatis eius: *Gloria in excelsis Deo: Gloria Patri & Filio & Spiritui sancto.*

Est autem *Gloria*, vox relatiua, cuius fundamentum est virtus, (quæ in Deo non est qualitas) sed ipsa Dei essentia, sapientia, omnipotētia, iustitia, veritas, misericordia gratis propter Filiū mediatorem homines saluans, deniq; omnia beneficia & opera sapientiæ, iustitiæ, omnipotentie & misericordie diuinæ. Terminus est Agnitio & celebratio totius Ecclesie, tribuentis Deo Patri, & Filio & Spiritui sancto *ὁμοδοῖαν* eandem

candem essentiam, diuinitatem, omnipotentiam, maiestatem, iustitiam, misericordiam, *Glorificare* Deum est gloriam seu laudem harum virtutum, & benefactorum omnium Deo tribuere. *Magnificare* Deum, est magnam et immensam bonitatem, sapientiam, iustitiam, misericordiam & beneficia Dei ingentia & opera miranda, vero corde et pia voce agnoscere et celebrare.

Hymnum Glorie, Sanctus, Sanctus, Deo canere, est verè credere, et grata mente ac voce profiteri, quòd verè sit Deus, æternus, sapiens, bonus, omnipotens, sanctus, verax, iustus, misericors, sapientissimè & iustissimè omnia in cœlo et terra administrans et gubernans, Pater, Filius, & Spiritus sanctus iustificans et sanctificans nos, ppter Filiū mediatorē: & prælucente hac agnitione & fide, vero corde se Deo subijcere et obedire, et has virtutes ac beneficia Dei, ac in primis immensam bonitatem & amorem erga nos plus quàm paternum, vnigenito Filio suo pro nobis nato, et in mortem dato, demonstratum, externa voce cū & hymnis ac laudibus pijs & totius vitę obedientia et conformitate cum Deo celebrare, vt Deus honore et laude debita afficiatur, et alij nobiscū ad veram agnitionem et prædicationem bonitatis et beneficiorum diuinorum inuitentur.

Sic omnia primæ tabulę Decalogi opera, ac in primis veram notitiam Dei et Gratiarū actionem, *Glorificatio* complectitur. Quæ præci-

puns & vltimus omnium consiliorum & actio-
num humanarum finis esse debet. Prædestina-
ti enim sumus in adoptionem filiorum per Ie-
sum Christum in LAVDEM Glorię Gratię eius.
Ephes. 1. Quę in æterna cœlestis Ecclesię, ange-
lorum & hominum beatorum consuetudine,
primū perficietur, ubi continua, ardens, inde-
fecta & perpetua Dei Bonitatis ac beneficiorum
& operum mirandorum celestis ratio & laudes so-
nabunt. Psalm. 84. Beati qui habitant in domo
tua Domine, in secula seculorum laudabunt te.
Sic Augustinus inquit, Totum negocium beato-
rum in cœlis erit sine defectu & sine fine HAL-
LELVIAH.

Formulę autem LAVDVM diuinarum &
verba certa, quibus beati Angeli & homines cle-
cti in cœlis Deum glorificabunt, à Iohanne A-
postolo aliquot recitantur, cap. 4. 15. 19. 17. 12. 14.
reuelat. & EXEMPLA Glorificationis & LAV-
DVM Dei illustria sunt PSALMI, bonitatem ac
misericordiam Dei erga nos immensam, & libe-
rationes, beneficia & opera Dei miranda cele-
brantes, vel spiritualia & æterna, videlicet remis-
sionem peccatorum & gubernationem spiritus
sancti, & salutem æternam, misericordia Dei gra-
tuita propter mediatorem promissa donatam, vt
Psalmus 103. Benedic anima mea Domino. 145.
Exaltabo te Deus meus rex. 34. Benedicam Do-
minum in omni tempore. 116. Dilexi. 115. Cre-
L didi

didici. III, Confitebor. 147. Laudate Dominum,
&c. vel Regnum Messiae & propagationem Euan-
gelij ac collectionem Ecclesie eterne. Psalm. 118,
Confitemini Domino. Psalm. 45, Eructavit. 47,
Omnes gentes plaudite. 98, Cantate 99. 100. 145,
147. 48. 150. vel mirandam conseruationem &
defensionem Ecclesie, & liberationem piorum
ex periculis, vt Psal. 34, Benedicam. 33, Exultate
46, Deus noster refugium. 66, Iubilare Deo omnis
terra. 91. 124. 125. 129. 18. 23. 138. vel creationem
omnium rerum ad vtilitatem hominum condi-
tarum, vt Psal. 104. 136. 139. vel beneficia populo
Israël exhibita, vt 105. 106. 118. 114. 136. &c.

Hi & similes Psalmi, vnà cū insigni illo Glo-
ria Dei hymno, TE DEVM LAUDAMVS,
ideo nobis prescripti sunt, vt eorum pia & atten-
ta recitatione, animos nostros, ad Dominum
Deum nostrum, vero pectore & toto animo glo-
ficandum & magnificandum exuscitemus.

CONFESSIO.

INter precipuos & summos cultus, quos seue-
rissime Deus à nobis, qui Euangelion Christi
amplexi sumus, flagitat; in primis grata Deo Ec-
clesie salutaris est, diserta, constans & ingenua ve-
ritatis confessio, qua & Dei gloria illustratur, &
vera de Filio Dei Domino nostro Iesu Christo
doctrina in genere humano conseruatur & late
spargitur

spargitur, & multorum imbecillium & totius Ecclesie Fides confirmatur, & singuli amplissimum thesaurum iusticie & salutis ac glorie eterne hereditatem fide acceptam, sua constantia in fide retinent & tuentur. Est enim Confessio verè nihil aliud, quàm Fides ore prolata & perseverans: sicut inquit Paulus, Corde creditur ad iustitiam, Ore fit confessio ad salutem. vt tres hi precipui & Deo gratissimi cultus: Fides, Confessio, & Patientia in cruce, vno versu Psalmi 116. comprehenduntur, Credidi, propter quod locutus sum: ego autem afflictus sum valde.

Significat autem vocabulum Confiteri in sacris literis, aliàs idem quod gratias agere & laudare ac celebrare Deum & beneficia diuina, vt paulò antè de Gratiarum actione diximus: aliàs agnoscere & profiteri coram Deo vel ministerio Ecclesie nostra peccata. Psalm. 32. 1. Ioh. 1. aliàs fidem & sententiam de Deo nostram apertè coram alijs testari, Matth. 10. Rom. 10. Iohan. 1. Sit igitur hæc definitio.

CONFESSIO est clarè & constanter coram Deo & alijs hominibus, veram de Deo & redemptore nostro Iesu Christo doctrinam, & fidem nostram, profiteri: nec propter terrores, ignominiam, calumnias, odia, supplicia, vel alia pericula, eam abijcere aut dissimulare, aut palam negare, sed veram, certam & diuinam esse, tum viua voce, tum etiam sanguine & morte, si opus sit, testari, vt

appareat nos serio ita sentire , & futurum iudicium Dei timere & expectare, ac vt vera Dei noticia in terris conseruetur: verę doctrinę certitudo, ac aliorum imbecillorum fides confirmetur: Ecclesia constanti voce & sanguine martyrum rigetur & crescat: ac vt ęternę glorię ac lętitię corona ornemur.

Causę autem, quę nos singulos ad constantiam in confessione, & perferendis ærumnis quę confessionem comitantur, excitare & impellere debent; præcipuę quinque sunt. I. Seuerissimum mandatum filij Dei, Domini nostri Iesu Christi, Matth. 10. Omnis qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & Ego eum coram patre meo cœlesti.

II. C O R O N A vitę & Glorię æternę, proposita omnibus, qui constanter veritatem Christi profitentur. Etsi enim vita & salus ęterna, propter Christum gratis credentibus donantur, tamen retineri & conseruari non possunt, nisi ab ijs qui Fidem constanter vsque ad finem retinent. Apoc. 2. Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitę. 2. Tim. 4. Bonum certamen certavi, cursum consummaui: Reposita est mihi corona Iustitię, quam dabit mihi Dominus, iustus iudex. Ideo Stephanus ibat ouans animis, & spe sua damna leuabat, quia στέφανος, .h. coronam vitę & Glorię æternę sibi propositam intuebatur. Non enim morte funditus intereunt Confessores &

Marty-

Martyres, sed moriendo reuiuiscunt, vt lux quotidie interfecta resplendet. Tenebrę pari vice decedendo succedunt. Semina non nisi corrupta & dissoluta fecundius surgunt. Sidera defuncta viuescunt. Fructus consumuntur & redeunt. Omnia pereundo seruantur: Omnia de interitu reformantur, vt Tertulliani verbis vtamur.

III. Maximas vtilitates constans Euangelij confessio Ecclesię adfert. Primũ enim conseruat in genere humano lucem verę de Deo doctrinę, cuius cognitio & ad illustrandam Dei gloriam, & omnium hominum eternam salutem necessaria est. Quod si in periculis & persecutionibus tyrannorum nulli constantes confessores extitissent; breui tempore vera noticia Dei, & lux verę doctrinę in terris extincta fuisset. 2. Confirmat certitudinem doctrinę à Deo traditę, quam, nisi veram, certam, & diuinam esse, Stephanus, Paulus, Laurentius, Attalus, Iohannes Hussus sentirent, nunquam in illius confessione tantas suppliciorum acerbitates sustinuissent. Econtra leuitas & inconstantia abijciens confessionem, adducit mentes in dubitationem de doctrinę veritate, vt proximis annis in victoria Cęsarıs, principum & doctorum & *παρακλησις* plurimos mouit, vt de doctrina ambigerent. 3. Confirmat totam Ecclesiam, & præcipuę infirmos, ne & ipsi à doctrina deficiant, vt Cyprianus ad martyrium cohortans inquit; Ceterorum quoque stantium

firmitatem vestri exempli prouocatione solito-
 ris; sicut anno 1548. Iohannis Friderici electo-
 ris Saxonie constantia in capitiuitate, precipuum
 totius Ecclesie decus fuit, & plurimorum imbe-
 cillorum fidem solidauit. & alioquin tempore
 persecutionis Timor Dei, Fides, Spes & omnes
 virtutes exercentur, probantur & crescunt. 4.
 Effugit æternas pœnas, quæ abnegantibus veritatē
 & confessionem abijcientibus propositæ sunt.
 Matt. 10. Qui me negauerit, negabo & ego eum.
 III. Præcipua lumina Ecclesie, & omnes sancti,
 quorum memoria ad nos vsque propagata est,
 æternam gloriam hac vna virtute in primis con-
 secuti sunt, quod constantiam in cōfessione præ-
 stiterunt, vt Daniel inter leones, Matthias Iuda
 Maccabei pater, 1. Macc. 2. Eleasar cum septem
 filijs, Macc. 6. 7. Omnes Apostoli & Martyres,
 Stephanus, Ignatius bestijs obiectus à Troiano,
 Attalus Lugduni in veru tostus sub Antonino
 Vero Imp. S. Laurentius in eraticula prunis sub-
 iectis affatus à Decio Imp. S. Vincentius Valen-
 tie in Hispania crudelissimè discerptus, Iohannes
 Hussus, & nostra ætate multi, qui propter verita-
 tem interficiuntur, pulchramq; petunt per vul-
 nera mortem. Quod si ethnici multi, propter in-
 nam gloriam, aut salutem patrie, non dubitarunt
 se presenti morti obijcere: vt Codrus, Decius,
 Scæuola, Regulus, Calanus Gymnosophista &
 alij: quanto magis nos in Ecclesia conuenit. vt
 Deo

Deo obediamus, & eterna gloria ornemur, propter veritatis confessionem supplicia sustinere. Prelium enim nobis est quod prouocamur ad tribunalia, ut illic sub discrimine capitis pro veritate cerтемus. Victoria est autem, pro quo certaueris obtinere. Ea victoria habet & gloriam placendi Deo, & prędam viuendi in æternum. Hic est habitus victorię nostrę, hæc palmata vestis, tali curru triumphamus, inquit Tertullianus, Cyprianus. Pugnemus pro veritate vsque ad mortem, nec dubitemus Deum in hoc arduo & difficili certamine nobis affuturum esse. Quod si mortē possemus euadere, meritō mori timeremus. Cū autem mortale mori necesse sit, amplectamur occasionē de diuina promissione & dignatione venientē, & fungamur exitu mortis cum præmio immortalitatis, nec vereamur occidi quos constet, quando occidimur, coronari. Considerentur etiam mulierū & virginū exempla, ut Agnetę, Blandinę, Barbarę, quarū maior propemodū constantia fuit, quā virorum, quia carnali sapientia minus impediuntur, & quia virtus seu fortitudo Dei in imbecillitate perficitur.

V. Auxiliū Spiritus sancti, qui (cū ingenti robore animi ad confessionē veritatis opus sit, neq; id nostris viribus parari possit) certō opitulatur infirmitati nostrę, & voluntati ac cordi robur addit, ut velint ac possint propter confessionem iudicia mundi, infamiam & supplicia sustine

Lib. 41
Ep. 6.

Pectora, da vires animis tua dona professis.

Fac Deus in nobis, quod factis, esse ratum.

Pugnant enim cum Confessione *Αποστασία* seu Defectio, seu Negatio, siue metu, siue epicureo cōtemtu Dei, siue ore aut factis fiat, vt Petrus metu negat Christū, sed agit pœnitentiā. Iulianus Imperator cōtemtu deficit ad ethnicos: vnde Apostata cognomen adeptus est. II. Impia Pertinacia hominum fanaticorum in supplicijs, quæ perferunt propter seditionem, aut errores palàm blasphemos: vt Serueti, qui 1552. Geneux combustus est. Item, Anabaptistarum, qui improbant magistratus, iudicia, negant peccatum Originis, contemnunt ministerium verbi & sacramentorum, expectantes enthusiasmos.

Causa autem facit Martyrem, non Martyrium, vt Cyprianus ait: &, Vbi non est veritas Christi, ibi non est veritas Martyrij. Nec quid quisque patiat, sed quare patiat attendi debet.

DE IVREIVRANDO.

IVSIVRANDVM est inuocatio veri Dei, qua petita
Imus, vt sit testis nostri sermonis, & puniat fallentes.
Quòd LICEAT IVRARE pijs, confirmant
expressa testimonia Deut. 6. & 10. Dominum
Deum tuum adorabis, & illi soli seruies, & per no-
men illius iurabis. Ierem. 4. Iurabunt viuit Do-

L s minus

minus in veritate & in iudicio. Ierem. 12. Iurabunt yniit Dominus, & non in Baal. Ebrz. 6. Omnis controuersie finis est Iusiurandum. Et Exempli ipsius Dei, Christi, Pauli & aliorum. Psalm. 110. Iurauit Dominus, & non poenitebit eum. Ezech. 33. Vivo ego, nolo mortem peccatoris. quod dictum enarrans Tertullianus, exclamat: O beatos, quorum causa iurat Deus; Omiserimos, si nec quidem iuranti Deo credimus. Luc. 1. Iusiurandum quod iurauit Abraham. Genes. 22. Per me metipsum iuravi. Ierem. 11. Iuramentum quod iuravi, Paulus iurat Rom. 9. & 2. Cor. 1. Abraham & Abimelech iurant, Gen. 21. Ioseph Gen. 42. Iosue. 9. Iurauimus eis in nomine Dei Israel. In libris Regum aliquoties repetitur hæc forma iuramenti: Hæc faciat mihi Dominus, & hæc addat, .h. Deus sumat de me poenas grauissimas, si fecellero.

PARTES Iuramenti sunt. Veritas. Inuocatio, qua Deus citatur testis confirmande veritatis causa. Confessio, quod Deus sit vindex periurij & ultor. Imprecatio, qua nos fallentes Deo teste ad poenam obligamus.

Species legitimi & concessi Iurisiurandi duæ sunt. Aut enim Iuramentum est ἱπαιτάριον, Impositum à magistratu, cui obedientia debetur; aut suscipitur cogente vocatione, vt vel nostram vel aliorum famam & vitam tueamur, vt Paulus confirmat se vera dicere allegato Deo teste,

Rom. 9.

Rom. 9. De hoc genere Isocrates ad Dæmoniciū inquit, ὅς ποτε πακτὸν προσδέχεται διὰ δ' ὅτι προσφάσεται, ἢ σκευτὸν αἰτίας αἰχλᾶς ἀπολύων, ἢ φίλους ἐκ κινδύων διασώζων. Iuramentum à magistratu impositum propter duas causas recipito, vt aut teipsum turpi crimine liberes, aut amicos ex periculis serues.

Cætera Iuramenta omnia, quæ sine mandato magistratus & non cogente vocatione, sed priuata futilitate aut temeritate, non considerante quam horribile vinculum sit Iusiurandum, sine necessaria causa, de re qualibet fiunt, seuerissimè prohibentur à Christo, Matt. 5. vbi inquit: Quod autem supra hæc redundat, à malo est: quasi dicat, Iuramentum per nomen Dei factum quod redudat, quod simplici affirmationi aut negationi additur, cum minimè sit necessarium. Sic enim vitā instituere singuli debēt, vt eorū verbis maior quàm aliorum Iuramentis, fides habeatur.

Etsi autem eo loco omnibus iuramentis sine discrimine interdici videtur: tamen intelligunt pij, in Antinomijs scripturæ faciendam esse collationem textuum, & retinendam esse eam sententiam, quæ cum vniuersa scriptura consentit. Itē, Generalibus sententijs derogari per speciales, & id potissimū recipi, quod ad speciem directū est.

CAUSE EFFICIENTES sunt, Mens intelligens esse rem honestam, possibilem, necessariam, de qua vult iurare, & Voluntas non coacta.

Impul-

Impulsiue sunt Mandatum Dei, mandatum magistratus aut iudicis, & vocatio.

Materia circa quam, sunt res honestæ, non prohibite lege Dei, & possibiles, quæ sunt in nostra potestate. Non est enim Iusiurandum, quod nec ius, nec iurandum est.

Forma Iuramenti in Definitione expressa est, & Matth. 5. prohibentur aliæ formæ iurandi per creaturas, cælum, terram, & similes, quæ non sunt in nostra potestate.

Fines: vt Deo debitus honor præstetur. Deut. 10. Iurabis per nomen Dei tui, & non per nomen deorum alienorum. Ierem. 12. Iurabunt viuit Dominus & non in Baal. 2. vt veritas confirmetur. 3. vt innocentes per calumniam circumuenti periculis liberentur.

Effectus ἀνδρὸς δ' εὐροῦ & ἡμὲν μετόπισθε & οὐσ' ὤψ , Viri veracis & seruantis iuramentum posteritas felicius erit: vt Pausanias in Arcadicis refert, Philippi regis Macedoniæ liberos ideo in tantas calamitates incidisse, quia pater omnia promissa, pacta & iuramenta conculcauerit.

Cognata, vota, fœdera, promissa.

PVgnantia sunt: EXECRATIONES, quibus inuocatur Deus, vt alios lædat vel perdat sine graui causa. 2. Sophisticæ & calumniosæ interpretationes Iuramentorum. 3. IMPIA Iuramenta quibus promittuntur res inhonestæ & à Deo prohibitæ, vt monachi & sacerdotes iurant se fore
Idola.

Idolatræ & impuros cœlibes. 4. **PERIURIA**, quibus tota vita plena est. Omnes homines violant Iuramentum, quod Deo in Baptismo præstiterunt, & vñtatissima sunt magistratuû & mercatorum periuria. Ideo etiam horrendæ pœnæ omnes homines in omnibus ordinibus obruunt. Punit enim Deus sui nominis contumeliam, quod ad stabilienda mendacia transfertur, & quanquam aliquandiu in hac vita differt pœnas, tamen tarditatē supplicij tandem gravitate pœnæ compensat, vt dicitur in Tibulli versibus, qui ex Homero γλ. δ. sumi sunt: Ah miser, etsi quis primò periuria celat, Sera tamen tacitis pœna venit pedibus.

Ἰππεῖ γὰρ τε Ὀΐτικ' ὀλὺμιθ' οὐκ ἔτελεσσε,
 ἔκτι Ὀΐτ' ἐτελεῖσάω τε μεγάλῳ ἁπέτιχαρ
 Σῶσφι σικεφαλήσι γυναιξί τε Ὀτεκέωσι.

Quòd si continuò Deus haud periuria plectit,
 Attamen id tandem faciet, quò maxima pœna
 In caput auctoris, sociam natosq; redundet.
 Pœna venit grauior, quò mage sera venit.

TER.

T E R T I V M

P R Æ C E P T V M.

Sabbatum Sanctifices.

SABBATVM Ebrejs quietem, seu *ἡσυχίαν* Scholam seu OCIVM ad STUDIA DOCTRINAE de Deo, & rerum diuinarum meditationē, & preces, cultus ac laudes diuinas significat. Cū autem maxima pars hominum, alijs laboribus œconomicis & politicis occupata, totum vitę tempus studijs doctrinę de Deo tribuere nequeat, sicut nos Scholastici perpetuum Sabbatū seu ocium studijs doctrinę de Deo, & alijs rebus bonis destinatum, in scholis agimus: Deus vnum diem hebdomadę publico conueni ad docendam & discendam veram doctrinam, & alios cultus diuinos publicē administrandos designauit. Quem sanctificare, h. Deo & rebus diuinis consecrare, in tertio pręcepto iubet: cuius sex sunt Pręcipuę Virtutes.

I. Sanctificatio Sabbati, seu conseruatio Ministerij Euangelij.

II. Fidelitas Ministrorum seu Docentium.

III. Dilig.

III. Diligentia auditorum.

III. Reuerentia & Obedientia erga ministros.

V. Liberalitas benignè contri-
buens ad conseruationem mini-
sterij.

VI. Pia obseruatio ceremoniarū
in Ecclesia.

Vt enim in secundo præcepto nomen Do-
mini Dei nostri rectè prædicare, inuocare, cele-
brare & confiteri iubemur: ita tertium præceptum
vult non tantum priuata voce, verum etiam pub-
licis concionibus & ceremonijs sacris, & alijs ri-
tibus, nomen Dei celebrari, & veram doctrinam
multis innotescere, & latè propagari.

SANCTIFICATIO SABBATI est prælu-
cente vero amore Dei & fide, diem ministerio docendi &
administrandi ceremonias diuinitus institutas destinatum,
non prophantis, sed sanctis operibus, h. docendæ & discen-
dæ veræ de Deo doctrine, publicæ precationi, gratiarum
actioni, vsui sacramentorum, &c. tribuere: nec in otium,
prorsus iners & ignauum, nec in corporis labores,
aliòsue prophanos vsus à ministerio abducentes, collo-
care.

Huius cognata virtus est **CONSERVATIO**
MINI-

MINISTERII EVANGELICI, quod est officium prædicationis in publico Ecclesiæ cœtu Verbum Dei, & legitime administrandi sacramenta, institutum à Deo, ut per illud veram sui agnitionem fidem, inuocationem, & ceteras virtutes, ipsi placentes accendat, & omnia beneficia Christi, ac æternam salutem Euangelio credentibus impertiat.

II. FIDELITAS DOCENTIVM est virtus, qua ministri Ecclesiæ, consensu sibi medioeris peritiæ doctrinæ Christianæ officia fidei dispensatoris mysteriorum Dei omnia in docendo, arguendo, consolando, exhortando & veræ pietatis ac omnium virtutum exemplo auditoribus præluendo diligenter & sedulo obeunt & constanter tuentur. Complectitur enim Fidelitas hæc tria: Noticiam veræ doctrinæ de Deo, Constantiam, & Diligentiam in omnibus **MINISTERII PARTIBVS**, quarum sex sunt. Concio seu vera prædicationis, cuius fines sunt Docere, Exhortari, Consolari, de qua in secundo præcepto aliquid dictum est. Legitima administratio sacramentorum, Baptismi & Cœnæ Domini. Annuntiatio remissionis peccatorum & absolutio agentium poenitentiam, Matth. 16. 18. Visitare & consolari egrotos, vel alijs doloribus & ærumnis confluentes. Excommunicare contumaces, qui externis & manifestis sceleribus, cum prima vel secunda tabula pugnantis polluti, non se emendant. Matth. 18. 17. Corinth. 5. 2. Thess. 3. postremo

Exem.

Exemplis omnium virtutum auditoribus praelucere, nec deformare ministerium scandalis doctrinae aut morum, quae vel deterreant animos hominum ab Euangelio, vel praebeant occasionem maledicendi Ecclesiae, vel aliorum peccatorum causae sint. 1. Timoth. 4. Typus esto fidelium in doctrina, integritate morum, dilectione, spiritu, fide, castitate. Tit. 2. In omnibus te ipsum praebetypum bonorum operum. Matth. 5. Vos estis lux mundi. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant vestra bona opera, & glorificetur pater vester coelestis. 2. Cor. 6. Nullum vlla in re praebete offendiculum, ne vituperetur ministerium. ut filij Eli, sua impietate, avaritia, valentia & libidinibus, plurimarum voluntates a ministerio alienarunt. 1. Reg. 2.

III. DILIGENTIA Auditorum in audienda & discenda doctrina, & crebro usu sacramentorum, & caeteris ministerii partibus, suo loco religiose, tuendis.

IV. REVERENTIA & obedientia erga ministros, quae agnoscit, eos diuino munere fungi, & Deo gratias agit, quod ministrorum voce sibi aeternam Ecclesiam colligit, & reuerenter obedit ministris in omnibus, quae ad ministerium pertinent, hoc est, uti verbum Dei postulat obedientiam: videlicet, cum ministri proponunt praecepta Dei, annunciant consolationem Euangelij, adhortantur ad bona opera, excommunicant contumaces. Lucae 10. Qui vos audit, me au-

M

dit.

dit. 1. Theff. 5. Eos qui prefunt, diligit excellenter propter ministerium eorum, & pacem erga eos tuemini. Ebr. 13. Obedite doctoribus vestris, & obtemperate eis, vt cum gaudio & nō gementes suo munere fungi possint.

Huius virtutis pars est ἐπιεικεία, non calumniosè deprauans rectè dicta & rectè facta piorum ministrorum, & condonans eis aliquas morum infirmitates: quales sunt morositas, iracundia, superbia, intemperantia, πολυπραγμοσύνη & similes neui, de quibus inquit Christus: Remittite & remittetur vobis. Item, iubet nos mutuò pedes lauare, sicut in signe exemplum huius ἐπιεικείας erga ministros Euangelij, lucet in Constantini Imp. historia, cui cum ab Arianis oblatis essent libelli, accusationibus & calumnijs aduersus pios Episcopos referti, legere eos noluit: sed colligatos in ignem abiecit, addens hanc vocem, Non decere, vt vulgo nota sint ministrorum errata: Se verò, si in adulterio ministrum deprehenderet, veste sua cum tecturum esse, ne ab alijs conspiceretur.

V. Contributio ad conseruationem ministerii Euangelici, & alendos docentes in templis & scholis; sicut Israélite quotannis viritum didrachmon, & primitias, decimas, primogenita, partes victimarum & alia ministris Ecclesiæ sustentandis conferebant, & in nouo testamento Dominus ordinauit, vt qui Euangelio annunciant,

de Euangelio viuant. 1. Tim. 5. Qui benè praesunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maximè qui laborant in verbo & doctrina. Scriptum est enim : Boui trituranti os non obligabis, & dignus est operarius mercede sua. Cum enim impossibile sit, eos qui sunt occupati publicis officijs, seruire rei familiari augendæ, & iustissimum sit fideliter seruientium laboribus mercedem debitam tribui; debent Ministris Ecclesiæ, siue ex priuatis collationibus, siue ex publico stipendia curari; & rectè faciunt Principes, cum ad hunc vsum opes cœnobiorum & collegiorum transferunt.

VI. *Pia obseruatio Ceremoniarum publicarum, quæ institutæ sunt, vt sint externæ significationes, per quas innotescat alijs doctrina de Deo, ac in Ecclesia & publicis congressibus sit utilis ac elegans ordo dierum festorum, temporum, lectionum, personarum, locorum, vt omnia fiant decenter, grauitè, & augeant reuerentiam Religionis.* Ideo enim Deus ipse diem Sabbati & alia Festa ordinauit, vt certo tempore in publicis cœtibus homines de Deo & beneficijs Christi doceantur, & latius spargatur vera noticia Dei, & communi voce multorum Deus inuocetur & celebretur. Necessè est igitur certos Dies, huic vni rei, videlicet, audiendæ & discendæ veræ doctrinæ de Deo, & conseruando Euangelij ministerio tribui. Ne-

cesse est & Locum certum esse, in quo Ecclesia conueniat: vt Israëlites ad tabernaculum conueniebant. Nec est Ecclesia Cycloporum coetus, in quo $\alpha\kappa\acute{\alpha}\delta\iota\ \sigma\upsilon\delta\epsilon\iota\tau'$ $\kappa\upsilon\lambda\iota\epsilon\kappa\epsilon\ \sigma\upsilon\delta\epsilon\iota\tau\omicron\varsigma$, nec omnes possunt simul docere. Ideo necesse est discrimina Docentium & auditorum esse, & certa Tempora lectionum & administrationis sacramentorum constitui. Hæc perspicuum est & naturali ratione, & iure diuino præcipi, 1. Cor. 14. & alibi. Et horum rituum conseruationem singuli suo loco iuuare debent.

Sed discrimen rituum seu Ceremoniarum diligenter considerandum est. Alij sunt diuinitus mandati, vt in veteri Testamento ritus Moisaici, qui & nerui erant publicorum Ecclesiæ congressuum, & typi beneficiorum Christi. In nouo Testamento ritus sacramentorum Baptismi & Cœnæ Domini, qui etiam sunt vincula publici ministerij, & signa seu sigilla promissionis Euangelij seu Iustitiæ fidei. Alij ritus sunt humana autoritate in Ecclesia instituti, $\delta\iota\alpha\ \tau\omicron\upsilon\ \pi\omicron\lambda\iota\tau\epsilon\iota\alpha\varsigma$. $\epsilon\ \delta\iota\alpha\ \tau\omicron\upsilon\ \epsilon\gamma\kappa\epsilon\acute{\alpha}\tau\epsilon\iota\alpha\varsigma$, vt Epiphanius loquitur, propter bonum ordinem, & propter disciplinam. Hi ritus alijs in locis alijs sunt. Vbique autem seruandi sunt vsitati ritus, qui sine impietate seruari possunt, seu qui non pugnant cum verbo Dei. Nam applicationes Missarum pro mortuis, circumgestatio panis in die corporis Christi, concursus ad statuas, & similes ritus, simpliciter

pliciter impij & idololatrici sunt. Nec tamen ceteris ritibus non pugnantibus cum verbo Dei, seu ἁγιασμοῖς, affingendum est, quòd mereantur remissionem peccatorum, aut sint cultus Dei per sese, quòd sine necessarij ad salutem, aut quòd eorum violatio extra casum scandali sit peccatum, &c. vt in locis de ceremonijs humanis, de scandalo, & libertate Christiana copiosius dicitur.

Postquam verò, tribus primę Decalogi tabule legibus mandatas virtutes, ordine enumerauimus: de peccatis aliquot cum tota prima tabula communiter pugnantibus, breuiter dicemus. ac primum de

IDOLOLATRIA.

Vocabulum εἰδωλολατρεία, propriè cultum simulacrorum seu imaginum significat, ἀλατρεία, quòd à λα, valde, & ἄρ tremere, timere deriuant; & εἰδωλον, quæ vox propriè simulacrū, imaginem vel spectrum aut aliam speciem oculis obuersantem & statim euanescentem, denotat: à verbo εἶδ'ομαι, assimilor, appareo, vt in Aiace Sophoclis.

ὁρῶ ὡς ἡμεῖς οὐδ' ἐν' ὄντα εἰδόμεθα, πάλιν
εἰδόμεθα, ὥστε περὶ ζῶμεν, ἢ καὶ φῆρ σκιὰρ.

Video nos Homines nihil aliud esse quàm spectra

tra, quotquot viuimus, vel tenuem vmbra.
 Galenus: γινώσκοντες οὐδ' εἰδωλον ἀποδ' εἶναι.
 Ne imaginem quidem aut tenuem vmbra De-
 monstrationum nouerunt. Isocrates: λόγος ἀλη-
 θής καὶ δίκαιος ἡ κηχὴς ἀγαθῆς εἰδωλον ὄσι. Ve-
 rax & iusta oratio, Idolum seu imago mentis
 bonæ.

Est autem Idolum seu Imago, vox relatiua,
 cuius fundamentum est Archetypus seu exem-
 plar, ad cuius similitudinem imago expressa est.
 sicut Idoli seu Imaginis in speculo relucens fun-
 damentum est intuens speculum, à quo similis fi-
 gura & color in speculum transfunditur. For-
 male est, similitudo seu congruentia earum re-
 rum quæ Archetypo & imagini communes sunt:
 vel figuræ & lineamentorum faciei & reliqui
 corporis, sicut in imaginibus sculptis, aut penicil-
 lo expressis: vel substantiæ, sicut in filio Dei: vel
 qualitatibus, sapientiæ, virtutum & actionum cæ-
 terarum, sicut Homo est imago Dei, quia similis
 sapientia seu lux mentis, & libertas voluntatis, &
 iustitia, ac conformitas cæterarum virium cum
 Deo archetypo ipsi in creatione attributa est.

Idola verò, seu imagines & statuæ aureæ &
 lapideæ, nihil simile Deo habent, non linea-
 menta, non substantiam, non mentem, non vo-
 luntatem, non sensum aut motum vllum. Ergò
 nec Dij sunt, nec imagines Dei, ideoq; stultum,
 impium & abominabile est eas colere. Quis
 enim

enim sanę mentis homo tam ineptus sit, vt putet aliquid esse in statua Dei, in qua ne hominis quidem quidquam est præter vmbra? inquit Lactantius: cumque fabros qui illa fecere, contemnat, simulacra adoret? Et partem lignorum, ex quibus factę sunt statuę, abiectam comburat: reliquam partem Deum esse existimet. Hanc stultitiam Idolatrarum prolixis concionibus exagitant Prophetę, Esa. 44. 41. 46. Baruch. 6. Sapientię 14. 15. 16. Psalm. 114. Præterea absurdissimum est Hominis imaginem coli ab imagine Dei, Nam præstantius & diuinius, ab imbecilliore colendum est. Sed Iouis, Saturni, Herculis, Apollinis, Æsculapij statuę, sunt imagines hominum defunctorum, qui paulò ante belli Troiani tempora vixerunt. Itaq; stultissimum est eas à viuis Dei imaginibus adorari & coli. Talia argumenta Lactantius lib. 2. cap. 2. 4. collegit. Scribant autem originē cultus simulacrum, à Nino extitisse, qui Beli patris mortui Imaginem fecerit, cui diuinos honores subditi exhibuerint. Inde nomina Bel, Baal, Belzebub orta esse Lyra in sapientię caput 14. scribit.

Cùm autem in Ecclesia Dei, multò latius vocabulum Idololatrię pateat, vt cùm Paulus Eph. 5, Auaritiam nominat Idololatriam: aliò quanto accuratius varia & diuersa genera Idololatrię in mundo considerari & distingui

prodest. Ideo hanc definitionem trado. **IDOLOLATRIA** est sine certo Dei verbo vagantem, vel fingere aliquid esse Deum, quod non est Deus, & varia ac commentitia numina reuereri: vel honorem soli ven Deo creatori propriè debitum, seu cultus primæ tabule tribuere cuicunque rei quæ non est Deus: vel alligare Deum ad statuas, vel aliam rem, ad quam se ipse non diligauit suo verbo: vel eligere. & instituere cultus seu caeremonias sine verbo & mandato Dei, & confidere his cultibus, quòd propter eos Deus nobis propitius sit, & benefaciat: vel suo exemplo & externorum rituum obseruatione alios Idololatrias confirmare.

Sunt autem, vt ex Definitione apparet, **QUINQUE** potissimum **SPECIES** **IDOLOLATRIAE** I. *Fingere aliquid esse Deum, quod non est Deus, & varios ac commentitios seu alienos Deos habere accollere.* vt omnes Ethnici ferè varia numina commenti sunt & diuersam potentiam singulis attribuerunt. ac Deos maiorum gentium numerarunt duodecim, sex mares & totidem fœminas, quos Consentes vocarunt, quòd Iouis consilijs interfint. quos disticho quidam inclusit: Iuno, Vesta, Minerua, Ceres, Diana, Venus, Mars, Mercurius, Ioua, Neptunus, Vulcanus, Appollo. Nominantur & alij Dij, à populis & gentibus diuersis ferè innumerabiles, vt Musæ, Gratiz, Parcz, Aſcæ, Eumenides, Saturnus, Pluto, Pan, Bacchus, Æsculapius, Hercules, Castor & Pollux. I-
tem

tem *Ægyptij* *Dij*, quos in *Euterpe* *Herodotus* recitat; & proprij *Romanorum*, *Quirinus*, *Ianus*, *Summanus*, *Laurentia*, *Flora*, *Bona*, *Honos*, *Virtus*, *Mens*, *Tellus*, *Salus*, *Concordia*, *Libertas*, *Victoria*, *Cunina*, *Matuta*, *Lacuna*, *Cauerna*, *Larunda*, *Muta*, ex qua *Lares* nati. *Terminus*, qui *Tarquinius* *capitolium* ædificaturo, & ceteris *Dijs*, quorum *facella* in eo monte condita erant, *Ioui* cedentibus, solus mansit immobilis. Vnde illum *Pœta*, *capitoli* immobile saxum nominat.

Et si autem promiscuum vulgus apud *Ethnicos*, seriò statuit, multa & varia esse æterna numina, his nominibus significat: tamen sapientes & docti, *Plato*, *Cicero* & similes, intellexerunt, *Vnicam* esse æternam mentem diuinam, omnium rerum bonarum conditricem ac conseruatricem. Sed hanc immensam & infinitam mentem, & innumerabilem beneficiorum diuinorum varietatem, non posse vno contuitu simul comprehendere: Ideoq; per partes colendam esse existimauerunt. Quare eam partem singuli coluerunt, cuius ope se indigere & iuuari senserunt. Atq; ita, ipsis beneficijs Dei, seu vtilitatibus à Deo ortis, Deorum nomina sunt attributa. Quibus tamen omnibus, vnicam illam æternam mentem, omnis boni fontem, significari, dixerunt. vt *Attici* dediti studijs doctrinæ & sapientiæ *Palladem* coluerunt .i. mentem diuinam, fontem omnis sapientiæ & artium bonarum. *Romani* gerentes bel-

la colunt Martem, Deum in cuius manu posita est victoria in bellis. Siculi habentes agros vberrimos, felicem prouentum frugum ab illa aeterna & benefica mente diuina se petere iactant. Ideo Cererem & Proserpinam colunt. Thebani vinearum vbertatem expetentes, Bacchum celebrant. Romani ope diuina, fide, concordia, libertate, salute, victoria à Deo donata Imperium suum augeri & conseruari sentiebant. Ideo his ipsis donis diuinis, Deorum nomina imposuerunt. Hic vnus fons & origo est monstroſe multitudinis Deorum & cultum Idolatricorū, Quos etsi sapientes quidam politici, his *πιδανολογίας* & rationibus speciosis, ac prestigijs astute cogitatis excusant: & reuerentiam Dei ac religionis veræ in populo augeri hac varietate cultuum, & ad pia exercitia inuocationis & aliarum virtutum assueſcieri, existimant: tamen nos in Ecclesia Dei scimus, Deum hoc vno modo velle ab hominibus agnosci inuocari & coli, sicut se in verbo per Prophetas & Apostolos tradito patefecit. Et omnes opinionones de Deo, & cultus cum hoc verbo pugnātes, displicere Deo, & Idola à Deo reiecta & damnata esse. Deut. 12. Quæ tibi præcipio. Gal. 1. Si quis aliud de Deo docuerit, Anathema sit.

Alter fons, ex quo magna Deorum multitudo apud Ethnicos effluxit, est consuetudo Homines virtute excellentes, ac in primis re-

ges &

ges & principes de suis subditis ac reliquo genere humano benemeritos, & alios viros eximia pietate & fortitudine bellica vel alijs virtutibus præstantes, in Diuorum numerum referendi. sicut Cicero inquit, Augendę virtutis grãtia, virorum præstantium memoriam, honore Deorum immortalium esse consecratam. Ita Saturnus, Iupiter, Hercules, Liber, Æsculapius Castor & Pollux, Apollo, Mercurius, Homines fuerunt, partim Reges, partim viri nobiles & docti. Quorũ memoriã, vt amici, & liberi ac posterì grati cõseruarent, simulacra eorum finxerunt, & defunctos, singulis annis, ritibus certis coluerunt, vt gratiam benemeritis referrent, & alios ad eorum imitationem inuitarent.

Si in Ecclesia Christiana, viri & fœminæ clarę pietate & miraculis, ac constantia in confessione & supplicijs, quę pro Christi nomine perpeffi erant, in cœlum sublatis, & annua eorum memoria nominatim in templis celebrata est, vt Dei præsentia in Ecclesia, & donis, quibus ornauerat sanctos, agnosceretur, & auditores ad similem pietatem & ardorem fidei & confessionis inflammarentur.

Postea crescente superstitione accesserunt Inuocationes Hominum mortuorum, & statuar, & distributa sunt munera inter sanctos, ita vt ipsi

vt ipsi homines mortui fingantur esse opitulato-
 res, & alij alia bona tribuere, alij alios morbos de-
 pellere, prorsus vt apud Ethnicos statuę Deorum
 & Heroum cultæ & ab alijs alia dona petita sunt.
 S. Catharina in multis Academijs præest studijs
 doctriņę & sapientiæ, vt apud Ethnicos Pallas. S.
 Nicolaus & Christophorus tribuunt felicem
 nauigationem & liberationē ex periculis in ma-
 ri, sicut apud Ethnicos Neptunus, Palæmon &
 ceteri Dij, Deæque marinę. S. Anna & Era-
 mus dant opes & diuitias, vt Iuno. S. Georgius
 bellatorum & equitum patronus est, sicut Mars,
 & Castor ac Pollux. Vrbani & Medardus vi-
 nearum vberitati præsumt, vt apud Thebanos
 Bacchus. VVendelinus pastor, vt Aristeus. Mor-
 bos depellunt, Quirinus, Antonius, Valentinus,
 Rochus, sicut apud Ethnicos Apollo & Aescula-
 pius. Sed Papistę singulis ferē morbis singulos
 medicos præficiunt. Valentinus, Epilepsię me-
 detur. Antonius, igni sacro, quem Græci Erysi-
 pelas nominant. Rochus & Sebastianus, peste la-
 borantibus subueniunt. Apollonia dentium do-
 loribus. Otilia & Iuliana oculis medicinam fa-
 ciunt. Cyriacus & Anastasius dæmoniacos libe-
 rant. Laurentius & Florianus igni præsumt, &
 domos aduersus incendia custodiunt, vt apud
 Ethnicos Vulcanus & Vesta. S. Maria in partu &
 omnibus ferē doloribus & vitę necessitatibus in-
 uocatur, vt apud Ethnicos Iuno, Lucina, Venus,
 Diana.

Diana: aurifices, S. Eulogium: medici, Cosmam & Damanum: Iurisperiti, Iuonem: pictores, S. Lucam: sutores, Crispinum & Crispinianum: fullones, S. Seuerum: Dani, Canutum: Sueci, ERicum: Norici, Olaum: & singule nationes & vrbes suos patronos & Deos peculiare habent. sicut in Ieremia dicitur: Secundum numerum ciuitatum tuarum sunt Dij tui Iuda. Etsi autem hanc impiam & Idolatricam Sanctorum venerationem excusant aliqui hoc preteritu, Quod hec bona & liberationes, à Deo sibi propter sanctorum intercessionem & merita tribui petant: tamen impia Idolatria est, neglecto vnico mediatore Christo, sanctorum meritis niti, & alligare Deum ad certas statuas, & fingere magis exaudiri preces ad hanc vel illam statuam factas, quam si alibi recitate essent.

Tertius fons monstrosæ multitudinis Deorum, ex ratione physica effluxit, qua Rebus in natura præcipuis, & maximas generi humano utilitates adferentibus, DEORUM nomina attributa sunt, vt Sol, Apollinis & Phœbi nomine significatur. Luna dicta est Diana. Æther seu cœlum, Iouis nomē accepit. Aer cognatus Æthere & cœlesti naturæ, seu Iouis & soror & coniunx, appellata est Iuno. Mare, Neptunus. Ignis, Vesta. Terra, fons omnium diuitiarum, Plutus. mater frugum, Ceres. Tempus omnia consumens Saturnus, &c. Omnia autem hæc tria Idolatriæ genera,

nera, ex Ethnicis, Historijs & Phycis emanantia, in eo conueniunt, quòd creaturas loco Dei creatoris colunt, & nomen ac venerationem Dei tribuunt rebus à Deo creatis & conditis, quæ nõ sunt Deus. Ideoque horribiliter Deo displicent, & omnes pij ea fugere & abominari debent.

Pertinent ad hanc primam Idolatriæ speciẽ, quæ Dei nomen & cultum attribuit rebus, quæ nihil diuinę naturę habent: etiam statuę & imagines Idolatricæ, in quibus multi ex vulgo apud Ethnicos & Papistas aliquid inesse diuinitatis existimant, & ipsas statuas velut numina colunt, vel certè Deum & sanctos contra expressum Dei ad statuas alligant, & magis propicios esse ad hanc vel illam statuam, quàm alibi, inuocantibus, fingunt.

Sunt & signa externa, quæ Deus promissioni Euangelij addidit, in Deos conuersa, & ceteris hominibus, vt religiose adorarentur, proposita, vt nostra ætate Pontificij, panem circumgestatum, aut in capsula repositum, fingunt esse Deum, & panem non secus ac Deum seu Christum ipsum adorant & colunt. Ita Chaldei. Persæ, cum audiissent igni delapso ex cœlo accensas esse victimas: & significasse, eos, quorum victimę inflammabantur, Deo placere & acceptos esse: Ignem ipsum tanquam Deum coluerunt, & quidem Regibus suis in publicis pompis prætulerunt, sicut Romano Pontifici panis consecratus

ante-

anteferri solet. Huius Idoli mentio fit. Gen. II. Et mansit apud Persas Ebraica appellatio ORI-
MAS DA, quæ extat apud Plutarchum in vita Ar-
taxerxis & in vita Alexandri, & apud Agathiam
lib. 2. pag. 428. & 429. vbi etiam hæc verba
leguntur: Ignem Persæ honorant & planè sanctis-
simum iudicant, vnde in ædiculis quibusdam vt
sacris, semotisque ignem hunc Magi perennem
seruant, eundemque intenti custodiunt, ar-
cana peragunt sacra & de futuris interrogant.

Turci etiam, & fex Iudæorum nostro tem-
pore reliqua, Idolum seu commentitium numen
sibi ipsis fingunt, quod velut conditorem cæli
& terræ adorant & colunt. Etsi enim iactitant
se vnum verum Deum conditorem cæli & ter-
ræ adorare & colere: tamen vnicus tantum est
conditor æternus, qui est Pater Domini nostri
Iesu Christi, quem ipsi contumelia afficiunt, quia
filium non honorant. Iohan. 5. Qui non hono-
rat filium, non honorat patrem.

Altera Idololatriæ species est: Tribuere hono-
rem diuinum, seu cultus primæ tabulæ, rebus quibuscun-
que, quæ non sunt Deus. Sic Auarus est Idola-
tra (Ephes. 3.) quia amorem super omnia &
fiduciam Deo debitam tribuit pecuniæ. Inuo-
catio Sanctorum est Idololatria, quia Inuoca-
tio tribuit omnipotentiam rei inuocata, quod
vbique adsit, & corda ac cogitationes homi-
num

num inspiciat, quod est solius Dei proprium. Qui bonis operibus, & non soli Christo attribuant iustificationem, sunt Idololatæ: Quia honorem Redemptoris, Mediatoris, Propitiatoris & Iustificatoris, qui est solius Christi proprius, tribuunt nostris sordidis operibus.

III. *Alligare Deum ad statuas, aut alias res, ad quas se ipse non alligauit suo verbo vt procumbentes ad statuas existimant Christum vel sanctos in hoc vel illo loco, vt Ierosolymis, Romæ, Loreti, Compostellæ, magis exaudire, & efficaces esse, quam alibi.* Hinc peregrinationes ad sanctos ortæ sunt. Monachi alligant Deum ad sua monasteria & commentitia opera. Mago ad suos gestus & verba sacra. IV. *Eligere cultus sine verbo Dei, & eis confidere, quod propter eos Deus sit propitius, & benefaciat: vt in toto Papatu miseri homines confidunt missis, ieiunijs, ceremonijs, operibus monachorum & similibus, sine verbo Dei electis.* V. *Exemplo suo, & externorum rituum, etiam naturâ suâ ἀποδείκνυμι, obseruatione, alios Idolatras confirmare. vt in Ecclesia Corinthia, Idolothytis, cum scandalo infirmorum non co-*

1. Cor. 10. medentium, videntes Paulus fugere Idolatriam iubet, ex quo exemplo multa similia iudicari possunt. & ex hac distributione varietas Idololatriæ in mundo vtcunq; agnosci potest.

CAVSA efficientes sunt: Diabolus ardens immani odio Dei, & impellens hanc miseram homi-

hominis naturā ad excogitanda Idola, vt Deum contumelia afficiat. deinde Mentis humane cecitas, & audacia, discedens à verbo per Prophetas & Apostolos tradito, & fingens opiniones & cultus Dei suo arbitrio. Estque hic vnus & communis fons omnium Idololatriarum, quòd mentes humane non acquiescunt in verbo Dei, sed putant sibi licere de Deo fingere opiniones, & bono studio, vt dicunt, cultus instituere.

CAUSE *πεκαταεργιων* innumerabiles sunt, sed præcipue recenseri possunt. Impatientia moræ in afflictionibus: Cum enim natura humana in metu quærat aliquod numē, à quo inuetur; vt quisque angitur, ita numen cœnueniens suo timori sculpir. Cumque Deus differt liberationem, quærentur inconcessa presidia à creaturis, à diabolo, à sanctis, aut organis diaboli. Deinde *κακὸς ὁμιλος*, vt Gentes praua imitatione exempli Abrahæ offerentis filium, humanas hostias mactarunt. Item, Affectus, vt Salomon amore mulierum Ethnicarum adductus, idola admittit, & Successus eorum qui colunt idola.

EFFEctus sunt magna moles peccatorum & turpitudinum, quæ Rom. i. recensentur. Item pœnæ atroces. Ac vniuersaliter imperia propter Idololatriam, tyrannidem & libidines mutantur, vt ex concionibus Prophetarum de excidio Ierosolymæ & aliorum regnorum perspicuum est. Et si enim omnia peccata DEVS odit & pu-

N nit,

nit, tamen nullum maiore indignatione detestatur, quam Idolatriam, quæ est crimen læsæ maiestatis diuinæ. Vt enim concors maritus etsi multas infirmitates uxori condonat: tamē adulteriū ferre nullo modo potest. Ita Deus de omnibus peccatis facilius dispensat, quam de cultu Idolorum.

Vicina Idololatriæ est SUPERSTITIO, tribuens vim aliquā cuiuscumq; rei sine ordinatione diuina, et sine causis naturalibus. vt superstitione est, cum ceremonijs aut operibus quæ ab hominibus excogitata sunt, tribuitur hæc vis, quod placent Deum, aut sint cultus Deo grati, aut mereantur remissionem peccatorum. Superstitio est, barbaricis vel etiam sacris verbis & figuris sub axilla collocatis, vel ex collo suspensis, tribuet hanc vim quod arceant ictus bombardarum vel gladiatorū, vt inuulnerabiles Cænes aut Cygnos reddant, vel febrem aut alios morbos depellant. Nā nec diuinitus ad hos vsus verba illa ordinata sunt, nec in ipsis figuris literarum hæc efficacia naturā inest, cum vltimo ordine naturæ quantitates non sint efficaces.

M A G I A, vetus vocabulum est, quod scribunt Persicum esse, & significare sapientiam, seu Theologiam ac Philosophiam. Fuerunt enim Magi, sacerdotes & Theologi Persarum, dediti studijs doctrinæ de D E O, de naturarum, motibus corporum cœlestium & omni virtutis officio. Postea cum luce cœlestis do-

ctrinæ

Strinx & vere Philosophię relicta, Magi superstitiosas & Diabolicas artes colerent: **M A G I A M** nunc vocamus, impium fœdus factum cum Diabolo, plerumque hac conditione, vt homo se totum tradat in potestatem Diaboli, & Diabolus vicissim certis ritibus ac verbis euocatus, vel ipse, assumpta specie adscititia compareat, vt ad quæsitā respondeat (vt Pythonissæ diabolus adscititia imagine Samuelis circumdatus se ostendit) vel in crystallis aut speculis vel anulis, picturas rerum, quæ requiruntur, monstret: vel herbis consecratis, aut simulacris, aut characteribus insculptis, aut alijs ritibus, & verbis sacris aut barbaricis recitatis, alios lædant, aut efficiant ea, quæ confœderati incantatores flagitant. Germani vna generali voce *Zeuberer* / diuersas ac inter se dissimiles species complectuntur: **Magos**, **Ariolos** seu **Diuiinos**, qui occulta vel futura sciri possunt, *Wassager*. 2. **Veneficos**, qui vel per herbas aliasue res natura venenatas, illitas, defossas, alijsue malis artibus applicatas, animantia, segetes vel homines lædunt, vel per herbas non venenatas, aut certa verba, characteres & gestus, efficacia Diaboli, alios perdunt. 3. **Incantatores** *ἐνταλῶν*, qui conceptis, etiam interdum sacris verbis pronunciatis, & characteribus vel simulacris, alijsue rebus adhibitis, se, ea, quæ expetunt, conficere, & vsitatum naturæ cursum,

mutare arbitrantur, colludente Diabolo, & fascino ac prestigijs quedam illis similia adornante, vel reuera expediente, quæ incantator molitur. 4. Sagas & Lamias, quæ etiam cum non miscent venena, quibus alios homines ledant, tamen cum Diabolis se statis diebus in monte campoue aliquo colludere, chorcas ducere, conuiuia agitare, concumbere, & insidentes scopis per furnos euolare & redire somniant. de quibus Politici fori leges & consuetudines notæ sunt. In Ecclesia verò sciantus, Etiam qui se addixerunt Diabolo, rursus ad Deum per pœnitentiam conuerti posse, & pactum irritum esse. Quia nemo potest alteri aliquid tradere, quod non est in ipsius potestate. Nemo autem est Dominus sui corporis & Animæ, sed solus D E V S, qui iure creationis & redemptionis nos sibi tanquam seruos & mancipia propria deuinctos & obligatos habet.

Pugnat etiam cum tota prima tabula & præcipuè cum secundo præcepto B L A S P H E M I A, quæ est non solum maledictum aut conuicium aduersus Deum, quo Deus contumelia afficitur, sed etiam omnis opinio & oratio de Dei essentia & voluntate manifestè falsa & discrepans à norma verbi diuini, vt opiniones & sermones Epicureorum, Hypocritarum, Desperantium.

Postremò, cum tota pietate vera seu omnibus primæ & secundæ tabulæ virtutibus pugnat H Y P O C R I S I S, seu simulatio pietatis, iustitiæ, & fan-

ctitatis,

citatis, ostentatæ externis gestibus & ceremoniis: cùm tamen cor sit sine vero timore Dei, & fide vera: & propter hanc externam vmbra virtutũ sese efferre & magnificare, & tanquã semideum coli velle. Hanc superbiam, simulationem & vendicationem pietatis & virtutis, ad colligendum auræ popularis & humanæ gloriæ fumum directam, & lex Dei, quæ iubet Deum ex toto corde καὶ ἐκ πίστεως ἀνυποκρίτως diligere, & Christus longa concione Matth. 6. & 23. prohibet vbi Hypocritas sepulchris extrinsecus dealbatis, intus tetrissimo foetore impietatis & superbiæ scotentibus, comparat. Improbarunt & Ethnici histronicam externorum gestuũ & hypocrisin, non vero corde, sed ore & ceremonijs solis Deũ colentem, vt Plato inquit: Δὲ θεοπροπίου τοῦ θεοῦ, οὐ γὰρ αὖτε τεχνεῖον τὰς ἀλλὰ ἀληθείας τιμῶν τὰς ἀρετῶν. Oportet colere Deum, non gesticulationibus arte simulatis, sed vero cultu virtutis. Et citatur insignis sententia Zaleuci Locrensiũ Legislatoris: οὐκ ἀνυποκρίτως ὁ θεὸς διαπάναις. οὐτε βλαφροῦ τῶν ἀλισκομένων, καὶ ἀπὸ μοχθοῦς ἀποπύου: ἀλλὰ ἀρετῇ καὶ προσεχίσει τῶν καλῶν ἔργων καὶ δικαίων. Διὸ ἵκασθαι δὲ ἀγαθὸν εἶναι καὶ πράξει καὶ προσεχίσει τὸ μέλλοντα ἵσταναι. Non colitur Deus immensis sumtibus aut Tragœdijs captorum, sicut homo malus, sed virtute & vero studio honestatis & iustitiæ. Itaque cum, qui Deo carus esse volet, non tantũ factis

externis, verum etiam vero & serio animi proposito, bonum esse oportet.

SECUNDA TABVLA.

SECUNDA Decalogi tabula continet leges, quę sunt vincula & neruū vitę politica, & fontes omnium honestarū legum, quę colligant & muniunt politias, seu civilem hominum societatem. Vult enim Deus homines, non ferarum more vagari singulos, aut in solitudine & specu aliquo latere, sed in societate æconomica & politica cum alijs hominibus versari, vt alijs alijs veram Dei noticiam impertire, & exempla virtutum ac testimonia de Deo ostendere, & in communibus periculis & laboribus æconomicis & politicis, fidem, inuocationem, patientiam confessionem, & omnes virtutes, quas in prima tabula flagitat, exercere possint, & officijs iustitię, dilectionis ac beneficentię erga proximū, ipsi Deo seruiant. Ideo ad vitę communionē & societatem homines condidit, & hanc, mirandis vinculis, coniugij, generationis, educationis, legū, magistratū, iudiciorum, contractuum, & similibus, in singulis familijs & ciuitatibus congregauit, & inter se deuinxit, eam quoq; ob causam, vt in his ipsis politice societatis vinculis, testimonia sapientię, bonitatis, iustitię & presentię Dei inter homines

mines conspicerentur & lacerent. Legū enim sapientia discernens recta & praua, & ordo personarū & rerum, Dei sapientiam ostendunt. De iustitia verò Dei admonent iudicia & pœnæ sceleratorum, & in contractibus equalitas. Bonitatem, conseruatio societatis humanæ, & omnes partes ordinis politici ad vtilitatem & salutem hominū & politiarum destinata, demonstrant.

Cū autem optima Politiarum forma in sequentibus Decalogi præceptis proponatur, & sententiæ 4. 5. 6. 7. & 8. præcepti, fontes sint omnium Politicarum legum, vt verissimè ad eas accommdari illud Gorgiæ possit: τὰς τῆς νοῦ καὶ τοῦ ψυχῶν καὶ πολιτεῶν τὸ νόμιμον: Initio vocabulum Politia per vsitatas methodi quæstiones explicabo. POLITIA, seu Respublica, seu Imperiū est ordo iustus hominum, honestis legibus cum norma legis naturæ congruentibus, consociati, in quo per certos Magistratus legibus ordinatos, iuxta certas leges, retinetur disciplina, & pax, propter hunc finem principalem, vt ciues sint quā beatissimi, & quā maxime inter se amici, hoc est, vt doceri homines de Deo, & educari ac institui soboles, & colligi Deo eterna Ecclesia possit, Summum enim bonum in qualibet Politia est conseruatio veræ de Deo doctrinæ & Ecclesiæ. econtra societas destituta hoc bono, similis est Cyclopi, cui oculus effossus est. Vt enim moles illa amisso oculo cæcos & temerarios impetus habet: sic omnium regnorum labores sunt

inanes contentiones, si non ad normam pietatis dirigantur.

Aristoteles breuissimè, & verbis aliqua ex parte cum Paulo congruentibus, definit: *πολιτία ἐστὶ τῆς πόλεως τάξις* Politia est ordo ciuitatis. Ciuitas autem seu Respublica est multitudo ciuium, seu cœtus hominum, iisdem legibus, magistratibus & iudicijs inter se consociatorum. O R D O in genere est apta series & distributio rerum, suo quarumlibet loco dispositarum, accommodata consilio prudenti ad certam normam, & destinata ad certos vsus seu fines. O R D O P O L I T I C V S est ad normam L E G I S, seu sapientie & iustitiae ductus, congruens, in ciuili hominum societate, D I S T I N C T I O P E R S O N A R V M, quæ regunt & reguntur seu magistratuum & subditorum: & ordinatio R E R V M omnium ad societatis humane conseruationem & salutem necessariarum, vt L E G V M, coniugiorum, distinctionis dominiorum, successionum, contractuum, iudiciorum, pœnarum, bellorum, artium, tributorum, à Deo ipso instituta & approbata, vt sit testimonium de Dei sapientia, bonitate & iustitia: & cœtus hominum in ciuitatibus & Regnis colligati hisce neruis, incolumes & tranquilli conseruentur propter hunc finem, vt in cœtu & frequentia hominum vera Dei noticia lucere & latè spargi, & colligi Deo æterna Ecclesia possit.

Partes ordinis Politici sunt: Ordinatio & distin-

distinctio officij PERSONARUM : principum seu magistratum, & subditorum: maritorum & coniugum: parentum & liberorum: tutorum & pupillorum: dominorum & seruorum: preceptorum & discipulorum. Deinde ordinatio RERVM. *Leges* honeste de officijs personarum, & omnibus ceteris Politiarum neruis, certa auctoritate sancite. *Coniugia*, que ad procreationem & educationem sobolis necessaria, & mutue dilectionis, beneficentie & ceterarum virtutum in civili societate, exercitia & vincula sunt. *Distinctio domini*, qua vnusquisque res suas proprias tenet, & abstinet ab alieno. *Successiones* in hereditatibus ex Testamento vel ab intestato, quibus bona defunctorum ad alios legitime perueniunt. *Contractus* emtiones, locationes, mutationes, fideiussiones, &c. quibus viui inter sese res suas legitime communicant, & vel quod ad dominium, vel quod ad vsum, vel quo ad obligationem transferunt, vt vita hominum legitima rerum communicatione copulata sit, & conseruetur, & officia virtutum ac dilectionis mutue inter homines exerceantur, vt Dei iustitia & equalitas agnoscatur. *Disciplina* seu Gubernatio morum honesta, iuxta leges Decalogi. *Iudicia*, que sunt ministre executrices legum, & iustitie ac discipline custodes. *Defensio* bonorum & innocentum, qui legibus obediunt. *pœne* sceleratorum, qui leges Dei & magistratum enormiter violant, vt latronum, furum,

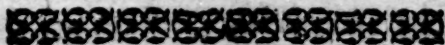
N 5   blaspe-

blasphemorum. *Artes* & opificia communivita
 necessaria. *Studia* literarum in scholis, quę
 sunt fontes præcipuorum bonorum & ornamen
 torum vitę ciuilis. *Legitima bella*, propter neces
 sariam defensionem patrię suscepta. *Tribuna
 gitima*, quę neruos Reipublicę Vlpianus appella
 & sine quibus nihil ferè in gubernatione Politi
 rum rectè geri potest. Postremò summū & pul
 cherrimum Politiarum decus, & fastigium ac co
 rona Reipublicę seu oculus & anima ciuitatis
 Ecclesia bene cõstituta, & Schola, vbi Iuuentutis
 cum ceteris bonis artibus, doctrinā verę religio
 nis diligenter traditur.

Species Politiarum præcipuę sunt: *MONAR
 CHIA* seu regnum est Politia seu gubernatio, in
 qua vnus præest, & administrat Rempublicam ad
 communem vtilitatem, & iuxta leges certas disci
 plinam & pacem tuetur. *Aristocratia*, cū multa
 præstantes sapientia & virtute præsumt. *Democra
 tia*, quam Aristoteles propriè nominat πολιτεία,
 cū multi præsumt. Nam Democratiam appel
 lat cū summum Imperium penes populum de
 generat, in qua πάντες ὁμόθυκοι ὄντες τῷ ἐφ' ἑ
 αὐτὸν ἕκαστος ἀπειθῶσι. Harum παρεκβάσεις seu defe
 ctiones & corruptelę sunt: τυραννίς, Oligarchia,
 ὀλιγαρχία seu χερσικρατία vt Polybi' libro sexto
 nominat. Harum collationem grauissimam apud
 Herodotum θαλίᾳ folio 100. & Aristotelem
 lib. 3. & 4. πολιτικ. studiosi legant.

CAusa Efficiens & conseruans Politias & ordinem Politicum est Deus, sapiens, bonus & iustus, qui est custos societatis humanæ, & ad supplicia rapit sceleratos turbantes societatem, iuuat etiam salutare gubernatores, & vult hominem viuere in Politijs, & obtemperare non solum magistratibus, quos cernimus, sed multò magis ipsi, qui hunc ordinem sanxit. Hæc doctrina de causa efficiente in loco de Magistratibus & dignitate rerum Politicarum, copiosè illustratur. Vt enim vices dierum noctium & quatuoranni temporum, & leges motuum cœlestium à Deo sancitæ & ordinate sunt: ita etiam hunc ordinem Politicum à Deo ipso institutum esse & conseruari, non dubium est. MATERIA seu Subiectum ordinis Politici est cœtus hominum legibus consociatorum. FORMA est ~~reges~~ seu Ordo, congruens ad normam legis naturæ. FINES sunt. vt hic ordo Politicus sit testimonium de Deo, & Pro- uidentia, bonitate, sapientia, iustitia & præsentia Dei inter homines. Vt genus humanum hoc modo incolume & tranquillum conseruetur. vt in cœtu & multitudine consociata, homines alij alios de Deo & de virtutibus, & de rebus bonis doceant, & communi voce celebrent Deum, & ostendant alij alijs exempla virtutum & testimonia de Deo. Vt in communibus periculis & laboribus politi-
cis

cis exerceatur fides, inuocatio, confessio. vii
 Politicis officijs singuli proximo dilectione
 declarent, & Deo gratos cultus præstent.
 Nam hæc politica officia secundę tabu-
 læ Deus in omnibus Prophetis
 flagitat, & ceremonijs
 longissimè an-
 teponit.

QVAR.

Q V A R T V M

PRÆCEPTVM.

Honora Patrem & Matrem,
& omnes qui parentum loco sunt,
Magistratus, præceptores, tutores,
benefactores, &c.

HONOS in genere est comprobatio alterius, tri-
buens ei præstantiam, & reuerenter se ei subii-
ciens, propter diuinum aliquod bonum, vel propter vir-
tutem eximiam & merita, vel sapientiam & doctrinam
excellentem, vel voluntatem Dei præcipientis & iuuan-
tis; & hanc opinionem seu reuerentiam externis signis
declarans. PARTES Honoris Parentibus & Magi-
stratibus debiti sunt: Agnoscere ordinē coniuga-
lem & Politicum, seu OEconomias & Politias
esse opera diuina, quæ à Deo sint instituta & cō-
seruentur; & in his lucere ac conspici sapientiam
Dei, iustitiam ac bonitatem erga genus humanū.
Deinde, agnoscere ipsas personas parentum, fide-
lium præceptorum, & salutarium principum à
Deo nobis præfectas esse & à Deo iuari. Et, Re-
uerenter amare ordinem Politicum ac OEcono-
micum, & personas, ac se eis subijcere. Præterea,
Gratia

Gratiarum actio pro his donis Dei. Precatione
Deus Res & Personas, pios parentes & Magistratus
seruet, regat & adiuuet. Obedientia. Ca-
dor & æquitas in legibus & actionibus magistra-
tuum & parentum iudicandis. ἐπιφειά, infirmi-
tates aliquas & nequos eis condonans.

VIRTVTES QVARTI PRAECETI.

I. **ΦΙΛΟΣΤΟΦΙΑ**, Pietas erga paren-
tes liberos, & alios sanguine iun-
ctos.

II. **OBE**Dientia erga Leges & Ma-
gistratus, seu Iustitia vniuersalis.

III. Magistratuū, Iudicum & Sub-
ditorum Iustitia seu Officia præ-
cipua.

IV. Iustitia Distributiuā.

V. Sedulitas & vigilantia.

VI. Officia Præceptorū & Disci-

VII. Gratitude. (puloſū,

VIII. Reuerentia.

ΦΙΛΟΣΤΟΦΙΑ.

FONTES & semina mutuz dilectionis, bene-
ficen-

licentia, iustitia, tolerantia laborum, & ceterarum
 sequentium virtutum, ad educationem & defensionem
 generis humani necessariarum; & origo ac nex-
 us totius societatis OEconomice & Politice, &
 coniunctionis, communitalisq; hominum inter i-
 plos, sunt ΣΤΟΡΓΑΙ ΦΥΣΙΚΑΙ, seu naturale & mi-
 rificum incendiū amoris in pectoribus parentū
 erga liberos flagrans, quo ex se natos, tanquā na-
 turę suę partem, ardentissimē & suauissimē com-
 plectūtur ac diligunt, & hac naturali beneuolen-
 tia, nullo suę vtilitatis respectu incitati, omnia
 quę ad incolumitatē & salutem liberorum perti-
 nent, cupidissimē suscipiunt, & in prima educa-
 tione præsertim, perpetuos ac grauissimos, diurnos
 ac nocturnos labores, vigilias, curas & erumnas,
 matres præcipuē primo biennio & triennio, &
 postea in morbis natorum sustinent, qui alienis
 prorsus intolerabiles futuri essent, vt verē & dul-
 cissimē Nazianzenus cecinit:

ἦλθ' ὃ γ' ὀσωιδ' ἄσπε θεὸς τοκέας τε γόνυ δ' ἔσσει,
 μηδ' ἄμεινος τοκέων τόδ' ἐφάρμακον, ὥς ἐ βαρείας
 κ' ἄφορτοι οἱ πόνοι οἱ ἐλαφρύνωσιν ἄνιαν.

Hęc Charitas generis humani, orta à primo
 fatu, quo à procreatoribus nati diliguntur, & to-
 ta domus coniugio stirpeque coniungitur, foras
 sensim cognationibus, affinitatibus, amicitijs,
 serpens, & totam communitalitatem gentis huma-
 nę complectens, iustitię, fortitudinis (vt gallina
 mirabili robore animi pro pullis acriter

pro-

propugnanti) & ceterarum virtutum, societatem humanam conseruantium, radix & origo est, sicut in 5. de Finibus Cicero eruditè disputat, & Attico scribens, Filiola tua, inquit, te delectat, & probari tibi, σοφὸν φρονεῖν εἶναι τὴν φύσιν. Etenim si hæc non est, nulla potest homini esse ad hominem naturæ adiunctio, quæ sublata, vitæ societas tollitur.

Sed nos in Ecclesia Dei, non solum physicæ & politicas stirgarum causas, verum etiam hanc præcipuam & summam consideremus, Quod pars sint IMAGINIS DEI, ad quã Homo conditus est. Ideo enim cordibus parentum Deus hoc mirabile incendium amoris erga natos indidit & impressit, vt verum & ardentem amorem & φιλοσοφίαν Dei æterni Patris erga Filium vinctum, & erga nos homines, adoptione in ius filiorum Dei propter Christum receptos, adumbraret, & assiduè nobis de Dei erga nos beneuolentia & dilectione immensa concionaretur. Psalm. 103. Quomodo pater misereatur filiorum, misertus est Dominus timentium se. Ephel. 1. Dilexit nos propter filium dilectum. Esai. 49. Nunquid obliuisci potest mater infantem suum, vt non misereatur filij vteri sui? & si illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui. Quid verò potest promitti maius amore Dei erga nos tanto, qui superet maternam σοφίαν, quæ est ardentissima? Hæc in quotidiana inuocatione,

cum Deum patrem nostrum appellamus, & credere nos in Deum patrem omnipotentem profitemur: assidue & attentè cogitemus, & in omnibus ærumnis hac nos consolatione firmissimè sustentemus. Nunc virtutes quarti præcepti, ordine, quo propositæ sunt, explicabimus.

PIETAS ERGA PARENTES & LIBEROS seu φιλοσογία, est virtus quæ parentibus & liberis & cæteris sanguine iunctis tribuit amorem, honorem, & officia debita. Sunt autem **OFFICIA PARENTVM**, quæ liberis debent, tria præcipuè à Paulo Ephes. 6. præscripta: **Παιδεία**, quæ duas res complectitur: **DISCIPLINAM**, honestam morum gubernationem, quæ fit per assuetudinem, admonitiones, quotidiana exercitia, tempestivas castigationes, & exempla: Deinde **DOCTRINAM**, seu Culturam artium bonarum, quæ ad agnitionem Dei, ad gubernationem Reipublicæ ad formandos mores, & ad honestum in vita locum & victum parandum conducunt. II. **Νουθεσία** καὶ **ἐκπαίδευσις**, Institutio in doctrina Domini, ut instillent mentibus liberorum veram Christi agnitionem & inuocationem, curent ut liberi libros sacros legant, & integram Ecclesiæ doctrinam cognoscant. **Νουθεσία** à **νῦν** & **δῆμιον**, quod collocet & disponat cogitationes & mentem instituat: seu menti infigere & instillare. III. Nutritio & defensio liberorum, ad quam naturalibus σοφίαις impelluntur, quæ quidē ideo

à Deo pectoribus parentum insite sunt, vt in-
tent ad sui & suorum conseruationem & defen-
sionem, & sint vincula societatis humanæ, & ne
commonefaciant de vera & ardenti sœgy æternæ
Patris erga suum Filium & erga nos, vt paulò an-
tè dixi. sed nunquam nimis dicitur, quod nun-
quam satis discitur.

OFFICIA LIBERORVM erga parentes
vna voce Honoris Deus complectitur, quam Ec-
clesiasticus cap. 3. euoluit: Qui timet Dominum,
honorat parentes qui se genuerunt, sermone,
opere, ac patientia. Ac possunt officia liberorum
vel iuxta partes Honoris antea recitatas ordine
recenseri, vel hoc modo distribui. I. *Amor & Re-
uerentia* propter Deum se parentibus subiiciens,
& letans, si quando potest eis voluptati & orna-
mento esse: vt Epaminondas dixit, se hunc præ-
cipuum suorum laborum fructum capere, quod
parentes suæ gloriæ spectatores haberet. II. *Obedi-
entia*. III. *Gratitudo* seu ἀντιπελαγεγῶρ, seu, vt
Paulus loquitur, ἀμοιβὰς ἀποδιδόναι τοῖς προ-
γούτοις. Non enim potest vllum præclarior si-
mulacrum poni parentibus, quàm si senio con-
fecti similes sibi liberos aspiciant, & ab ijs fouean-
tur, vsque ad extremum vitæ actum, vt Plato in-
quit. & Aristophanes in Auibus, Ciconiarum
legum recitat, ex qua verbum ἀντιπελαγεγῶρ
sum est:

sed est & nobis auihus hæc antiqua lex
 Descripta in legum tabulis quas ciconiæ
 Habent: paruas nam cum pater ciconias
 Nutriuit, & iam factæ sunt volatiles,
 Oportet natos hanc referre gratiam
 Parentibus, vt senes dicissim nutriant.

vt filia Cimonis patrem fame necandum vberibus alit, & *χοῖστος* *βοῦς* reddit. Romæ, vt Plinius refert, humilis in plebe & ideo ignobilis puerpera, supplicij causa carceri inclusa matre, cum impetrasset aditum, à ianitore semper excussa, ne quid inferret cibi, deprehensa est vberibus suis alens eam. Quo miraculo, matris salus donata pietati est, ambæque perpetuis alimētis, & locus ille consecratus pietati est. Duo Catanæi iuuenes Philonômus & Callias, cum *Ætna* ignes in urbem Catanam eiecisset, & alij relictis parentibus fugeret, vt suas opes efferrent:

*illis diuitiæ sole materq; paterq;
 Hanc rapiunt prædam, meduonq; exire per ignem,
 Ipso dante fidem, properant. O maxima rerum
 Et meritò pietas, homini tutissima virtus.
 Erubere pios iuuenes attingere flamma,
 Et quacunq; ferunt illi vestigia, cedunt.*

Recitat & hanc historiam Pausanias in Phocicis, Lycurgus in oratione contra Leocratē, virgilius in *Ætna*, Strabo, *Ælianus* & alij. Tales si cui contingat liberi, pietate & virtute florentes & felices

lices is Deo gratias agat, & magnum quiddam beneficium consecutum esse statuatur; Si autem habet infelices liberos, agnoscat iram Dei aduersus sua & liberorum peccata, & exemplis primorum parentum patriarchę Iacob, Davidis & aliorum sanctorum, qui in simili fortuna fuerunt, se consoletur.

IV. *Patientia* seu *ἐνστάσις* tolerans parentum infirmitates & nequos: ut apud Liuium T. Manlius Tribuno, qui patri in se asperrimo diem dixerat, eadem, nisi sententiam mutet, minatur. Eoque id laudabilius erat, quod animum eius tanta acerbitas patria nihil à pietate auertisset. Cicero pro Cluentio: Non modò reticere homines parentum iniurias, sed etiam equo animo ferre oportet.

Huc etiam *φιλανθρωπία*, Concordia & Amor mutuus inter Fratres pertinet, de quo Psalmus inquit, Ecce quàm bonum & quàm iucundum, habitare fratres in vnũ: Quoniam illic mandauit Dominus benedictionem & vitam usque in seculum.

Item, **MARITORVM & CONIUGVM** officia, à Paulo Ephes. 5. Coloss. 3. i. Tim. 2. i. Pet. 3. recitata, quę tamen in sextum præceptum fortasse aptius collocarentur. I. *Fides* seu *Timor Dei*. II. *Dilectio* seu *Amor mutuus*; ardens, sine simulatione & coactione: *Suaui*, sine morositate & fastidio: *Sincerus*, sine suspicionibus & pleonexia, qualis est inter Isaac & Rebecam, inter Iacob & Rachel, inter Admetum & Alcestidem inter Sulpitiam & Fulvium Flaccum. III. *Fides*

coniugalis, qua in mutuo amore acquiescant, non appetant alios vel alias, sed vni coniugi corpus castum & sanctum seruent, vt Lucretia vni marito corpus castum seruare cupit. IV. *Societas* seu Communicatio honorum & ærumnarum vt generosa scæmina Theogena dixit, Nubendo se nō prosperē tantum, sed omnis fortunę mystic societatem. & Elisabetha coniunx Christierni Danorum regis maluit marito exilij socia esse, quā sine marito domi in regno florere. Sulpitia sequitur maritum Lentulum Crustelionem exulem in Siciliam. Vxores Guelfi & nobilium obsessorum in arce VVinsberg, cū eis concessum esset, vt saluē abirent, ferentes, quantum quæque suis homeris gestare possent, ipsę maritos & liberos asportant: Historia extat apud Nauclerum. & nota est narratio de vxoribus Minyarum, Herodot. lib. 4.

V. *Generatio seu officium coniugale*, de quo Paulus inquit: Vir debitam beneuolentiam præstet vxori, & vxor viro.

VI. *Defensio*. Maritus promittit coniugi defensionem, quia ducit eam ab ara tanquam supplicem. Postremò, *ἐπιύκτα* condonans inter sese mutuò aliquas infirmitates & nequos, communis cōcordiæ causa. Quod enim vulgò dicitur, Amici mores noueris, non oderis: id in coniugio, quod sumus est amicitie gradus, præcipuè valere debet.

Omnes etiam pię Matronę virtutes Paulus. I.

Tim. 2. complectitur: Sanctificatur mulier per
 liorum generationē, si manserit in fide, dilectio-
 ne, castitate, σωφροσύνη. Continet autem σωφρο-
 σύνη, temperantiam in cibo & potu, moderatio-
 nem in cultu corporis ac vestitu, modestiam in
 gestibus, sermone, & sedulitatem in officijs oeco-
 nomicis.

Causę efficientes Pietatis erga parentes sunt,
 Mens cogitans præceptū Dei, Honora patrem &
 matrē. πρῶτα δὲ τίμα μὲν τὸν θεόν, ὁ δευτέρως τοὺς γονεῖς.
 Equū est enim secundum DEVM, eos colere,
 per quos consecuti sumus vt essemus, & à quibus
 vitam & rectē viuendi rationem accepimus. De-
 inde voluntas & cor obtemperans. Σωφροσύνη δὲ καὶ
 εὐσέβεια, φρονήσις, doctrina & disciplina. Nam εὐ-
 σεβεία in naturis doctrina & disciplina expolita
 multò sunt suauiores, expressiores & ardentio-
 res, quàm in ceteris. Adolescentes aureolum
 Plutarchi libellum περὶ φιλοσεβείας ἢ τὰ ἱερώς
 fol. 326. Moralium legant.

MATERIA circa quam φιλοσεβεία, sunt ob-
 iecta, Parentes, Liberi, & omnes sanguine iuncti.

Fines & Effectus sunt: vt Deo obtempe-
 mus: vt societas humana hoc vinculo amoris mu-
 tui contineatur & conseruetur. Quia pietas fun-
 damentum est omnium virtutum politicarū, vt
 Cicero pro Plancio inquit. Et præmiorum pe-
 culiarum promissio annexa est Quarto præcep-
 to, vt sis longeuus super terram.

Cum

Cum qua congruit Homeri versus de Hip-
pothoo, ἱλιάδ. ε. οὐδὲ τοκεῦσι

οὐκ ἔστι φίλως ἀπείδωκε, μὴ μωθὰ δὲ δὲ αἰ αὐτῶν.

Nulla parentibus almis

Debita pro vita, & pro dulci præmia victu

Reddidit, idcirco brevis ipsi est vita tributa.

Et dignissimi memoria sunt Euripidis versus:

οὐτις δὲ τὸς τεκόντας ἐν βίῳ σέβει,

οὐδ' ἔστι τῷ ζῶντι δακνὼν οὐδ' ἀφίλει.

οὐκ ἔστι παῖσι τοῦτ' ἢ καὶ ἄλλοι γέρας,

ἢ πατρὸς σθλὰ καγαθὰ πεφυκέναι,

καὶ τοῖς τεκῶσι ἰσχυροῖς τιμῶν νέμεσθαι.

Quisquis parentes hic pie vivens, colit,

Hunc viventemq; mortuumq; amat Deum.

Non liberis est pulchrius munus aliud,

Quam liberos diis parentis optimi,

Parentibusq; dignum honorem reddere.

COgnata est PIETAS erga PATRIAM, cui
amorē & observantiam non minorem quā pa-
rentibus, & vitam ipsam nos debere Plato Νομ. ἰ
ostendit: Θεοαπένης τὴν πατρίδα δ' ἔμεινοντες, ἢ
μητέρας παῖδες, & Cicero Philipp. 10. Cum dies &
noctes varia nos vndique fata circumstant, non
est nostrum dubitare, cum spiritū, quem naturæ
quis debeat, patriæ reddere. nam pro patria mag-
num decus est profundere vitā. Studiosi Lycurgi
orationē, dulcissimē de officijs patriæ debitis dis-
serentē, aduersus Leocratem, legant, & suavissi-

mos extigona Sophoclis versiculos meminimus

Ego, si quis in graui periculo ciuium,
 Verè salutare sciens sententiam,
 Eam timore victus occultat tamen,
 Hunc iudico ciuem esse malum ac inutilem,
 Etsi quis antefert saluti patrie,
 Priuati amici gratiam atque munera,
 Hic omnium est mortalium iniustissimus.
 Erga Deum testem iuro si patrie
 Discrimen impendere videro meæ,
 Me voce dicturum atque mente libera
 Sententiam, verissima quæ videbitur
 Nec ullus hostis ciuitatis publicus
 Priuatim amicus esse ducetur mihi:
 Sed nauis hæc, quæ seruat omnes, vincta,
 Sit ciuitas, qua cum vehemur integra,
 In ipsa amicos querere florenti licet.

Possunt inter cognata, etiam Simulacra stor-
 garum & pietatis mutua recenseri, quæ naturis
 animantium Deus impressit, vt nos ad virtutem
 incitarent, & ab ἀσέγγία & impietate dehortaren-
 tur: vt Ciconiæ, quæ Græcè πείλαργοι dicuntur,
 parentes senio confectos alunt, & suis humeris
 gestant. Inde orta est vox ἀντιπείλαργον, debi-
 tam gratiam pro nutritione parentibus refer-
 re. Gallinæ mirabili robore pro pullis propug-
 nant. Oppian. κωμῶν. γ.

PVgnantia sunt: Ασέγγια, cuius simulacrum
 est in

est in Coruo, qui deserit pullos implumes, quos interea Deus mirabiliter alit vermiculis natis ex stercorebus, & ex cadauerū carnib⁹ in nidos congestis, donec adulti ad victū parādū euolare possint. Ideo in gratiarū actione post mēsam solet hic versus ex Psalmo 146. recitari: Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eū. Plurima autē exempla nefandę ἀσσογίας inter parētes & liberos, inter fratres, inter coniuges, inter soceros & generos, passim in Historijs & quotidiana vita in conspectu sunt. Indulgentia parentum, quę postea impietate liberorum punitur, vt in Eli, I. Reg. 2. Plutarchus, οἷδ' αὖ πατέρας, οἷς τὰ Ναν φιλεῖν, τὸ μὴ φιλεῖν αὖτις κατέσκη. Noui parentes, quibus nimium amare, nō amandi causa extitit. *Impietas liberorum*, vt Tullia coniunx Tarquinij per cadauer interfecti patris carpentum agit. Absolon filius sanctissimum regem David ex domo & regno eijcit. Cain interficit frātem Abel. Tiberius Imperator erga matrem, frātem, vxorem & filios impius est. *Superstitiosa seu impia obedientia*, de qua Christus Matth. 10. inquit: Qui amat patrem aut matrem, filium aut filiam, plus quā me, non est me dignus.

II.

OBEDIENTIA mater quodāmodo est omnium, custosque virtutum. Omnis enī virtus, obedientia est erga DEI aeterni, & vices Dei inter homines gerentium Gubernatorum leges

& mandata, verè iuxta *Æschylum*, γὰρ σωτὴρ καὶ μὲν ἐν πρᾶξι. Est autem vel priuata inferiorum virium in homine, τὸ ἐπιδυμῶν καὶ ὁ δὲ θυμὸς, erga ἡγεμονικὸν, rationem rectam, legem Dei naturæ insitam, obedientia; quæ omnium reliquarum virtutum fons est; quam *Plato* πολιτ. δ' definit vel Publica, in societate Oeconomica & ciuili Gubernatoribus debita. & subditorum erga magistratus Obedientia descriptionem accuratiorẽ paulò post recitabo.

Prius enim de appellatione **IUSTITIÆ VNIVERSALIS** dicam, quæ propriissimè definiendo nihil aliud est, quàm *vniversalis Obedientia DE Odebita*, congruens ad normam totius Decalogi seu Legis naturæ, diuinitus insitæ nostris mentibus in prima conditione, vt agnoscamus qualis sit ipse Deus, & quibus officiis velit coli. Hæc definitio ad vñtissimam in Prophetis phrasin conuenit, *Facite iudiciũ & Iustitiam*, prohibita lege Dei vitare, & obedientiam lege Dei mandatam præstare. Ita congruit cum vocabulo Dilectionis DEI, quæ *Rom. 13.* definitur, impletio legis, ad primum præceptum referri potest. Sed vñtata definitio *Ethica* seu *Aristotelica*, magis ad quartũ præceptum congruit. *Iustitia vniversalis est Obedientia erga omnes Leges.* τὸ δ' ἰκαὶ οὐ νόμιμον, Iustum est, quod cum legibus congruit.

PARTES Iustitiæ vniversalis sunt omnes ferè

virtu-

virtutes, quæ in politica societate erga alios homines exercentur. Nam has virtutes solas Aristoteles recenset, nulla obedientiæ Deo præstandæ facta mentione. ac Theognidis versum in hanc sententiam de Iustitia citat: ἐν δὲ δικαιοῦσι πάντες οὐδ' ἀνθρώπων καὶ θεῶν ἀρετὴ σί. Iustitia in sese virtutes continet omnes. Inde VIR BONVS, prædictus Iustitia vniuersali, seu omnibus virtutibus, dicitur, de quo Seneca lib. 5. epist. 42. Si sciret, quid esset vir bonus, nondum se esse crederet, fortasse etiam fieri posse desperaret. Cicero angustius definit, Qui prodest, quibus potest: nocet nemini, nisi laceffit iniuria. χρεσὶ ἀνὴρ κοινὸν ἀγαθόν· χρεσὶ δὲ ἀχρεῖσιν, qui se omnibus vtendum facile præbet.

Causæ Efficientes sunt Mens rectè iudicans, seu Leges naturæ diuinitus insitæ, & positivæ à Magistratibus latæ. Deinde voluntas liberè, constanter & firmiter legibus obtemperans. Vnde Iureconsultis, Iustitia definitur cōstans & perpetua voluntas, ius suū cuiq; iuxta leges tribuēdi.

In Ecclesia DEI, Causa iustitiæ efficiens principalis est DEVS iustus & iustificans eum qui est ex fide Christi. Cū enim Deus absque vlla iniquitate iustus & rectus sit: vult nos homines, ad imaginem sui conditos, sibi archetypo Iustitiæ similitudine conformes esse. Ideoque gratis iustificat nos propter Filium mediatorem fide, & nouam obedientiam ac conformitatem erga legem.

legem suam per verbum & spiritum sanctum in nobis incoat.

Συναΐτια sunt præcepta legum scriptarum, & doctrina quæ illustrat leges naturæ. Item Naturalis inclinatio bona; & disciplina seu assuefactio, vt dicitur ἡθικ. κ. & πολιτικ. κ. Δίκαιοί γίνονται φύσιν, δι' ἡθικῶν, ἔθω. Iusti fiunt natura, doctrina, assuefactione.

MAteria in qua Iustitiæ, est voluntas humana, cor, & externa membra.

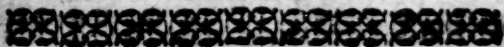
Materia circa quam sunt, superiores, Equales ac inferiores; Tribuit autem iustitia; superiori, reuerentiam & obœdientiam, æquali consilium & auxilium. Inferiori, custodiam & disciplinam, vt Bernhardus ait.

FINes sunt; vt Deo obtemperetur. ac vt hæc ciuilis hominum societas conseruetur & tranquilla sit, vt in Protagora dicitur: Θεός δ' εἰσαεὶ πρὶ τῷ γένει ἀνθρώπων μὴ ἀπόλοιτο πᾶν, δ' ὡς ἔτακτο θρώποισις ἀιδέω τε. Ἐδ' ἐκλυ, ἵν' εἴη πόλιων κόσμος, καὶ δ' εἰς τοὺς φίλους συναγωγῆς. Deus metuens, ne totū genus humanum interiret, donauit hominibus pudorem & iustitiam, vt essent ciuitatū ornamenta, & vincula, & amicitie conciliatrices. In quinto de legibus, & iustitiam nominat ἑρμῆ πόλιως fulcrum, seu ancoram, quæ sustentat ciuitatem. deinde vt pœnæ & calamitates Tragicæ vitentur. Nam vt in Terpsichore Herodoti dicitur, οὐδ' αὖτε ἀνθρώπων ἀδίκων τίσιν οὐκ, ἀποτίσθαι. Nemo

Nemo hominum iniustorum non luit pœnam.
 & Menander, εἰ μὲν μὴ γὰρ τῶν κακῶν βλάδεται
 τὰ κακά, ἀμοιβὰς οὐκ ἔχει καρπὸν. 4. Præ-
 mia præsentia & eterna, ἀνδρὶ δὲ δικαίῳ καρπὸς οὐκ
 ἀπὸ αὐτοῦ. Euripides in tragedia, cui titulus
 est Iphigenia in Aulide, εἰδ' ἐπὶ δειῶν, δίκαιον ἔρ-
 ῃς, οὐ γὰρ ἐσθλὸν κερδέει. Si sunt Dij, tu, cum
 sis vir iustus, benè habebis. 5. Tranquillitas &
 lætitia conscientie propriæ. 6. Gubernatio &
 protectio diuina. οὐ γὰρ δὴ ἡ πόλις οὐδὲ ποτε ἀμε-
 λήτου, οὐδ' ἄρ' ἀποδύμεται, ἐπεὶ δὲ δίκαιος γίγνεται,
 καὶ ὅσοι δ' ἀνατὸν ἀνθρώπων μοιδοῖσι θεῶν. Nun-
 quam enim à Deo negligitur, qui habet propo-
 situm iustè viuendi, & qui cupit, quantum homini
 possibile est, Deo similis esse, vt Plato etià πολιτ.
 ultimo, grauissimè scriptum reliquit.

PVgnat cum Iustitiâ, omnis Iniustitia seu In-
 obedientia erga leges, cuius partes sunt, omnium
 sequentium secundæ Tabule virtutum extrema:
 & superstitiosa vel impia observatio quarumli-
 bet legum. Cum enim edicta humana præci-
 piunt ab negatione Euangelij, vel cultus Ido-
 latrias, ante ferenda est obediētia legibus di-
 uinis debita.

MAGI-

MAGISTRATVVM ET SVBDITORVM OFFICIA.

CVM Iustitię munus præcipuum sit, in ciu-
hominiū societate efficere, vt vita & mor-
cium cum norma legum congruant; & Magi-
stratus velut *ἐκ τῆς πόλεως διοικῶν* CVSTOS ac ex-
cutor Iustitię & legum, Dei loco cæteris præ-
cipuè in gubernatoribus, seu magistratu, lu-
cere & conspici, IUSTITIAM vniuersalem
portet, vt ipse iustus sit, nec solum subditorum,
sed suos etiam mores, consilia, actiones, iudicia,
ad normam legum gubernet, atq; ita Iustitię
Obedientiæ erga leges exemplo ciuib; præ-
ceat. Optima enim regendi alios ratio est, non
præcipere multa, sed vt, quę alijs præcipis, ipse
facere primus videaris.

Est autem MAGISTRATVS officium
potestas à Deo ordinata, & gladio armata, vt sit *custos*
legum & pacis publicæ, h. e. regat subditorum mo-
res, vt cum norma legum honestarū congruant
& suum cuique corpus & bona, voce legum,
iudicijs, & armis, si opus sit, aduersus iniurias defendat;
& contumaces ac flagitiosos puniat gladio
atq; ita pacē publicam conferuet, propter hunc
finem, vt societas hominum ciuilis, tranquilla
incolumis seruetur, ac vt DEI sapientia, bonitas
& iustitia, in Legibus, iudicijs, iustorū defensione

. & p.

& pœnis sceleratorum ab hominibus agnoscat-
tur & celebretur, & in pace vera de Christo do-
ctrina latè spargi, & colligi Deo æterna Ecclesia,
& mœurs piè ac honestè regi possint. 1. Tim. 2.
Orate pro Regibus & omnibus in eminentia cõ-
stitutis, vt tranquillam & quietem vitam agamus
cum emni pietate & honestate.

CAusa Efficiens, instituens & approbans
Politicum Magistratum est ipse Deus. Rom. 13.
Non est potestas nisi à Deo. Quæ autem sunt
potestates, à Deo ordinate sunt. Dan. 2. Domi-
nus constituit & transfert regna. Hesiodus in-
quit, *ἐκ τοῦ θεοῦ βασιλῆες*, Reges à Deo orti sunt.
Homerus *ἰλ. β. τὴν δ' ἐκ θεοῦ ἐστὶ*. Magistratus
à Deo est. Plato in 4. de Legibus: vbi non Deus,
sed mortalis aliquis regit, non est malorum & æ-
rumnarum effugium.

MAteria circa quam, sunt omnes partes po-
litici ordinis suprà commemoratæ, leges, Con-
iugia, Cõtractus, Iudicia, Pœnæ, Defensio, Bella,
quarum custodia magistratui commendata est.

Finis est communis vtilitas Ecclesiæ, scholæ,
Politice societatis & omnium eius partium. Vt
enim iuxta Ciceronem, gubernatori cursus se-
cundus, medico salus, Imperatori victoria: sic mo-
deratori Reipub. beata ciuium vita proposita
est, vt opibus firma, copijs locuples, gloria am-
pla, virtute honesta & veræ Dei Ecclesia hospitium
sit.

Effectus

Effectus seu OFFICIA Magistratus principua. I. Sit Nutricius, fouens Ecclesias Dei & scholas, prohibeat externas blasphemias, tollat impios cultus, & curet proponi veram de Deo doctrinam, & erudiri populum de veris cultibus. Esai. 49. Psal. 2. 24. Deut. 17. Sit custos Decalogi, quod ad externam disciplinam attinet, & tanquam vicarius Dei sonet vocem legis Moralis, & iuxta eam subditos regat. Vult enim Deus congruere genus humanum, cum suę sapientia & iustitia, in lege expressa. Ios. 1. Non recedet volumen legis Dei ab ore tuo. Idco eruditę & pie Aristoteles Magistratum definit: *ἄρχων ὅς τινα νόμους*. III. Sit custos etiam suarum legumpositiuarum, quę sunt tanquam adminicula seruandi legem naturę vel Decalogum &c. IV. Sit executor Decalogi & suarum legum, hoc est, exerceat iudicia, & pœnis corporalibus contumaces puniat. Non enim frustra gladium gerit, sed Dei minister est. & Æschines inquit: Nullam esse vtilitatem ciuitatis, quę non habet neruos aduersus delinquentes. V. Sit custos pacis, defendens corpora & facultates subditorũ contra iniustam violentiam, depulsis latrocinijs & hostibus, vt Alfonsus rex Neapolitan. habuit symbolum, Pelecanum rostro elicientem ex pectore sanguinem ad pullos pascendos, & addidit hanc inscriptionem: Pro LEGE & pro GREGE.

Achilles Iliados 9.

. 466.

Ως δ' ἄνεις ἀπὸ σινοῦ οἷσι προφέρουσι
 Μοσὺν ἐπεικέλαβον, κακῶς δ' ἄρα διέλαυντῃ
 ὥς ἐγὼ πολλὰ μετὰ αὐπνύε νύκτας ἰαύω,
 ἥματα δ' αἶματόεντα διέπρηκα ὅρ πολέμιζαμ.
 Sicut aures, quæ pro pullis implumbus ipsa
 Euolat, & pastum miseris parat: haud secus ipse
 Pro Danaï, mala multa ferens, quot sæpe peregi
 Peruigiles noctes, quot luces Marte cruentas
 Affiduo: dum bella gero, dum prælior ipsis
 Proq; viris & coniugibus, Danaumq; salute.

VI. Sit γεώργιον, hoc est, cultor terræ, pa-
 terno animo prospiciat de victu subditorum, vt
 Ioseph, foueat culturam terræ, non deglubat sub-
 ditos immoderatis exactionibus: vt apud Danie-
 lem pingitur princeps vt Arbor, sub qua subditi
 pascuntur: & Tiberius dicere solitus est, Boni pa-
 storis esse, tondere pecus, non deglubere. sicut
 Hybreas consiliarius Antonium, altera vectiga-
 lia Asiaticis imperantem; monet, vt tum demum
 bis eodem anno exigat, vbi prius effecerit, vt vno
 anno bis estatem & geminum autumnum Asia-
 tici habeant. Quos, ingentem pecuniæ vim an-
 tea ipsi contulisse docens; si hæc, inquit, tam in-
 gens pecunia ad te delata non est, fac eam ab illis
 repolcas, qui à nobis exegere. Sin ad te delata est,
 & consumpta: nulla spes reliqua est.

Adiacentia Magistratui sunt multa pericula
 & ingentes mileria, quæ omnem gubernationem
 comitantur, de quibus plurimæ passim extant sa-

P pien-

pietissimorum hominum sententiæ. Demosthenes pulsus in exilium dixit, Si duę vię sibi propositę essent, altera ad summos magistratus in Republica: altera rectà ad mortem: si quidem præsciret mala, quę in omni gubernatione visitata sunt, metus, terrores, inuidiam, calumnias, certamina, velle se statim eam ingredi, quę rectà ad mortem duceret. *Æschines* in epistola ad *Philocratem*, scribit, se lætari, quòd à *Repub.* tanquam à rabiosa cane liberatus esset.

Isocrates dicit, Imperia similia esse meretricibus, quę adolescentes amore sui accendat, sed postquam earũ consuetudine vti fuerint, perdant.

Similis quidam, teste *Dione*, cùm aliquot annos in aula *Adriani* inuitus hæssisset, tandem vacatione data, septem annos in agro quietè vixit. ac moriens, hoc sepulchro suo Epitaphiũ inscribi iussit: **SIMILIS HIC IACET, CVIVS ÆTAS QVIDEM MVLTORVM ANNORVM FVIT, SEPTVM TAMEN DVNTAXAT ANNIS VIXIT,**

Et si autem tantę sunt Gubernatorum miseriz: tamen vult *Deus* non propterea fugi labores regendi alios, sed vult pios in gubernatione velut in acie, testimonia suę confessionis de *Deo* alijs ostendere, latè spargere veram doctrinam, fouere Ecclesias, tueri honestam ciuium disciplinam, exercere officia dilectionis erga alios propter hunc finem, vt *Dei* gloria illustretur, & multo-

multorum hominum salutis consulatur.

COgnata Magistratui officia sunt Patrisfamilias, nam ut Xenophon τὰ πατρ. 8. inquit οὐδ' ἐστὶν ἀποφύγετον ἄλλοις ἢ τοῖς πατρὶσι, Bonus Princeps nihil à bono patre differt. Item Pastorum, unde ποιμένες & αἰνοῦνται nominantur.

SUBDITI vicissim Magistratibus debent Honorem & obedientiam: ac de octo officiis, quæ vocabulum honoris complectitur, supra monuimus.

OBEDIENTIA autem Magistratibus debita, seu ὑπακοή, duobus hiis insignibus verbi diuini oraculis præcipitur & ordinatur. Prouerb. 24. Time DEVM, fili mi, & Regem, & cum seditiosis ne commiscearis, quia subito veniet exitium eorum. Rom. 13. Necessè est obedire, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Est enim OBEDIENTIA Magistratui debita, non fucosa aut coacta simulatio subiectionis in externo gestu, vera cordis reuerentia, & metuens iudicii Dei qui hunc ordinem sanxit, quæ voluntas ultro & vero studio subijcit se Magistratui propter Deum, cumq; vera cordis beneuolentia & amore ac honore propter Deum colit, eiq; omnia officia externa, honesta, legibus diuinis & Positivis mandata, opera militiæ togatæ & bellicæ, tributa, vestigalia, &c. præstat. Quia scit voluntate & sapientia Dei miranda Magistratum reliquæ multitudini regendæ & tuendæ præse-

Etum esse, & hunc ordinem sanxisse Deum, ut reliqua multitudo Magistratui legitimo reuerenter obtemperet. Id nominat Salamon **TIMERE DEVM ET REGEM.** Et Paulus, nō solum propter iram seu pœnam & supplicia, quibus non obediētes politica potestas afficit, obediēre iubet, sed etiam propter conscientiam, quia recusans legitimam obediētiā, polluitur peccato mortali, & fit reus iræ Dei & eterne pœnæ, nisi vera pœnitentia rursus ad Deum conuertatur. Sciamus igitur mandato diuino nobis præcipi, ut Magistratibus, non solum Decalogi leges verum etiam sua edicta seu leges posituias proponētibz, obtemperemus. ac verè *Νομ. ε. Πλατο* inquit: Longè optimum Reipublicę ciuem esse, qui gloriosius sibi ducat, ceteros ciues obediētia erga leges & magistratus vincere, quàm Olympico vel quouis alio bellico vel pacifico certamine aduersarium superare. *θεταρχία ὅτι τῆς ἐν πρᾶξις, μήτηρ, γυνήσωνται*, ut *Æschylus* *ἐπὶ ἀ' ἐπὶ ἐν β.* ait. & *Xenophon παιδ. 8. μίγναι ἀγαθὸν τὸν θεταρχίαν* nominat.

Possunt autem gradus seu subiecta Obedientię magistratui præstandę discerni. I. Voluntas vltro & vero studio subiiciens se magistratui propter Deum. II. Reuerentia & amor erga Magistratus. *Rom. 13.* Cui timorem, timorem. III. Omnia officia externa honestis legibus diuinis & posituijs mandata. IV. Opera Militię togarę & bel-

& bellicæ, quæ ad defensionem publicæ tranquillitatis Ecclesiæ & Reipub. suscipiuntur, in administratione forensi, in scholis, in acie, &c. V. Tributa, hoc est, collationes pecuniæ ad conseruationem gubernationis, iudiciorum & publicæ pacis, vt dicitur; Cui $\phi\acute{o\rho\varsigma$, $\phi\acute{o\rho\varsigma$, ordinarias pensiones de rebus terra nascantibus: Cui $\tau\acute{\epsilon}\lambda\omicron\varsigma$, $\tau\acute{\epsilon}\lambda\omicron\varsigma$, vectigal quod datur propter transuectionem.

Optandum autem esset, similes nostros magistratus esse Dario regi, qui, cum tributum indixisset subditis, accersitos, prouinciarum praefectos, percontatus est, quum alijs de rebus, tum de tributis, essent ne grauias? quum illi respondissent, esse mediocria: iussit vt singuli dimidium exigere. Nunc crescentibus peccatis humani generis, crescunt etiam Imperiorum onera & aliæ pœnæ, & exhaustis prouincijs, tamen sumptus gubernationis perpetuò manent. vt Antigonus, cum ei obijeretur quod Alexander Asiã tot exactionibus non onerasset: $\epsilon\iota\kappa\omicron\tau\omega\varsigma \epsilon\iota\pi\epsilon\upsilon, \epsilon\kappa\theta\upsilon\theta\mu\acute{\omicron}\nu \gamma\omega\epsilon\delta\acute{\epsilon}\epsilon\iota\zeta\epsilon \tau\acute{\iota}\nu \alpha\sigma\iota\alpha\mu, \epsilon\gamma\omega \delta\epsilon \kappa\alpha\lambda\alpha\mu\acute{\omega}\mu\alpha\iota$. Bene inquit: Ille enim messuit segetes Asiæ: Ego autem stipulas colligo. Etsi autem horribiliter peccant magistratus, cum iniustis & immoderatis expilationibus subditos excruciant & deglubunt: tamẽ vt ceteræ peccatorum pœnæ, sic ista quoque onera tolerentur, nisi atrox iniuria accedat, quæ sine peccato ferri non potest. Tunc enim non solum non necesse est obedire, sed etiam defensio

subditis contra magistratum concessa est.

VI. *Meta Obedientie* obseruetur ordinata in hac Regula Prouerb. 24. Time Dominum, fili mi, & Regem. Oportet enim Deo magis obedire quàm hominibus. Quare cùm mandata magistratum cum legis diuinæ prima vel secunda tabula pugnant, nullo modo obtemperandum est, vt etiam apud Platonem, Socrates inquit: *πεισσομαι τῷ θεῷ ἢ τοῖς ἀνθρώποις*. Obcediam Deo magis quàm vobis. & in Phœnissis Creonti interroganti, *πῶς; τὰν τεταγμένων ἐν δίκῃ οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος ἀνίστασθαι καὶ ἀντιτάττειν τῷ νόμῳ*. An ius non est principum fas exequi? ANTIGONE respondet, *οὐκ, ἢ ποιεῖς ἅ τ' ἡ κῆρυξ τ' ἐγγράμματα*. Nō, si impia, iniusta & malè imperata sint. Et in Iphigenia, Obtemperabimus Atridis honesta imperantibus, si verò in honesta præcipient, recusabimus obedire.

Cùm autem paulò antè, ad officiũ magistratus, hoc quoq; pertinere dixerimus, vt IUDICIA iusta exerceat: breuiter hoc in loco

IUDICVM OFFICIA addemus.

Est autem IUDEX, persona à DEO ordinata, vt legitimè audita vtrique parte, & exploratè cognita causę veritate, iuxta honestas leges IUS dicat. h. pronunciet, cuius causa iusta, cuius iniusta sit? & qua pœna fontes pro delictorum quantitate afficiendi sint. *βούλεται γὰρ δίκας εἶναι οἷον ἐμψυχῶν δίκας* inquit Aristoteles. Itaque τὸ ἐπὶ δίκῃ εἶναι ἐστὶ ἐπὶ τῇ δίκῃ.

Singu-

Singulari autem D E I consilio & bonitate immensa, in genere humano, I V D I C I A F O R E N S I A instituta esse & conseruari agnoscamus, non tantum vt controuersię & lites priuatorum, quę vna cum hominum malitia indies crescant, nec modum aut finem vllum in extremo mundi delirio habiturę sunt, iustę & compendio terminentur, ne in seditiones & bella erumpant: & diremptis litibus ac punitis criminibus, Respub. pacata & tranquilla conseruetur, sicut in sexto de legibus Plato inquit: *πᾶσα πόλις ἀπολιεῖται ἄρχοντος, ἐν ᾧ δικαστῆρια μὴ κατισῶτα ἢ κατὰ ἔσπερον.* Verum etiam, vt de D E I autoris & custodis Iudiciorum ciuiliū & summi Iudicis sapientia, bonitate, iustitia & præsentia in genere humano, & de Iudicio D E I post hanc vitam secuturo, quod omnes homines & ipsi Iudices subituri sunt, commoneamus.

Ideoq; D O M I N I I V D I C I V M hæc disputatio forensis & legitima controuersiarū apud Iudicem tractatio & dijudicatio, à rege Iosaphat 2. Paralip. 19. nominatur; Quod à Deo institutum & ordinatū sit, & D E O imprimis placeat ac probetur. Deinde quia Iudices sunt vicarij D E I, & Iustitiā ac pacē in genere humano *ἰθαυσι δίκαις, αἵτι' ἐκ τοῦ ἐσθ' ἁγίου,* honestis ac rectis legibus, iudicijs & eorū executione, L O C O D E I tuentur & conseruant, Tertiò, quia D E I

sapientia, sanciens lege æterna & immota discrimen honestorum & turpium, & DE I IUSTITIA puniens iniustos ac sceleratos, & defendens ac seruans bonos, in iudicijs legitimis agnoscitur & elucet. Quartò, quia DE I ÆQUALITAS, iuxta vnā normā, sine respectu personarum OMNES sceleratos non agentes poenitentiam, condemnans & abijciens in æternas poenas: & OMNES ad Filium mediatorē confugientes pariter absoluens & recipiens ad æternam vitam, in iudicium & iudiciorum equalitate, ~~speculatur~~ ^{speculatur} conspicitur. Quintò, quia DE I aduersus peccata, quod & in hac vniuersaliter puniens atrocitā scelera atrocibus poenis in oculos incurrentibus, & præterea insitis menti noticijs discernens honesta & turpia, & addito carcere ac cruciatibus conscientie tanquam carnifice puniente delicta, & secuturo post hanc vitam Iudicio vniuersali & tremendo, quod omnes subituri sumus & æternis sceleratorum poenis declarat, politica iudicia & sententiarum poenæ nos commonefaciunt. Sextò, quia Deus supremus Iudex, iudicium inspector, & præses est iudiciorum, & omnes iniustos iudices seuerè punit.

VIRTUTES autem in Iudicijs necessariæ 2. Paralip. 19. Deut. 17. Exod. 23. recitantur. *Timor Dei*, statuens Deum inspectorem & iudicē adesse, ne corrupti fauore aut odio, vel fracti metu, falsa &

ſa & iniuſta contra conſcientiam pronuncient.

Diligentia in cauſa accuratè cognoscēda & vtraque parte audienda, vt lege Attica iurabāt, ἀμφοῖν ἀκροῶν, ſe vtramque partem ſimiliter audituros eſſe. & Phocylides inquit, μήτε δίκῳ δικάσῃς, πρὶν ἀμφοῖν μῦθον ὁκοίσης. Iudicium non fer, ſi non ſint ambo locuti. Ideo Alexander, cūm accuſatorem dicentem audiuit, alteram aurem manu obturare ſolitus eſt, ſignificans ſe eam reo integram velle reſeruare. Huc pertinet PROceſſus, ideo inſtitutus, vt cauſa rectè & integrè cognoscatur.

Peritia iuris. vt in genere de omnibus rebus iudicare debent earum periti. Plato in Lachete, ἐπισήμη δ' ἔκρινε π. & ἀλλὰ οὐκ πολλήν, ex ſcientia oportet iudicare, non ex multitudine. Item, μηδ' ἔποτε κρίναι πρὸς ὁμόλογας ἀνδράς ἐάσης, Iudicis officium noli committere ſtultis.

Εὐνομία. *Iuſtitia inflectens ſententias ad normam legum.* vt pro Cluentio inquit Cicero: Eſt ſapientis Iudicis, ſemper, non quid ipſe velit, ſed quid Lex & cogat, cogitare. Xenophon παρδ. α. Σαὺ τῷ νόμῳ ἐκέλευε δ' ἔρ τὸν δικάσων τὸν ὑφ' οὗ τίθει, τὸ γὰρ νόμιμον δίκαιον εἶναι, iuxta Leges monebat à Iudice calculum ferendū eſſe, nam quod cum legibus congruat, id iuſtum eſſe. Reprehendit enim magiſter, Cyri adoleſcentis iudicium, qui cogitans vnumquemque debere veſtem ſuo corpori aptam habere, abſoluebat puerum gran-

diusculum, apud se accusatum, quòd alteri minori prolixiorē vestem eripuisset, & suam breuiorem tanquam ad modum corporis illius magis congruentem, tradidisset,

Æqualitas erga omnes, iuxta vnā normā, vitans *ἡσέσωπολιψία*, .h. personarum acceptionē, quę est tribuere æqualibus inæqualia, & inæqualibus æqualia. Hanc virtutē præcipuē requirit Deus à iudicibus propter hanc etiā causā, vt agnoscāmus Deum ipsum esse æqualem erga omnes æqualiter se habentes, hoc est, non recipere quenquam aut abijcere, nisi iuxta vnā normā, quam proposuit: verē recipit omnes confugientes ad filium mediatorem: verē abijcit omnes non confugientes.

Iustitia vitans *δωροφάγία*. de qua in 4. Verina: Omnium rerum turpissimum, maximēque nefarium est, ob rem iudicatā pecuniam accipere, precio habere addictā fidem ac religionem. Meminerint autem studiosi historiam de pœna Sisamnis *δωροφάγος* iudicis, quę extat in 5. Herodoti, cui iussu Cambyſis detracta cutis in tribunal expanditur, & filio in tribunal collocato præcipitur, vt commonefactus pelle paterna iustē iudicer.

DOMINORUM & SERUORUM officia Ephes. 6. Col. 3. Tit. 2. 1. Pet. 2. recensentur, & in Syracide præceptum, de seruis rectē regendis: *Pabulum & virga & onus Asino. Panis disciplina & labor seruo:*
recita-

recitatur, quod latè ad gubernationem transferri potest.

Imperia parentum, Dominorum & Magistratum hoc modo constituta sint, vt primo victū conuenientem familijs concedant. Deinde labores certos eis imponant, quibus & Deo singuli in sua vocatione seruiant, & victum sibi ac suis parent, & errantes cupiditates reprimant. Nam labores moderati, per sese freni sunt vagarum cupiditatum, & homines ad intellectū & amorem virtutis assuefaciunt. E contra verò, nihil agendo Homines male agere discunt, & ocia dant vitia. Item Res secundę & ocium etiam sapientū animos fatigant. nec vlla est, iuxta Columellam, vel nequissimi hominis amplior custodia, quàm quotidiana operis exactio. Tertiò, castigentur & puniantur nō laborantes, aut alioquin contra normam legum delinquentes. Nam metus pœnarū, velut *ἡ γοῦν τῶν τῶν* & custos est officij & obedientię subditorū. Et naturæ quędam adeo seruiles sunt, vt comitate & precibus reddantur insolentiores, minis autem & verberibus facilè in officio possint contineri, de quibus vulgò dicitur: Rustica gens est optima flens, sed pessima gaudens: Vngentem pungit, pungentem Rusticus vngit.

PVgnāt cum Iustitia, seu officijs Magistratū & subditorū, primū *Iniustitia* seu *Tyrannis*, leges tanquā aranearū telas prumpens, & quò cęcæ ac temerarię cupiditates impellunt, effreni impetu
rucus;

petu ruens: vt Nero nec Deum metuit, nec leges
 veretur, & in gubernatione iniustus & crudelis
 est. Atreus apud Senecam, Pietas, sanctitas, pu-
 dor, priuata bona sunt, Quà iuuat regēs eant. Iu-
 lia Bassiano, Si libet, licet. An nescis te Impera-
 rem esse, & leges dare non accipere. *Paccata &*
missionis & negligentie adfectata, in gubernatione
 in iure dicendo, in defensione bonorum, in pœ-
 nis scelerum: vt Absolon de Dauide queritur, cū
 non audire causas subditorum: & nunc multi
 principes, ferarum venationibus & alijs futilibus
 & ludicris voluptatibus dediti, propria sui mune-
 ris officia negligunt, vel per alios administrant.
 Deinde, insubditis *Contumacia & contentus Legum*
& gubernatorum recusans debitam & iustā obedi-
 entiam: & **SE DITI** O, iniuste opponens sele-
 gitimo magistratui, vel armis contra magistra-
 tum, non iustæ & necessarię defensionis, sed rapi-
 endi, aut mutandi Imperij causa tumultuans: quę
 non solum politijs exitio est, vt Thucydides his
 dictis, *ἡ σάσις μάλιστα φθέρηται πόλεις, καὶ ἐν σά-
 σι πᾶσα ἰδέα κακῆ ἐστίν*, in seditionis Corcyreę de-
 scriptione luculentâ libro tertio demonstrat: sed
 etiam horrendis pœnis à Deo plectitur, vt exem-
 pla Chore, Dathan, Abiron, Absolonis, Arista-
 gore Milefij (lib. 5. & 6. Herodoti) Catilenz,
 Rusticorum in Germania anno 1535. ostendunt.
 Manet enim regula, Rom. 13. Qui potestati resi-
 stit, & pœnam sibi ipse accersit, & Prouerb. 24.
 Seditio-

Seditiosi subitò perdentur. Postremò pugnat cum ordine magistratum & subditorum, *Αναρχία*, ἡ ἀναρχία οὐδ' ἐστὶν οὐδ' ἐστὶν οὐδ' ἐστὶν, Confusio, in qua nemo vlli villa in re obtemperat, sed quodcunque libet, licet. Hæc multò tyrannide ipsa nocentior est. Ideo Plato *NOU. 16.* ex omni hominum vita eam exterminandam esse monet. *Αναρχία γὰρ μὲν ὁποῖα ἐστὶ κακὴ*: nullum in politijs malum perniciosius anarchia est, vt Sophocles in *Antigona* pronunciaut.

I V.

IUSTITIA DISTRIBUTIVA est virtus, Ique discernit gradus & officiorum in vitâ, & seruans æqualitatem Geometricam, seu conuenientiam personarū & officiorum, idoneus aptas functiones, & singulis conuenientem locum & honorem tribuit. vt cū princeps in ordinandis personis, commendat munus Cancellarij, viro sapienti, docto, amanti iustitiam & communem tranquillitatem. Exercitum tradit bellatori perito. Gubernationem Ecclesię committit doctis, pijs, moderatis Theologis, Gubernationem studiorum, literatis & amantibus veritatem. Præturam, Iurisperito. Et vt membra vnus corporis, omnes complectitur, suum cuique locum tribui curat, prouidet ne quis cursum alterius impediat. Hæc Geometrica æqualitas rarò politijs con-

tijs contingit. Quatenus autē contingit, omnia bona efficit. De hac æqualitate Plato in 6. de legibus, pingens imaginē optimi status in Republica, inquit: Verissimam & optimam equalitatem non facile est cuilibet deprehendere. Dei enim iudicium est, atq; hominibus tenuiter contingit. Quatenus autē contingit ciuitatibus & priuatis, omnia bona efficit. Prestantioribus enim maiora, deterioribus minora tribuit, datq; cuilibet apta ipsius naturæ, ac maiores honores his, qui virtute antecellunt, Econtrā minus idoneis minores, ac singulis proportionē conuenientes. Atq; hoc est iustum ciuile, quod expetere & ad quod respicere nos in ordinanda ciuitate oportet, non ad paucos tyrannos, aut vnius, aut vulgi potentiam. Hoc iusto vti ciuitas debet, quod singulis equalia tribuit, vt cuiq; conuenit, si non vult cōcuti seditionibus.

Plutarchus lib. 8. *σύνεσις*.

Analogia Geometrica pro dignitate distribuit, nec omnia simul miscet sed bonorū delectū peracutū & diligentē adhibet, nec pondere sorte, sed pro virtute ac vitio singulis conuenientia accommodat.

Pugnant cum iustitiā & equalitate Geometricā, confusio graduū tyrannica, & conturbatio officiorū ac functionum, quæ fit liuore, emulatione, *πρότυπος γένεσις*, odijs, dissidijs, ignauitiā & similibus vitijs, de quibus in sequentibus virtutū descriptionibus dicitur.

V.

SEDVLITAS est species Iustitiæ distributiæ, suam cuique functionem in vitâ attribuens, & diligenter, fideliter ac constanter propter Deum & communem salutem, faciens labores suæ functionis proprios ac necessarios.

PARTES nominari possunt: Propriâ functionem seu vocationem agnoscere; & intelligere quæ sint præcipua, iusta & necessaria vocationis officia. II. **DILIGENTIA** seu *prudentiam* prospiciendo *sine vocationis*, ac medijs ad finem rectâ serenitibus: & intentio animi ac assiduitas in medijs illis parandis & tuendis. vt Diligens Scholasticus est: qui cernit fines studiorum proximos & immediatos esse, cognitionem rerum, & facultatem dicendi, *Σύνοψιν τῆς ἀντιπροσώπου ἐκείνου*, referendam ad hunc finem principalem, vt gloriæ Dei, & Ecclesiæ ac Reipub. saluti seruiat. deinde **MEDIA** prospicit ad illos fines rectâ ducentia; videlicet, Ordinè discere præcepta artium vtilia ac necessaria: legere pauca, vtilia, bona scripta in singulis artibus: suscipere exercitationes Latinè loquendi & scribendi assiduas, &c. Tertiò in medijs istis parandis adhibet attentionem animi, curam cogitationem, laborem, non est oscitans, non ignauus in laboribus studiorum. Quartò præstat assiduitatem, vt Apelles in sua arte nullam diem præterire sinebat, qua non aliquod suæ artis opus faceret. *πᾶσι τοῖς ἡμέραις*

ἀσχέταις

λέγειν καταπονῆται πρᾶγματα, inquit Ma-
 nander, Omnia negocia conficiuntur assiduitate.
 III. FIDELITAS, quæ & noticiam seu officio-
 rum suæ vocationis, & diligentiam in obeundo
 officio, & constantiam complectitur. IV. *Propria*
vocationis officia facere, & non irrumperε πολυπρα-
μοσιν in alienam functionem. vt scholasticus discat
 & doceat. Concionator prædicet pœnitentiam
 & remissionem peccatorum in nomine Christi,
 non regat curiam & iudicia, non habeat alterum
 pedem in suggesto, alterû in castris vel curia. De
 hac parte Paulus I. Thess. 4. præcipit: *In hoc sitis*
ambitiosi, vt quieti sitis, & faciatis propria, laboretis
 manibus vestris. V. In propria vocatione tan-
 tùm NECESSARIA facere, & præsertim in
 maioribus rebus nihil mouere non prorsus ne-
 cessariam, vt dicitur, Quæ tibi præcipio, hæc tan-
 tùm facito, non addas aliquid, neque minuas. Fe-
 ceris haud quicquam nisi quod fecisse necesse est,
 Quamquæ dedit, norma est vna sequenda Deus.
 VI. Vigilantia, quæ in laboribus vocationis obe-
 undis debitam intentionem & assiduitatem præ-
 stat, nec vllas rerum bene gerendarum occasio-
 nes negligit. Est enim VIGILANTIA vir-
 tus, quæ non modò corporis somnum ita mode-
 ratur, ne plus ei temporis tribuat quàm ad vale-
 tudinem tuendam opus est: verùm etiam animi
 securitatem & stuporem ac veterum negligen-
 tem labores vocationis, & veræ pietatis exercitia
 excutit

excudit : & in quotidiana inuocatione & ceteris vite consilijs & actionibus regendis debitam attentionem , curam & assiduitatem præstat. Epaminondas Thebis vigilat , vt ciues sui tutò dormire possint, οὐ καὶ παννύχιον εὐδῶ.

Causæ efficientes sunt, Mense cogitans Mandatum Dei, quod singulis præcipit, vt in sua vocatione strenuè laborent Genes. 3. 1. Thess. 4. 2. Thess. 3. vt Ethnici etiam dixerunt : βεγάρον πάντες ἐργασάμενοι τὰ τ' ἀνθρώποισι θεοὶ δὲ τιμήσαντο. Item cogitans promissiones de successibus & fructibus laborum. 1. Cor. 15. Labor vester non erit inanis in Domino. Iohan. 15. Fructum multum feret. Deinde Voluntas obtemperans Mentis & externis membris, vt actiones vniuscuiusque muneri conuenientes suscipiant.

Vt autem bonæ & salutares sint nostræ actiones, & prosperi ac felices successus, necesse est accedere auxilium Dei. χωρὶς θεοῦ οὐδ' ἐν ἐμψυχῷ βετοίῃ, Sine Deo nihil feliciter succedit hominibus. ὁ μὴ δίδούτ' οὐδ' ἐν ἰσχυρῷ πόνος, Deo non dante , nihil efficit labor improbus. Et de causis actionum humanarum Plato in quarto de Legibus ait, θεὸς μὲν πάντα, καὶ μετὰ θεὸν καὶ πόδες καὶ τύχη τ' ἀνθρώπινα διακυβεύονται ἐν παντί. ἡμερώτερον μὲν εἶτορ ζυγχαίρειναι τῶ τοις δ' εἰρ' ἔπειθ', τέχνῳ. Deus quidem omnia humana negocia gubernat, & cum Deo Fortuna & occasio.

Q uod

oporteat tertiam causam comitari, videlicet artem & industriam nostram.

Vt igitur felices in nostra vocatione successus habeamus: Primùm, intelligere vnumquë officia suę vocationis seu muneris, ad quod a Deo vocatus est, oportet, & diligenter, sedulò ac constanter in sua vocatione laborare. 1. Thess. 4. Hoc ambitiosè agite, vt propria faciatis & laboretis. Secundò, Tantùm mandata & necessaria proprię vocationis officia faciamus: nec propria curiositate aut πολυπνευμονίᾳ, & fiducia proprię sapientię & potentię moueamus iniusta aut non necessaria extra vocationem, vt Achas, Absolon, Pericles, Pompeius, & alij innumerabiles, infelicia & non necessaria bella mouerunt. Tertiò, Vera humilitate & timore DEI agnoscetes ingentem nostram infirmitatem, inuocemus Deum, & petamus ab eo auxilium & successus salutares: & fiducia auxilij diuini sedulò laborantes, sciamus nec felicia esse consilia & labores hominum sine Deo: nec irritos & inanes esse labores nostros, cùm petimus nos à Deo iuari, vt. Corinth. 15. dicitur: Non labor in Domino vester inanis erit. Psal. 37. Commenda Domino viam tuam & spera in eo, & ipse faciet. Quòd si difficultates aliquę & res aduersę inciderint: non trepidemus animis, nec deferamus vocationem fracti metu, sed fiducia auxilij diuini maneamus firmi

firmi & constantes, & à Deo liberationem tranquillis animis expectemus.

Materia circa quam Sedulitatis, sunt singula vniuscuiusque vocationis officia.

Fines & Effectus sunt: vt Deo obtemperemus, vt nostro consilio, opera & labore, Ecclesiam & Rempublicam iuueamus. vt omnia bona animi, corporis & fortunæ nobis à Deo danda paremus, & data augeamus. ἦν πόνων γὰρ πολλῶν ἐμὴν πάντα τ' ἀγαθὰ θεοί, ait Epicharmus, per labores vendit nobis omnia bona Deus. & Hesiodus, μελέτη δὲ τοι ἐργὸν ὀφέλλει, Cura & labor augment opus. Item, Agendo res Romana creuit. vt honesti labores tanquam freni sint, qui compescant prauas cupiditates. Nam homines nihil agendo, malè agere discunt, & Ocia dant vitia. vt honestis laboribus victum & necessaria ad vitæ sustentationem nobis paremus. Genes. 3. In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Psalm, 127. Labores manuum tuarum manducabis.

Cognata sunt, simulacra sedulitatis in Formicis, in Apibus, &c.

PVgnant cum Sedulitate, πολυπραγμοσύνη & ignauia. πολυπραγμοσύνη est multa non necessaria seu πᾶσι γὰρ & mutilia facere, & alienis se vocationibus ingerere, neglectis necessarijs, quæ ad vocationem pertinent. Hoc vitium communissimum est ferè omnium sapientum, vt Demosthenis, Periclis, Lyfandri, Achaz.]

De parergis noti sunt Nazianzeni versus:

Ἐργον παρέργον οὐδ' ἀμῶς ἔργον λέγω.

τῶν γὰρ παρέργων καταφρονέειν.

Laborem non necessarium, nequaquam laborem voco: Nam non necessaria negligenda sunt. Menander

ἁπρᾶ γὰρ μὲν ἔστιν, μακρὰ δὲ βίος

καὶ σεμνὸς ἔαμ' ἐμὲν ἑτέρων ἁπρᾶ γὰρ μόνον.

ἐν δὲ καὶ δὲ καὶ πιδνκοις ὄντα, δὲ

εἶναι πιδνκοις. ὡς ταλαπῶς δὲ βίου.

Non curiose vivere est ingens bonum,

Si modò nec inter curiosos vivere

Cogeris, & inter fastidiosos complices.

Sed quando vivis inter beluas malas

Et simios, oportet fieri simium.

Heu vita quantis miserijs obnoxia est.

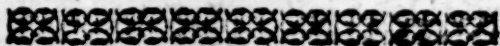
Plato in Legibus hanc quoque fert, ut singuli ciues vnā tantummodo artē discant & exerceant. Impossibile est enim multa simul facere, & eadem omnia rectē facere, ut Xenophon 8. Pædias inquit.

IGNAVIA omnibus nota & tenacissimè infixata est. Cū autem Ocium verè sit pulvinar Satanæ, & plurimorum peccatorum & calamitatum causa, omni contentione hanc nocentissimā pestem fugiamus, & honestos labores, moti causis antea recitati, suscipiamus. Capitolinus scribit, Antoninum Pium Imp. subtraxisse multis multis salaria, quos ociosos viderit accipere, dicentem,

centem, Nihil esse crudelius, quàm si Rempub. ij
arroderent, qui nihil in eam suo labore confer-
rent.

Celebris est ignavia Honorij Imperatoris,
qui vſitato nunc etiam multis principibus more
ſolitus eſt epistolis non prius lectis ſubſcribere;
quam corrigere cupiens ſoror Placidia, curat li-
teras componi, in quibus ſeruo cuidam viliffimo
deſpondebatur. Has cum cæteris multis curat
manu Imperatoris ſubſcribi. Poſtea venit ad Im-
peratorem, abiicit ſe ad ipſius pedes, & conquiri-
tur de ſua infelicitate, & de fratris erga ſe iniuria
& crudelitate. Cumque imperator affirmaret
faſſas eſſe querelas, literas protulit ipſius
ſubſcriptas, quibus de ſua negligẽtia com-
ſiebat.

Postquam autem de Sedulitate & diligentia
diximus, & diligentis ſcholastici descriptionem,
ex hoc nostro vite genere ſcholastico, intexui-
mus: reliqua etiam Præceptorum & Discipulo-
rum officia hoc in loco adiungamus: quæ alio-
quin ad tertium fortè præceptum rectius trans-
ferrentur.

OFFICIA PRÆCEPTO- RVM ET DISCIPVLO- rum diligentium.

PRAECEPTORVM virtus præcipua est **FIDELITAS**, quæ duas res complectitur; **Mediocre** peritiam & prudentiam in studijs & moribus adolescentum formandis, & diligentiam in omnibus officij partibus.

Dux sunt autem partes officij Præceptorum, *Doctrina* seu studiorum institutio. & *Disciplina*, seu pia & honesta gubernatio morum.

DOCTRINA seu **INSTITUTIO** **STVDIORUM** duos fines propositos habet: *σάωσις*, rerum cognitionem; & *διδασκαλία ἐπιμελὴς τῶν λόγων*, facultatem res animo conceptas propria & perspicua oratione explicandi. Ad Rerum doctrinam discipulis instillandam conducunt. **ORDO** in tradendis artibus, quæ ideò distributæ sunt, ut ordinè docerentur homines de ijs rebus, quarum cognitio vitæ in primis necessaria est. Et hoc consilio gradus in Scholis instituti sunt, ut adolescens ordine per artes vitæ necessarias ducatur. Primum discant pueri **Catechesin**, seu elementa doctrinæ de Deo, **Grammaticen** & **Dialecticen**, **Arithmeticā** & elementa **Sphærica**, epitomē **Historiarū mundi**. Postea **Ethica**, **Physica**, **Mathematica** percipiant. Postremò in hisce inferioribus artibus, quæ superiorū fontes & adminicula sunt bene

benè exercitati, confirmato iam iudicio, totos se dedant artibus, quæ vitam humanam gubernant & tuentur; Theologiæ, Iuri, arti Medicæ.

II. *Prudentia & Dexteritas* in tradendis Præceptis necessarijs, & adhibendis illustribus exemplis, & spargendis in docendo illecebris, ex quadam historiarum, sententiarum, fabellarum, dictorum & exemplorum varietate: vt necessaria tantum & vtilia in singulis artibus discant, omissis inanibus cauillationibus, de quibus Seneca inquit: *Necessaria ignoramus, quia non necessaria didicimus; & vt ipsa rerum suauitate & vtilitate teneri animi inuitentur & detineantur, & sese proficere aliquo modo intelligant.*

III. *Repetitiones & Examina*, quorum multiplex est Necessitas & Vtilitas. Primum enim diligentiam, intentionem animi, & curam plenè & integrè cognoscendi ea quæ traduntur, in discantibus accuunt. Deinde cursum studiorum intra certas metas continent, & assuefaciunt discantes, vt omissis inutilibus & non necessarijs, discant necessaria & vtilia. Formant iudicia, & accuunt ingenia. Adiuuant memoriâ, vt ea quæ didicimus, quotiescunq; reposcuntur, promptè & expeditè reddere possimus. Profunt ad facultatem eloquendi. Medentur arrogantia, & assuefaciunt animos ad humanitatem & *κρημνισμὸν* in omni vita. IV. *Disputationes*. *Memoriæ exercitia* &c.

Ad facultatem Latinè & perspicuè animi sen-

sa explicandi, & ad orationem discipulorum formandam pertinent: 1. *Diligentia & dexteritas* in praeceptis artium dicendi perspicuè tradendis, & monstrando praeceptorum usu, tum in disertorum scriptis rectè intelligendis, tum in materijs, quæ nobis dicendæ vel scribendæ proponuntur, rectè, ordinè & perspicuè explicandis. 2. *Exercitium* Latinè loquendi in consuetudine familiari, in docendo & declamando. 3. *Lectio* paucorum & optimorum Latinæ linguæ autorum, Ciceronis, Terentij, sedula & attenta, & cum cura imitationis coniuncta. 4. *Assidua styli exercitatio* & scriptorum emendatio.

Secunda pars officij Præceptorum.

DISCIPLINA, honesta & pia morum gubernatio, duabus partibus constat: quarum prior est, Pietas erga Deum, quæ totius reliquæ disciplinæ fundamentum est. Altera, Virtutes secundæ tabulæ, necessariæ ad obeundam vocationem, vt Sedulitas, Diligentia, & ad cupiditates, affectus ac externorum membrorum motus ac gestus ita regendos ac moderandos, vt in coetu viuentes & ipsi ab alijs tolerari, & vicissim aliorum infirmitates ferre possimus. Quales sint hæ ferè, de quibus in sequentium praeceptorum Decalogi enarratione communes actiones traduntur.

dentur: Modestia, Verecundia, Obedientia, Veritas, Gratitude, Ciuilitas, Humanitas, Mansuetudo, Lingue moderatus vsus, Candor, Patientia, Temperantia, Castitas, Iustitia.

Ad Pietatem, hoc est, veram Dei agnitionem, inuocationem & timorem Dei, qui ceterarum virtutum custos est, animis puerorum instillandam, predest eos assuefacere: vt manè, cum è lecto surrexerunt, legant aliquid in Biblijs, & adiungant precationem. vt cibum sumturi & à cibo, recitent precationem & gratiarum actionem. vt Catechesin, seu elementa doctrinæ de DEI essentia & voluntate diligenter discant, & tanquam Regulam ac normam vitæ & morum sibi sequenda esse statuunt. vt diebus festis intersint publicæ congregationi in templis, vtantur sacramento, coniungant ibi suas preces cum Ecclesia Dei.

Ad ceterarum virtutum exercitia, quatuor modis seu instrumentis adolescentes à præceptoribus inuitari & impelli oportet. 1. Doctrina seu admonitionibus & præceptis verbi Dei, honestarum legum, & doctrinæ ethicæ ac politicæ. 2. Exemplo omnium; Virtutum Præceptor discipulis præluceat: vt in quinto de Legibus Plato inquit, Optimam adolescentum παιδείαν, & assuefactionem veram ad virtutem esse, non monere multa, sed vt quæ mones, in omni vita ipse facere videaris. & Ouidius,

Q

Sic

Sic petitur censura, & sic exempla parantur,

Cum iudex, alios quod monet, ipse facit.

Deinde exemplis virtutum & vitiorum, & horribilium poenarum, quæ violationem discipline comitantur, in libris historicorum propositis, Præmijs rectè factorum & castigationibus seu poenis delinquentium. 4. Tollendis occasionebus delinquendi, ordine lectionum, & exercitiorum & laborum. Contineat eos domi, ne in loca impudica, aut praua sodalitia incidunt. Nam vt vulgò dicitur, Vitare peccata, est vitare occasiones peccatorum, id est, congruentias personarum, locorum, temporum, quæ viam præbent delinquendi

DISCIPVLORVM virtutes & officia pleraque ex correlatiui explicatione intelliguntur: cætera hoc modo possunt recenseri. 1. Ad bonam indolem seu *ingenium mediocre accedat amor literarum & præceptorum.* 2. *Studium & diligentia,* quæ est & prudentia in perspicendo fine discendi, & medijs ad illum finem rectè ducentibus, & intentio ac assiduitas animi in medijs illis parandis & tuendis. Finis autem principalis, ad quem omnes discendi labores à discipulis referri debet, est gloria Dei, & salus Ecclesiæ & Reipublicæ. Media ad hunc finem rectè ducentia à prudenti præceptore monstrantur, videlicet, ante omnia petitio auxilij diuini. deinde Ordo in discendis artibus necessarijs, Lectio, Auscultatio, Examina, Disputa

Disputationes, Styli & declamandi exercitia, memorię cultura. Discipuli officium est in hisce medijs parandis adhibere curam, attentionē animi, cogitationem, vigilantiam, assiduitatem, laborem, &c.

De hisce duabus primis partibus officij discētium præclarę extant sententię apud Platonem, in Thætetō & in Hippia minore. πολυψών. inquit, Discipulum debere esse φιλομαθῆ, φιλόσοφον, ζητητικόν, cupidum discendi, & audiendi, & interrogandi, & audita inquirendi & cogitandi. Adde Plutarchi libellum πρὸς τὸ ἀκούειν, pag. 29. 31. Moral.

3. Obedientia sine significatione contumacię & in honesta gubernatione morū, & in ratione discendi à fido & prudenti Præceptore præscripta.

4. Gratitude, qua vicissim præceptoribus, quorū labore, fide ac liberalitate, veritatem & rectam doctrinam ac virtutem accipiunt, debitam benevolentiam & ἀντιδῶρα pro facultate reddant. Summum n. bonum est communicatio verę doctrinę. Ideo Aristoteles inquit τοῖς φιλοσοφίας κοινωνήσασιν τιμὴν ἰστέον. οὐκ ἀργένοιτο, ἀλλ' ἰστέον. ὡς περὶ πρὸς τοὺς θεοὺς ὡς πρὸς γονεῖς τὸ ἐνδεχόμενον. Præceptoribus, qui veram sapientiam nobis impertiunt, non potest par honor & precium à nobis referri, sed fortassis, vt erga Deum & erga parentes, satis est referre gratiam, quantam quisque potest:

[Isocras]

Ifocratis erga præceptorum Theramenem tanta fuit gratitudo, vt cum à triginta tyrannis publicè inuaderetur, omnibus consternatis, solus non oratione solum sed etiam corpore suo fortiter eum defendit.

Stabat vt ante patrem lachrymis perfusus Achilles, cum præceptorem Chironem egrum viderit, & honestissime Poëta inquit, Dij maiorū vmbreis tenuem & sine puluere terram Spirantesque crocos, & in vrna perpetuum ver. Qui præceptorem sancti voluere parentis esse loco.

M. Antonius Imp. vt refert Capitolinus, magistris suis tantum honoris detulit, vt imagines eorum aureas in sacello Larium haberet.

Conseruo & ego grata mente memoriam præceptorum VVolffgangi Busij pastoris Gemmingensis, & collegæ illius Francisci Irenici, cuius Germaniæ *Erasmus* extat, qui primi ætatis meæ tenere formatores fuerunt. Deinde Ieronymi Gerardi, Michaëlis Vaij, Iohannis Benigni, Iohannis Mendlini, quos Tubingæ priuatos studiorum & vitæ inspectores habui. Totam verò hanc, si qua est, ingenij mei culturam, in primis Philippo Melanthoni me debere fateor, cuius vestigijs insitens, & admonitionem crebrò repetitam de Virtutibus in Decalogum distribuendis, & formam explicandi methodicam vtcunque sequens, has virtutum descriptiones collegi. in quibus, si quid candido lectori non ingratum, nec inutile videbitur:

bitur: non mihi, sed DEO & Præceptoribus meis, cum reuerentia & gratitudine debita, acceptum referet.

VII.

GRATITVDO est virtus complectens veritatem, quæ agnoscit ac profitetur se ab alio beneficium acceperisse; & Iustitiam, quæ seruat æqualitatem, & visissim meritis debitam gratiam pro beneficio, & beneuolentia animi & alijs officijs, & pro suarum facultatum modo reddit. Hanc virtutem ad quartum & quintum præceptum refero; quia Benefactor, est pater & mater.

PARTES sunt: Veritas, mente, ore, corde sentiens & profitens, vnde acceperit beneficium: Iustitia, vicissim diligens benefactorē, & agnoscens se ad æquā obligatam esse & seruans æqualitatem.

CAUSÆ Efficientes sunt, Mens cogitans mandatum Dei & legis naturæ, præcipiens veritatem & æqualitatem, quæ necessaria est, vt genus humanum seruetur. Item cogitans pœnas quæ ingratos comitantur. Deinde voluntas obtemperans mandato Dei ac iudicio mentis, & præcipiens cordi, linguæ, & externis membris, vt vicissim diligant, celebrent & officijs colant benefactorem.

MATERIA circa quam, seu obiecta sunt: Deus, Paren-

Parentes, Præceptores, Ministri Ecclesiæ, Gubernatores Reipublicæ, Patria, Amici, & Bene meriti.

Exempla aliqua paulò antè recitauimus, & plura valde insignia, Æliani lib. 4. commemorantur.

Fines & Effectus sunt: Deo obtemperemus, & agnoscamus Deo quoque deberi gratitudinem ostendendam voce & veris officijs vitæ, ac ut æquali & mutua officiorum communicatione genus humanum conseruetur, deinde Gratitude virtus est non solum maxima, sed etiam mater virtutum omnium reliquarum. Postea ut vitentur pœnæ, quibus ingrati omnes à Deo plectuntur. Non enim recedet malum de domo ingrati, Prouerb. 27. Postremò, ut viliicim alijs iuuemur: *χάρις χάριψ ὅς ἐστιν ἡ τίμιότης αὐτῆς*. Gratia enim semper gignit gratiam, Sit modò donantis mens candida, sèpè redire Munere pro paruo gratia magna solet.

Cognatæ virtutes sunt, Gratiarum actio in secundo præcepto, Pietas erga parentes & præceptores, Reuerentia erga ministros Euangelij. Item simulacra Gratitude in bestijs, ut Leo in circo agnoscit seruum benefactorè apud Gellium lib. 5. cap. 14. Draco liberat alumnum suum à latronibus apud Plinium. Aquila amat virginem à qua educatus fuerat, & in mortuæ rogum se iniicit, apud Plinium lib. 10. cap. 5.

PVgnatæ

PVgnantia sunt **ADVLATIO**, quę præ-
 textu gratitudinis erga parentes aut præceptores
 prodit veritatem : & **INGRATITVDO**,
 quę ex tribus vitijs teterrimis, Mendacio, Super-
 bia & Iniustitia conflata est. cuius exemplis erga
 Deum & homines, tota mundi historia, &
 communis hominum vita plena est : nec in-
 ter plurima maximaque vitia vllum est frequen-
 tius, quàm Ingrati animi, vt verè Catullus ex-
 clamat, Omnia sunt ingrata: nihil, fecisse be-
 nignè, est. Pindarus, *παλαιὰ γὰρ εὐδὴ χάρις,
 ἀνέμونه δὲ ληστοί.* Antiqua gratia dormit, &
 homines sunt immemores. nec tantum citò ob-
 liuiscuntur accepti beneficij, verum etiam bene-
 factorum oderunt, & vbicunque possunt, lādere
 & deformare conantur, vt in Nazianzeni versu
 dicitur, *πρὶν τι λαβῆναι, τίς σιν. ἀτὰρ συγένοι, λα-
 βόντες.* Dum capiunt, laudant : odio sectantur
 adepti. Et in senatu **CAROLIV.** Imp. Fri-
 dericus dux Albæ, inter alia inquit, Naturam ho-
 minum ita comparatam esse, vt summa beneficia
 non nisi ingentibus maleficijs compenset. sicut
 Germani dicunt, Qui alterum à patibulo libe-
 rat, plerumque hanc gratiam à liberato reci-
 pit, vt eum vicissim in furcam adigat. Cicero-
 ni caput præcidit Popilius centurio, quem an-
 tea in iudicio capitis Cicero seruauerat. Iu-
 lio Cæsari vitam eripiunt Cassius, Brutus &
 alij, quibus prælio victis vitam Cæsar dona-
 uerat,

uerat, de quibus Laberius in theatro exclamauit, Me ne seruasse, vt essent qui me perderent. & plerumque in aulis & Academijs, grauissimè premimur aut elidimur ab ijs, quos nostra commendatione primùm eueximus & ornauimus. Hæc experiri, etsi in initio molestum ac insuaue est: tamen ita firmandi sunt animi, vt aliorum ingratitude à benefaciendo non deterreamur, sed exemplum patris nostri cœlestis imitemur, qui Solem suū finit super gratos & ingratos oriri. Causas octo aut decē recitat Seneca lib. 1. 2. cap. 26. 27. lib. 7. cap. 27. 28. de Beneficijs. vbi etiam celebrem illam historiam, de Milite, cuius fronti Philippus Macedo hæc verba, **H O S P E S I N G R A T U S**, inuri iussit, lib. 4. cap. 37. posteritatis memoriz tradidit.

Exempla ingratitude erga præceptores insignia sunt, Hercules, qui Lini præceptoris eum obiurgantis capiti, tabulam, in qua literas pinxerat, illisit, quo ictu Linus mortuus est. Alexander magnus, Callisthenem Philosophum, qui eum adorare recusauit, in caueam includi & tandem interfici iussit, addens versum, *Μισῶ σοφιστῆς ἐσὲ οὐχ' αὐτῷ σοφός*. Nero Imp. Senecam annum ætatis 114. agentem, necauit. Cassianum præceptorem discipuli cultellis scriptorijs confodiunt. Hæc exempla nos ab Ingratitude erga benemritos deterreant.

REVE

VIII.

RE V E R E N T I A est species Iustitiæ distributiue, quæ tribuit alijs suum locum, & dona Dei in alijs agnoscit & magnificat: & agnoscens propriam infirmitatem, se eis subijcit: & hanc subiectionem externis significationibus declarat.

PARTES seu vicina virtutes sunt: *Humilitas* agnoscens suam infirmitatem, & se alijs subijciens *Modestia* in familiaribus congressionibus, vitans arrogantiam in gestu, vultu & sermone. *Iustitia* distributiua, tribuens alijs suum locum & convenientem honorem. *Observantia* seu *Honor*, qui alteri exhibetur, primum honorifica opinione, tribuente alteri præstantiam, propter diuinum aliquod bonum, vt Nabuchodonosor honore afficit Daniele, Pharaó Iosephum: deinde externa significatione, vel gestu, vel sermone, vel ceremonijs, vel officijs certis; vt vsitatum est, deferre honorem nudato capite. Nam & olim victores certaminum coronas capitibus impositas nõ diu seruabant, sed aris Deorum imponebant, vt significarent, se agnoscere victoriam diuinũ donum esse. Sic vsitati gestus sunt flectere genu, inclinare caput, cedere de loco, assurgere superiori. Sed Fundamentum Reuerentiæ est, videre dona in alijs, & vero corde se eis subijcere.

CAUSÆ efficientes sunt: Mens cogitans mandatum Dei, quod præcipit Reuerentiam.

R Philip.

Philip. 2. Per humilitatem vnusquisq; alterum se præstantiorem existimet. Rom. 12. Honore alius alium præcedat. Deinde Voluntas obtemperans mandato Dei, & præcipiens menti, vt agnoscat dona Dei in alijs, & suam infirmitatem; & imperans cordi & externis membris, vt se alijs subijciant, & subiectionem externis gestibus, voce & actionibus declarent.

Materia circa quam, sunt omnes nobis superiores donis vel functionibus, vt Præceptores, ministri Euangelij, parentes, magistratus, senes & omnes dignitate nobis præstantes. Est autem DIGNITAS antecellencia propter virtutem, seu autoritas digna cultu & honore & verecundia. Amplitudo est Potentię aut copiarum aliquarum magna abundantia.

PVgnant, Superbia, nō agnoscens propriam infirmitatem, & se supra alios efficens, & despiciens alios: & Assentatio, simulans reuerentiam externis signis, sine honoriga opinione in mente.

Q V I N T A

D E C A L O G I

L E X.

NON OCCIDES.

OMNIVM quinti præcepti, ac totius ferè
secundæ Tabulæ virtutū, commune genus est.
DILECTIO PROXIMI.

Huius partes sunt:

- I. Iustitia Particularis.
- II. Iustitia puniens scelera.
- III. Fortitudo.
- IV. Patientia.
- V. Mansuetudo , Misericordia ,
ἐπιείκεια, Placabilitas, &c.
- VI. Studium concordia.
- VII. Amicitia.
- VIII. Fidelitas.
- IX. Candor.
- X. Humanitas.

R 2

XI Ze-

XI. Zelus.

XII. Cura tuendæ Valetudinis.

DILECTIO PROXIMI est prælucente vera agnitione Christi, & fide statuentes se à Deo gratuita bonitate propter Filium diligere, vicissim propter Deum, alios, homines vera benevolentia complecti, ijsq; bona & salutaria omnia ex animo optare, neminem ledere, sed pro virili omnibus ope nostra indigentibus, non verbis & lingua tantum, sed re ipsa, consilio, doctrina, opera, & alijs officijs BENEFACERE & opitulari. ἔστι γὰρ τὸ φιλεῖν, τὸ βόλῃ δαῖτιν ἂν ὀφείτω εἶναι ἂν γὰρ ἂν, ἡμεῖς ἐν ἑαυτοῖς, ἀλλὰ μὴ αὐτῶν, καὶ τὸ κατὰ δῶμα μὴ πρὸς τὸν οὐρανὸν εἶναι τὸ εὖ ποιεῖν. Hanc mutuam hominum inter ipsos benevolentiam, Iustitiæ originem esse, Cicero de Finibus lib. 5. disputat. Ipsa charitas generis humani, quæ nata à primo satù, quò à procreatoribus nati diliguntur, & tota domus coniugio & stirpe coniungitur, serpit sensum foras cognationibus primum, tum affinitatibus, deinde amicitijs, post vicinitatibus cum ciuibus, & ijs quì publicè socij atque amici sunt, deinde totius complexu gentis humanæ. Quæ animi affectio suum cuique tribuens, atque hanc, quam dico, societatem coniunctionis humanæ munificè & æquè tuens, Iustitia dicitur.

Sed multò eruditius, Christus & Paulus, omnes virtutes seu bona opera, in præceptis secundæ Ta-

de Tabule Decalogi mandata, ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ
 ἀνακεφαλαιῶσι: Diliges proximum tuum sicut
 te ipsum. Rom. 13. Matt. 22. Luc. 10. Nā ex hoc, ve-
 lut capite, & fonte Dilectionis, omnes sequentes
 virtutes & officia erga proximum emanant, vt in
 primo præcepto ostendimus. & omnium sequē-
 tium virtutum extrema, præcipuè verò, maleuo-
 lentia, odium proximi, inuidia, liuor, simulatio
 beneuolentiæ, cum dilectione pugnant.

IUSTITIA PARTICVLARIS est virtus,
 quæ nullius corpori, samæ, vitæ aut bonis nocet vi vel fran-
 de, sed omnibus benefacere & prodesse pro sua virili cu-
 pit, & suum cuiq; tribuens, æqualitatem cum proximo
 seruat, non augens eum illius incommodo sua cō-
 moda, non premens eum vt sua existimatio cres-
 cat, non decerpens de illius facultatibus, vt suas
 cumulet, deniq; nulla in re quærens πλεονεξίαν,
 sed tuens æqualitatem tribuentem proximo ea
 quæ sibi tribuenda esse iudicaret.

Primam huius virtutis partem Cicero no-
 minat Innocentiam, quæ nemini nocere & iniu-
 riam facere cupit: vt Ioseph nolens traducere Ma-
 riam sponsam suam grauidam, est iustus (Matth.
 1.) iustitia particulari, quia non vult ledere ipsius
 famam. Dauid nolens interficere Saulem (1. Reg.
 24.) est iustus, parcens vitæ sui regis. Abraham
 numerans precium 200. aureorum pro agro
 quem emerat prope Hebron, (Gen. 23.) est iu-
 stus iustitia particulari, quia seruat æqualitatem

precij & mercis. Sic 5. 6. 7. & partem quarti præcepti hæc iustitia complectitur. Cuius

Species duas Aristoteles in quinto Ethicorū discernit, Distributiuam & Commutatiuā, quas collatione proportionum Geometricæ & Arithmeticæ sumta ex sexto libro de legibus Platonis, & Arcopagitico Isocratis, distinguit: quarum explicationem studiosi ex eruditissima enarratione quinti Ethicorum cognoscens.

Causæ efficientes sunt Noticiæ mentis: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Item, Diligas proximum tuum sicut te ipsum. Item, Expetenda est conseruatio speciei nature humanæ, quæ iniurijs, cædibus, turbationibus coniugiorum & iniustis facultatum direptionibus destruitur. Et voluntas obtemperans his Noticijs, & iuxta eas regens motus cordis & externa membra.

Finis est, vt Deo præstetur obedientia, ac vt Deum iustum esse & æqualem erga omnes equaliter se habentes agnoscamus.

Effectus præcipuus est Conseruatio speciei & societatis humanæ vt Aristoteles in 2. Politicorum ait: τὸ ἴσον ἀντιπεποιδὸς σώζει τὰς πόλεις, Æqualitas mutua conseruat ciuitates.

Euripides in Phœnissis, κἔνο καὶ ἄλιον τέκνον ἰσότητά τιμαῖν ἢ φίλους ἀεὶ φίλους, πόλεις πὶ πόλεσι, ξυμμάχους πὶ ξυμμάχοις σωθήσονται. τὸ γὰρ ἴσον νόμιμον ἀνθρώποις ἔστι.

Gnate multò pulcrius

Æqua-

*Æqualitatem colere, quæ bonos bonis,
Sociosq; socijs semper, vrbes vrbibus
Deuincit. etenim æqualitas homines decet.*

PVgnat cum Iustitia. ἀδικία, **INIVRIA**,
quæ est vel vi, vel desertione. vel fraude, alterius corpus,
famam, vel bona ledere, sine iusta causa. Sic definit
Aristoteles τεχνικῶς. αὐτὸ ἀδίκημα ἐστὶ τὸ βλάπῃ
ἑκόντα παρὰ τὸ νόμον. Gradus autē sunt Iniuriarū
seu Delictorum, quibus alijs læduntur. Alia fiunt
DOLO malo, cū videlicet scientes & volen-
tes, re deliberata, seu ἐκ προαίρεως, aliorum cor-
poribus, fame vel bonis nocemus. **CVLPA**
vocatur, cū vel ignorantia, non tamen affecta-
ta, vel negligentia, vel præcipiti quodam affectu
impulsi alijs nocemus. **III. CASVS** fortui-
tus. Vicina est autem primo gradui, πονηρία,
Malitia, quæ callidè & fraudulenter insidias alteri
fruit, & de industria nocet. κακία verò gene-
rale nomen est vitij, quod non solum peccata
commissionis, sed etiam omissionis: & ignauix ac
negligentix adfectatæ significat. vt Honorius
est ignauus. Antonius Thraso, ebriosus, neg-
ligens. Iulianus Apostata est πονηρὸς, cupidus
nocendi & versutus, insidiosè nocens Christianis
vbicunq; potest.

ὕβρις *Petulantia*, ex superbia & impudentia,
sine vlla causa, iniuriam alijs infert, & quasi pro
delectamento habet alijs damnum dare. Hanc

res secunde pariunt & augment. vt vu'go dicitur,
 καὶ ὅτι ὕβρις τικτῇ. & Theognis, ὕβρις ἐμμανύται
 ἀπώλεσε καὶ κολοφῶνα.

Vicina est Nequitia, quæ sine vllō metu infamia, seu sine vllō respectu iudicij conscientia propriae & aliorum rectè iudicantium, omnibus cupiditatibus & libidinibus frenos laxat, siue noceat alijs, siue non noceat. Nequam dicitur ab eo quod nequidquam est in tali homine. Frugalitati & temperantiæ non minùs quàm Iustitiæ opposita.

IVstitiæ particularis species est IVSTITIA
 DISTRIBUTIVA Poenarū, quæ legitimi magi-
 stratus pollutos externis sceleribus cum præceptis Deca-
 logi pugnantes, pro delicti qualitate puniunt,

Sunt autem POENAE in genere destructio-
 nes & cruciatus animi vel corporis, aut famæ ac rerum
 lesiones, iusto ordine institutæ ad emendationem seu com-
 pensationem delictorum, cum legibus diuinis, vel à magi-
 stratu latis, pugnantium.

Species Poenarum à subiectis, quæ destruun-
 tur, sumi possunt. Poenæ capitales, coërcitiones
 corporis infamia, deportatio, relegatio, publica-
 tio bonorum, mulctæ pecuniariae, &c.

CAusæ Impulsivæ & Finales, quibus magi-
 stratus ad puniendos sceleratos moueri debent,
 octo sunt. 1. Mandatum Dei, Deut. 19. Auferes
 malum ex medio tui. Rom. 13. Non frustra gla-
 dium

dium gerit, nam Dei minister est. 2. Quia Deus vult in pœnis conspici discrimen virtutum & vitiorum, vt agnoscamus ipsum iustum & virtutis amantem esse. Ideo *ἡμαρμένον νῦν τῶν κακῶν ἐκλογμάτων, κακὰς ἀμειβάσεις καρποῦντος θεοῦ*.

3. Iustitia Dei, cuius Norma aeterna & immota est iustos conseruare & iniustos delere, vt dicitur: Deus ignis consumens est, Vindicibus flammis sibi qui contraria delet, Ipseque Iustitiæ Regula sola manet. 4. Vt hæc breues pœnæ sint commonefactiones de æternis pœnis. 5. Vt reuocent homines ad pœnitentiam. Vult enim homines puniri Deus, non vt in æternum pereant, sed vt pœnis de suo peccato admoniti agant pœnitentiam, & ad Deum conuertantur. Ideo Ierem. 36. iubet scribi comminationes pœnarum, vt audiente domo Iuda reuertatur vnusquisque de via sua pessima, & propitius sit Deus peccato eorum. Esai. 19. Percutiet eos Dominus plaga, vt reuertantur ad Dominum. 1. Cor. 11. A Domino punimur, ne cū hoc mundo damnemur. 6. Vt Politica societas conseruetur & tranquilla sit. Nisi enim compescerentur cedes, furta, adulteria, citò dissiparetur societas generi humani. 7. Vt spectaculis horribilium pœnarum admoniti alij, similia delicta fugiant. Spectans supplicium furis aut latronis, admonetur, vt hæc scelera, quibus adeò horrendi cruciatus accersuntur, maiori diligentia vitet. Sic apud Gel-

R 5 lium

lium τιμωρίαι dicuntur esse ὡς δὲ αἰεὶ καὶ παλαιὰ
 δειγμάτων, Admonitiones seu praecepta de mori-
 bus honestè regendis, & Exempla. 8. Ne malis
 exemplis sceleratorum alij saniores depraven-
 tur. De his tribus causis illustris extat apud Ci-
 ceronem sententia Philip. 8. In corpore si quid
 est eiusmodi, quod reliquo corpori noceat, ut ac-
 secari patimur, ut membrorum aliquod potius,
 quàm totum corpus intreat: sic in Reipublice
 corpore, ut totum saluum sit, quicquid est pesti-
 ferum amputemus.

Plerumq; autem, cessantibus magistratibus,
 Deus ipse Iustitiae suae executor est, ac poenam Tar-
 tionis in delinquentes exercet, ut veteres experi-
 entia docti dixerunt.

Εὖρε θεὸς τ' ἀλὶ ὅρ. ἔχθ' ὅθεν ἐκδ' ἰκορ' ὄμμα.

Inuenit iniustum: Cernit DEVS omnia vindex.

οἷα δ' ἀνὴρ ἐρεξῃ, ταῖσιν τέλει αὐτὸν ἰκέειψ.

Qualia vir faciet, tali quoq; sine peribit.

οἱ αὐτῷ κακὰ τεύχε' ἀνὴρ ἄλλω κακὰ τεύχε' ἔσται.

ἢ δὲ κακὴ βουλὴ τῷ βδελύσαντι κακίστη.

Qui struit insidas alij, sibi damna dat ipse, seu

Consiliumq; malum res pessima consultori est,

Ipse, sibi nocet is, alium qui ledere tentat,

Inq; mali autorem, sua fraus plerumq; redundet,

σεχὶ δ' ἰκνῆς ἄσσοι: μάλα δ' ἡ κακορ' ἀνδ' ἔσται ὕπερ.

I quo poena vocat, comitantur crimina cladis, vel

Pœna luenda tibi est, adfert iniuria clades.

PVgnat cum iustitia distribuyente poenas,

CRV.

CRVDELITAS, quę pœnis nimium asperis & seuis quęcunq; peccata plectit, vt Draco omnia delicta capitalibus supplicijs vindicabat. Ideo Demades dixit, Draconis leges non atramento, sed sanguine scriptas esse. Hospes Augusti, seruum murenis dilacerandum obijcere vult, propterea quod poculum crystallinum casu fregisset. Ideo mensam subuertit Augustus & omnia fregit. II. **INDVLGENTIA** non puniendo augens licentiã scelerum. Ambrosius in officijs: Facilitas veniæ incentiuum tribuit delinquendi. III. **προσωποληψία** seu inæqualitas, cum eadem de causa alij plectuntur, alij ne appellantur quidē. Talis est in plerisque regiminibus, *Dans veniam coruis, vexans censura columbas.*

FORTITVDO seu **MAGNANIMITAS**, vt Cicero in officijs loquitur, est virtus, quę excelsis & constanti animo virtutem & honestatē præ omnibus alijs rebus expetit, admiratur & colit: & labores ac pericula pro defensione iustitię, patrię & salutis publicę & depellendis atrocibus iniurijs suscipit: & omnes dolores, opes, voluptates, honores, inuidiam, calumnias, & quicquid homini in hac vita læti vel aduersi accidere potest, ita perfert vel cõtemnit, vt nihil propterea turpe & sapientis grauitate indignum admittat. Vtrūq; enim Fortitudinis officiū est, & depellere armis ac propulsare iniurias & picula, quę recta ratio iudicasse propulsanda, vt in pace vera dei noticia & honesta ciuium disciplina conseruetur: & rursum

sus sustinere & perferre, quæ recta ratio iudicare esse perferenda, & ita confirmare animum, ut in honesto proposito & virtutis cursu tenendo constanter perseueret, nec vel aduersis rebus frangatur, vel secundis exultet.

Cum autem nulla virtus sine quadam celsitudine animi & constantia existere vel retineri possit, ut verè dixit Demosthenes. ἐν τῇ ἀπάσῃ τῇ ἀρχῇ μὲν σάως, πένος δὲ ἀνδρεία· καὶ τῇ μὲν δουμάζεται τί πᾶντιον ὄσι, τῇ δὲ σώζεται: manifestum est, Fortitudinem, non tantum Iustitiam, sed etiam ceterarum virtutum omnium propugnatricem & munimentum esse.

Species Fortitudinis duæ sunt, Priuata & Politica: & hæc Togata, vel **BELLICA**.

Fortitudo **PRIVATA** est virtus, quæ excelsa & constanti animo, honestatem & decus, præ omnibus externis rebus admiratur & colit; nec cupiditate pecuniæ, gloriæ, imperij, voluptatum: vel doloribus, aut metu periculorum, paupertatis, odij, calumniarum, exilij, mortis, alijsue rebus secundis aut aduersis frangitur, ut contra virtutem, seu voluntatem & mandatum Dei aliquid admittat. ut Daniel non abiicit inuocationem veri Dei fractus metu, ne abiiciatur inter leones.

Fortitudo **Politica** est virtus, quæ in toga vel armis, excelsa & constanti animo, pro iustitia & pace & salute publica propugnat; & labores ac pericula

cula suscipit, non vt sue vtilitati, sed vt communi consulat.

Huius Politicę Fortitudinis species sunt TOGATA seu VRBANA, quę in pace Rempubli-
cam gubernat & tuetur artibus pacis, quę sunt
Σώφρων, πολιτική, Εὐνομία, Iustitia, moderatio om-
nium affectuum, constantia animi in propo-
sito honesto, tolerantia in perpetiendis vulgi erra-
tis, diligentia in iure dicendo, seueritas in coër-
cendis improbis, clementia in seruandis sanabi-
libus, eloquentia, &c.

BELLICA vel Castrensis Fortitudo est, quę in
defensione iusta, vel pœna legitima armis & quocunq; la-
bore militari, iuxta vocationem pro Republica pugnat.

CAUSę Fortitudinis bellicę efficientes sunt
Mens rectę iudicans quę pericula suscipienda
sint, & Voluntas obtemperans menti, & cordis
impetus Heroicus. Nisi enim fortitudini pru-
dentia coniuncta sit, cœcus & temerarius Cyclo-
pis impetus est, cui Vlysses oculum effodit. E-
contra sapientia sine fortitudine est similis con-
cioni leporum ad leones. In Ecclesia vero, vt
in Dauide, Abraham, Iosaphat, Ionatha, i. Reg.
14. adduntur hę causę. Mandatum Dei præci-
piens defensionem vel pœnas legitimas. Rom.
13. Non frustra gladium gerit, & Spiritus fortitu-
dinis, quo adiutore vincunt metũ & fide petunt
auxilium Dei Zebaoth, iuuantis Spiritu sancto
Cor,

Cor, vt armet manus & ardētes spiritus in membra spargat & gubernantis exitum.

ἕταντι πρὸς τὴν ἐξουσίαν, & γὰρ ἐλπίδα:
 πρόβαλλε σαυτῶν: τὸ τοῦ γινώσκων, ὅτι
 πολλὰ δὲ δικαία καὶ θεοῦ συλλαμβάνει.
 Vbi quid pium iustumq; agendum suscipis,
 Speculcias animum bona, certò sciens.

Iuste Deum non defuturum audacia.

Augustin. lib. 22. de Ciu. Dei. Nec de viribus nostris speretur facienda victoria, nec viribus nostris facta tribuatur, sed eius Gratie de qua ait Apostolus, Gratia sit Deo danti nobis victoriam per D. n. I. C.

MATERIA circa quā versatur Fortitudo, sunt pericula Bellica. Est autem BELLVM, vel Defensio legitima magistratus aut aliorum, que fit armis; vel pons, quam exercet legitimus magistratus. DEFENSIO est vitam, corpus, famam, res tueri, & illatam vim repellere in continenti, sine cupiditate nocendi alteri, & seruat moderamine inculpatæ tutelæ. Cicero Vindicationē nominat, per quā vis & iniuria, & omnino omne quod obfuturum est, defendendo aut vlciscendo propulsatur. Talis DEFENSIO iure nature & diuino concessa & licita est. De qua insignē illam Ciceronis periodū meminerint studiosi. Est enim hæc, Iudices, nō scripta sed nata Lex, quā non didicimus, accepimus, legimus, verū ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus, ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti su-

ma: vt

mus: vt si vita nostra in insidias, si in vim, si in tela hostium aut latronum incidisset, omnis honesta ratio esset expediendę salutis. Silent enim leges inter arma, &c.

Forma Fortitudinis est ipse habitus seu impetus in voluntate & corde, qui iuxta recta rationem suscipit labores & pericula depellit.

Fines & Effectus sunt, Pax optima rerū, quas homini nouisse datum est. ac vt in Pace vera Dei noticia, & Christi doctrina conseruari & ppagari possit. Conseruatio Ecclesię. Defensio patrię, cōingū, liberorū. Conseruatio honestarū legum, iudiciorū, discipline. Pœnę legitime sceleratorū. Hi fines, qui viro forti in gerendis bellis ppositi esse debent, illustri oratione pingūtur apud Homerū Il. o vbi Hector his verbis milites adhortatur:

Ἀλλὰ μάχεσθ' ἐπὶ νηυσὶν ἁολλέεσσι, ὅς δ' ἐκ νηυσὶν
ἐλόμενος κῆ τυπὶσι; θάνατον ἢ πότμον ἐπιώη,
τεθνήτω, οὐ οἱ ἔτι κ' ἐξ ἁμωσμένῳ πρὶ πάτρης
τεθνέμεν, ἀλλ' ἄλοχός τε σὸν καὶ παῖδάς, ὁπίσσω,
Conserti naues animis ingentibus inter

Quisq; suo pugnate loco, nec vulnere quisquam
Seu mortis fugiat pavidus formidine victus,
Sed iaceat, fati si quem sors dura peremit,
Pro patria magnum decus est profundere vitam.

Nam reliqui ciuis nostra virtute teguntur,
Et salua interea matres, natiq; manebunt,
Qui sunt etatis ventura semina, & vrbs.
Templa manent, legesq; bonę, pietasq; pudorq;

Et tu

Et tunc quisque suis rebus fundisq; fruetur.

Cum pulsi fugient hostes in patria regna.

Exempla virorum Heroica fortitudine bellica præstantium illustria sunt: Abraham Gen. 14. Iosua, David, Cyrus. & apud Herodotum lib. 6. 7. 8. 9. Miltiades profligans Persas ad Marathonem; Leonides ad Thermopylas: Themistodes ad Salaminem: Pausanias ad Plateas. Apud Liuium, Horatius, Camilus, Torquatus, Marcellus, Scipiones, Marius, Cæsar. Et Germanici Imperatores ac principes multi, Carolus magnus, Ottones Saxones, Friderici Sueui, Henricus Leo dux Saxoniz, qui hanc regionem bello, ad amplectendam Christi doctrinam, adduxit.

Togatę Fortitudinis exempla sunt, Fabius obrestationem collegę & inuidiam non ponens ante salutem publicam. Fabricius contemnit aurum à Pyrrho oblatum, nec mouetur terroribus ab elephanto incussis, vt aliquid alienum à dignitate Reipub. dicat vel faciat. De hoc Pyrrhum dixisse Eutropius scribit, Ille est Fabricius, qui difficilius ab honestate, quàm Sol à suo cursu dimoueri potest. Socrates apud Platonem, *μὴτε ὑπολογίζεταί, μὴτε θάνατον, μὴτε ἄλλο τι μάταιον πρὸ τοῦ ἀσπῆδος*, maluit mori, quàm turpiter facere.

PVgnant cum fortitudine bellica: Timiditas deferens eos quibus debetur defensio: & Temeritas accerlens pericula non necessaria, & non depellens

pellens ea recta ratione. Cum fortitudine priuata: Mollities animi, & Leuitas ac Inconstantia mutans sententias & actiones ad quamlibet auram fortunæ, seu seruiens temporis neglecta religione & disciplina, vt Ecebolus, Alcibiades. Deinde iniusta peruicacia & Stoica morositas, in defendendis sententijs falsis, vel nō necessarijs, quæ salua honestate & magna cum vtilitate publica mutari poterant, vt in Pericle, Catone, Demea.

PATIENTIA est obedire rationi in tolerandis iniurijs & omnibus rebus aduersis, & moderari dolorem, ne opprimat naturam, & ne impellat, vt contra iustitiam, constantiam, modestiam, vel alias virtutes faciat: Diximus autem de Patientia prolixius supra in primo præcepto. Nunc vnicum Epicteti dictum adiungam à Gellio lib. 17. cap. 19. laudatum, quod vtilissimam Regulam Vitæ complectitur duobus verbis, ἀνίσχου & ἀπέχε, Sustine & abstine, & id vnde incipit. Vicinum est illud Euripidis, δύσκολον & ἐπιπρόσιτον, Ferendum est & sperandum, vt Saxones dicunt, De slier vorwinde den biter. Prouerb. 25. Patientia placabitur princeps, & lingua mollis frangit duriciem.

Huc pertinet virtus in omni vocatione & genere vitæ necessaria, quæ ΣΤΕΡΓΕΙΤΑ ΠΑΡΟΝΤΑ, quæ presentem statum & conditionem vitæ boni consulit, & moderate fert incommoda, quæ Deus suo cuius loco ac tempore imponit, nec temeraria mutatio-

S ne pro

ne presentis conditionis plus miseriarum sibi accersit, de qua loquuntur dicta. i. Pet. i. Humiliamini sub potenti manu Dei. i. Cor. 10. Non murmurate. i. Cor. 7. Vnusquisq; in vocatione, in qua vocatus est, maneat.

Sis asinus, quemcumq; asinum fors aspera fecit:

Qui placidè sortem ferre scit, ille sapit.

Hoc epimythion fabulæ de asino subinde mutante conditionem, feliciter Græco disticho reddidit collega meus Iohannes Posselius:

ἰδιόνοος, τύχη ὄντιν' ὄνορτα λάεργος ἔδ' ἔκε.

ὅς τὸ παρὸν σέγγ' οὗτος ἀνὴρ φρονέει.

Pugnat cum hac virtute, Fastidiū rerum presatium, quod ferè omniū pectoribus sese exerit. Lucianus de Calumnia ait: τὸ φιλόκαλον ἢ τὸ ἀφίκορον φύσιν πᾶσι ἀνθρώποις ὑπάρχει, Amor novitatis & presentium saturitas seu fastidium, natura omnibus hominibus inest. Thucydides lib. 1. τὸ παρὸν αἰὲ βαρὺ presens status semper grauis est. Et lib. 3. δ' ἔλθοιόντες τῶν αἰὲ ἀτόπων· ἢ περὶ πᾶσι τῶν ἐιωθότων, serui sunt semper rerum absurdarum, contemptores rerum vilitatum.

Discamus autem agnoscere hoc vitiū, quod & Deo ingratum est, & tranquillitatem animi turbat, & maximam vite partem reddit insuauem. Ac è regione sciamus Dei voluntatem esse, ἢ bonā, quæ nobis tribuit, grata menta consideremus & amplectamur, & incommoda certo Dei consilio adiuncta placidè feramus, nec repugnemus.

insipius sapientiæ & iustitiæ. Omnibus enim in
 terris, regionibus, vrbibus, aulis, Est labor atque
 dolor est dolor atq; labor. Nostre igitur vocatio-
 nis labores & molestias patienter sustineamus.
 Ita tranquilliore animo erumnosum hoc vite
 curriculum conficiemus. Semper etiam nobis in
 conspectu sit sapientissimum Pindari oraculum
 (πινδ. γ.) ἔμπαρ' ἐσλόν, τι μὰ τὰ σῶν δυο δαίοντα
 ἔροτοῖς ἀθάνατοῖ τὰ μὲρ ὅρου δ' ὕνανται νόπιοι κό-
 σμω φέρει. ἀλλ' ἀγαθοὶ τὰ καλὰ ξείαντες ἔχωρ.
 Iuxta vnum bonū, mala simul Duo distribuunt
 hominibus Dij immortales. Mala igitur Non
 possunt insipientes eleganter ferre: Boni verò
 pulciora foràs vertunt.

IV.

Vicinæ & ferè eiusdem virtutis appellationes
 sunt: Mansuetudo, Misericordia, quæ in
 principibus & regibus nominatur Clementia,
 Placabilitas & εὐμενεία. Sint autem in conspectu
 hæ tres definitiones, quæ ferè congruunt.

MANSVETUDO est virtus, quæ moderatur iracun-
 diam & vindictæ cupiditatē remittit offensiones & con-
 donat etiam veras iniurias publicæ concordie causa.

LENITAS seu εὐπειθεία seu **ÆQUITAS** est
 virtus, quæ in persequendis iniurijs remittit aliquid de
 summo iure, ppter octo causas, quæ iam exponētur,
 & tolerat ac tegit aliorum infirmitates & delicta, pub-
 licæ concordie causa, & ambigüe facta non ca-

lumniosè in deteriorem partem rapit. ἐπιέμβα ἀν
 τὴ ἱκέρ, quod est ὑποχωρεῖν καὶ μὴ ἀντιστεῖν.

MISERICORDIA est virtus, quæ miseriis
 aliorum ex corde afficitur, præsertim bonorum, vel se-
 ductorum hominum, & probabili ratione lenit poenas &
 opitulatur miseris, vel propter iustitiam, ut cum seuitur in
 innocentes; vel propter Bonitatem relaxantem aliqui
 de summo iure, ut Deus misereretur generis humani, vel
 quia nobis quoque in communi societate aliorum misERICOR-
 dia opus est.

Partes seu Gradus Mansuetudinis tres sunt.
 Leues iniurias, ut conuitia inficiæ, ignobilitatis,
 stoliditatis, paupertatis, dissimulare, & contemne-
 re ac prorsus condonare. Item tolerare, tegere
 & condonare communes hominum nequos, mo-
 rositatem, iracundiam, auiditatem gloriæ, atten-
 tionem ad rem, πολυπραγμίασιν, segnitiam,
 παρρησία in reformando, &c. de quibus dicitur,
 Amici mores noueris, non oderis. Deinde, in
 veris iniurijs, non tamen atrocibus, potiore habere
 rationem publicæ tranquillitatis & salutis,
 quàm priuati doloris. Postremò in atrocibus
 iniurijs legitimo modo se defendere, sed tamen
 in animo remittere odium coram Deo.

CAUSA efficientes principales sunt. Spiritus
 sanctus accedens in mente cogitationem manda-
 ti diuini, quod prohibet cupiditatem vindictæ, &
 voluntatem ac cor flectens, ut reprimat iracun-
 diam

diam & offensiones remittat. 2. Verbum Dei & sententiæ congruentes. 3. Mens & Voluntas humana.

Causæ Impulsiuæ, Mandata Dei coniuncta cum hac leuerissima comminatione: Sic nec Pater vester cœlestis vobis remittet, nisi vnusquisq; vestrū fratri suo offensiones remittat, Mat. 5. 6. 18. Luc. 6. Syrac. 28. Remittite & remittetur vobis. II. Quia Vindicta est honos soli Deo conueniens. Rom. 12. Mihi vindictam. III. Dignitas magnitudinis animi & mansuetudinis iniurias negligētis. Seneca: Non est magnus animus in quem incurrit iniuria, nec est argumentum magnitudinis certius, quàm nihil posse, quo instigeris, accidere. Quò enim naturæ sunt præstantiores & generosiores & Dei similiores, eò sunt mitiores & placabiliores. sicut dicitur: Quò quisque est maior, magis est placabilis iræ, Et faciles motus mens generosa capit. E contra quò naturæ sunt deteriores & imbecilliores, eò sunt cupidiores vindictæ & tenaciores offensionum. Ve autem in Deo, sic præcipuè in Principibus & gubernatoribus, qui sunt vicarij Dei, Bonitas & Clementia eminere debet. Inter priuatos autem semper speciosius iniuriæ beneficijs vincuntur, quàm mutui odij pertinacia pensantur, vt Valerius ait. IV. Propriæ infirmitates & peccata, quibus & diuina & humana remissione opus est. Quare cum alios nobis remittere velimus, ignos-

camus alijs quoque. vt Nazianzenus inquit:

Εἰδ' εἰδ' οὐδ' ὀλῶρη πρὸς ἄλλους τὸ πρῶτον.

Οἷκτω γὰρ οἷκτω καὶ θεῶν σεβμίζετα.

Si scis alijs debere te mortalibus,

Aliosq; tibi ne uos tuos remittere,

In alios & tu vtare mansuetudine:

In mites namq; est & Deus mitis pater.

V. Exemplum Dei, immensa bonitate & misericordia nobis singulis atrocissima peccata, quibus ipsum offendimus, remittentis, & pœnas mitigantis. Ephes. 5. Estote imitatores Dei vt filij dilecti. 1. Pet. 2. Christus exemplum vobis reliquit, vt sequamini vestigia illius, qui conuiuijs affectus non regeffit, &c. Augustinus Serm. 31. de tempore Malo multas obliuisci iniurias, quam Imaginem & Similitudinem conditoris amittere.

Materia circa quâ, sunt aliorum peccata, offensiones & iniuriæ, quibus nos vel alios affecerunt.

Forma est ipsa moderatio cupiditatis vindictæ & remissio, in voluntate & corde.

Fines sunt: vt Deo obediamus: vt de imperio diuina comonemur: vt Dei gratiam & misericordiam erga nos non amittamus: vt parcamus communi tranquillitati Ecclesiæ & Reipub. sicut Basiliscus cedit episcopo Eusebio, ne ecclesiâ Cæsariensem turbet. Scipio cedit Tribunis, ne patriâ bello ciuili implicet. Item, Ne inuocatio nostra & aliorum, incensis odijs turbetur. Postea, vt consulamus priuatæ quieti & priuatis commodis, quæ multipli.

tipliciter litibus & rixis impediuntur & leduntur
 vt docent quotidiana querelę litigantiũ in foro,
 in iudicio Camerę, vel alijs locis, vbi præter assi-
 duas curas & sollicitudines, magno sumptu alen-
 di sunt causidici, quorum ferè præcipua ars est ex-
 trahere lites, vt pecunia clientes emulgeant. Tan-
 dem cum multos annos litigatum est, etiam si ob-
 tinetur sententia: tamen nondum parata est exe-
 cutio, & hac obtenta, tamen satius fuisset initio
 dimidium eius rei, de qua disceptabatur, sumere,
 quàm tanta temporis, ingenij & fortunarum ia-
 ctura totum sectari. Verissimũ enim in hoc casu
 est Hesiodi dictũ. *πλέον δὲ πένυιον πάντοτε*. Di-
 midium est plus toto. & sapientissimè Seneca lib.
 2. de Ira dehortatur à litibus, Quia cum pare con-
 tendere, anceps est; cū superiore, furiosum; cum
 inferiore, sordidũ. Postremò, vt consulamus no-
 stre famę, quę etiam cum iustā litigandi causam
 habemus, multipliciter ab aduersarijs deforma-
 tur, vt monent hi veteres versiculi, sordidi quidẽ,
 sed sententiam grauissimam continentes, vt mul-
 ta sunt Germanorũ proueria Cynica, quę pro-
 pter absurditatem tenaciũ herent:

Hoc scio pro certo, quòd si cum stercore certo,

Vinco vel vincor, semper ego maculor.

EXempla Mansuetudinis & Clementię il-
 lustria sunt, Deus tolerans peccata generis
 humani, & condonans ea agentibus pœniten-
 tiam, Christus, qui de se ipse inquit: Discite à

rne, quia mitis sum & humilis corde, Matth. 12.
 Moles mitissimus omnium hominum, Num. 12.
 David parcens Sauli, 1. Reg. 24. & familiæ Nabal
 eleprecante Abigati. 1. Reg. 25. Conradus Impe-
 rator parcat Guelfo duci Bauariæ, adductus con-
 iugis Guelfi & cæterarum nobilium matronarum
 honesto, sed tamen vafro consilio. Cum enim
 mulieribus permissum esset, vt ex arce dedita dis-
 cederent secum ferentes, quantum queq; gestare
 posset, ipse suos maritos & liberos in humeris
 asportabant. Historia extat apud Nauclerum.
 M. Antoninus apud Volcatium scribit: Non
 enim quicquam est, quod Imperatorem Roma-
 num melius commendet gentibus, quam Clemē-
 tia. hæc Cæsarem Deum fecit, hæc Augustum con-
 secrauit. Cyri & Agelilai apud Xenophontem
 tanta prædicatur clementia, vt in summo Impe-
 rio, non modò nihil seuum & crudele facerent,
 sed ne verbum quidem asperius proferrent. Pe-
 ricles iubet deduci cum lychno eum, à quo totum
 diem in foro conuitijs præscissus fuerat. Socratis,
 Aristidis, Phocionis mansuetudo nota est. Qui-
 dam Rex Poloniæ, cum instigaretur, vt supplicio
 afficeret eum, qui dixerat Regem apud omnes ma-
 le audire, ioco usus est, Malo vnum hominem a-
 pud omnes, quam omnes apud vnum male audi-
 re. Ludouicus XII. rex Galliæ instigatus vt sup-
 plicium sumeret de quodam, qui ipsi dum adhuc
 dux Aureliæ esset, virulentissimè maledixerat, re-

respondit

Spondit: Nihil ad Regem pertinere iniurias, duci Aureliensi illatas.

PVgnant cum mansuetudine, *Crudelitas* sequens in innocentes, vel iustas pœnas nimium exasperans, vt de Sylla scriptum est, *Excessit medicina modum.* Tiberius, Domitianus & omnes Christianorum persecutores sequerunt in pios & innocentes. Cn. Piso apud Senecam, lib. 1. de Ira, tres ob vnus innocentiam duci iubet.

Iracundia: vt in Theodosio, Mauricio, & similibus bonis viris, qui iracundia accensi sepe aliquid asperius fecerunt. Theodosio Ambrosius hanc satisfactionem imposuisse dicitur, quã antea Augusto Athenodorus tradiderat, vt iratus nullum verbum proloqueretur, priusquam Alphabetum Græcum recitasset. Multæ autem de ira compescenda præclaræ sententiæ passim sparsæ sunt, quas sua diligentia studiosi colligent.

Cupiditas vindictæ, vt in Hecuba, quæ τὸν ἐχθρὸν τιμωρῆσθαι μέν, αἰῶνα τὸν συμπαῖτα δ' ὠλεῖσθαι θέλει & in omnium ferè cordibus adeò ardens affectus est cupiditas vindictæ, & imis penetralibus cordis infixus, vt Iuuenalis Satyra 13. dixerit:

Est vindicta bonum, vita iucundius ipsa.

Ἐπιχαῖρε κακία, letatur in calamitate bonorum: vt Semei insultat Dauidi fugienti in exiliũ, 2. Reg. 16. Fulvia nece Ciceronis adeò lætata est, vt linguam exemptam ex interfecti capite aciculis confoderit.

*Invidia seu LIVOR, indulget odio, & dolet alterum
 crescere, & magnificari, & cupit eum ledere, removere
 vel tollere, non quia nos laesit, sed tantum quia dolemus eum
 nobis antecellere & nos inferiores duci. Invidiam Ci-
 cero (Tusc. 3.) à nimis intuendo fortunā alterius,
 dici arbitratur. Idem ferè est Æmulatio, de qua
 libi diximus. Ut autem umbra corpus comita-
 tur; sic excellentem virtutem ac gloriā semper as-
 sectatur invidia & æmulatio imbecillorum, qui,
 cum propria virtute nō possint emergere, alienā
 virtutem oderunt, & obrectatione præstantiorū
 crescere conantur; ac cum se ipsos intelligunt in-
 genio, doctrina, virtute, vel alijs bonis non posse
 æmulos vincere: tamen quoquo modo ostende-
 re cupiunt, eos alijs quibusdam inferiores esse, &
 aliqua eorum facta calumniosè depravant. Nul-
 lum est autem præsentius, honestius & efficacius
 remedium aduersus inuidos, quam in timore &
 inuocatione Dei, diligenter & fideliter facere sue
 vocationis officia, & omni studio, virtute ac la-
 boribus antecellere, ac interea ostendere, se ne-
 quidem moueri æmulorum liuore, multò minus
 offendi, aut dolore affici, vt grauissimè monuit
 Stigelius hoc disticho: Pascere Liuor iners odio,
 saturare furore, Mors tua, recta Deū facta colens
 erunt. Plutarchus pag. 65. Moraliū, πῶς ἀμυν-
 μαί τοις ἐχθροῖς; Αὐτὸς καλὸς καὶ γὰρ οὗτος ἡρώμενος.
 Quæ ratione meos vlcifear, quæritis, hostes?
 Expediam; vlcisci sis quoq; discite tuos.*

Incessant,

Incessant, taceo: culpant, fero: crimina spargunt,

Disimulo: mordent, absq; dolore meo:

Obirestant: fileo: ringuntur, rideo: vulgo

Traducunt, patior: dant mihi damna, sino.

Afficiunt torvis oculis, ego comiter illos

Accipio: turbant cuncta, quiete fruor:

Latrant, non moveor: frendent, non curo: minantur.

Nal metuo: torquent labra, laboro nihil:

Exagitant, non exagitor: vexant, neq; vexor:

Ladunt, non lador: probra refutat honor:

Insidias ponunt, cuado: petunt caput, oro:

Pessima molitis optima quæque precor.

LEVITAS, negligens etiam veras & atroces iniurias, vt qui tolerant coniugum aut liberorū impudicitiam: qui conuitia, quibus fama ipsorū læditur, non modestè refutant.

INDVLGENTIA Parentum vel magistratuum conniuentium ad delicta enormia. Nam dicta Christi de remissione offensionum, nō impediunt, imò sanciunt pœnas, quibus atrocia delicta à magistratu politico plectuntur; & accusationem ac excommunicationem pollutorū manifestis flagitijs, quæ fit verbo ministrorum Euan gelij; & admonitionem ac obiurgationem, quæ fit priuatim sanandi causa.

LENTITAS, nullos habentes excitatos motus, non irascens turpitudini & sceleribus, propriè opposita Nemesei seu Zelo.

STVDIVM CONCORDIÆ seu quæ
 ἀσυχία est virtus, quæ humiliter de se sentiens, & fre-
 nans ac moderans iracundiam, & tolerans aliorum in-
 firmitates, & condonans etiam veras iniurias, tuetur con-
 cordiam, & cauet, ne pugnet de vlla re non valde neces-
 saria, ne publica tranquillitas Ecclesiæ & Reipublicæ
 turbeatur.

Partes seu Virtutes ad tuendam Concor-
 diā necessariæ à Paulo recitantur Ephes. 4. Cum
 omni humilitate, cum mansuetudine, cum lon-
 ganimitate, studentes seruare vnitatem spiritus
 in vinculo pacis. Humilitas frenans superbiam,
 omnium ferè in vitâ dissidiorum & rixarum fon-
 tem, vt Abraham humilis est Genes. 13. Christus
 Philipp. 2. Mansuetudo moderans iracundiam
 & cupiditatem vindictæ, cum offensi sumus, &
 iustas causas litigandi habemus, vt Ioseph con-
 donans fratribus Genes. 50. Patientia tolerans
 communes hominum infirmitates & naus, mo-
 rositatem, πολυπραγμοσύνη, suspicacitatem, at-
 tentionem ad rem, auiditatem gloriæ, intempe-
 rantiam, & similes, ἐπιμέτεια seu Æquitas, quæ etiā,
 cum veris & magnis iniurijs affecti sumus, remit-
 tit aliquid de summo iure, & iniurias condonat
 publicè paci.

Causæ efficientes, impulsivæ & Finales ferè
 eedem sunt, quæ iam in titulo de Mansuetudine
 sunt recitatæ, videlicet, Spiritus sanctus, qui cum
 sit

fit nexus mutui amoris inter æternum Patrem & Filium, nostras quoque voluntates ac corda ad amorem Dei & proximi, & fouendam dilectionem ac concordiam mutuam flecitur. I. Iohan.

4. Diligamus nos inuicem, quia dilectio ex Deo est. Augustinus Serm. 186. Si vultis viuere de Spiritu sancto, tenete charitatem, amate veritatem, desiderate vnitatem, vt perueniatis ad æternitatem. II. Mens, Voluntas & Corda huma-

na, quæ obtemperant Spiritui sancto, & sua consilia & actiones ad tuendam Concordiam dirigunt. III. Seuerissima mandata verbi Dei, & naturalis Noticia, quæ intelligit homines ad societatem & concordiam natos esse, & præcepta doctrine Ethicæ & Politicæ. Diuina mandata sunt

Philip. 2. Similiter affectu sitis, eandem charitatem habentes, vnanimis, idem sentientes, per humilitatem vnusquisque alium se præstantiorem existimet, nec sua quisq; spectetis, sed vnusquisq;

quæ sunt aliorum. I. Cor. 2. Obsecro vos per Dominum nostrum Iesum Christum, vt sitis cõcordes, & non sint inter vos dissidia, sed sitis integrum corpus, eadem mente, eadem sententia.

ἡμεῖς καὶ ὑμεῖς ὁμοθυμαδὸν ὡς ἓν ὁμοφρονεῖτε ἢ ὡς ἓν ὁμοσυνεσχεῖτε διὰ τὴν εἰρήνην. Melior est discordia pietatis causa suscepta quàm errantium opinionum & affectuum consensio, inquit Nazianz. εἰρηνοποιεῖται.

Materia circa quam, sunt Voluntates, doctrina, consilia, sermones & actiones hominum,

& præ-

& præcipuè collegarum eiusdem muneris, aut societate ecclesiæ, politiæ, scholæ, vel œconomie coniunctorum.

Fines sunt, vt Deo præstetur obedientia, vt consentientibus multorum mētibus rectè Deus agnoscatur & inuocetur. vt cōmunis societas ecclesiæ, politiæ, scholæ & œconomia, salua & incolumis conseruetur, vt amplissima præmia, quæ Deus studiosis Concordiæ promisit, cōsequamur. Matt. 5. Beati pacifici, quia filij Dei vocabuntur. 2. Iohan. 4. Deus dilectio est, qui manet in dilectione, in Deo manet, & Deus in eo. Postremo aliæ utilitates immensæ, quas nulla eloquentia exhauriri potest. Concordia paræ res crescunt, discordia maxime dilabuntur.

EXEMPLA *συμβιβαστικῶν* passim in hystorijs obuia sunt. Abrahā, etsi ætate, autoritate, sapientia, virtute, fratris filio Loto antecellebat, tamen ei cedit, Gen. 13. Iacob abijcit se infra fratrē Esau, Genes. 33. Scipio cedit criminationibus Tribunorū plebis, apud Liuium Deced. 4. lib. 8. Thrasibulus recuperata patria & dissipatis exulū bonia, fanciuit *ἀμνηστίαν*, obliuionem iniuriarum, apud Xenoph. lib. 2. *Ἐκδοτικῶν*. Cicero post interfectū Cēsarē scribit se iecisse fundamenta pacis & Atheniensū vetus exemplū renouasse, vt omnis memoria discordiarum obliuione sempiterna deleatur. Aristides etiamsi offensus erat Themistocli, tamen dissimulatis iniurijs communicat cum

eo con-

eo consilia, de profligandis Persis, apud Herodotum lib. 8. & Plutarchum.

Athenienses publicā salutem Græciæ privato honori anteferentes. cedunt de imperio, addētes hanc honestissimam vocē, πάντῃ γὰρ τεταγμένοι προσόμεθα ἄγαθοὶ εἶναι, Quocunq; loco ordinati erimus, præliabimur, vt bonos & fortes viros de cet. Nestor apud Homerū, (ὄφρα γ.) suā cum Vlyssæ coniunctionē ad Reipub. salutem directam prædicat.

οὐδ' ἔποτ' ἐπ' ἀγορῇ δίχ' ἐβάζομεν, οὐτ' ἐν ἱερῇ
 ἀλλ' ἔτα θυμὸν ἔχοντε νόον ἡρώ, ἐπὶ φρονίῳ βουλῇ,
 θραζόμεθ' Ἀργείοισιν ὅπως ὅχ' ἄριστα γένηται.

Non in consilijs unquam populæ corona

Ore sumus vel iudicio diuersa secuti:

Sed nobis eadem mens, & sententia concors

Fecit nos populo sic consultare Pelasgum,

Vt fierent semper pro vestris optima votis.

Vt autem in senatu, in dicenda sententia sæpè amicissimi sine offensione animorum dissentiant: Ita boni & docti viri, sine acerbitate animorum dissimiles habent opiniones. Non eadē sentire bonos de rebus istam incolumi licuit semper amicitia. Sed hoc tempore tanta barbaries in hominum vitam & mores inuasit, vt alij alios leuiter à se dissentientes, acerrimè oderint, maximeque detestentur. Hoc immane odium oritur à stulta φιλαντία, qua dum sibi quisq; placet credula turba sumus. Nos verò ita
 ad huc

& præcipuè collegarum eiusdem muneris, aut societate ecclesiæ, politiæ, scholæ, vel œconomœ coniunctorum.

Finis sunt, vt Deo præstetur obedientia, consentientibus multorum mētibus rectè Deo agnoscatur & inuocetur. vt cōmunis societas ecclesiæ, politiæ, scholæ & œconomœ, salua & inuolūmis conseruetur, vt amplissima præmia, quæ Deus studiosis Concordiæ promisit, cōsequamur. Matt. 5. Beati pacifici, quia filij Dei vocabuntur. 2. Iohan. 4. Deus dilectio est, qui manet in dilectione, in Deo manet, & Deus in eo. Postremo alia vtilitates immensæ, quas nulla eloquentia exhaustiri potest. Concordia parue res crescit, discordia maxime dilabuntur.

EXEMPLA *συμβιβαστικῶν* passim in historiis obuia sunt. Abrahā, etsi ætate, autoritate, sapientia, virtute, fratris filio Loto antecellebat, tamen ei cedit, Gen. 13. Iacob abijcit se infra fratrē Esau Genes. 33. Scipio cedit criminationibus Tribunorū plebis, apud Liuium Deced. 4. lib. 8. Thersibulus recuperata patria & dissipatis exulū bonifanciuit & *μνησίων*, obliuionem iniuriarum, apud Xenoph. lib. 2. *Εὐθυμένης*. Cicero post interficiendū Cēsare scribit se iecisse fundamenta pacis & Antiocheniū vetus exemplū renouasse, vt omnis memoria discordiarum obliuione sempiterna deleberetur. Aristides etiamsi offensus erat Themistocli, tamen dissimulatis iniurijs communicat cum eo.

eo confilia, de profligandis Persis, apud Herodo-
tum lib. 8. & Plutarchum.

Athenienses publicā salutem Græciæ priuato
honori anteferentes, cedunt de imperio, addētes
hanc honestissimam vocē, πάντῃ γὰρ τεταγμένοι
ὑποσόμεθα ἄγαθοὶ εἶναι, Quocunq; loco ordina-
ti erimus, præliabimur, vt bonos & fortes viros de-
cet. Nestor apud Homerū, (ὄφρα γ.) suā cum V-
lysse coniunctionē ad Reipub. salutem directam
prædicat.

οὐδ' ἔποτ' ἐπ' ἀγορῇ δ' ἴχ' ἐβάζομεν, οὐτ' ἐν ἱερῇ
ἀλλ' εἴνα θυμὸν ἔχοντε νόον καὶ ἐπίφρονι βουλῇ,
ἐπαλέμεσθ' Ἀργείοισιν ὅπως ὅχ' ἄριστα γένηται.

Non in consilijs vnquam populus corona

Ore sumus vel iudicio diuersa secuti:

Sed nobis eadem mens, et sententia concors

Fecit nos populo sic consultare Pelasgum,

Vt fierent semper pro vestris optima vota.

Vt autem in senatu, in dicenda sententia sæ-
pè amicissimi sine offensione animorum dissen-
tiant: ita boni & docti viri, sine acerbitate animo-
rum dissimiles habent opiniones. Non eadē sen-
tire bonos de rebus istam incolumi licuit sem-
per amicitia. Sed hoc tempore tanta barbaries
in hominum vitam & mores inuasit, vt alij
alios leuiter à se dissentientes, acerrimè ode-
rint, maximeque detestentur. Hoc immane
odium oritur à stulta φιλαντία, qua dum sibi
quisq; placet credula turba sumus. Nos verò ita
ad huc

ad humanitatē assuefacti esse debemus, vt possimus cum alijs coniuncti esse amicitia, quamvis disiuncti sententia.

COgnata seu **SIMILIA** multa & illustra sunt. Paulus aliquoties vtitur similitudine sumpta à membris humani corporis, quę sine dissidijs conferunt operas ad communem totius corporis salutem 1. Cor. 12. Sic Xenophon. Vt oculi, manus, pedes, ideo bini conditi sunt, vt coniuncti se adiuuent, non impendant: sic decet fratres & collegas, animos, consilia & actiones conferre, ἀλλήλοις χεῖρας, ὀφθαλμοῖς, πόδας εἶναι. vt cecus & claudus operas fideliter conferunt, de quibus epigramma Græcum venustissimum extat: *Αἰεὶ καὶ τὸ λιπόμενον ὑπὲρ νότον οὐ λιπαυγὸν*

Ἦγε, πόδας χεῖρας, ὀφθαλμοῖς ἁγνὰ μὲν
Cæcus fert claudum: atq; opera conducit eadem,
Istius illic oculos, illius iste pedes.

Vt orbes cœlestes miris anfractibus sibi mutuò cedunt, vt suam harmoniam & concordiam, eo quasi obsequio tueantur: sic Principes & Gubernatores collegas decet cedendo, ferendo, & placidè contra nitendo, & concordiam retinere, & cursum prudenter & honestè susceptum abolvere.

PVgnantia sunt **LENTITAS**, non pugnans etiam de rebus valde necessarijs, vt de reuocanda puritate doctrinæ, honesta disciplina, liberate,

bertate, defensione famæ, coniugum, liberorum,
 & φιλοφιλία seu CONTENTIOSITAS,
 quæ vel superbia & ambitione, vel iracundia orta
 ex superbia & insolentia, vel monstrositate natu-
 ra, vel quacunque alia de causa pugnat de rebus
 leuibus & nõ necessarijs, ferit lites ac dissidia, nec
 alijs cedit. Plurimæ autem calamitates in omni
 vita, in Ecclesia, politijs & alibi, ex hoc fonte ori-
 untur, vt monet sententia Græca, quam Stobæus
 recitat: τὰ μέγιστα κακὰ ὧν ἄλλως ἢ ἐν φιλοφιλίᾳ
 καδίσταται, Maxima mala ferè non aliter, quam
 ex studio contentionis nascuntur: & sapissimè in
 gubernatione bonum publicum priuatis simul-
 tatibus impediri, Tacitus ait.

AMICITIA.

EXTant de hac virtute duo libri, octauus & no-
 nus ethicorum Aristotelis. & in omnium
 manibus versatur eruditissima & dulcissima di-
 sputatio de Amicitia in Lælio Ciceronis. præte-
 rea etiam methodica explicatio Amicitia in Phi-
 lippi ethicis proposita est. Quare de hac virtute
 pulcherrima ex his artificibus integra doctrina
 sumatur.

AMICITIA est mutua dilectio. seu virtus, pro
 vera beneuolentia reddens veram beneuolentiam, &
 pariens mutuam communicationem officiorum & re-
 rum libe-
 T

rum liberalem, virtutis causa. Causa efficiens Iudicii mentis de colenda societate, & in voluntate inclinatio ad colendam societatem. Causa *πρὸς τὰς ἐκτικὴν* seu obiecta sunt similitudo, virtus, merita, cognatio facta vel natura, vt Homines cum parentibus, liberis, coniugibus, cognatis, naturalibus storgis deuincti sunt: vel lege, vt cum patria, ecclesia, republica: vel vsu, vt cum vicinis, collegis, comitibus, amicitie contrahuntur. Forma est ipsa mutua beneuolentia & animorum copulatio & coniunctio. Flnis, ipsum virtutis decus. Effectus sunt utilitates immenses. nam vt ait Herodotus, *κτιμᾶτωρ πάντων ὅτι τιμιώτατον ἀνὴρ φίλον σωϊτόν τε καὶ εὖνοον*, preciosissimus thesaurus est omnibus opibus antecellit Amicus prudens & beneuolus.

EXempla amicorum illustria sunt, David & Ionathas, 1. Reg. 18. & deinceps. Pylades & Orestes, apud Euripidem, Theseus & Pirithous, Patroclus & Achilles, Nisus & Euryalus, Damon & Pythias, Epaminondas & Pelopidas, Lelius & Scipio, Pomponius Atticus & Cicero. Lucianus in Toxari recitat alia decem paria amicorum, quique Græca & quinque Scythica, quorum historias ex ipso, qui volet, requirat. Pugnancia sunt, Inimicitia, Odium & Simulatio beneuolentiae.

Cognata virtus Amicitie est FIDELITAS

TA S, quæ in vera benevolentia mutua, & omnibus officiis amicitiae debita, seruat constantiam in rebus secundis & aduersis. Isocrates ad Dæmonicum, τὸ χεῖροῦ τῶ πρὶ δ' αἰμαζόμεν, τοῖς δὲ φίλοις ἐν ταῖς ἀτυχίαις διαγινώσκομεν.

Scilicet ut fuluum spectatur in ignibus aurum,

Tempore sic duro est experienda fides.

Eurip. ἐλεγχος ἀφ' εὐδ' ἵσταται τῆς φιλίας ἡ δύσυχια. Certissima Regula discernens veros & fucatos & simulatis, est calamitas.

Pugnant cum Fidelitate **PERFIDIA** adeo inter homines vsitata, ut Aristoteles, suos auditores in schola alloquens, frequenter exclamaret, φίλοι, οὐδ' εἰς φίλους. O amici, nemo est amicus. & Antigonus rex, quotidie Deum clara voce orabat, ut ab eo aduersus amicos defenderetur. Interrogatus autem, cur non potius aduersus inimicos regi se peteret; ab illis inquit, qui palam hostes sunt, possum mihi ipse mediocri diligentia cauere, sed ab amicis fucatis & perfides non possum mihi ipse cauere, sed **DEO** protectore opus est. Id exempla Alcimi, & Triphonis, qui Ionatham dolo interficit, 1. Mac. 7. 12. declarant. & Ioab inter osculandum necantis Amasam demonstrant. Periculosior enim est mundus iste blandus, quam molestus inquit Aug. ep. 144. & magis metuendus, cum se illicit diligi, quam cum admonet cogitq; contemni.

T 4. Sicut

Sicut enim feles insidiantur muribus non cum strepitu, sed molli & suspenso gradu, ita filij huius seculi comica facie agunt tragedias.

C A N D O R est virtus, volens bonis bene esse, & letans eorum rebus secundis, & sine simulatione & fucis animi sententiam aperte alijs ostendens, & aliorum voluntates, rectè dicta & facta approbans, nec de aliorum voluntatibus sinistrè suspicans aut loquens, sine probabili ratione. Vt Paulus verè & ex animo letatur Romanos & alios, quibus scribit, ad veram agnitionem Dei & societatem aternæ ac beatæ Ecclesiæ adductos esse. Cicero omnes doctos viros, suo tempore viuentes, Varronem, Brutum, Hortensium, & alios, magnis laudibus euexit, nec cuiquam eorum, ut inter doctos etiam vñtatissimum est, obtrectauit. Apelles Protogeni dignationem primus Rhodi constituit. Sordebat ille suis, ut plerunq; domestica. Percunctantiq; quanti liceretur opera effecta, paruum nescio quid dixerat. At ille quinquagenis talentis, pposcit, famamq; dispersit, se emere ut pro suis venderet. Ea res concitauit Rhodios ad intelligendam artificem. Plinij verba sunt lib. 35. cap. 10. Ennius: Eo ingenio natus sum, amicitiam Atq; inimicitiam in fronte promptam. gero. Et Capaneus apud Euripidem, cuius est ἡ ἀντιπαρθεσία, Traianus Imp. cum Sur Licinius trib. Mil. accusatus esset insidiarum aduersus Imperatorem, non voluit de summo ac delicti-

delissimo amico, cuius fides ei perspecta erat, sinistrè suspicari: sed non vocatus in domum Suræ ibi cœnaturus accessit, & mentum tonsori Suræ radendum dedit. Alexander magnus, cum medicus Philippus, qui in summa gratia apud eum erat, diceretur à Dario corruptus esse, ut Alexandro venenum daret, non credidit eum insidiari, nec postea ei diffidere voluit. Augustinus de unico Baptismo: Si est vlla humanitas in rebus humanis, puto nos iustius posse reprehendi, si ignotos homines, quos criminantur inimici, nec eorum crimen vlla testificatione demonstrant, nocentes potius quàm innocentes crediderimus. Quia si fortè se aliter veritas habet, ipsi certè humanitati debitum redditur, cum homo de homine nihil mali temere suspicatur, nec cuiquàm criminanti facilè credit, quando sine teste, ac sine vlllo documento crimen obijciens, maledicus potius conuictator, quàm veridicus accusator extitit.

Hæc exempla & dicta illustrant definitionem Candoris, quæ ex quatuor partibus constat, quarum duæ posteriores ad octauum præceptum pertinent. Ut autem vicinæ virtutes sunt, Iustitia seu summum ius & ΕΠΙΕΙΡΑ, Liberalitas & Parsimonia: sic vicinæ virtutes sunt, Veritas seu euerè iudicans de aliorum dictis & factis, & CANDOR ΕΠΙΕΙΡΑ adhibens.

Pugnans cum Candore Malevolentia, Liuor, ΠΙΣΤΙΣ & ΝΑΡΚΙΑ, Suspicio & Diffidentia, quæ sine

probabili ratione de alterius animo male sentit, & omnibus diffidit, quadam naturę maleuolentia, vt Dionysius tyrannus, Euclio Plautinus. Omnes autem naturę suspicaces sunt calumniolę, maleuolę & maledicę. In primis igitur cum candore Calumnia pugnat, & huic vicina κακόνιστος, Malignitas quam simulatio grauitatis regit, opposita iustitia, candori & veritati. sed calumpnia, apertior adhuc est quàm κακὴ ψυχή.

Alterum extremum est *Stulta credulitas*, quę sine probabili ratione omnibus credit, omnes putat amicos fideles esse. Sed hęc επιχαρμῶν ἰλιθὺδ meminerimus, Neros atque artus esse sapientię, Non temere credere. Vt aucupi, qui auiculam captam ex manibus dimiserat, cum promississet, se ei preciosissimum margariton monstraturam esse, auicula, sedens in arbore hunc versum occinit:

Creds parum, tua serua, & quę periere relinque.

Euripides: Σάφειός ἐστι, δ' ἀπιστίας οὐκ ἔστι οὐδ' ἐπ' ἄλλοις ὡς ἐπ' ἑστέοις. Sapiente diffidentię vtilius vllum est non aliud mortalibus. Seneca: Vtrumque vitium est, & omnibus credere, & nulli. Sed alterum honestius dixerim vitium, aliorum tutius.

HUMANITAS est Bonitas conueniens naturę hominis, beneuolens & benefaciens quibus potest, & non ini nocens: seu iustitia, copulata cum comitate, mansuetudine, & cunctis, beneficentia, affabilitate, & vicinis virtutibus mitiora

mittoribus. Græci ἡδὺς nominant.

PARTES Humanitatis sunt: Iustitia seu Bonitas, conueniens naturę hominis, amans omnes, præsertim virtute & doctrina præditos, nemini nocens, omnibus benefacere & prodesse cupiens. Hęc Iustitia est fundamentū verę Humanitatis. Εὐκλεία seu Æquitas, quę tolerat communes hominū nequos & infirmitates, & amici mores nouit non odit. Mansuetudo, quā paulò antè descripsimus. Beneficia iuuans alios consilio, opera, pecunia, quantum sine insigni incommodo potest. Affabilitas, in quotidianis congressibus facilè & libenter alloquens alios, & leniter non fastidiosè audiens alios, nec duriter, sed placidè & benignè respondens. Comitas, quę in omni sermone, gestu, actione & officijs præstandis, beneuolentiam suā erga alios cum quadam suauitate declarat. Ex hac cōmemoratione partium apparet, Humanitatem, non tantum esse, vt vulgo existimatur, simulationem beneuolentię in externis gestibus, vultu, sermone, porrigenda dextra: sed præcipuas virtutes, Humanitati seu naturę humanę conuenientes, complecti.

CAUSÆ, ex descriptionibus virtutum, quas partium loco recitauimus, sumantur, & ad cæteras etiam adiungatur Doctrina artium bonarū, quę ideo Humanitatis appellationem sortitæ sunt, quia feritatem & barbariem ingeniorum corrigunt, & ad bonitatem, iustitiam & comitatem

mitatem naturæ humanæ conuenientem animos studiosorum expoliunt, vt verissimè Ouidius cecinit: Adde quòd ingenuas didicisse fideliter artes, Emollit mores, nec finit esse feros.

Et in omnium doctorum ore est Menandri versus:

ὡς ἰδὺ σωείας ἁγισότης κενεραμμένη.

Quàm dulcis est sapientiæ coniunctio
Bonitati mixta.

EXEMPLA Humanitatis illustria sunt in Alexandro magno, quem scribit Plutarchus, & iustum & beneficium, καὶ ἡ ἰσχυρὰ βασιλείων σωφροσύνη καὶ χάριτος ἀνδρείας ἀμοιβαῖα, suauissimum omnium regum in familiari consuetudine, & omnibus gratijs ornatum fuisse. Cyrus, apud Xenophontem in Pædia. Augustus & quidam alij, præsertim ij qui doctrina exculti fuerunt. Ac inter omnes eruditos regulariter, quò quisque est doctior, eò etiam est humanior & humilior. Toruitas verò, & insolentia, regulariter inscitie & stultitie indicium est; vt nostra ætate humanissimus erga omnes est communis noster præceptor Philippus Melanthon: alij semidocti, toruitate vultus autoritatem sibi & existimationem doctrinæ arbitrantur circumdari.

PVgnant cum humanitate extrema omnium virtutum, quas in loco partium exposuimus. Sed cum Affabilitate & Comitæ propriè pugnat
Moro-

prositas, vt in Timone *μισανθρώπων* & *Leuitas* simulans beneuolentiam erga omnes, omnibus deferens sua officia, & promittens, nihil præstans,

NEMESIS SEV ZELVS.

Nεμεσις, Iram DEI, vlticem superborum. Indignè prosperis successibus fruentionum: & Iram Heroicam, indignantem turpitudini & sceleribus, significat à νέμω distribuo q. d. Iustitia distribuens superbis pœnas. ΖΗΛΟΣ autem, vt in prophanis, ita in sacris literis variè vlturpatur alias pro emulatione honesta & laudabili, quæ, virtute alijs antecellere, & diligentiam ac virtutes aliorum imitari, aut superare studemus, vt Hesiodus, *ζηλοῖ δὲ τὸ γαίτονα γήτωρ· ἄγχι δὲ ἔρις ἡδὲ βροτοῖσι*: & multò illustrius Paulus hac voce vtitur Gal. 4. *καλῶς δὲ τὸ ζηλοῦν ἐν καλῷ πάντοτε*, 1. Corinth. 12. *ζηλοῦτε τὰ χάρισματα τὰ κρείττονα*. & 1. Corinth. 14. aliquoties. alias pro emulatione inhonesta, inuidente alterius bonis, idcoque eum premere aut perdere cupiente, vt Act. 7. patriarchæ *ζηλώσαντες* Ioseph vendunt in Egyptum. & Galat. 5. 2. Corinth. 12. coniunguntur, *ἐχθραὶ, ἔρις, ζήλοι, θυμοί*. alias pro ardenti amore, cum nullius odio, aut iracundia coniuncto. 2. Cor. 11. *ζηλοῦντες ὅτι ζήλω*, ardentem amo & ambio vos Dei amore, vt à Deo ardentem amemini.

T 5 Gal.

Gal. 4. *Ζηλῶσιν ὑμᾶς, ἵνα αὐτοὺς ζηλῶτε*, amant seu ambiunt vos, vt se ametis. aliàs pro *adfectu ex amore & ira mixto*, cum videlicet amans aliquid, irascitur illi, à quo leditur res amata, vt sponsus aut maritus zelotypus, ardentè amans coniugem, irascitur illi, qui eam indignè tractant, ledunt vel alienant. Sic Deus se zelotem nominat in primo præcepto, quòd ardentè amans ecclesiam, horribiliter irascatur omnibus, qui eam Idololatria & alijs sceleribus polluant.

Est autem Z E L V S singularis & Heroica virtus, ardentè irascens, cum vel Gloria Dei, vel Iustitia, Veritas aut Pudicitia violatur, & ardenti impetu depellens ac perniciens Idololatrās, aliosq; sceleratos. vt Helias zelo zelatur pro Domino Deo Zebaoth, 3. Reg. 19. Phineas zelo accensus confodit seortatorē, Num. 25. Matathias pater Iudę Maccabęi zelo glorię Dei ardens tuccidat Iudęum immolantem Idolis, 1. Macc. 2. Danid aduersus Goliath blasphemum ira Heroica inflammatur, 1. Reg. 17. Ezechias serpentē cneum confringit, 4. Reg. 18. Iosias ossa sacerdotū in Samarię altaribus cremat, 4. Reg. 23. Theod. lib. 4. hist. eccl. *ψυχὴ ὑπὸ θείᾳ ζήλῳ πῦρ πολυμέλῃ, οὐδ' ἐν ἀνθρώποις εἰσδέχεται δεισέ, ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα θεῶματα γελῶτα νομίζα καὶ πεδῖται*. Ardens diuino feruore animus, nullo turgitur humano metu, sed terrores tale opus risu ac loco ducit.

Et si autem hæc opera Heroica, non temere, cius ex vulgo, per κακοζυλία imitanda sunt, nisi legitima vocatio & similis πνευματική spiritus accedat; tamen in Gubernatoribus præcipuè, Zelum, hoc est, amorem pietatis, iustitiæ, veritatis, pudicitie; & ardentem indignationem, & odium aduersus scelera & sceleratos, ardere oportebat, quo inflammati susciperent laborem ad puniendos sceleratos, & tollenda omnia mala, quæ gloriam Dei & honestam disciplinam violent.

Sic in ministris & doctoribus Ecclesiæ zelus flagrare debebat, hoc est, verus & ardens amor Dei, & veræ ac salutaris doctrinæ, & ardens indignatio aduersus corruptelas veræ doctrinæ, & morum turpitudinem, & ardens studium illustrandæ gloriæ Dei, verbo delendæ Idololatriæ, non manibus seditiosis euertendi statuas, verbo refutandi falsa dogmata verbo arguendi scelera, & in auditoribus amorem virtutum & veræ pietatis, non seditiones, accendendi.

Pugnatur autem cum vero zelo, κακοζυλία, cuius multa genera sunt. Sed huc præcipuè zelus *nō secundū scientiam*, nō coniunctus cum veritate & iustitia, seu recta voluntatis Dei agnitione, & verā in eum fide destitutus, pertinet, qui cæcus potius impetus & furor, quàm zelus nominandus est, qualis Pauli persecutoris zelus
ante

ante conuersionem Gal. 1. Philip. 3. Act. 22. & Iudeorum trucidantium Stephanum fuit, Act. 7. & plurimorū in omnibus gentibus, rectè ac pie se pro religione sua Idololatria zelari existimantium.

Pertinet huc & magistratum quorundam & concionatorum *iniusta asperitas*, cui sancta illa zelotypia seu indignatio aduersus scelera preteritur: vt Draco omnia ferè delicta sine discrimine capitali supplicio vindicauit. Concionatores multi asperitatem & vehementiam Lutheri ineptè κακοζήλῳ, cum heroicis illis & sæpè irregulares impetus, nemo nisi simili spiritu & virtute Eliæ à Deo indutus, rectè & feliciter exprimere possit. ac verè hic locum habeat, Duo cum faciunt idem, non est idem, Non quòd dissimilis res sit, sed quòd is qui facit. Nulla enim exempla nisi congruentia ad Regulam mandati diuini & suam cuiusque vocationem imitanda sunt. Alterum extremum Zeli est Lentitas seu Mollicies animi, qualis est in plerisque nostrum.

Aristoteles ἐμείσθη definit λύπῃ πρὸς ἀγαθὸν ὑπάρχον ἀναξίω ὄντι καὶ ἰσχυρὰ κακῶς πρὸς ἀνάξιον, dolore improbis bene esse, & indignis malè. eamq; mediam collocat inter φθόνον καὶ χουρικακίαν, Inuidiam & Maleuolentiam. Sed nostra descriptio Zeli, ad sacrę scripturę sermonem & exempla accommodatior est.

Ad demus ceteris virtutibus quinti præcepti,

pti, Non occides: C V R A M T V E N D A E V A-
L E T V D I N I S corporis. Non enim minùs ho-
micida est, qui proprium corpus ingluvie, crapu-
la, inconueniente victu, corrumpit & extinguit,
quàm qui alteri manus infert violentas.

Et D E V S non tantùm conseruare & alere
corpus sufficiente cibo & potu, sed etià *Honore as-
ficere* iubet, tanquam opus & domicilium Dei, &
organum actionum diuinarum, Dei conditoris
sapientiam, bonitatem & potentiam, in singula-
rum partium, etiam minimarum, constructione,
figura, situ & functionibus impressam demon-
strans, & conditum ad vsus diuinos, vt vera Dei
notitia in cerebro luceat, & celebratio ac laudes
D E I in corde & lingua sonent, & cætera mem-
bra omnium virtutum Deo placentium actio-
nes obeant. sicut de manuum vsu Nazianzenus
scripsit, Non opus est manuum melius, quàm ten-
dere palmas Ad cœlum, & digitis scribere gra-
tia Deo.

Propter hanc grauissimam causam, ac vt ad
labores vocationis & studiorum nostrorum exe-
quendos idonei simus, diligentiore cura, natura-
les vires, & sanitatem corporum nostrorum tuca-
mur. Est autem S A N I T A S, facultas rectè & si-
ne incommodo, omnes functiones naturæ ho-
minis conuenientes obeundi. Hanc tuentur &
conseruant rectè & commodè usurpatæ res non
naturales, vt vulgo medici nominant, Aër purus,
cibus

eibus boni succi, & potus non ampliùs quàm natura exigit, tempestivè assumptus. Exercitationes moderatæ, de quibus Hippocrates in Epidem. ἀσκησις ὑγιῆς; ἀκορὴ τροφῆς, ἀκορὴ πόσιος. Sanitatis cura est, non satiari cibus, & impigrum esse ad labores. Somnus & vigiliæ moderatæ. Euacuatio excrementorum & humorum vitiosorum per inediam, (de qua Ambrosius in Hexaem: Medicamentum quæris & ieiunium fugis, quasi maius aliud remedium reperire possis) per venæ sectionem, purgationes, profluvium narium &c. Plin. lib. II. Perniciosissimum in omni vita, quod Nimium, præcipuè tamen corpori; minui- que quod grauat quolibet modo vtilius. Postremò Adfectuum seu perturbationum animi moderatio, à qua scholæ Salernitanæ medici, regimen sanitatis suum ordiuntur.

Si vis incolumem, si vite reddere sanum,

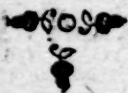
Curas tolle graues, irasci crede prophanum.

Si tibi deficiant medici, medici tibi fiant:

Hæc tria: Mens hilaris; Requies; Moderata diætæ. sicut verissimè Cornelius Celsus, Claudij Cæsaris ætate scripsit, Multos magnos morbos abstinentia & quiete curari. & Plato in Timæo, ἔστιν τις παρὰ τῶν εἰμαρμένων τὰ σώματα φθίσι φαρμακείας, ἅμα ἐν μικρῶν μεγάλα καὶ πολλὰ ἐν ὀλίγων νοσήματα φιλεῖ γίγνισθαι διὸ πρὸς αὐτῶν γὰρ δὲ διαίταες πάντα τὰ τοιαῦτα. Cum quis præter fatum corpus pharmacis corrumpit, si- mul

mal ex paruis magni, & ex paucis multi morbi
oriri solent. Ideo diēta conueniente initia mor-
borum curare oportet. Huc Galeni libri eru-
ditissimi de sanitate tuenda, de cibis boni succi, &
alimentorum facultatibus, pertinent.

Expetenda est autem & tuenda bona valetu-
do & sanitas corporis, ad hunc præcipuum & vlti-
mum finem, vt labores nostrę vocationis sedulò
& rectè singuli obire, & veram de Deo doctrinā
discere, & docendo ad posteritatem transmittere
possimus, Psalm. 9. Exaltas me de portis mor-
tis, vt annunciem laudes tuas in portis
filix Zion. Extrema sunt nimis
delicata corporis cura-
tio, & illuies.

S E X T I

P R Æ C E P T I V I R - T V T E S.

- I. Pudicitia seu Castitas vitæ cœlibis.
- II. Coniugalis Castitas.
- III. Verecundia seu Pudor.
- IV. Temperantia,

C A S T I T A S,

Castitas seu Pudicitia in genere est virtus retinens munditiam animi & corporis cum voluntate Dei congruentem, & vitans omnes libidines à Deo prohibitas.

Species sunt: P U R I T A S vitæ cœlibis, quæ est munditiam animi & corporis, sine vlllo feminis abusu, sine commixtione & contaminatione corporum, sine impudicis cogitationibus, & sine vllis incendijs libidinum retinere. Qualis est puritas in angelicis naturis, & ætate immatura, & aliquibus singulari dono præditis. Cùm autem
hzc

hæc mundities cœlibis vitæ inter homines, qui mirabili consilio Dei ita conditi sunt, vt fœcundiffent, aut nulla sit, aut certè rarissima: sciamus voluntatem Dei esse, vt ordinem Coniugij diuinitus sancitum amplectamur. Etsi enim in cœlibe vita commixtiones corporum vitantur: tamen perpetuæ sunt libidinum flammæ, accedunt etiam non volentibus crebræ contaminationes corporum, spurcæ cogitationes, & leuissima occasione coniunguntur à Diabolo cœlibes incauti in fœdos lapsus, qui in omni vita deinceps conscientiam vulueratam exagitant, & plurimos in æternum exitium præcipitant. Aduersus hæc pericula & ad hæc tanta mala vitanda, Coniugium iustitutum est, & castitatis coniugalibus leges à Deo ordinatæ sunt, quas reuerenter amplectantur, & seruent, quicunq; ad puritatem vitæ cœlibis se non idoneos esse cognoscunt, vt severissimè præcipiunt mandata divina. & gravissimum Ignatij dictum extat, παρθενίας ζυγὸν μηδενὶ ἐπιτίθειν. ἐπισφαλές γάρ τὸ κτήμα καὶ διαφυλακτόν, ὅτε κατ' ἀνάγκην γένηται. τοῖς νεότεροις ἐπιτρέπε γαμῶν, πρὶν διαφθαρῶσιν εἰς ἐταίρους. Virginitatis iugum nemini imponito: Periculosa est enim eius possessio & difficulter custodiri potest, quando coactis imperatur. Iunioribus concede coniugium, priusquam corrumpantur consuetudine meretricum. Quod si ante Coniugium adolescentes vel alij cœlibes, in

bes, in fide & Invocatione Dei, vitam commix-
tiones, & repugnant incendijs libidinum, & ho-
nestis laboribus, temperantia, vitandis occasio-
nibus, errantes flammæ coercēt, & petunt hos
nauos sibi propter Christum remitti, tum fiunt
hæc peccata venialia, & personæ Deo placent &
acceptæ sunt, non propter continentia dignita-
tem, sed propter filium Dei, qui sua puritate &
mundicie nostras sordes & immunditiam tegit.
Hæc de corporis mundicie seu Virginitate tu-
enda breuiter monui. Spiritualis enim Virgi-
nitas, quæ est repudiatis & reiectis omnibus I-
dolis & traditionibus humanis, à solo Christo
pendere, atque in eo vno omnem fiduciam &
spem salutis repositam habere, ad primum præ-
ceptum pertinet, de qua 2. Cor. 11. Paulus inquit:
Despondi vos vni viro. & Apoc. 14. Virgines
sunt, & sequuntur agnum, id est, non sunt pol-
luti Idolis, & fiducia solius agni Christi se iustos
& saluos fieri statuunt.

CASTITAS *Coniugalis est in coniugio serua-
re ordinem mirando Dei consilio institutum.* Quod
enim & Societas coniugalis sit Castitas, manife-
stè testatur Deus; Primum, quod miranda sa-
pientia Coniugium instituit & sanciuir Genes. 1.
Dixit Dominus, non instituit autem Deus nec
approbat peccata pugnantia cum Castitate. De-
inde hæc dicta illustria sunt: Ebr. 13. Honorabile
coniugium in omnibus & torus castus seu im-
pollutus.

pollutus. Scortatores autem & adulteros punit et Deus. 1. Theff. 4. Hæc est voluntas Dei, Castitas seu sanctificatio vestra, vt abstineatis à scortatione, & vnusquisque suum corpus vni coniugi castum & sanctum seruet. Hæc enim est vis verborum Pauli. Tit. 1. 2. Paulus admonet Episcopos vnus vxoris viros, & adolescentulas mulieres coniuges, vt sint casti & puri.

Causæ Efficientes Castitatis in ecclesia, vt in Ioseph abstinente ab herili coniuge, quatuor sunt. Spiritus sanctus accendens in mentibus cogitationem verbi & mandati diuini, quod precipit castitatem, & prohibet omnes vagas libidines; & causarum finalium. Deinde mouens & adiuuans Voluntatem, vt obediat verbo Dei, & regat cogitationes, appetitiones, amores & externa membra, vt congruant cum ordine Castitatis diuinitus sancito. 2. Verbum & mandatum Dei. 1. Theff. 4. Hæc est voluntas Dei castitas vestra. Item octo Causæ finales, quas iam recitabimus. 3. Mens humana cogitans mandatum Dei, & intenta ad vitandas lapsus occasiones, & Voluntas obtemperans Spiritui sancto mouenti, petens auxilium Dei, & suo etiam conatu reprimens libidinum Incendia, & casti pudoris decus retinens. 4. *Σώφρονα* sunt honesti labores, Temperantia, Diligentia in vitandis occasionibus, &c.

MAteria circa quam, sunt nostri & aliorum animi & corpora.

Finis Octo sunt. Vt Deo præcipienti Castitatem obtemperemus. 1. Theff. 4. Hæc est voluntas Dei castitas vestra. 2. Vt agnoscamus Deum esse mentem castam, & in quotidiana invocatione castum Deum casta & impolluta mente compellemus, & attributione Castitatis insigniter à Diabolis spurcis & immundis discernamus. Hic finis sequenti disticho Philippi venustè expressus est:

πνεῦμα εὐὸν οὐδὲ ἀιδόν
τῶν ἀγνῶν δέχεται ἱερὰ μοῦνα φρενῶν.

Casti Deus mens est, casta vult mente vocari,
Et castas iussit pondus habere preces.

3. Vt retineamus gratiam Dei spiritum sanctum & hæreditatem vitæ æternæ. Nam hæc bona amittuntur ab his, qui se scientes & volentes polluunt. 1. Cor. 6. Omnis scortator & immundus non habebit hæreditatem in regno Dei. Ebr. 13. Sectamini castitatem, sine qua nemo Deū videbit. Tertull. pag. 518. Cū omnes templum Dei simus, illato in nos & consecrato spiritu sancto; eius templi ædituus & antistes pudicitia est, quæ nil immundum aut prophanium inferri sinat: ne Deus ille, qui inhabitat, inquinatam sedem offensus derelinquat. 4. Quia castitas per sese omnium cæterarum virtutum & donorum ingens ac necessarium orna-

mentum

mentum est, quo sublato omnia cætera ingenij, doctrinæ & virtutum decora deformantur. vt Ammianus Marcellinus lib. 25. citat Bacchylidis Lyrici poetæ dictum, quod Iulianus crebrò vsurpare solitus sit. Vt egregius pictor vultum speciosum effingit: ita pudicitia, celsius consurgentem vitam exornat. Congruunt cum hac sententia versus:

Vt cùm de statua facies formosa revulsa est,

Non decus in reliquo corpore truncus habet:

Sic reliqui mores spreti sine honore iacebunt,

Ni sint ornati laude Pudicitia.

§. Vt æternas & præsentis pœnas, quibus immutabiliter libidines Deus punit, effugiamus. Manet enim regula æterna & immota, Ebra. 13. Scortatores & adulteros puniet Deus. Exempla Diluvij Genes. 6. 7. conflagrationis Sodomorum, Genes. 19. interfectorum civium Sichem, Genes. 34. trucidatorum 23000. in deserto, Num. 25. tribus Benjamin deletæ, Iud. 20. exilij Davidis, 2. Reg. 10. 15. captivitatis Babylonicz, &c. nota sunt. Apud Ethnicos & in quotidiana vita ubiq; exempla obvia sunt. Historia de stupratis filiabus Scedasi in Leuctris Bœotiz, & cæsis ibidem Lacædemonijs ab Epaminonda, extat apud Pausaniam in Bœoticis, & Plutarchum in vita Pelopidæ. Plerunq; autem libidines parentum Deus punit infelicitate, calamitatibus, & turpitudine natorum. Servat enim

regulam Sapient. 11. Per quæ quis peccat, per e-
dem punitur. Exempla huius regulæ illustra
sunt in Tragœdia Davidis, Augusti, & sequenti-
um aliquot Imperatorum. 6. Ut retineamus lu-
cem veræ agnitionis Dei, nec puniamur cæcitate
spirituali, errante in opinionibus, consilijs, ne-
gocijs. Matth. 5. Beati mundi corde, quia Deum
videbunt. Ose. 4. Scortatio & vinum auferunt
Cor. Ephes. 4. Alieni sunt à Deo propter cæci-
tatem cordis, qui tradiderunt se lasciviæ. 7. Ne
nostram confessionem, doctrinam de Deo, &
Ecclesiam in qua vivimus, scandalis deforme-
mus, ut David sua libidine, occasionem præbuit
vicinis gentibus maledicendi veræ doctrinæ de
Deo, quam David profitebatur. 8. Ne publicas
pœnas cumulemus, quarum proximæ causæ, &
quasi *προνόμιον* sapissimè fuerunt libidines,
ut adulterium Paradisi toti regno Troiano exiti-
um accersivit.

EXempla castitatis apud Ethnicos illustra
sunt. Peleus abstinens à Cretheide Acasti regis
Magnetum vxore, à qua, ut Ioseph ab herili con-
iuge, ad stuprum sollicitabatur. Historiam re-
citat Pindarus Oda 5. Ne meorum. Belleroph-
ontes cohibet se ab Antrea Proeti vxore, apud
Homerum 12. 3. Cyrus non vult aspicere Pan-
thæam Susianam Abradati coniugem, apud Xe-
nophontem lib. 5. *παυσίας κύριον*. Pausanias absti-
net à captiva Coa, apud Herodotum lib. 9. A-
lexander

Alexander magnus Darij regis vxorem & sorores captas non vult aspicere, nec de earum forma quicquam audire, ne flammis illegitimi amoris accendatur, apud Plutarchum in vita Alexandri. Scipio continet se à captiua Allucij sponsa. Hæc historia, quæ sæpissimè citatur, extat apud Liuium Decad. 3. lib. 6. in fine, & Polyb. lib. 10. Iuliani Imp. castitas à Marcellino celebratur. Virginum exempla collegit Hieronymus lib. 1. contra Iouinianum.

PVgnam cum Castitate seu Pudicitia. Vagæ libidines & scortationes extra coniugium, quas esse peccata mortalia, hoc est, accersere iram Dei & æternas pœnas, testantur dicta diuina sæpe repetita: Scortatores & adulteri non possidebunt regnum Dei. Quanquam autem apud Ethnicos impunè libidines vagæ concessæ sunt, tamen semper aliqui honestiores eas improbârunt vt Plato $\rho\acute{o}\mu\omega\upsilon\kappa$. ait: $\mu\eta\delta' \epsilon\nu\alpha\tau\omicron\lambda\alpha\acute{\alpha}\nu\mu\eta\delta' \epsilon\nu\omicron\varsigma \acute{\alpha}\pi\theta\epsilon\iota$, $\omega\lambda\acute{\omega}\gamma\alpha\mu\sigma\tau\eta\varsigma \epsilon\alpha\upsilon\tau\acute{\omega}\gamma\upsilon\nu\alpha\iota\kappa\omicron\varsigma$, nemo audeat vllam attingere, præter legitimam suam vxorem. Demosthenes orator, cum $\mu\eta\varsigma\iota\alpha\varsigma \delta\epsilon\varsigma\alpha\chi\mu\alpha\varsigma$ mille coronatos posceret, Ego, inquit, pœnitere tanti non emo. recitatur à Gellio lib. 1. capite 8.

Adulteria, quibus Coniugij fœdus rumpitur, quorum pœna in plerisq; honestis politijs fuit

capitalis. Ac in Romano iure coercet adulteria lex Iulia, quæ extat lib. 48. Pandectarum. Marcinus Imp. adulterij reos semper vivos simul iunctis corporibus cremavit. Ægyptij adulteræ nasum præciderunt.

Divortia vulgaria, quæ apud Romanos, Indæos & alias gentes vsitata fuerunt. Nam Christus Matth. 19. tantum in vno casu adulterij divortium concedit, & Plutarchus narrat Romulum propter duas tantum causas divortia concessisse, ob adulteria, ὁ φαρμακείαν τέκνων, ac primum divortium anno urbis 230. factum esse. Græcorum & sequentium Romanorum levitas fuit. Pericles priorem uxorem alteri tradit & ducit Aspasiam, quæ vna fax fuit belli Peloponnesiaci. Cato uxorem Martiam concedit Hortensio petenti, deinde mortuo Hortensio eam reducit. Cicero dimittit Terentiam. Augusto Imp. petenti Livia gravida à priori marito Druso conceditur, quæ cum tres menses apud Augustum fuisset, Drusum peperit. vnde iocus ortus, τοῖς ἐντυχῶσι καὶ τῷ μὲν πατρὶ. postea nihil ex ea liberorum tulit Augustus.

Stupra, cum vel virginis vel viduæ honestè viventis pudicitia violatur.

Incesti concubitus, à quibus natura abhorret, cum parentibus, literis, vel propinquitate sanguinis coniunctis, vt Loth Genes. 19. Ruben Gen. 35. Absolon, 2. Reg. 16. OEdipi, Camby-
sis, cui

sis, cui consiliarij respondent, se nullam legem invenire, quæ concedat coniugium cum sorore, sed se aliam legem invenire, quod regi Persarum liceat facere quicquid velit. Item Ptolomæorum, Seleuci, qui Stratonicen uxorem Antiocho filio concedit. Neronis, Caracallæ, cui recusanti incestum, dicit noverca, Si libet, licet. Execremur autem hæc horrenda turpitudinum exempla, à quibus etiam bruta quædam animantia abhorrent, ut de camelis Aristoteles scribit, eos *ὄν ἐπιβαίνον τὸν μητρίαν*.

Impudicæ & spurcæ cogitationes, quas prohibet Christus Matth. 5. Spurei & obscæni sermones. Prohibitiones & vituperationes coniugij & sexus muliebris, quas Paulus 1. Tim. 4. expressè à Diabolo autore proficisci affirmat. Incendia libidinum & omnes illicitæ flammæ amorum, & effusiones seminis extra coniugium. Simulata castitas, ut in Origene, qui sibi ipsi pudenda excidit, Eulæbius lib. 6. & Leontio episcopo Antiochæ Trip.

lib. 4.

V 5 DE

DE CONIVGALI CASTITATE.

CONIVGIUM per sese non est virtus vel peccatum, sed multarum virtutum *γαστήριον* & quasi officina est. Quod autem castitas coniugalis sit virtus Deo placens, initio monui. Cumque extent de Coniugio libelli eruditissimi in omnium studiosorum manibus, & multa eruditè & piè de Coniugio collecta sunt, in IV. libro Magistri sententiarum à Dist. 26. vsq; ad 42. nunc breuissimè definitionem & causas coniugij, sicut in his ecclesiis traduntur, recitabo.

CONIVGIUM est legitima & indissolubilis coniunctio vnius maris & vnius foeminae, ordinata, sancta, & approbata à Deo, ad procreationem, & ad vitandas libidinum confusiones, ut agnoscamus Deum esse mentem castam, & ei in castitate seruiamus, ut hoc modo genus humanum conseruetur & propagetur, ut ex eo eterna Ecclesia Deo colligatur.

CAUSA efficiens Coniugij est Deus amans castitatem, & inserens mentibus humanis noticias castitatis, & sanciens hunc ordinem, ut vnus Mas & vna Foemina certo foedere, cuius leges ipse tradidit, iungantur. Genes. 2. Dixit Dominus, Non est bonum homini esse solum, Erunt duo in carne vna. Ad causam efficien-

tem

tem pertinet Consensus personarum, quæ iungi debent, & parentum, & Sponsalia.

Materia coniugij sunt duæ personæ, quæ legitimè iungi possunt, videlicet vnus Mas & vna Fœmina. Huc gradus Consanguinitatis & affinitatis referri possunt.

Forma est legitima & indissolubilis coniunctio, quæ & officium Coniugale complectitur.

Fines Coniugij sunt. Vt obtemperemus mandato Dei, qui instituit coniugium, & seuerissimè præcipit omnibus hominibus, qui non habent donum continentie, vt casti coniugij leges seruent. 1. Cor. 7. 2. Vt commoneamus de Deo, quòd sit mens pura & casta, & horribili odio persequatur omnes libidinum confusiones. Nam Deus sicut aliarum virtutum, iustitiæ, veritatis, beneficentiæ, notitiam nobis indidit, vt ipsum agnoscamus esse iustum, veracem, beneficium: ita castitatis quoq; notica in nobis tradidit, & certis legibus coniugij sanxit, vt ipsum castum Deum agnoscentes, castitatis cultu & obseruatione in coniugio celebremus. 3. Vt genus humanum certa lege atq; ordine propagetur & conseruetur, propter hunc summum finem, vt ex eo per ministerium Euangelij colligatur ampla ecclesia, quæ & in hac vita & in omni æternitate Deum rectè agnoscat, inuocet & celebret. In hanc sententiam Plato inquit lib. 6. de Legibus. *ἡ γὰρ τοῦ θεοῦ τὰ ἅπαντα ἐκείνου καὶ ἀνὰ τὴν αἰῶνα*

δια λεγόμενα, ὡς γὰρ τῆς ἀ' γενεᾆς φύσεως ἀντίχε-
 οῦναι, τῷ πατρὶ καὶ μητρὶ καταλείποντα ἀ' τῷ
 Θεῷ ὑπερέτης ἀπὸ αὐτοῦ παραδιδόναι. In con-
 iugio hæc consolatio proposita sit : Quod con-
 iuges oporteat naturæ humanæ perpetuitati stu-
 dere, vt liberos liberorum relinquentes, semper
 Deo cultores in suum locum substituant. Et
 paulò post inquit : καὶ γονεῖς γενῶντας καὶ ἐκτρέ-
 φοντες παῖδας, καὶ δάπτει λαμπάδα τὸν εἶον πα-
 ραδιδόντας ἄλλοις ἐξ ἄλλων διακρίνοντας ἀπὸ
 Θεοῦ κατὰ νόμον. Oportet parentes gignere &
 educare liberos, qui vitam tanquam lampadem
 posteris tradant, vt semper sint aliqui colentes
 Deum, iuxta ipsius legem. Quid quæso reli-
 giosius & sanctius dici de Coniugio ab homine
 Ethnico potuit? 4. Vt Coniugium sit remedi-
 um adversus vagas libidines. 1. Cor. 7. Vitandæ
 scortationis causâ vnusquisq; habeat vxorem su-
 am, vnaquæq; habeat virum suum. Et vt pœ-
 næ vitentur, quæ immutabili ordine vagas libi-
 dines comitantur. 5. Vt homo tum procreatio-
 nis, tum in tota vita educationis liberorum, pa-
 randæ ac tuendæ rei familiaris, & aliorum stu-
 diorum ac laborum, fidelem auditorem ac so-
 cium, & verum ac fidum amicum habeat. Eth-
 nici dixerunt : γυναῖκα εἶναι ἐμπόδιον τῷ φιλο-
 σοφεῖν, Vxorem esse impedimentum philoso-
 phantibus, seu in studijs doctrinæ versantibus.
 Sed Spiritus sanctus in sacris litteris βαρὺ ἀπел-
 λatio

lationem vxori tribuit, Gen. 2. Non est bonum homini esse solum, faciamus ei adiutorium. 6. Ut amor mutuus inter maritum & vxorem sit imago amoris mutui & fœderis, quod est inter Christum & Ecclesiam. Ephel. 5. Viri diligite vxores vestras, sicut Christus dilexit Ecclesiam, & semetipsum tradidit pro ea. Mysterium hoc magnum est, ego autem dico de Christo & Ecclesia. Suprà autem in Quarto præcepto sex officia inter maritum & coniugem necessaria recensitavimus, quæ ad Christum & ecclesiam piè & venustè accommodari possunt.

Verecundia seu PVDOR est virtus, quæ veretur veram infamiam, semper comitantem delicta, & metu iudicij divini & propriæ conscientie & aliorum rectè iudicantium coercet omnes cupiditates, & vitat delicta, & sermones, gestus ac habitum corporis ita regit, ut conveniat ordini nature, personarum & locorum. Ex hac descriptione apparet, PVDOREM congruere cum virtute, quæ à Græcis σωφροσύνη, à latinis Modestia vocatur, quæ ferè idem est cum timore Dei & iustitia vniuersali. Ideo Plato in Protagora iustitiæ Pudorem coniungit. αἰδώς, καὶ δικαιοσύνη ἐστὶν πόλιων κόσμοι καὶ οἰκισμοί, φιλίας συνάγωγοι, Pudor & iustitia sunt civitatum vincula & ornamenta & amicitia conciliatrices. Theogn. Ἀνδράσι τοῖς ἀγαθοῖς ἐπιταγνῶμη καὶ αἰδώς. In viris bonis solet esse consilium & pudor.

Splen;

Splendidissima autem & sapientissimis sententijs expressa descriptio Verecundiæ, extat in libello Cardinalis Sadolcti de pueris rectè & liberaliter instituendis, cuius partem, quoniam perelegans est, auditoribus dictabo. Formandus itaq; parentum præceptis & diligentia est Puer, vt honorem senibus & maioribus natu habere condiscat, habeatq; eos penè in parentum loco. Proficit enim ista observatio cultusq; maiorum ad omnem vitæ modestiam adolescentibus plurimum, quod & pudorem in animis eorum ingerat, & multos illis actorum dictorumq; suorum constituit testes, vt nullam in partem ipsi audeant extra honestum & præctum se commouere. Dum enim, quos verentur & colunt, eorum magisterium, vt ita loquar, & malam de se reformidant opinionem, difficilem habent magis peccandi rationem, deprehensiq; erubescunt. Vnde à verendo dicta est VERECUNDIA, quæ est actus ipse pudendi atq; erubescendi in vultu peccatum pingens, & liberâ ferens eriminis commissi multam, vadem boni ingenij tamen, & expectatæ in puero virtutis, vt sanè appositè videatur dictum: Erubuit, salua res est. Nam pudor ipse habitus est cauendi & providendi, ne quid tale contingat, quod sit erubescendum, omni quidem ætati congruens, sed ornamentum præcipuum adolescentiæ: quem si amatorem flagitiorum & propugnaculum continentiæ, virtutisq;

tisq; dixerimus, haud sanè falso cum appellaucrimus nomine. Dè qua suaserim equidem parentibus, vt hanc pudoris stirpem in ingenuis animis satam à natura, omni ipsi ope fouere & propagare in liberis non postmittant, fructus ex co vberes suorum laborum percepturi. Quamuis enim pudor non sit idem planè quod virtus, firmamentum est tamen præcipuum virtutis. Malæ enim de se opinionis atq; infamiæ est timor, in quo seuerà est & diligens virtutis custodia. Itaq; qui Pudorem, diuinum Timorem esse dixerunt, huius vim affectionis melius denotasse sunt visi. Solus enim pertimescit, ne id amittatur à nobis, quod vnum obtinemus honore ac dignitate propemodum diuinum, decus atque honestatem videlicet, &c. Pudor occurrit foras. Extra enim est periculum ab opinione videlicet atq; oculis, & ruborem in vultu tanquam personam ad peccatum opponens se celatum cupit, in quo ipse sese indicat, nec tamè magis deliquisse sese, quàm vri in animo, quòd deliquerit, ostendit, idq; ita venustè facit, vt cū videatur fateri peccatum suū, in eo ipso deceat, in quo fatetur.

Vulgò VERECUNDIAM nominant *Modestiam in gestibus: in vestitu tegente partes corporis, quas natura regi voluit: in sermonibus, qui obscœnitatis aut lasciuie significationem habent, vitandis: Et ruborem, qui metum infamiæ comitatur.*

De Gestibus moderandis præcepta extant in libellis

bellis de Civilitate morum, quæ pars est virtutis, quam Cicero Decorum speciale nominat. Et in genere mentis habitus in corporis gestu cernitur. nam vox quædam est animi, corporis motus.

De Vestitu meminerint adolescentes Syracidæ dictum, Vestitus, risus, & incessus produnt hominis ingenium. nam regulariter, Qualis vestis erit, talia corda gerit. Atque viro vestis, magnum decus addidit honesta: monstrola verò vestis, monstrosi animi character est. Studiosi etiam hoc loco Polyxenæ exemplum considerent, quæ gladio cæsa, & cadens, studium & curam adhibet, ne quam partem corporis nudam ostendat. Ἡ δὲ κατὰ τὴν σκῆδ' ὁμῶς

πολλὴν πρόνοιαν εἶχεν ἐν χιμῶνι πεισθῆναι,
κρύπτειν δ' ἀκρύπτειν ὁμματα' ἀρσείων χρωῶν.

Illa iam moriens tamen

Prospexit ut caderet decenter, obtegens
Oculos virorum quæ latere convenit.

Et apud Herodotum Gyges inquit: ἀμαχ-
τῶν ἐκδυομένη σιωπῶντα καὶ τὴν αἰδωγῶναι,
cum veste exiit pudorem mulier.

De Incessu versiculi Alexidis Poëtæ extant,

ὅν γὰρ νομίζω τῶν ἀντιλευδέων
εἶναι, το βελτίον ἀξύνετον ἐν ταῖς δόξαις,
ἐξ ὧν καλῶς δὲ μή ποτε πράττεται τίλθ'.

Existent hoc esse liberi probrum,

Negli

Negligere in incessu decus modestiæ,

In talibus virtutis haud sunt semina.

Et qualis animo est, talis incessu venit.

Musonius, βλέμμα καὶ βῆσις αἰδοῖ καὶ
φρονήσει καὶ πρακτικῶς μένον ἐκ: Vultus & incessus
pudore & prudentia insignitus sit.

De Verecundia in loquendo extat venusta
& erudita epistola Ciceronis 172. lib. 9.

PUgnat cum pudore, IMPVDENTIA,
quæ est contemnere Dei & omnium hominum
iudicia, & sine respectu iudicij conscientiæ pro-
pria, & aliorum sanorum, omnibus cupiditati-
bus frenos laxare. Xenophon lib. 1. Pædiæ Cy-
ri: ἡ ἀναρχωτία μέγιστον ἐστὶν αἰσχρὸν ἐπὶ πάντα τὰ
ἐνδεῆ καὶ ἡγεμῶν: Impudentia præcipua dux est ad
omnia scelera. Euripides in Medea, οὐτοὶ θρά-
σος τόδ' ἐστίν, οὐδ' εὐτολμία εἰλεως κακῶς θρά-
σαντ' ἐναντίως βλέπειν. ΑΛΛ' ἡ μέγιστος τῶν ἐν
ἀνθρώποις νόσων παῖς, ἐν αἰδέσσει. Non confi-
dentia est & audacia modò, Iniuria affectos ami-
cos sine metu Aspicere, sed non vllus est mor-
bus magis Culpandus in mortalium consortio
Hac impudentia.

Stupor, δυσωπία, nimia & vitiosa vere-
cundia, de qua Plutarchi libellum fol. 402.
Moralium studiosi legant. Obscenitas & alia
vitia, quæ cum modestiâ pugnant.

DE TEMPERANTIA.

CICERONI de officijs, *Temperantia est virtus, quæ omnes affectus & motus animi accorporis regit ac moderatur, ut congruant cum lege nature, & ordine personarum, locorum, temporum.* & Tusc. 3. σωφροσύνη latine Moderationem, Modestiam, Temperantiam, Frugalitatem nominari adfirmat. & sic loquitur Paulus, cum σωφροσύνη nominat. Sed Aristoteles σωφροσύνη ad moderationem voluptatum gustus & tactus accommodat, quam Paulus etiam complectitur. Sit autem hæc definitio:

TEMPERANTIA seu SOBRIETAS est virtus, quæ moderatur appetitiones cibi & potus, ita ut nec precationem, meditationem ac labores vocationis in gluvie impediamus: nec somnum & valetudinem nimia media ledamus. 1. Pet. 4. Sitis sobrijs ad precationem.

CAUSÆ efficientes sunt. Spiritus sanctus accendens in mente cogitationem verbi divini, quod præcipit Temperantiam, & movens voluntatem, ut obtemperet & regat manus, os, & alia membra, ne plus minusve, quam ad corpus sufficiente victu alendum opus est, ingerant vel admittant. Gal. 5. Fructus spiritus est temperantia.

rantia. Deinde Seuerissima mandata Dei, Coloss. 2. Paulus monet corpori honorem habendum esse, vt pascatur victu sufficiente $\pi\rho\sigma\epsilon\lambda\sigma\mu\omicron\nu\lambda\iota$, ad saturitatem, quantum satis est. Rom. 13. Decenter ambulemus, non in commensationibus & ebrietate, & corporis curam habere, non ad concupiscentias, non ad inordinatas cupiditates explendas. Luc. 21. Attendite, ne corda vestra grauentur crapula. Ephes. 5. Nolite inebriari vino, in quo est $\alpha\sigma\omega\tau\iota\alpha$, id est luxus, seu vita Cyclopica. Tertiò MENS humana cogitans mandatum Dei & causas finales, & intelligens vitam sic à Deo ordinatam esse, vt cibo & potu moderato sustentetur: & Voluntas obediens iudicio mentis, & imperans externis membris, ne plus minusue suppedirent corpori, quam ad tuendam vitam & valetudinem bonam opus est. $\Sigma\acute{\alpha}\nu\epsilon\gamma\alpha$ sunt doctrina physica & medica considerans causas nutritionis, exiguitatem ac angustias organorum. Item sobria & frugalis educatio & assuefactio.

MATERIA circa quam sunt voluptates Gustus & Tactus, seu appetitio & vsus cibi & potus.

FORMA est ipsa moderatio in cibo & potu, quæ regitur recto iudicio mentis & libera voluntate.

FINES sunt: vt Deo mandanti sobrietatem

X 2 obedia-

obediatur. 2. Ut vita corporis à Deo data incolumis & sana conseruetur. nam iuxta Chrysost. sententiam ἡ ἀνταρκα καὶ τραφίσι, καὶ ὑγίαι, καὶ ἡδονῇ τὸ δὲ πλεον, καὶ λυμῇ, καὶ ἀκρίαι, καὶ νόσθ. Est autem vita incolumis & sana ad hunc vsu præcipuè expetenda, vt vera de Deo doctrina disci & ad posteritatem transmitti à nobis possit, iuxta dictum Psalmi 117. Non moriar, sed viuam, & narrabo opera Domini. 3. Ut possit præstari intentio in cogitatione de Deo & rebus diuinis, in quotidiana inuocatione, in studijs, in consilijs capiendis, & tota gubernatione vitæ. Nam densi & turbidi halitus ab immodica ingurgitatione orti, multipliciter lædunt actiones mentis, & assiduam ferè vertiginem capitis, & stuporem errores ac deliria etiam in ieiunis efficiunt, vt exempla quotidiana & vox diuina testatur. Ose. 4. Vinum & ebrietas auferunt cor. & Horatius lib. 2. sermonum Satyra 2. Quin corpus onustum

Hesternis vitijs animū quoq; prægrauat ipsū,

Atq; affigit humi diuinæ particulam aura.

Et Seneca lib. 12. Epistola 84. tum multa alia de fugienda ebrietate, tum verò etiam hoc dictum recenset: Consuetudine insanix durata vitia vino concepta, etiā sine vino durant. Isocrates ad Demoniciū, ὅταν ὁ νῦν ὑπὸ οἴνου διαφθαρεί, ταυτὰ πάχιστα τοῖς ἄρμασι τοῖς τῶν ἡνὸχος ἀποβάλλουσι. Cum mens hominis à vino corrumpitur, similis est

lis est curribus, qui aurigum amiserunt. 4. Ut multos morbos corporis vitemus, & præsenti-
bus medeamur, iuxta Celsi dictum, Multi ma-
gni morbi abstinencia & quiete curantur. & Pla-
to in Timæo iubet *παρ' αγωγῶν διαταγε*. Dia-
ta moderari corpora, nec præter fatum pharma-
cis maiores morbos accersere. Sic Aurelianus
Imp. (Fl. Vopisco teste) medicum ad se, cū æ-
grotaret, nunquam vocavit, sed ipse se inedia
curavit. 5. Ut casti pudoris decus retinere pos-
simus. Nam ebrij facillimè à Diabolo ad spur-
citiam & libidines impelluntur. & Venus in vi-
nis, ignis in igne furit. 6. Quia est custos pruden-
tiæ, Aristotele teste, qui scribit *σωφροσύνη* dici
quali *σώφρων τὸν φρόνησιν*. nam *οἷν' ἢ φρονέ-
οντες ἐς ἀφροσύνην καταβάλλει*. & Plato in epi-
stola ad amicos Dionis scribit, Impossibile esse,
ut prudentia sit apud eos, qui quotidie bis saturi
fiant, & noctu nunquam soli cubent. 7. Ut mul-
ta magna scelera & calamitates, quibus occasio-
nem præbet intemperantia, vitemus. *ὁ πολλὰ
πίων πολλὰ κ' ἐξαμαρτάνει*. 8. Ut gratiam Dei,
spiritum sanctum & hæreditatem vitæ æternæ
retineamus. Ephes. 5. Non inebriemur vino,
sed impleamur Spiritu sancto, lati bibamus so-
briam ebrietatem spiritus, seu inebriemur so-
briante poculo, ut Paulinus canit, sicut Hanna
Samuelis mater, & Apostoli die Pentecostes, in-
spiratione & agitatione cœlesti ita feruntur, ut

prophanis vino ebrij esse videatur. Sed μέθυοι
 seu vino ebrij, nec Spiritum S. retinent, nec re-
 gnum Dei possidebunt. 1. Cor. 6. & verissimum
 est illud Basilij, μέθυ πνεῦμα ἅγιον ἀποδιώκει.
 καπνὸς μὲν γὰρ ἀποδιώκει μέλισσας, χάρισμα
 δὲ πνεύματος ἁγίου κεραιπείλει. Ebrietas spiri-
 tum sanctum expellit. vt enim fumus fugat apes,
 sic dona spiritualia fugant crapula. Sed omnibus
 his causis, quas grauissimas & maximi momenti
 fateri cogimur, neglectis & spretis, nos Germa-
 ni nihilominus gulæ & ebrietati, nostris pecu-
 nijs, corporibus & animabus perniciem adferen-
 ti, indulgemus, vt sæpè Philippum meminì hoc
 dictum repetere, Wir Deutschen fressen uns
 arm / vnd frant / vnd in die Helle.

PVgnant cum Temperantia Ebrietas, cu-
 ius erudita & grauissima vituperatio apud Plini-
 um lib. 14. cap. 22. Senecz Epistola 84. & Tomo
 2. Orationum Philippi extat. Voracitas insignis
 notata est in Albino apud Capitolinum, & Pha-
 gone apud Vopiscum. Lucullus seruum habuit,
 qui auidius voranti manum deducere solitus est:
 Hic seruo suo facilius quàm sibi ipsi parebat. re-
 citatur à Plinio lib. 28. τὰς ἐκ τῆς κοιλίας, Ingluui-
 em, Græci ex ventre & ignauia conflat. Vora-
 ces enim ferè fatui & ignaui sunt, vt Aristopha-
 nes ὅς φησιν. αἱ δὲ καὶ τὰς κοιλίας ἐκ τῆς ἀναισχυντίας.

Crapula proprie non ipsam ingurgitationem, sed posttridianam nauseam & vertiginem capitis denotat; à κάφα caput, πάλω vibro. *Heluatio* ab eluendo dicta est, vt Græcis ἀσωτία, quod dediti crapulæ & ebrietati, magnis profusionibus bona sua dilapident, vt Arist. inquit, ἀσωτοὶ μὲν καὶ κατατοκισμένοι γίνονται πένητες. Qui sua profuderunt, exhausti scœnore fiunt pauperes. Sed Ephes. 5. Paulus prohibens inebriari vino, in quo est ἀσωτία, non tantum profusionem, sed in genere luxum & vitam Cyclopicam ebrijs familiarem denotat. *Luxuria*, non solum intemperantiam in cibo & potu delicatiore aut immodico significat, sed etiam incontinentiam, & omnem nimiam profusionem & superfluitatem in cibis, in vestitu, in supellectile, in Venere & alijs rebus. Dicitur enim luxus quasi laxus, cum nimium laxantur freni cupiditatibus seu voluptatibus. vt Smindyrides Sibarita & Sardanapalus sunt luxuriosi apud Arist. κῆδος. εὐδ. α. & γ. Philoxenus optans sibi collum gruis. Ασέλη ab ἄσκη fastidium ab noxa, & ἄλγος dolor, vel à Selges oppido Pisidiæ, ac, Laced. condito, in quo homines temperantes & frugales fuerunt. Hinc ἀσέλην & vitium oppositum. atque hæc vitia in excessu aduersus temperantiæ leges delinquentia Græci vna ἀκολασίας voce complectuntur.

Alterum verò extremum nomine proprio caret, cùm nulli Græci aut Germani, aut Poloni, nimia cibi & potus abſtinentia peccent, ἀναιδουσία tamen πρὸς τὰς ἡδονὰς Aristoteles appellat, qualis in eremitis quibudam, si veræ sunt eorum legendæ, & in Alexio, & paucis similibus, stupiditas fuit.

SEPTIMI

PRÆCEPTI

VARIVTES.

- I. Iusta possessio & bonus vsus propriarum rerum.
- II. Iustitia commutativa.
- III. Beneficentia seu Liberalitas.
- IV. Hospitalitas.
- V. Parsimonia seu Frugalitas.
- VI. ΑΙΤΑΡΚΕΙΑ.

IUSTA POSSESSIO & Bonus vsus propriarum rerum seu facultatum seu divitiarum est virtus, quæ in timore Dei, & fide, ac bona conscientia, tenet proprias facultates, & agnoscens eas à Deo dari & custodiri, sedulò studet eas conservare & honestè rationis

rationibus augere, & ad vsus à Deo ordinatos conferre.

CAusæ autem multæ & illustres sunt, quæ confirmant, quod **LICEAT** homini pio **TENERE PROPRIUM**; nec necesse sit facultates in commune conferre, sed quòd **Distinctio dominorum à Deo ordinata sit & sancta**. Primum enim **Lex diuina**, Septimum præceptum **Decalogi**, prohibet furta. Iam si omnia bona essent communia, nihil opus esset prohibitione furti. Nam furtum est rapere aliquid ex alieno. Deus igitur prohibens furta, expressè sancit distinctionem dominiorum & proprietatem rerum. 2. **Naturæ**, est ipsa **Lex Dei insita naturæ**, Rom. 2. Intelligit autem naturalis ratio in hac corruptione naturæ, cum non sint pares causæ quærendi & conseruandi bona, cum alij sint ignaui, alij prodigi, alij cupidi potentia, opus esse distinctione Dominiorum. 3. **A Testimonijs Scripturæ** Prouerb. 10. **Benedictio Domini diuites facit**. Prouerb. 22. **Diues & pauper obuiam sibi venerunt, & ytrunque fecit Dominus**. Vult enim Deus hac dissimilitudine tanquam vinculo, vitam hominum consociatam esse, vt alij aliorum ope indigeant & alij alijs seruiant, ac ut ditiores opem ferant tenuioribus & multæ dilectionis exercendæ occasiones sunt. 1. Tim. 6. **Præcipite diuitibus**. Prouerb. 5. **Tu Dominus fontium tuorum ma-**

neto 1. Theff. 4. Sum ipsorum panem edant. 4. Exempli sanctorum, Abraham Gen. 13. Isaac, Iacob, Ioseph, Dauid, Daniel, Cyrus tenuerunt regna, 5. Verbum Dei approbat emtiones & venditiones 1. Cor. 7. & 1. Theff. 4. vt Abraham, Iacob, Ieremias, emunt agros. Approbat igitur verbum Dei etiam proprietatem & dominare-
rum.

Causæ Finales, propter quas vult nos Deus iuste tenere res nostras & rectè vti facultatibus. Vt agnoscamus omnia bona, agros, aedes, frumenta, pecuniam, non casu obijci, nec nostra industria & diligentia tantum adquiri & retineri, sed verè à Deo dari, augeri & conseruari. 1. Tim. 6. Deus viuens dat nobis abundè omnia ad fruendum. Prouerb. 10. Benedictio Domini diuites facit. Ose. 2. Et nesciuit hæc, quòd ego ei frumentum dederim. Ideo rursus auferam frumentum meum. Euripides φονίως.

Οὐτοι τὰ χήματα ἴδ' ἔκτελνται βροτεῖ.
τὰ τῶν ἐσῶν δ' ἔχοντες ἐπιμελόμεθα,
ὅταν δ' ἐχέωσ' αὐτ' ἀφαιροῦνται πάλιν.
Homines nihil nos possidemus proprij:
Sed quæ tenemus à Deo, disponimus,
Et rursus auferet illa, cùm voles, Deus.

Optima autem possessio est, quæ non hic relinquitur, sed illic possideretur.

6. Vt nostra fides & inuocatio exerceatur in
petitio

petitione & expectatione rei familiaris, victus & rerum ad vitam necessariorum. Ideo iussit Deus à se peti panem quotidianum. 3. Vt gratitudo nostra erga Deum quotidie in usu & tractatione rei familiaris declaretur, & semper ante & post cibum sumtum expressis verbis gratiarum actio recitetur. 4. Vt cura & diligentia, quam in bonis corporalibus parandis & augendis adhibemus, commonefaciat nos de simili aut maiori sollicitudine & sedulitate adhibenda in adsequendis bonis spiritualibus & æternis, videlicet, vera agnitione Dei, remissione peccatorum, gubernatione diuina & vita æterna. Ioan. 6. Parate cibum non perituum, sed manentem in vitam æternam. 5. Vt facultates & diuitiæ sint adminicula, vt labores nostræ vocationis rectius obire possimus. Reges & Principes non possunt officia gubernationis rectè facere sine pecunia & opibus. Ideo Plutarchus in vita Cleomenis ait, pecuniam esse nervos rerum agendarum. Nos Scholastici non possemus sustinere discendi & docendi labores, nisi victum, quo corporis vita sustentatur, & alia necessaria nobis Deus suppeditaret. 6. Vt sciamus Deum in hac vita mortali velle seruare Ecclesiam, disci doctrinam à se traditam, & incoarsu initia æternæ lucis & vite.

PVgnantia sunt omnia extrema sequenti-
um virtutum septimi præcepti, quæ velut par-
tes sunt huius primæ virtutis.

IUSTITIA COMMVTATIVA est
virtus, quæ in contractibus seu commutatione rerum
seruat æqualitatem Arithmeticam.

CAusæ efficientes sunt, Mens cogitans Man-
datum Dei, quod præcipit iustitiam & æquali-
tatem, 1. Thess. 4. Ne quis decipiat & defraudet
in negociatione fratrem suum. Prouerb. 20.
Abominatio est coram Deo statera dolosa. Et
voluntas obtemperans mandato Dei.

Materia circa quam sunt **CONTRACTVS**,
quorum prima genera quatuor sunt. Aut enim
Re, aut consensu, aut verbis, aut literis contra-
hantur.

RE CONSENSV. VERBIS. Literis
Mutuatio. Emtio. Stipulatio. hoc tempore
Comodatum. Venditio. Fideiussio. re omnes
Depositum. Locatio. contractus
Pignus. Conductio. confirman-
Contractus Emphyteuscos. tur.
Societas.
Mandatum.

CONTRACTVS in genere est mu-
tua & honesta consensus duorum vel plurium,
de re aliqua legitimo modo transferenda, vel
quò ad dominium, vel quò ad vsum, vel quò ad
obliga-

obligationem, diuinitus ordinata, vt vita hominum legitima rerum communicatione copulata sit & conseruetur, ac vt Deum æqualem & iustum esse agnoscamus.

Mutuatio est, contractus, in quo pecunia, vel alia res, quæ vsu consumitur, GRATIS transfertur, non modò quò ad vsum, sed etiam quò ad dominium: illo tamen accipiente obligato ad reddendum idem in genere seu æquiualens.

Commodatum conuentio seu contractus, quo res gratis vtenda datur ad tempus, finem, modumue certum, ea lege, vt eadem ipsa reddatur.

Depositum est conuentio gratis custodiendæ, rei quæ traditur, sub fide restituendi.

Pignus est conuentio, quæ quid supponitur vel deponitur, propter alterius obligationis fidem, & ad implendæ rei debitæ vinculum.

EMPTIO VENDITIO est contractus, quo res precio commutantur, ea ratione, vt venditor obligetur ad rem tradendam, eiusq; aut transfereendum dominium, aut præstandam euictionem. Emptor contra ad dandum precium venditori, nec habet ius aut tempus vllum repetendi precium.

Maximè autem vsitatus in communi vita contractus, & honestissimus rei familiaris augendæ & locupletandæ modus est *LOCATIO conductio*, qua personæ seu operam & laborum allicuius,

licuius, vel fundi, domus, adulteriusue rei usus, pro certa mercede conceditur. Vicinus perpetuæ locationi conductioni est *Contractus Emphyteuscos*, cum prædium perpetuè alicui fruendum pro certa pensione traditur, ita ut quamdiu pensionem siue redditum Domino præstat: neque ipsi conductori, neque hæredi eius, cuius conductori, hæresue, id prædium vendiderit aut donauerit, aut dotis nomine dederit: auferre liceat, id est, Dominus non habet ius repetendi prædij.

Societas est contractus, in quo bona fide contrahentes societatem de rebus honestis incunt eo animo, ut res, operæue, earumque rerum lucra & damna, inter eos communicentur.

Mandatum est conuentio, qua roganti fides datur procurandi aliquid sine mercede, seu, est contractus, quo negotium aliquid honestum, bona fide gerendum efficiendumue committimus alteri, qui libero consensu & gratuito illud suscipit & exequitur.

Stipulatio est verborum conceptio, quibus is, qui interrogatur, daturum, facturumue se, quod interrogatus est, responderet.

Satisfactio est stipulatio, quæ ita obligat promissorem, ut ad promissores quoque ab eo accipiantur. AD PROMISSOR seu.

Fideiussor est, qui pro eo, qui promittit, obligatur, seu qui pro principali debitore, suo nomine

mine promittit, vt creditor de debito securior sit.

¶ Fines Iustitiæ commutatiue in contractibus sunt: vt Deo obtemperetur, vt societas hominum, quæ ita ordinata est, vt alij aliorum ope indigeant, conseruetur. vt exerceantur officia dilectionis erga proximum. vt commonefiamus de æqualitate & iustitia Dei, qui æqualis est erga omnes æqualiter se habentes, nec est acceptor personarum. Vt enim in contractibus, qualescunq; sint personæ, quæ contrahunt æqualitas precij & meritis seruanda est: sic Deus iuxta vnam normam æqualis est erga Reges, principes, rusticos, diuites, pauperes, doctos, indoctos, marres, sceminas &c. Omnis enim, qui credit in Filium, habet vitam æternam. Qui autem non credit in Filium, condemnatur.

PVGnantia sunt omnia Furta, quibus res aliena inuito domino atrectatur, vel rapitur. Sunt autem plurima GENERA FURTORVM in omni vita priuata & publica. Omnes πλεονεξία & Fraudes in contractibus. 1. Thes. 4. Hæc est voluntas Dei, μή ὡς οἱ ἄλλοι πλεονεξέτω ὑμεῖς τὸ πρᾶγμα τὸν ἀδελφόν, Ephes. 4. πλεονεξία ne quidem nominetur inter vos. Usura seu lucra tantum propter officium mutationis supra sortem exacta. Rapina, vt prædonum, & principum in bona ecclesiastica inuolantiū, de quib. raptorib' dicitur Es. 33. Væ qui spoliās, quia spoliaberis.

iniust

Iniusti contractus, Expilationes iniuste & immoderatae, quales nunc ferè in omnibus regionibus nimis crudeles vsitatae sunt. Quas quia plebs misera diutius tolerare non poterit, mutationes metuendae sunt. Plerumq; enim iuxta dictum vsitatum: Quando duplicantur lateres, tunc venit Moyses. *Furta priuata*, quorum fures (vt M. Cato ait) in neruo atque in compedibus aetatem degunt: Fures publici in auro atque in purpura. Nunc vsitatè dicitur, Fures tenues strangulati catenis ferreis; Magnos autem fures gestare in collo catelo catenas aureas. *Iniustae mercedes & stipendia*, quae deuorantur ab ignauis & ociosis, cum interea fideliter seruientes ferè fame contabescant. *Ignauia* seruorum seu ministrorum, de qua Cato dixit, Plus nocere seruum ignauum, quam furem ignauum. *Mendicantia* non necessaria, vt in robustis mendicis, de quibus O. uos. 9. dicitur:

Ἀλλ' ἐπεὶ ὄνν δ' ἡ ἔργα κἀκ' ἐμμάθεν, ὅκ' ἐνὶ λῶν
ἔργον ἐποίχισθαι, ἀλλὰ πῶσων κατὰ δ' ἡμῶν
βόλεται αἰτίζων βόσκητ' ἢ γαστ' ἀναλτον.

Hic quia nequitia assueuit, adire laborem
Non vult, & timida populi petit ostia voce,
Vt replere suam queat insatiabilis aluum.

Laco quidam mendico eleemosynam petenti respondit, Si tibi dabo, tum magis tuam mendicitatem confirmabo. Huius dedecorosa & turpissima mendicitatis causa est, qui primus tibi petenti largiens ignauum te reddidit Po-

Postremò omnia lucra iniusta, quæ malè
 parta malè dilabuntur, vt dicitur: De malè quæ-
 sitis non gaudet tertius hæres. Et Hesiodus,
 μή κακὰ κέρδ' αὖτις, κακὰ κέρδ' ἐστὶ καὶ ἄτ'· σιν. Non
 malè lucreris, mala lucra æqualia damnis.

BENEFICENTIA seu LIBERALI-
 TAS est virtus, quæ communicat facultates &
 operas non debitas obligatione ciuili, sed naturali seu
 diuina, vbi & quando decet, & mediocritatem efficit
 inter profusionem & sordes. Sunt autem debita
 iure naturæ, omnia officia alijs necessaria, quæ
 nos sine incommodo præstare possumus.

Species sunt. Beneficentia, quæ fit opera
 vt educatione, institutione, doctrina, guberna-
 tione, consilio, eloquentia, defensione corpo-
 rum aut famæ, &c. II. Liberalitas, quæ fit pecu-
 nia.

CAUSÆ Efficientes sunt. Spiritus sanctus
 accendens in mente fidem, agnoscentem non
 casu contingere nobis bona, sed à Deo dari: &
 præcipi à Deo, vt ex nostris bonis beneficiamus
 alijs. Deinde mouens & impellens volunta-
 tem, vt mandato Dei & iudicio mentis obtem-
 peret, & sponte ac libenter alijs tum consilio,
 doctrina, opera, tum pecunia & alijs officijs be-
 neficiat. Galat. 5. Fructus Spiritus est benigni-
 tas ἡ χρηστότης. deinde Verbum seu mandatum
 Dei, Prouerb. 5. Fontes tui derinentur foras.

Y

Luc.

Luc. 6. Date & dabitur vobis. Rom. 12. Ne-
cessitatibus sanctorum communicate. Ebr. 13.
Beneficentiæ & communicationis nolite obliui-
sci. Talibus enim sacrificijs delectatur Deus.
Esa. 58. Frange esurienti panem tuum. Tercio
Mens hominis iudicans bona diuinitus data esse,
vt ad aliorum vtilitatem, quantum sine notabi-
li detrimento fieri potest, conferantur: & Vo-
luntas obtemperans iudicio mentis, & liberæ
prompto & alacri animo alijs benefaciens, vt
Gor. 9. dicitur: Vnusquisq; ex proposito cordis
(libenter & ex animo) conferat, non grauatum
aut coactè. Hilarem enim datorem diligit De-
us. Et Isocrates venustissimè dicit, *μὴ τὰς
χάριτας ἀχαρίσως χαρίζεσθαι*. Pinxerunt e-
nim Græci Beneficentiam & Gratitude[m] ima-
gine trium Charitum seu Gratiarum, quæ sunt
Αγλαία, Claritas seu serenitas: *εὐφροσύνη*, Læ-
titia; *Θαλεία*, Voluptas. His nominibus si-
gnificarunt, beneficia esse danda vultu sereno,
& animo hilari ac læto, qui voluptate afficiatur,
cùm alijs prodesse potest. Idem monet hemisti-
chion vulgare, *χαρίτων δὲ πὺν δὲ ἀγίς*, In
dando beneficio & referenda gratia animus op-
timus est.

MAteria ex qua Beneficentia & Liberali-
tatis venuste indicatur in Luca cap. 8. vbi scribitur
mulieres administrasse Christo, *καὶ τὶς ὑποψαφίσαντες*
τὸν ἑαυτῶν, ex facultatibus suis, *καὶ ἵνα ἵπτον* vernu-
gen. Sunt

Sunt autem duplicia bona & officia, quæ alijs communicantur. Quædam enim non pereunt nec consumuntur usu & communicatione, ut, de suo lumine alteri accendere lumen, monstrare viam erranti, dare consilium fidele, liberaliter communicare rerum bonarum doctrinam. Nam ipsa tractatione & propagatione doctrinæ nostra eruditio non imminuitur, sed alicui & augetur. Odiosissima igitur est semidoctorum quorundam arrogantia & illiberalitas, qui opinionem doctrinæ hoc vno pre-textu tueri cupiunt, quod simulant se scire aliqua, quæ nolint alijs impertiri. Multò honestius Theognis monet:

ἤ μιν σοφῶν δευάποντα καὶ ἄγγελον, ἔτι περὶ αὐτοῦ
 εἰδὲν σοφίης, μὴ φθονεῖν πάλιν.

Sicuti contingit docto sapientia maior,

Inuidiæ stimulis non agitetur iners:

Sed colat ingenuo diuinas pectore Musas,

Doctrinamq; alios instruat ipse sua.

Quædam bona nobis ἰστέχοντα, usu & communicatione absumuntur, ut pecunia, frumentum, panis, opera priuata. In his modus sit liberalitatis, quem dulcissima imagine Salomon Prouerb. 5. præscribit: Fontes tui foras deriuentur, & riui effluant in plateas, at tu dominus illorum maneto, & non alieni tecum. Significat enim fundos & hereditates nostras conseruandas esse propter liberos

& Rempub. sed tamen ex fructibus benignè inuandos esse egentes, quando sine detrimento nostro & nostrorum notabili iuuare possumus. Sic Paulus 2. Cor. 8. iubet hunc modum in largiendo seruari, ne alijs sit ignauia, nobis autem afflictio, sed vt nostra copia illorum succurrat inopia.

Materia circa quam, seu obiecta Beneficentiae, sunt omnes nostra ope indigentes, quibus sine notabili detrimento opem ferrem possumus. Galat. 6. Beneficiamus omnibus, maxime autem domesticis fidei.

GRADVS autem obiectorum sunt.

DEVS seu Ecclesia Dei, Ministerium verbi Dei, & studia doctrinae à Deo traditae. Vult enim Deus omnes homines. pro suis facultatibus aliquid consilij, operae, & pecuniae ad hunc usum conferre, vt vera Dei noticia, ministerium Euangelij, studia literarum sacrarum in scholis conseruentur. Ideo quotannis singulos Israelitas viritim oportebat pendere templo dimidium Sicli seu δίδραχμον. Exod. 30. Precium apud nos idem est cum marca Sundensi, quae est quarta pars aurei Rhenensis. Et ad hunc usum oblationes & primitiarum, decimarum, precij pro primogenitis, & alia sacrificia pertinebant.

Patria & Respublica, quae Ecclesiae Dei, & nobis singulis tranquillum hospitium praebet. Singuli igitur ad defensionem pacis, iudiciorum, legum,

legum, disciplinæ honestæ, & ad conseruationem imperiorum ἐκ τῶν ἀσφαλιζόντων libenter conferamus. Ideo collationes Tributorum mandata diuino Magistratibus debentur.

Nos ipsi, nostri parentes, liberi, benè conuenientes propinqui, quos sine luxu alere & iuuare debemus. 1. Tim. 5. Si quis suorum & maxime domesticorum curam non habet, fidem abnegauit, & est infideli deterior. Nazianz. πᾶσι μὲν ἰσὺι χρηστός πλείων δὲ τοῖς ἐγγύσι. Erga omnes esto beneficus sed maxime erga proximos, Hesiod. μηδὲ κασιγνήτῳ ἴσον ποιῶσθαι ἐταῖρον. Amici, de quibus notum est Prouerbiū: Amicorum omnia sunt communia, scilicet, quæ iure & legibus possunt esse communia. Gratificandum est enim amicis, dum sine impietate & scelero possumus, ut Pericles, cū amicus rogaret, ut falsam eius causam periurio confirmaret, respondit: δ' ἄ μιν μὴ πρὸς τῶν φίλων, ἀλλὰ μὲν χρὴ. E contra Agesilaus sæpe amicos in causis iniustis adiuuit, ut cū his verbis amicum commendat iudici, Νικίαν, ἐμὸν μὴ ἀδικῆναι, ἄφες. ἰδὲ ἀδικῆναι, ἡμῶν ἄφες πάντως δὲ ἄφες. Niciam, si habet iustam causam, dimitte, seu absolue propter iustitiam: si uero habet iniustam causam, mea causa eum dimitte: omnino autem dimitte.

Postremo alij egerunt nostra ope indigentes, qui nobis vel societate ecclesiæ, vel eiusdem ciuitatis, vel nationis, vel gentis, vel linguæ coniuncti sunt

ἄρτος, χιτὼν, πατήρ, υἱὸς, ἀδελφὸς, φίλος
 πτωχοῖς, γυναικοῖς, ὀρφανοῖς, τοῖς ἑτεροῖς.

Panis, vestis, pater &, portus esto

Esurientibus, nudis, orphanis, &
 tempestate iactatis. Denique ut Deus lo-
 dem suum exoriri finit super bonos & malos,
 iustos & iniustos, πολλῶν βέλτιον εἶναι διὰ τοῦ β-
 εῖαι ὀφείναι καὶ τοῖς ἀνάξιοις, τοὺς ἀξίους ἐπι-
 σκεψάμενος τοῦ ἀναξίου. Satiùs est propter dignos
 etiam indignis benefacere, quàm beneficijs pri-
 uare dignos metu indignorum.

Forma Beneficentiæ est ipse habitus voluntatis,
 quo iuxta rectâ rationē alijs benefacere studem.

Fines sunt: vt mandato Dei obtemperemus.
 vt mutua beneficentia hominum vita conser-
 uetur. nisi enim benefacerent parentes liberis, ma-
 gistratus subditis, subditi magistratibus, amici
 amicis, citò hæc ciuilis hominum societas diffi-
 paretur & interiret. Deinde, vt retineamus fidem
 & alia dona spiritualia, quæ per maleficia excuti-
 untur: & amplissima præmia spiritualia & corpo-
 ralia, præsentia & æterna, quæ Deus beneficijs
 promittit, consequamur. Matth. 10. Qui dederit
 potum aquæ frigidæ vni ex minimis propter do-
 ctrinam, non perdet mercedem suam. Luc. 6. Da-
 te & dabitur vobis. Matth. 25. Venite benedicti
 patris mei, possidete regnum, vobis à conditione
 mundi paratum. Esuriui enim, & dedistis mihi
 cibum; sitiui, & potastis me. 2. Cor. 9. Qui parce
 seminat,

seminat, parcè metet. Qui largiter seminat, copiosè metet, Qui autem suppeditat semen seminanti, is & panem ad cibum vobis suppeditabit, & multiplicabit sementem vestram, & augebit prouentus iustitiæ vestrae.

Tiberius II. Imp. cùm reprehenderetur, quòd ærarium Eleemosynis exhauriret, respondit: Nunquam defuturam esse pecuniam fisco regio, quàm diu pauperes Eleemosynas accepturi essent.

Est autem *ἐλεημοσύνη* vox Græca, deducta à verbo *ἐλεέω*, latinè significans *Misericordiam & omnia officia seu beneficia, quæ ex misericordia grati præstantur alijs*. Ideo vsitatissimum est in scriptura vocabulum Misericordiæ pro Beneficentiâ, seu omnibus officijs dilectionis erga proximum, quæ in secunda Tabula flagitantur, Ose. 6. Misericordiam volo, & non sacrificium.

EXempla Beneficentiæ & Liberalitatis illustria præbent: Deus ipse, qui est fons & autor omnium bonorum, benefaciens. Psalm. 144. Oculi omnium in te sperant Domine, & tu das illis escam in tempore opportuno: Aperis tu manû tuâ, & implebis omne animal benedictione.

Omnes sancti Reges & Principes nutritij ecclesiæ Dei & scholarum, vt Ioseph, David, Iosaphat, Iosias, Constantinus, Theodosius, Carolus magnus. Vidua Sareptana præbet hospitium & victum Eliæ Prophetæ, 3. Reg. 17.

Abdias pascit 100. prophetas, 3. Reg. 18. &c. Apud Ethnicos Titus Imp. recordatus aliquando in cœna, se nihil cuiquam eo die beneficij præstitisse, memorabilem illam vocem edidit, Amici, diem perdidisti. Pomponij Attici beneficentia à Cornelio Nepote celebratur. Cyrus apud Xenophontem iurat per omnes Deos, se maiori voluptate affici, cum alios beneficijs afficiat, quam cum seipsum ditet. Alibi inquit, ἐγὼ ὑμῖν δὲ καὶ χάρις αἰσῶμαι. Cimonis liberalitas à Plutarcho memoriz tradita est, qui scribit Cimonem χρηματὰ πᾶσι αἰσῶμαι μὲν, ὡς χρῆται. χρῆσθαι δὲ, ὡς τιμῶντο; acquirere opes, ut ijs utatur: uti autem, ut honore afficiatur. Alexandri magni liberalitas immensa ab eodem refertur.

PVgnant cum Beneficentia & Liberalitate. Maleficia seu iniuriæ, quibus aliorum mentes, corpora, famam, aut facultates, vel fraude, vel vi, vel desertione, vel alijs modis lædimus. Deinde, *Profusiones* immodicæ, præsertim in luxum convivia, pompas, apparatus, ædificationes, libidines, & alias res vel in honestas vel non necessarias, quæ nunc omnes aulas exhauriunt, ut Caligula Imp. vicies septies millies H S. hoc est, 675. tonnas auri vno anno profudit. Græci αὐτῶν τινος nominant.

A V A R I T I A, nemini benefacit, sed cum defraudatione sui & aliorum quacunq; ratione seu honesta seu inhonesta, opes studet cumulare. De-

re. Dehortentur autem nos ab hoc vitio omnium teterrimo : Mandatum Dei , Luc. 12. Cauete vobis ab auaritia: non enim in abundantia opum consistit vita. Matth. 6. 1. Tim. 6. Ortus noster , prodiaimus ex aluo matris nudi , nihil intulimus in mundum , nihil inde efferemus. Nec quisquam tam pauper viuit , quàm natus est. Consideratio nutritionis nostræ in prima infantia , in qua aluit nos Deus præparato lacte in vberibus matris : sine vlla sollicitudine & industria nostra. Quia auarus est Idolatra. Ephes. 5. nam amorem super omnia & fiduciam soli Deo debitam , tribuit pecuniæ. Radix omnium malorum est Auaritia 1. Tim. 6. Qui volunt discescere , incidunt in tentationem & laqueos Diaboli & cupiditates stultas & perniciosas , quæ demergunt homines in perniciem & exitium. Postremò , pœnæ horrendæ. vt Seneca de Cresphon te ait , Nulla auaritia sine pœna est , quod exempla Tantalii , Midæ , & aliorum in quotidiana vita ostendunt.

SVetonius narrat Vespasianum etsi alijs summis virtutibus fuerit præditus , tamen hac labe , videlicet nimia pecuniæ cupiditate infectum fuisse. Itaq; rapacissimos homines de industria solitus est ad amplissimas functiones , promouere , vt locupletiores mox condemnaret. Ita vt his vulgò pro SPONGIIS diceretur vt , quòd quasi & siccos madefaceret , & humentes

Y 5

exprime-

exprimeret. Reprehendenti filio Tito, quòd etiam vrine vectigal commentus esset, pecuniam ex prima pensione admouit ad nares, sciscitans num odore offenderetur, & illo negante, Atqui, inquit, è lotio est. Hæc Suctonius. Græci tales auaros & sordidos ἀίχρονες ὄντες, μικρολόγους, κίμεικας, & κυμινοπυρίδας nominarunt.

HOSPITALITAS est species beneficentie, qua peregrinos & hospites, ac præcipuè propter vera doctrinæ professionem exulantes, vera benivolentia & omnibus officijs hospitalibus complectimur. Hanc virtutem commendat nobis Christus Matth. 25. Hospes eram & excepistis me. Rom. 12. Hospitalitatem colite. 1. Pet. 4. Hospitalis sitis erga vos mutuò sine murmure. 1. Timoth. 4 & Tit. 1. Episcopo præcipitur, vt sit φιλόξενος. Ebr. 13. Hospitalitatis ne sitis immemores. Per hanc enim quidam angelos hospitio exceperunt. & nos singuli, Hospitibus similes ad tempus in orbe vagamur, Parta sed in cælo est mansio firma pijs.

EXempla sunt Abraham, Genes. 18. Loth, Genes. 19. Vidua Sareptana, 3. Reg. 17. Sunamitis, quæ Eliseum prophetam hospitio excipit, 4. Reg. 4. Eumæus pastor apud Homerum ὄδυσ. 3. qui hac oratione Vlysem excipit:

ἔσθιν, οὐ μοι δέμιες ἔσθ' οὐδ' ἐμναίων σέθεν ἔλθεις,
 ἔσθιν ἄτιμος αἶμα πρὸς γῆν Διὸς εἰσιν ἄπαντες,
 ἔσθιν

ἔννοι π πῶχοι π. δ' ὅσις δ' ὀλίγη π φίλη π
 γίγνεται ἡμετέρη.

Non mihi fas, nec si peior te venerit, hospes,
 Fastidire peregrinum. Nam conditor idem
 Hospitis, atq; inopis, De' est. Ego dona libenter,
 Parua quidem, sed amica dabo.

Telemachus Οδυσ. α. Palladem excipit, καί-
 ρε ζῆρε, παρ' ἅμμι φιλοῖσιν. Οδυσ. ο. Χρῆ ζῆ-
 ρον παρῶντα φιλοῖν, ἐνδελόντα δὲ πέμπειν.

Cæsar, cum Mediolam hospes cibum for-
 didius apparatus proposuisset, & cæteri comi-
 tes nauseabundi cibum aspernarentur, largius
 comedit, ne hospitem aut negligentia aut ru-
 sticitatis arguere videretur.

Extrema sunt: Inhospitalitas, quæ cum
 beneficentia, humanitate, iustitia & comitate
 pugnat; & Prodigalitas sic exhauriens fontem
 Beneficentia, vt nec nostris nec hospitibus ne-
 cessaria suppetant. Prouerb. 3. Ne des alienis
 facultates tuas.

PARSIMONIA SEV FRUGALITAS est
 virtus, quæ res proprias custodit, vtiliter collocat,
 vita sumptus non necessarios, emacitatem, luxum,
 mutationes, edificationes, & tamen vbi ratio postulat,
 expendit quantum opus est. Vicinia virtus est Li-
 beralitati, & eadē extrema habet, ac vt liberalitas,
 auaritia & tenacitati: sic parsimonia, profusioni-
 bus & prodigalitati magis opposita est. Non pos-
 sunt, n. ad benefaciendum suppetere facultates,
 nisi Parsi-

nisi Parsimonia asseruentur, vt monet dictum v. sitatum: Bonus Seruatius facit bonum Bonifacium.

Partes ex definitione comparent. De Emacitate fugienda meminerint studiosi Catonis dictum, quod Seneca lib. 14. Epist. 93. allegat: Emas non quod opus est, sed quod necesse est. De Mutuationibus, Chilo foribus templi Delphici inscripsit, Comitem æris alieni esse miseriam. & ἔγνα, πάρα δὲ ἄτη, Sponde damnum præsto est, Syrac. 29. De AEdificationibus noti sunt versiculi: Σώματα πολλὰ εἶπον, ἢ δ' ὡματα πολλὰ ἀνεγχε.

Εἰς περίωοιμός εἰν ἐτοιμοτάτη.

AEdificare domos, & pascere corpora multa.

Ad paupertatem proximus est aditus. Ideo Cornelius Nepos Pomponium Atticum laudat, quod bonus paterfamilias habitus sit, eò quod cum esset pecuniosus, nemo illo minùs fuerit emax, minùs ædificator.

CAusæ efficientes eadem sunt, quæ beneficentiæ, ac mandatum Christi præcipuè consideretur Iohan. 6. Colligite fragmenta, ne quid pereat.

Finis sunt: vt Deo obediamus. vt nostras facultates conseruemus & augeamus.

Εἰ γὰρ κεν καὶ σμικρὸν ἐπὶ σμικρῷ καταθῇ,
καὶ δομὰ τῶ ἐρδ' οἰς, ταχὺ κεν μέγα ἢ τὸ χεῖρον.
Adde parum paruo, paruo super adde pusillum,
Fiet & hoc magnum, infelix pelletur egestas. 3.

Vt ad

Vt ad beneficentiam & sumptus necessarios copiz suppetant. Plinius lib. 2. ad Caluinam: Quod cessat ex rediv, frugalitate suppletur, ex qua velut fonte liberalitas nostra decurrit. Quæ tamen ita temperanda est, ne nimia profusione inarescat.

PVgnant cum Frugalitate, Profusiones in pompas inanes, vestes splendidas, luxum, ambiciosas ædificationes, conuiuia monstrosa, vt Antonius in vna cœna mille apros diuifit. Heliogabalus sexcenta strutionum capita proposuit. Vitellius in vno conuiuio 200. piscium & 700. auium apposuit. 2. Nimia tenacitas, vt Euclionis. 3. Negligentia & ignauia in rebus proprijs custodiendis, & laboribus tempestiuis suscipiendis.

Vicina Parsimonix vel potius eadem virtus est ΑΥΤΑΡΚΕΙΑ, quæ contenta est presentibus bonis, & placide fert paupertatem & alia incommoda, nec appetit aliena bona, nec frangitur inopia, vt contra pietatem Deo debitam, vel alias virtutes faciat. De hac virtute loquitur Paulus 1. Tim. 6. Ἴσι δὲ περισσὸς μέγας ἢ εὐεχθεῖς μετὰ ἀνταρκείας. Magnus quæstus, seu, magnæ diuitiæ sunt pietas, cum voluntate contenta suo bono. & ipse Paulus prædicat se esse ἀνταρκῆ, Philip. 4. Ἐν ἀνταρκύντων οὐδὲς πένυς ἴσι: eorum qui presenti sorte contenti sunt; nemo pauper est. τὰ πλεῖστα τῶν ἴσι τὸ μὴ δεῖν περὶ πλεονέκειαν, Diues enim est qui non indiget superfluis. Quod satis est,

cui contingit, nil amplius optet. sicut similes de
 αὐταρκεία sententiae & exempla, in libello Plu-
 tarchi περὶ φιλοπλοτίας collectae sunt.

Phocion centum talenta ab Alexandro sibi
 dono missa remittit Alexandro, ἐπισείξας πλο-
 σιώπρον τὸ δίδόντ' αὐτὰ, τὸν μὲν δ' εὐμύων;
 demonstrans, se, qui non indigeret tantis opi-
 bus, opulentiores esse Alexandro qui dederat.
 Et vxor Phocionis cum ornamenta muliebria
 ipsi dono offerrentur, modestissimè respondit,
 ἐμοὶ κόσμος ἐστὶ Φωκίων: Meum ornamentum
 summum est Phocion maritus.

OCTAVI

PRÆCEPTI

VIRTUTES.

- I. Veritas.
- II. Simplicitas.
- III. Modestia.
- IV. Appetitio gloriæ.
- V. Constantia & Gravitas.

VI. Docilitas.

VII. Taciturnitas.

VIII. Eloquentia.

IX. Comitas seu Affabilitas.

X. Virbanitas.

DE V E R I T A T E.

IDeo homines conditi sunt, vt verum Deum, & essentiam ac voluntatem Dei, in lege & euangelio patefactam, verè agnoscant: & suas ipsorum mentes & corpora, & ceteras res omnes in tota natura, cœlum, lumina, stellas, elementa, plantas, animantia, quibus diuinæ bonitatis & sapientiæ testimonia ubiq; impressa sunt, aspiciant & considerent. Vult etiam Deus intelligi, se esse veracem: & vtilitates veritatis in contractibus, in iudicijs, & tota civili societate, ideo tam latè sparsit, vt commonefaciat nos de amanda veritate in agnitione ipsius, & studio ac propagatione doctrinæ ab ipso traditæ. Vtigitur ceteras virtutes quas Deus à nobis coli vult & exerceri, hæcenus per vřitatas methodi quaestiones explicauimus: sic etiam præcipua capita doctrinæ de Veritate, ijsdem methodi finibus inclusa recensebo.

Græca vox ΑΛΗΘΕΙΑ, ex particula
priuan-

priuante α, & verbo λήθη seu λαθάνω, lateo fallor, composita est, quasi dicas, non fallacia, que non fallit, non errat. Latina vox, Veritas, à re ipsa nomen habet, quasi dicatur conuenientia noticiæ vel orationis cum RE ipsa. Est enim verum, quod cum RE congruit. Tres autem præcipuè significationes vocabuli in sacris literis vsitatæ sunt. Primum enim sæpiss. vox abstracta pro concreto, *pro veranoticia, seu alijs rebus veris* vsurpatur. Rom. 1. Homines veritatem (veram Dei noticiam, seu veram legis noticiam) in iniustitia captiuam tenent. & paulò post: commutauerunt veritatem in mendacio, id est, loco veri Dei, & verbi Dei, coluerunt & amplexi sunt falsum Deum, seu Idola, & falsam doctrinam. Iohan. 1. Gratia, (gratuita remissio peccatorum, & acceptatio ad vitam æternam) & Veritas, (vera noticia Dei, vera iustitia, & vita) per Iesum Christum facta est. Huc & similes dicendi formæ referri possunt. Iohan. 14. Ego sum veritas, sum verax, monstrator veræ doctrinæ & efficio veraces, verè agnoscetes & inuocantes Deum. Iohan. 17. Sermo tuus veritas (verus, fons veræ doctrinæ, veræ agnitionis & inuocationis Dei) est 1. Timoth. 2. Deus vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis (veræ doctrinæ, veri Dei & mediatoris Iesu Christi) peruenire. Iohan. 4. Veri adoratores adorabunt (colent) patrem in spiritu & verita-

veritate, id est, vero spiritu seu motu cordis excitato per spiritum sanctum. Deinde vſitatissimè in concionibus Prophetarum, Veritas significat *Fidem seu Fidelitatem, seruantem conuenta & pacta*, & præstantem alteri veram beneuolentiam & omnia officia amicitiae debita, vt Ionathas fecit cum Dauide Hefed Veemeth, misericordiam & veritatem, fuit erga Dauidem beneficus & fidelis. Et hac dem Dauid asseſſere vnd wolthat erzeigt. Postremò significat virtutem, quæ non modò in ciuili consuetudine vitæ, & familiaribus colloquijs, efficit, vt dicta & facta congruant, & ne aliud in lingua promptum geratur, quàm in animo reconditum est: verùm etiam in agnitione Dei, & studijs doctrinæ cœlestis & cæterarum artium, veras sententias diligenter inuestigatas amplectitur & tuetur. Si igitur in conspectu hæc qualiscunque Definitio.

VERITAS est virtus, quæ in doctrina de Deo, in artibus vitæ necessarijs, in iudicijs, & tota communi vita, veras sententias, hoc est, cum rebus, quales sunt, congruentes, diligenter inuestigat, amplectitur, amat, & constanter retinet: & vera, explicata, & salutaria, in artibus & communi vita, constanter dicit, & facit: & in moribus efficit, vt sermones & gestus cum animo congruant.

Partes & ornamenta Veritatis sunt cæteræ huius præcepti virtutes, Simplicitas, Car-

dor, Cōstantia, Eloquentia, Comitas, Vrbanitas

SPEcies iuxta prācipua vitæ genera, ecclesiasticum, scholasticum, politicum, & priuatum, quatuor recenseri possunt. In Ecclesia veram doctrinam de Dei essentia & voluntate, de lege & euangelio, de creatione rerum, de peccato, de iustitia, de cultibus Dei, de sacramentis, de pœnitentia, de resurrectione & vita æterna, congruentem cum norma verbi diuini, amare, discere, fide amplecti, fideliter docere & propagare. Iohan. 8. Si manseritis in sermone meo, verè discipuli mei estis, & veritas liberabit vos. Iohan. 17. Sanctifica eos in veritate tua. Sermo tuus est veritas. & 2. Tim. 2. Paulus iubet *ὁρῶτο μὲν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας*. In Scholis veras & perspicuas sententias, de omniū artiū materijs, de natura rerū de motibus cœlestib. de gubernatione morū, de iure & iustitia, de remedijs vitæ corporum, propter Deum & communem salutem inuestigare, discere, constanter amplecti, & propagare; nec amare aut tueri falsas, perplexas & sophisticas opiniones. Nam & veritas in artibus est radius diuinæ sapientiæ, sicut expressè Paulus inquit, Rom. 1. Deus eis manifestauit. Inuisibilia enim Dei, æterna ipsius potentia & diuinitas conspiciuntur ab opificio mundi, animaduersa ex operibus. Sunt autem Artes, consideratio operum mundi, quibus suæ bonitatis & omnipotentia vestigia Deus impressit, vt Astrono-

nia gratam de Deo famam in astris & cœlestibus motibus sparsam : Physica ordinem in natura rerum : Ars medica , opificium hominis , & vires remediorum diuinitus conditorum : Philosophia normam sapientiæ & iustitiæ Dei in virtutum doctrina expressam : aliæ artes , alia Dei opera , & sapientiæ ac bonitatis Dei testimonia , considerant. In Politia seu ciuili consuetudine vitæ , in gubernatione , in foro , in contractibus , fœderibus , in iudicijs , in accusationibus , in testimonijs , in sententijs iudicum , vera .h. cum rebus ipsis , cum legibus , & animi sensus congruentia , dicere & facere. In Vita Priuata efficere , vt sermones de nobis & alijs , cum animo & re ipsa conueniant : & vitare simulationes , fucos , calumnias , obtrectionem , maledicentiam , assentionem , vanitatem , sophisticam.

AITION seu Causa efficiens principalis , est Spiritus sanctus , qui ideo nominatur Spiritus Veritatis , quia & verax est , .i. congruens cum mente diuina , & autor monstrans veram de Deo doctrinam , & flectit corda ad veræ doctrinæ assensionem , & efficit veraces , .h. congruentes cum voluntate & verbo Dei , rectè agnoscentes & inuocantes Deum , & regit mentem , voluntatem & linguam , vt vera , recta & explicata , de Deo & alijs rebus in ecclesia , scholis , politijs , & vita priuata , sentiat , velit , & loquatur. Iohan. 16. Spiritus veritatis ducet vos in omnem veritatē.]

CAusæ Impulsiuæ, quæ nos ad amorem veritatis & odium sophistices ac mendaciorum, mouere debent & inflammare, sunt seuerissima mandata Dei, & octo causæ finales, quas paulò post recitabo. Zach. 8. veritatem & pacem diligite. Ephes. 4. Deposito omni mendacio, loquimini veritatem, vnusquisq; cum proximo suo. Mat. 5. Sit sermo vester Est, Est: Non, Non.

ΣΥΝΕΤΙΑ sunt Mens humana, cogitans mandata Dei, & intelligens nos conditos esse, vt agnoscamus Deum, & alias res quales sunt: & in artibus veras sententias amplectamur: & in comuni vitæ consuetudine, congruentia cum rebus ipsis, & cum nostro animo, dicamus & faciamus. Deinde voluntas obtemperans mandato Dei, & Spiritui sancto dūcenti; & studiosè inquirens, amans & constanter retinens veritatem, in doctrina de Deo, in artibus, in dictis gestibus & factis.

ΣΤΕΡΕΥΑ sunt, studium, assiduitas, & intentio animi, in veris sententijs quarumcunq; doctrinarum inuestigandis, expendendis, & sursum ac deorsum voluendis (vt Plato loquitur,) ac ad ἀκρίβεια certitudinis, conferendis, donec clara, perspicua & immota veritas elucescat, sicut Plato in epistolis iubet ὡς περ χρυσόν καθαίρειν μετὰ πολλῆς πρᾶγματιᾶς, τὰ λεγόμενα καὶ ἀκούοντα, tanquam aurum magna diligencia &

tia & labore expurgare ea quæ legimus & audimus. Ad hanc disputationem seu expurgationem sententiarum, necessaria est Dialectica, quæ commune ὄργανον seu instrumentum est, quo in omnium artium materijs vera, recta & explicata inuestigantur, & à falsis discernuntur. De hac causa meminerint adolescentes gravissimam Platonis admonitionem, quæ in Parmenide extat: καὶ μὴν κατὰ θεὸν ὁρμήν ὁρμᾶς ἐπὶ τοῖς λόγοις. ἔλκυσον δὲσαντὸν, καὶ γύμνασον ἀλλαν δὲ τῆς διαλεκτικῆς, ἕως ἔτι νέῃ· εἰ δὲ μὴ, σὲ διαφύξεται ἢ ἄλκινα. Honestus quidem & divinus impetus est, quo ad eloquentiam raperis. Retrahe autem te ipsum, & exerce te magis in Dialectica, dum adhuc iuuenis es: quod si non facies, effugiet te veritas.

Multum etiam ad veras sententias, de præcipuis rebus, assequendas, momenti adfert, primæ ætatis institutio, & assuefactio, & veritatis amor, ut Plato in 6. πολιτ. inquit, πάσης ἀληθείας δὲ εὐδυνὸς ἐκ νέου ὅτι μάλα καὶ ὀρέγεται. Isocrates, εὐνὴς φιλομαθίας, ἔση πολυμαθίας, Plin. lib. 4. Epist. Non artifice docente, sed amore, qui magister est optimus.

Est & T E M P V S necessarium adminiculum ad inquirendam veritatem. Non enim consilio solum inimicissima est celeritas, & ira, sed etiam inquisitioni veritatis. Beatus autem est, cui vel in senecta contingit, ut sapientiam & ve-

Z ;

ras opi.

ras opiniones, firmas assequi possit, vt Plato lib. 2. de legibus ait.

MAteria circa quam, seu obiecta veritatis, docendi causa, possunt, vel in quatuor genera vitæ, vel in istas sex classes distribui. Doctrina de Deo, & omnes artes, quæ Philosophiæ titulo continentur Ius ciuile, ars medica, Astronomia, physica, ethica, logice. 2. Iudicia, videlicet accusationes, responsiones, testimonia, sententiarum iudicium. 3. Pacta seu promissiones omnes in foederibus, & in contractibus, emtione, venditione, mutuo, locatione, conductione. 4. Consilia in senatu Principum, & alias in gubernatione, & in priuata vita. Item admonitiones. 5. Sermones de aliorum virtutibus & turpitudine, seu laudationes & vituperationes. 6. Significatio nostræ voluntatis erga alios, in sermonibus, & gestibus externis. De hisce obiectis & præcipue de quinto & sexto, plura paulo post dicentur in loco pugnantium.

Forma in definitione expressa est, videlicet ipse habitus voluntatis, seu velle, congruentia cum rebus ipsis, & cum nostro animo, dicere, discere, & facere.

Fines propter quos vult nos Deus veritatem colere, octo, sunt. 1. Vt Deo, præcipienti veritatem debita obedientia & honos præstetur. 2. Vt agnoscamus **D E V M** qualis est, sicut se in suo

suo verbo per Prophetas & Apostolos tradito patefacit, ne falsas de Dei essentia & voluntate opiniones fingamus aut tueamur. 3. Ut intelligamus Deum esse veracem, & ipsius verbum esse verum & certum, Iohan. 17. Sermo tuus veritas est. Rom. 3. Num incredulitas eorum, Fidem Dei (veritatem & constantiam in seruandis promissis) abolebit? Absit. Agnoscatur vero Deus verax. Iohan. 8. Qui misit me, verax est. Ut autem Deus ipse mentiri nescit: ita etiam verbum ipsius non esse ambiguum, & promissiones ac Comminationes nequaquam vanas & falsas, sed ratas & firmas esse sciamus. Hæc sententia fundamentum est totius pietatis Christianæ, Timoris, Fidei, Spæ, Inuocationis, Patientiæ & cæterarum virtutum. 4. Ut attributione veritatis, in quotidiana inuocatione, discernamus Deum à Diabolo, qui est pater mendacij; & ab hominibus, quibus proclive est errare & fallere. 5. Ut artes, quæ sunt fontes omnium in vita bonorum, constitui & retineri possint; ac ut in artibus, vera, recta, & ad vitæ gubernationem vtilia, ac necessaria, omissis inutilibus, & vanis subtilitatibus, perspicuè tradantur, ut Aristoteles inquit: τοῖς ἀνθρώποις οἱ ἀληθεῖς τῶν λόγων, τὸ μέγιστον πρὸς τὸ εὖ εἶναι χρησιμώτατοι εἶναι, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν εἶπον. διὸ προτρέπονται τοὺς βέλους κατὰ αὐτοὺς. Verax sen-

tentiæ non modò ad scientiam augendam valent, verùm etiam insignem in vita vtilitatem habent: Ideo eos, à quibus intelliguntur, exortant, vt vitam ad eas quasi ad normam dirigant. 6. Vt respub. & omnes partes gubernationis Politicæ, & iudicia, quæ corpora, coniugia, & facultates hominum defendunt, seruari possint. Nisi enim pacta seruentur, societas ciuilis salua esse nequit. 7. Vt amicitia coli, & contractus seu communicatio rerum ad vitam sustentandam necessariorum, fieri possit. 8. Vt pœnam mendacibus propositas vitemus, & præmia voracibus promissa assequamur. Prouerb. 10. Abominatio est Domino, labia mendacia: labium veritatis firmum erit in perpetuum. Eurip. ἀχαλίων σωμαίων τὸ τέλος διστυχία, Effrenis oris finis est calamitas.

Effectus congruunt cum finibus. studiosi Platonis dictum in 5. de Legibus meminerint. ἀλήθεια πάντων, μὴ ἀγαθὸν οἷός ἐστι γέσται, πάντων δὲ τοῖς ἀνθρώποις. ἥ δὲ γυμνασθεὶς μέλλων μονασθεὶς τε καὶ εὐδαίμων, ἐξ ἀρχῆς εὐδὸς μέτοχος ἐστίν. Veritas omnium bonorum causa est, Deo & hominibus: cuius, qui feliciter vitam transigere & beatus esse cupit, statim ab initio particeps esse studeat.

ADiacentia veritati sunt, Bona fama, Gloria, odia malorum, pericula, & defensio admiranda: vt Lutherus illustrans veritatem in doctrina de

na de Deo & cultibus diuinis, æternam gloriam in ecclesia sanctorum consecutus est. simul autem incurrit in acerbissima odia impiorum, & atrocia pericula, in quibus tamen mirabiliter eum Deus defendit. Præcipuè autem Veritas odium parit in admonitionibus aliorum, ac reprehensionibus, non solum in aula, sed tota hominum vita. vt apud Herodotum Demaretus inquit: ὁ βασιλεὺς, ἀρχῆν δὲν ἡπιστάμην, ὅτι ἐλθὼν γινώσκων ἐκ φίλων τοι ἐξέω. O Rex, ab initio kiebam, quod veritate vtens, non tibi grata diciturus essem.

DE Admonitionibus insignis est Hocratis sententia in Burside: τοῖς πλείστοις τῶν νοδετῶν, συμφύτῃ ἐστὶ, μὴ πρὸς τὰς ὠφελείας ἀποβλεπεν, ἀλλὰ τοσούτω χαλεπώτερον ἀκθάνει λεγόμενων, ὅσω περ' ἂν τις ἀκριβέστερον ἐξετάζη αὐτὰς ἀμαρτίας, ὅμως δ' οὐκ ἔκνηντέον ὑπομνῆσθαι τὴν ἀπέχθησαν ταύτῃ, τοῖς ἐμνοικῶς πρὸς τινὰς ἔχουσι. Plurimis, qui admonentur, vsitatum est, non ad vtilitates, quas parit admonitio, respicere, sed tantò molestius & grauius audire admonentem, quantò accuratius in vicia ipsorum inquirat. Sed tamen, qui verè beneuolunt amicis, placide sustinere hanc offensionem, nec propterea desistere ab incæpto debent.

COgnatæ veritati sunt cæteræ virtutes eiusdem præcepti, & picturæ veritatis in Apologis & Poëmatis.

PVgnant cum veritate omnia MENDACIA, omnes opiniones, sermones ac gestus, non congruentes cum animo & rebus ipsis, coniuncti cum studio fallendi, & alijs nocendi.

Species Mendaciorum variè discernuntur. Augustinus ad Consentium octo genera recenset. Idem in enarratione Psalmi. 5. tria ponit. quæ distinctio postea in scholis retenta est. Officiosa Mendacia, vocantur Occultationes, quibus propter honestam causam & alterius utilitatem, vel tegitur aliquid quod dicere non est necesse, aut cuius manifestatio spontanea peccatum esset; vel figuratè aliud significatur, quàm verba sonant: vt medicus quidam. incidenti in pleurisi, propinans succum expressum ex stercore equino, affirmabat se potionem ex pharmacopolio allatam porrigere. Tales occultationes sunt oblietricum, Exod. 2. Rahab regentis exploratores. Jos. 2. Abrahami, Genes. 12. 20. Iocosa, vt falsè dicta, Ironia, Allegoria, Apologi, fabulæ poetarum, quæ sunt picturæ & ornamenta veritatis, imaginibus venustis expressa. Hæc duo genera improprie mendacia nominantur. Perniciosa verò nominantur, cum studio nocendi dicimus aliquid, quod scimus falsum esse, vel id quod dici debuit, deprauamus. Nos, ommissa hac partitione, distinguemus species mendaciorum iuxta SEX obiecta.

I. Omnes falsæ opiniones & dogmata de Dei essentia & voluntate, non congruentia cum norma veritatis verbi diuini, videlicet opinionis Epicureæ, Academicæ, Stoicæ : & in ecclesia Hæreses, & errores multiplices. De quo genere mendaciorum verissimè dicitur illud Socratis, οὐδ' ἐν ὧ μοι τοσούτον κακὸν εἶναι ἀνθρώπων, ὅσον δόξα ψευδὴς nullum existimo tantum malum esse homini, quantum est opinio falsa. sæpiissimè enim δόξα βιάζεται τὴν ἀλήθειαν ; opinio vim adfert veritati. Huc pertinent omnes falsæ & inanes sententiæ, in omnibus artibus, in ethicis Epicuri, physicis Democriti, medicina empirica, legibus quibusdam municipalibus & alijs. Item SOPHISTICA, quæ falsas & absurdas opiniones, fucosis rationibus specie veritatis ornatis tueatur, de qua habeant in conspectu discipuli Pauli dictum 2. Corinth. 13. Nihil possumus contra veritatem, sed pro veritate. Item Studium discendi, docendi & defendendi inutiles, & non necessarias subtilitates, aut cauillationes, in omnibus artibus. de quo meminerint studiosi Isocratis dictum, in encomio Helenæ: πολλὴν κερσῆσθαι ἐπὶ πρὶ τῶν χρησίμων ἐπισηκῶς δ' ὀζύσθαι, ἢ πρὶ τῶν ἀχρήστων ἀκριβῶς ἐπίστασθαι: καὶ μικρὸν προέχον ἐν τοῖς μεγάλοις, ἢ πολὺ διαφέραν ἐν τοῖς μικροῖς, καὶ τοῖς μικροῖς πρὸς τὸν βίον ὠφελεῖσθαι. Multò melius est de vtilibus rebus mediocrem doctrinam, quàm de inutilibus accuratam scientiam

entiam habere: & paululum antecellere in cognitione rerum magnarum, quàm multum alijs præstare in parvis & nullam in vita vtilitatem offerentibus.

II. *Calumnie forenses* omnes, in accusationibus, testimonijs, & sententijs iudicium. vt Iudæi Christum calumniosè accusant seditionis & blasphemiae, & Iudex Pilatus, in vulgi gratiam, condemnat innocentem. sic Vlysses Palamedem, Anytus & Melitus Socratem in iudicium capitis vocarunt, Siba calumniosè accusat Mephiboseth apud Dauidem, 2. Reg. 16. Vxor Potipharis, Iosephum Gen. 39. Antea, Bellerophonem: Phædra, Hippolytum: senes iudices Susannam adulterij reos falsò fecerunt. Cùm autem in iudicijs etiam benè constitutis, plus sæpe calumniae & munera & gratia ac odium valeant, quàm causæ bonitas: non imprudenter dictum est ab Alcibiade, *ἔξὼν φυγῶν, μὴ ἴτῃ δ' ἴκην*, cùm licet fugere, non subijcias te periculo iudicij.

III. *Perfidia* in non seruandis promissis, foederibus, & amicitijs, cuius exempla nimis crebra in omni vita conspiciamus. & experientia genuit sententias, Sophoclis, *δ' ἴκῃ δὲ πίστις, βλάπτει δ' ἀπιστία*, Interijt fides, germinat perfidia. Aristoteles, *ὦ φίλοι, οὐδ' ἐγὼ φίλος*, O amici, nemo est amicus verus. Huc pertinent fraudes in contractibus, vanitas & periuria mercatorum suas merces laudantium, leuitas fabularum forensium, de

um, de quibus extat versus, ὅρκος ἐταῖρας ταυ-
 ρὸν καὶ δ' ἀδελφόν, Idem est iuramentum incre-
 riticis & caustidici. Item mendacia debitorum,
 propter quæ apud Persas turpissimum fuit æs
 alienum conflasfe, quia necesse sit eum, qui mul-
 tum debeat, multum etiam mentiri. De Fœderi-
 bus meminerint adolescentes grauiſſimum
 Hecratis dictum in Archidamo, μέγιστον καὶ ἄμει-
 νον μαχίαν εἶναι καὶ βίβαιοτάτην, τὸ τὰ δίκαια
 ἑστάναι. εἰκό, ὅς ἐτιώθειν εὐνοίαν ἔσεν μετὰ
 τοῖς τω. Maximum & firmissimū fœdus est, iusta
 facere. Consentaneum enim est, iusta facientibus
 etiam Deum bene velle, & confœderatum esse.
 Vt autem rectum est in via comites contra latro-
 cinia habere. Ita iustum est socios ad pericula
 propulsanda, sibi deuincire. Sunt enim fœde-
 ra, vt cæteræ ordinationes politicæ, per se licita.
 Sed qui se arētius fœderibus implicant, sæpè
 imutè ad iniusta & pernicioſa rapiuntur.

IV. *Perfidia consiliariorum*, qui suadent non ea,
 quæ honesta & salutaria esse, sed quæ principum
 cupiditatibus arridere intelligunt. Estq; hæc ferè
 summa plerorumq; sapientia, vno Martialis versicu-
 locōprehensa: Nempe cocus Domini debet ha-
 bere gulam: Animaduertere, quò principis
 voluntas & nutus propendeat, ac ad eum sco-
 pum omnia consilia & actiones dirigere. Vt
 consiliari, Cambyſi suscitanti, an liceret sororem
 in matrimonium ducere, respondens, Regi lice-
 re quic-

re quicquid velit. Ionadab, Amoni, Davidis filio rationem potiundæ sororis Thamar ostendit, 2. Reg. 13. Photinus, regi Ægyptio deliberanti de recipiendo Pompeio hisce verbis consilium dat: Nulla fides unquam miseros elegit amicos, Tu cole felices, miseros fuge: exeat aula Qui vult esse plus.

Deinde priuata vita vsitata sunt in consilijs & sermonibus alijs Ironiæ. Item assentationes, quibus non tam consilium petenti datur, quàm pleno ore eius institutum laudatur. Plerique etiam sciscitantes aliorum sententias, sicut adolescentes amore puellæ ardentes, non tam consilium, quàm approbationem suæ voluntatis quærunt.

V. *In sermonibus de aliorum virtute & turpitudine*, seu in laudationibus aliorum vel vituperationibus, cum veritate pugnant hæc vitia. quæ quanquam vicina sunt, tamen definitionibus distinguam.

OBTRECTORIO famam proximi arrodit, & lanculum de absentibus serit prauas opiniones, & vel falsa crimina de alijs prædicat, vel recte facta aut excusabilia deprauat, vel aliena errata & vitia, quæ regi oportebat, ignorante eo, qui traducitur, late spargit, & in immensum amplificat. Exemplorum plena est omnis hominum vita in omnibus ordinibus. Adolescentes distichon meminere, quod Augustini mensæ inscriptum fuisse Possidoni-

donius refert: Quisquis amat dictis absentum
rodere vitam, Hanc mensam vetitam nouerit
esse sibi.

CONVITIA, quibus palam et aperte alteri
maledicta praesertim in coetu hominum et frequentia,
inferuntur, nec tantum crimina seu morum vitia, ve-
rum etiam dedecus generis, calamitates propriae vel
maiorum, vel noui corporis, probri loco obijciuntur.
Plurimum autem prudentibus conuitia ab inimicis
sparsa proderunt, si non certabunt maledicentia
cum conuitiatoribus, sed quaedam prorsus con-
temnent, quaedam verò tanquam admonitiones
& stimulos ad virtutem ardentius colendam, &
emendandos natos, ac cauenda crimina, quae
obijciuntur, adhibebunt. Vt enim ille Prome-
theum interficere volens gladio ferit huius, quo
aperto conualuit Prometheus: ita saepe inimico-
rum conuitia, etsi nobis nocere volunt, tamen
animi morbum seu vitium nobis ignotum aut
neglectum sanarunt. Ideo Philippus rex Mace-
doniae, τοῖς Ἀθηναίων δ' ἡμεσῶν χάριν ἔ-
χων, ὅτι τοὶ ὀρθοὶ περὶ αὐτὸν βελτίονα ποιεῖσι καὶ
τῷ λόγῳ, ἢ τῷ ἥνι. dixit se magnam gratiam de-
bere Atheniensium oratoribus, quod conuitijs se
meliolem redderent. Hoc sapientissimi regis ex-
emplum nobis quoque ad imitandum proponamus,
ut Conuitia, praesertim inimicorum, non maledicen-
tia verborum, sed virtute, seu vita & moribus re-
futemus, ut Diogenes interrogatus, πῶς ἀ-
μυνόμενος

μωοῦμαι τὸν ἐχθρὸν, Quomodo vlciscar inimi-
 cum? respondit, αὐτὸς καλὸς καὶ γὰρ ὁ γενόμενος
 Si ipse bonus eris & virtute excelles. Sic Ale-
 xander magnus, cū intelligeret multos de se
 malè loqui, dixit, βασιλικὸν ἐστὶ τὸ κακῶς ἀνδρὶ
 εὐποιῶτα, Regum seu Heroicum est benefacien-
 tem malè audire. Simile dictum Philippi regis
 Macedonum recitat Plutarchus in libello περὶ
 ἀρετῆς, & narrat historicolam de Arcadione
 quodam Achæo, qui acerbissimis conuitijs Phi-
 lippum insectatus fuerat. Is cū fortè in Mac-
 donia esset, & consiliarij hortarentur Philip-
 pum, vt ipsum interficeret, ipse munera Arca-
 dioni misit. postea sciscitans, Quomodo de se
 apud Græcos loqueretur Arcadion? eū illi re-
 sponderent, benè & honorificè: ἐγὼ τοίνυν ἴφκ,
 βελτίων ἰατρὸς ἢ μὲν. Ego igitur, dixit, melior
 sum medicus conuitiatorum quàm vos estis. I-
 dem Philippus, cū relegandum esse maledi-
 cum ex regno amici suaderent: respondit nolle
 se hoc facere, ne in exteris gentibus ille circumi-
 ens apud plures ei malediceret. Quatuor
 autem sunt conuitiorum genera, quæ nequa-
 quam refellere, sed tantū dissimulare & negli-
 gere debemus, videlicet, inscitia, stoliditatis,
 inopia, & ignobilitatis. Omnes enim sumus
 indocti, & quò felicius in doctrinarum studiis
 proficimus, eò magis intelligimus homines ni-
 hil aut pauca scire. Deinde, omnes sumus
 stulti,

stulti, & facilimè in consilijs & actionibus errare & hallucinari possumus, nisi Deus suo verbo & spiritu sancto mentes gubernet. Omnes nihil intulimus in mundum, & nihil inde effe-remus, i. Timoth. 6. *ὁ δὲ κτίς τοῦ κόσμου, ἔσθ' ἰσχυρός.* Vnica autem vera nobilitas est, τῇ τῷ ἐκόντι τῆς φύσεως & propter excellentem virtutem, & bene merita erga Ecclesiam & Rempab. multis notum esse & celebrari.

CALVMNIA est accusatio instituta aduersus absentem, totius rei ignarum, cui fides temere adhibetur, non prius audita alterius partis defensione: vel est accusatio, quæ prætextu iuris, aliorum famæ, vitæ & bonis insidiatur, & rectè dicta ac facta malitiôsè deprauat, & clanculum de amicis innocentibus falsa crimina & suspensiones ferit: ut Diabolus, qui à calumnia nomen habet, apud primos parentes verbum Dei deprauat, & de voluntate Dei hanc falsam opinionem ipsis instillat, quòd inuidens hominibus ampliorem sapientiam prohibuerit esum de fructu arboris scientiæ boni & mali. Iudæi Christum innocentem, falso prætextu iuris, accusant blasphemiam, seditionis, violati sabbati, intemperantiæ & aliorum criminum. Ita omnes Apostoli & martyres, & nunc homines pij, ab episcopis & regibus, prætextu pietatis & religionis & obedientiæ erga ecclesiam, crudeliter trucidantur. & multi præstantes viri apud ethnicos, Aristides, Socra-

tes, Palamedes, Themistocles, Miltiades & alij
 per calumniam oppressi & eiectioni sunt, vt verè di-
 xit Socrates, ἡ τῶν πολλῶν διαβολή τε καὶ φθόρος
 πολλὰς καὶ ἄλλας καὶ ἄγαθὰς ἀνδράς ἔσθλην καὶ
 μάλα καὶ καλὰ ἀφείλετο. ἐν δὲ τῇ δ' αὖτον μὴ ἔμμοι σὶ
 Calumnia & inuidia multos alios præstantes &
 optimos viros sustulit, ac vt arbitror deinceps
 tollet. Nihil autem graue est, etiam si in me non
 desinat. Legant autem studiosi de hoc teterrimo
 calumniæ flagitio venustissimum Luciani
 libellum, περὶ τῆς μύξας ἢ πικρῆς τῆς διαβολῆς
 in quo, Calumniæ imaginem ab Apelle depi-
 ctam esse scribit, ita vt ad Midam grandibus &
 patulis auribus præditum, quem dux mulieres
 Ignorantia & Suspicio circumstent, accedat ad-
 modum bella mulier, Calumnia videlicet, quæ
 altera manu facem ardentem teneat, altera iu-
 uenem in cælum suspicientem, & Deos suæ in-
 nocentiæ testes inuocantem, capillis trahat.
 Hanc anteit Liuor, & comitantur pedissequæ,
 Insidiæ & Fraus. à tergo lugubri specie sequitur
 Pœnitentia, quæ respiciens Veritatem acceden-
 tem cum Pudore intuetur. Tales Midæ sunt
 Principes habentes aures asininas, vel nihil in-
 telligentes, vel auidas calumniarum, vel stultè
 credentes quibuslibet fabellis. dissimiles Alexan-
 dro, qui alteram aurem accusatò integram ser-
 uabat. Pueri versus Plauti meminerint. Ho-
 mines

omnes qui gestant, quiq; auscultant crimina,
Si meo arbitrato liceat, omnes pendeant,
Gestatores linguis, auditores auribus.

Dictum quod vulgò citatur, *Calumniator
audacter, quia semper aliquid heret*: extat apud
Plutarchum, in libello de discrimine assentato-
ris & amici, hisce verbis. *Μέσις τὸ περὶ τὸν
Ἀλεξάνδρου λόγος κολλάων οἶον ἔκαστος καὶ
σοφιστὴς κορυφαῖος, ἐνέλευσεν διαξέουτας ἄ-
πειρος, καὶ δ' ἀνὴν ταῖς διαβολαῖς, διδάσκων, ὅτι
καὶν διασκευὴ τὸ ἔλκει δ' ἐδ' ἐκ γυμνῶ, ἢ οὐλο-
μὴν τῆς διαβολῆς*: Medius, qui chori Adu-
latorum penes Alexandrum magnum velut
princeps & præceptor fuit, iussit audacter alios
calumnijs vexare ac mordere. docens, quod eti-
am si vlcus sanauerit morsus, cicatrix tamen cal-
umniaz maneat.

Optima autem ratio refutandi calumnia
est, vita & moribus refutare non verbis ut Ba-
silius inquit; *διὰ τῶν ἔργων ἂν ποὶ δέξειε σιγήσαν-
τις ἰλέγχε* Cicero. Male mecum agitur, si me
oratio potius quàm iusta malè defendit. Demo-
sthenes *περὶ σεφάνου*. Non respondebo de
priuatis conuicijs, sed opponavi tam testem: si
talem me esse scitis, qualem iste describit, sta-
tim surgite tanquam me condemnate.

MALEDICENTIA, nocendi cupida; cum

Λα 2

instituta

iustitia & veritate pugnat, & velut genus est, ad calumnias, conuitia, clandestinas obrectationes, & vicina vitia. Nam seu falsa seu dubia scelera legibus punienda, alteri obijcit, vel etiam vera commemorat futilitate aut cupiditate nocendi, extra ordinem iudiciorum.

VANITAS est palam falsa de se aut alijs predicare, ac ferè idem est quod mendacium.

IACANTIA, cum modestia & veritate pugnat. Nam plura sibi arrogat, quàm pro sua imbecillitate, & sua, si quæ adsunt bona, immo dicere prædicat.

ASSENTATIO, nulla veritatis & virtutis ratione habita, ad aliorum sensus, voluntatem, & natus simulato amore & gratificandi studio, orationem accommodat, aliosq; pleno ore, sed falsò plerunque laudat: atq; hunc vnum finem habet propositum, non vt honesta & salutaria, sed tantum vt ijs, quibus assentatur, grata & suauia, etiamsi perniciofa sint, loquatur & agat, & vel lucrum vel auram popularem captet. Vt Anarchus Alexandri Magni Philosophus dicebat πᾶν τὸ πρᾶξθαι ὑπὸ τοῦ κρατοῦντος θεῖον τὸν εἶναι καὶ δικαίον. Omne quod rex facit, concessum & iustum esse dicebat. Cum autem omnes homines natura sint superbi, & sese magnifieri & eoli, aliosq; sibi subiectos esse velint: ideo omnes facile admittunt & amant assentatores magis quàm veros amicos, vt Plutarchus inquit: δὲ φιλα-

τῶν αὐτῶν κόλαξ ἕκαστος ὢν πρῶτος ὁ
 μέγιστος, οὐ χαλεπῶς προσίεται τὸν ἕξωτον. Sin-
 gularis itaq; cura & diligentia adhibeatur, pri-
 mum vt nostram imbecillitatem, nostra vitia
 & errata agnoscamus deinde, plus alijs de te,
 quam tu tibi credere noli, & nullum hostem sci-
 to adulateore nocentiorē esse, vt Diogenes di-
 cebat, κρεῖττον εἰς κόρακος ἀπελθεῖν, ἢ εἰς κόλα-
 ξα, melius esse in coruos incidere, quàm in a-
 dultores: eò quòd illi mortuos tantum, hi ve-
 rò viuos & valentes deuorent. Alibi Assentatio
 definitur esse μελιτίνη ἀγχόνη, mellita strangu-
 latio. Apud Hieronymum aduersus Pelagianos,
 Adulator vocatur blandus inimicus. Deriuant
 autem grammatici Adulatorem, ab Aula, &
 ἀδούλω, eò quòd in aulis regum ac principum
 & visitatissimæ sint, & velut in illustri loco maxi-
 mē conspicuæ seruales adulationes, & causæ ma-
 ximorum malorum, quæ in totas gentes exun-
 dant. Alioqui omnis hominum societas, quan-
 tumuis exigua, omnis ciuitas, omnis schola,
 omnis domus, aula quædam est, in qua πρᾶτῃ
 ἕκαστος ὁ κόλαξ, vt in Menandri versu dicitur.
 Hactenus quintæ classis mendacia, quæ circa
 laudationes & vituperia, seu sermones de alio-
 rum virtute & vitijs versantur recensui.

SEXTA classis continet mendacia, qui-
 bus significationem nostræ voluntatis erga alios
 deprauamus, aliud loquimur, quàm sentimus,

seu aliud præ nobis ferimus in sermone, moribus & gestibus, quàm in animo reconditum gerimus. Hæ simulationes in omni vita & aulis, quæ plerumq; comica facie Tragedias agunt, & gladios melle linunt usitatæ sunt. Plautus. In melle est lingua sita atq; oratio, Latetq; cor felle estini atq; acerbo aceto. E' lingua dicta dulcia dat, corde amare facit. Sed assuefaciendi sunt animi, toto pectore, omnes fucos & simulationes auferantur, & dicant ingenuè, apertè ac palàm quod res est, & quod sentiunt. Ideo. n. à Deo, præcipuum orationis instrumentum videlicet *Lingua, cordi, cerebro & vicinis sensibus coniuncta est, ut cum corde congruat, & explorata sensibus ac menti, hoc est vera, loquatur.* & ut quæq; natura præstantior est ita est amantissima veritatis, & infestissima simulationibus.

Adolescentes hanc Achillis vocem memineras
 Ἰχθῆος ὅς μοι κενὸν ὁμῶς εἰδῶς πύλαιον,
 οὐδ' ἔτι γὰρ μὲν κεύθε' ἐνὶ φρεσὶ, ἄλλο δὲ ἔπει.
 Odi etenim ceu claustra crebi, quicumq; loquuntur Ore aliud, tacitoq; aliud sub pectore condunt.

Causa efficiens, seu autor primus Mendacii, est diabolus, qui immani odio Dei primus homines decepit, eisq; falsas opiniones de Deo instillauit, & usque ad finem mundi homines ad omnis generis mendacia & fraudes, in doctrina

in gu

ingubernatione, & tota communi vita, impel-
lit. Iohan. 8. Vos ex patre Diabolo estis. Il-
le homicida erat ab initio, & in veritate non ste-
tit. Ideo non est veritas in eo. Cum loqui-
tur mendacium, ex proprijs loquitur, quia
mendax est, & eius rei pater.

Causæ efficientes propinquæ sunt, Erro-
res mentis seu iudicij, quod vel propria caligine
& ignorantia veritatis, vel multitudine erranti-
um, vel consuetudine vel proprijs imaginatio-
nibus deprauatur. Deinde voluntas humana,
quæ plerumq; contra conscientiam, vel leuita-
te, vel spe commodi, honorum & opum asse-
quendarum, falsa dicit aut defendit: vt multi
docti apud papistas, qui intelligunt errores &
cultus idolatricos, tamen eos contra conscien-
tiam voce & scriptis defendunt, vt voluptates
& opes retineant. Alij rudiores, errore iudicij,
seu affectata potius ignorantia peccant. Pue-
ri, stulta spe celandi sua delicta, mentiuntur.

Materia circa quam seu obiecta, eadem
sunt quæ veritatis.

Fines & Effectus. ut ἀχαλίνων, ita etiam
ἡ βλάβη τοῦ σώματος τὸ πλεονέκτημα.

Mendacis oris finis est calamitas. Przcipuæ
enim calamitates in omni vita ex mendacijs o-
riuntur. Falsæ opiniones de Deo æternū exitium
animabus adferunt. Sophistica Iurisconsultorū,
Recip. & multis bonis ac innocentib⁹ perniciosa est.

Medicorum mendacia, cùm venena pro remedijs ministrant, vitam corporis extinguunt. Philosophia Epicurea & Stoica. plurimum gubernationi morum & toti communi vitæ officit. Ex calumnijs verò, obrectationibus, assentationibus, & vicinis vitijs, quæ mala in omni vita priuata & publica existant, omnibus notum est. Deinde Deus ipse mendacia mendacijs punit. 2. Thess. 2. Quia veritatem noluerunt, immittet eis Deus efficaces errores.

Cognata seu potius soror mendacij est SOPHISTICA, quæ mendacia specie veritatis ornat, & falsas opiniones & malas causas fucosis prætextibus tuetur, vt ille apud Homerum Ὀδυσσεύς. τὸ καὶ ψεύδεα πολλὰ λέγων ἐτύματοισιν ὄμειν; vt nunc homines astuti, veteres errores & idola molliori interpretatione & fucosa specie defendunt in libro Augustano, in Catechismo Gropperi & similibus scriptis. Ad quæ refutanda opus est amore veritatis, solida eruditione, prudentia, dexteritate iudicij, vt mendacium reteggi, & fucus detrahi, & veritas patefieri, & in lucem proferri possit.

S I M P L I C I T A S

Simplex in Latina lingua, propriè significat Synum seu solum, nec cum altero coniunctum & conn-

& connexum, ut cum dicimus vocabula simplicia, seu corpora simplicia. Deinde, cum ad mores animi refertur, significat, non, stolidum aut stultè credulum, sed verum, apertum, sincerum, nihil simulantem aut dissimulantem, non cupidum nocendi, nec alentem suspensiones & diffidentiam sine graui & certa causa.

Ideo in scriptura passim Simplicitas, pro vero & sincero affectu cordis, & in genere, pro vera & non simulata pietate erga Deum, usurpatur, I. Paralip. 29. Scio Deus meus, quòd probes corda, & simplicitatem diligas, vnde & ego in simplicitate cordis mei latus obtuli hæc. Rom. 12. Qui largitur, in simplicitate largiatur, id est, vero & simplici studio bene faciendi, nihil captando. 2. Cor. 11. Ne corrumpantur sensus vestri à simplicitate in Christum, à vera agnitione Christi & fide, seu à vera pietate. Prouerb. 11. Simplicitas iustorum diriget eos. Prouerb. 10. ambulans in simplicitate (in fide & bona conscientia) ambulat sanè.

Est autem SIMPLICITAS, vere ac seriò, & non simulate, pietatem, iustitiam, veritatem, & ceteras virtutes amare & colere: seu vera, recta, & explicata, in doctrinis & in communi vita, propriè & perspicuè dicere & facere, sine ullis simulationibus & fucis, & sine sophistica.

Species & causæ Simplicitatis, eadem sunt, quæ Veritatis. Ad Causas efficientes impulsivas

referri possunt mandata Dei. Item dicta & γυναικῶν sapientum scriptorum, qui simplicitatis studium nobis commendant. Matth. 10. Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Serpentes in conflictu caput gyris reliqui corporis muniunt. Ita nos in certaminibus, caput videlicet veram agnitionem & fidem Christi, tueamur. Columba est sine felle, gemit, rostro non lædit, & ungues possidet innocuos, puras granat legat. Talis etiam sit in doctrina & moribus piorum sinceritas, innocentia & puritas. philip. 2. Sitis simplices filij Dei & irreprehensibiles in medio generationis malæ & peruersæ. Psalm. 25. Simplicitas, rectumq; tuum, mea cura, meum cor, perpetuò recta me iuuet ire via.

Plato de legibus, lib. 5. Δὲ πάντες ἐν τῷ ἐν πρὸς ἐν τῷ σπενδῶν, ὅπως μήτε ἀντὶς κίβηται ποτέ φανῶται ὁ πῶς ἀπλῶς δὲ καὶ ἀλυσίῃ.

Id vnum præcipiē oniti omnes oportet, ne vnquam faciat, aut insinceri erga vllum esse videantur: sed vt semper, simplices sint, & veraces.

Aristophanes: τὰ σῦκα σῦκα, τὴν σκάφη σκάφω λέγει. Eurip in Phœnissis.

Ἀπλῶς ἐμὴ δὲ τῆς ἀλυσίας ἔφην.

Ἰὼν ποικίλων δ' ἔστ' ἐμὴ θυμάτων.

Simplex est veritatis oratio,

Neq; varijs eget interpretationibus. seu,

Est sermo simplex veritatis, nec sui

Vlla inuolucra querit, aut sophismata.

Et in Iphigenia, ἐὶς τὸ σαφέστατον quod & in do-
grinis & moribus verum est.

Effectus seu Præmia simplicitatis, passim
à Salomone indicantur. Prou. 10. Qui ambu-
lat simpliciter, ambulat confidenter. Prouer.
a Recti habitabunt in terra, & simplices perma-
nebunt in ea: Impij verò de terra perdentur.
cap. 28. Qui decipit iustos, corruet: & simpli-
ces possidebunt bona eius. Qui ambulat simpli-
citer, saluus erit.

EXempla sunt, Iacob. Genes. 25. Iob, vir
simplex & rectus, Iob. 1. & plerique Prophætæ
& Apostoli.

PVgnant: Διπλότης, Duplicitas, aliud
loquens & aliud sentiens. Rhesus apud Euri-
pidem, φιλῶ λέγειν τ' ἄλκιρ' εἶναι, καὶ διπλότης
πίφικ' ἐνὶς Hector: τοῖς τ' οὐκ ἐμὶ καὶ τὸς, ἐνδύσασθαι
λέγουσι τίμνωσι καὶ λυσιδον, καὶ διπλότης πίφικ' ἐνὶς.

Stoliditas, seu stulta credulitas, quæ temere
& sine prudentia ac circumspectione, omni-
bus credit: ut cùm aliquoties in aula decepti,
tamen aulicis promissis, tanquam certis demon-
strationibus, fidem adhibent.

SOPHistica eorum, qui malas & iniustas cau-
sas, falsis prætextib', & insidiosa oratione tuentur
& dolo alijs exitiū machinantur. In hos verè com-
petit illa Andromaches oratio apud Euripidem.

Ὡς πάντες ἀνθρώποισιν ἔχθιστοι βροτῶν
στέρτης ἐνικοί, δ' ὅλοι βυλεύματα,

φευδῶν ἄνακτες, μηχανοζῆαφοι κακῶν,
 ελικτὰ, καὶ ἐν ὑγίαι, ἀλλὰ πάντα περὶ
 φρονδύντες, ἀδίκως εὐτυχῶν ἂν ἑλῶσιν.

Omnibus hominibus odiosissimi Spartani,
 dolosi, mendaciorum reges, architecti malor
 rum, flexiloqua, & nihil sanum, sed omnia in
 sidiosè sentientes, iniustè felices estis in Græcia.
 In artibus cum simplicitate pugnant omnes ob
 scuræ, intricatæ, perplexæ & falsæ opiniones &
 explicationes. Nam, quò veriores & vtiliores
 sunt sententiæ, eò sunt illustriores, vt verè di
 citur: σοφὸν τοι τὸ σαφές, οὐκ τὸ μυσταφές. E con
 tra falsum est ἀκατάληπτον.

Vicina Simplicitati & veritati virtus est
 CANDOR, cuius descriptionem integram
 suprâ in quinto præcepto recitauimus. Pars
 autem Candoris est, παρρησία seu Libertas in Ad
 monendis amicis & corrigendis eorum neuis & erratis:
 de qua multæ eruditæ & saluberrimæ admoniti
 ones, venustissimis exemplis illustratæ, extant
 in libello Plutarchi de discrimine Assentatoris
 & Amici, quarum præcipuas excerpam. Pri
 mum Admonitio sit placida, moderata, καὶ
 ἡμεκράδω, sine significatione iracundiæ, odij,
 φιλαυτίας aut alterius privati affectus. Sit seria
 & suavis, nos contumeliosa, vel falsa & scurril
 lis, vt Antipho, quærenti Dionysio, quod esset
 æs optimum, respondit, ex quo statutz Tyran
 nicidis positæ essent. deinde, Tempus seu occa
 sio ob-

si observanda est. Non obiurgentur ebrij, non calamitosi, sed in rebus secundis, cum ab insolentia, aut alijs cupiditatibus stultis periculum est, occurrere malis salutarī admonitione studeamus, ut Solon Cræsum insolentem monet, neminem debere dici beatum ante finem vitæ. Plato & Speasippus, Dionem Dionysii victorem admonent, ut non tantum ea gloria, quam ex victoria consecutus esset, lætaretur: sed iure & legibus, constituto Siciliæ regno, celebrem reddat Aacademiam. præterea, Reprehendendi sunt alij, qui eadem faciunt, quæ in amicis emendare cupimus. Item, Admonitiones fiant priuatim, non audientibus alijs. ἔχχιχ' οὐκ ἀλλὰ μὴ πένδοι' οἱ ἄλλοι. & completamur nos ipsos in numero admonendorum. Postremò Miscendæ sunt admonitioni laudes.

Sciamus autem, non tantum amicis paribus, sed etiam parentibus, magistratibus, præceptoribus & ministris Euangelij à Deo mandatum esse, ut suo quisq; loco errantes moneat, & mores auditorum emendet. Sed priuati, in admonendis alijs considerent, non tantum an verum sit, quod dicunt, sed an ille etiam, cui dicitur, veri patiens sit.

CON-

G R A V I T A S C O N S T A N T I A   E T G R A V I T A S.

Constantia est perseverantia in veritate & iustitia, seu, est virtus, quæ vera, iusta, & necessaria, in officijs suæ vocationis, in docendo, moribus, consilijs, actionibus, officijs amicitiæ debitis, constanter seu æquabiliter, perpetuè deligit, dicit & facit, & mediocritatem servat inter leuitatem & iniustam pertinaciam.

G R A V I T A S, veritatem, modestiam, constantiam, sedulitatem, & vicinas virtutes complectitur, ac fere æquipollet Iustitiæ vniuersali, seu virtuti cum graui specie coniunctæ. Est autem virtus, quæ, non solum vera & necessaria in docendo, & in omni actione deligit, & serio dicit, & facit: & futilitatem, vanitatem, arrogantiam in gestu & sermonibus fugit: verum etiam omnes animi sui motus atque impetus ita sustinet & regit, vt rationis imperium expectent, & cupides omnes ad rationis normam aptè dirigit. Quam animi temperationem, orationis etiam & totius corporis in omni motu ac gestu, quædam quasi tarditas sequitur, non ponderis illa neque lentitudinis, sed quæ illam interiorem mentis moderationem se accommodat, & rationis deliberationem ac imperium expectat. Et in officijs vocationis, iusta & necessaria, constanter, & æquabiliter.

T & equaliter perpetuo agit. In externis etiam congressibus & conuictu, non cum quibuscvis (leuibus praesertim hominibus ex vulgo) sed cum dignis familiariter & humaniter conuersatur. Hanc virtutem Paulus Philip. 4. praecipit: ὅσα ἀληθῆ, ὅσα σεμνὰ, ταῦτα λογίζεσθε. Quae sunt vera, quaecunque grauias, haec cogitare & facite. Isocrates in Euagora, σεμνὸς ἡ οὐταῖς τῆ προσώπου σωαγωγαῖς, ἀλλὰ ταῖς τῆς κατασκευαῖς, οὐδὲ πρὸς ἓν ἀνωμάλως διακίβη. **G**. Grauis esto, non vultus toruitate, sed in omni vitae statu nihil inconstanter & leuiter agens.

EXempla Grauitatis & Constantiae illustria sunt omnes Prophetae, Apostoli, & martyres, qui confessionem veritatis, suae vitae & omnibus humanis rebus anteposuerunt ac Christianorum Constantia olim tantopere in admiratione apud Ethnicos fuit, vt in prouerbum etiam Galeno cesserit, lib. 3. de diff. pulsuum. εἰς τὸν αὖ τις τοὺς ἀπὸ Μωυσῆ καὶ Χριστοῦ μετὰ διδάξαν, ἢ τοὺς ταῖς ἀρεταῖς προσεθικότες εὐαγγελοὺς καὶ φιλοσόφους.

CITIVS aliquis Mosis & **CHRISTI** discipulos aliud doceat, quam fecit

sectis addictos medicos & Philosophos Ieremias nullis terroribus & supplicijs frangi potest, ut bellum Sedechiæ regi suadeat. Iohannes Baptista cervicem Herodi præbere maluit, quam incestum excusare. Basilius magnus, nec blanditijs, nec minis Valentis Imp. mouetur, ut veritatis patrociniū deferat, & cum Arrianis coludat. apud Theodor. lib. 4. hist. eccles. cap. 19. Catonem, toties mutata Republica, nemini tantum vidit, qui eundem se in omni statu præstitit. M. Antonius Imp. ὁμοίῳ δὲ πᾶντι ἐγένετο, καὶ ἐν οὐδ' ἐν ἡλλοιῶν. ἀγαθὸς γὰρ οὐδ' ἐν προσποιήτων ἔχεν, similis sibi ipsi semper fuit, nec mutatus est vlla in re vnquam. erat enim bonus & nihil habebat simulatum. Hoc e-logium ex Dione citatur à Xiphilino, & à Suida in dictione μάγκῳ.

Seuerus Imper. ἐμμελὴς τῶν πρακτέων, ἐμμελὴς δὲ τῶν περὶ αὐτ' λογοποιουμένων: curans ea quæ erant agenda, & negligens fabellas de se in vulgo sparsas. Sed maximè illustre exemplum grauitatis, constantiæ & æqualitatis sermonum, gestum, & morum Socratis in omni vita, Plato in Critone expressit.

De constantia in officijs amicitia debita præstanda, studiosi Euripidis versiculos ex Iphigenia meminerint: πλάγια γὰρ φρονεῖς, τὰ μὲν νῦν, τὰ δὲ πάλαι, τὰς αὐτίκα, νῦν γ' οὐ βέβαιος ἑσθ' ἰκὼν κτῆμα, καὶ σαφεὶς φίλοις.

ἡ δὲ καὶ ἐξ ἑαυτοῦ εἶναι τὸ πλεονέκτημα δὲ φίλων,
καὶ ὠφελῶν πλεονέκτημα δὲ κατὰ τὴν εὐτυχίαν.

PVgnat cum Gravitate & constantia,
LEVITAS seu INCONStantia non perseue-
rans in honesto proposito, aut officijs rectè sus-
ceptis, sed nulla pietatis & virtutis ratione ha-
bita, subinde mutans sententiam, consilia & a-
ctiones, ad voluntatem aliorum, à quibus com-
moda aut pericula sibi proposita esse iudicat: vt
Ecebolus sub Constantio Imp. Christianam re-
ligionem profitetur, sub Iuliano Apostata eth-
nicas superstitiones amplexus est, sub Iouiano
rursus ad Christianos redit. Tales Vertumni
in omnium regum aulis inveniuntur. Cele-
brata est à Plutarcho Alcibiadis leuitas, qui pri-
mum ab Atheniensibus ad Spartanos, ab his ad
Persas, inde rursus ad Athenienses, postea ad
Thraces, & tandem iterum ad Persas deficit, &
tantum constans in leuitate sua est.

Cum autem salua religione & honestate,
mutari consilia & sententia, ac ad Reipub. &
nostram salutem flecti possunt: non est incon-
stantis seruire tempori, καὶ εὖ λατρεύειν, μὴ τὸ
ἐν τῇ πνέουσῃ ἀνέμῳ. sicut Cicero inquit pro Plan-
cio, Neq; enim inconstantis puto, sententiam,
tanquam aliquod nauigium aut cursum, ex Rei-
publicæ tempestate moderari. Nam vt in na-
uigando tempestatì obsequi artis est, etiam si
portum tenere non queas: sin verò id possis mu-

tata velificatione assequi. stultum est cum
periculo tenere cursum, quem coeperis, potius
quàm commutato, quo velis tandem peruenire.
In epistola ad Lentulum. Sic Demades, cum
inconstantia in dicendis sententijs argueretur,
respondit, αὐτῷ μὲν αὐτὸ τ' ἐναντία πολεῖν ἐ-
γκρίναι, τῷ δὲ πόλεον μὴ δεῖ ποτε, se sibi quidem ipsi
contraria sepe, sed nunquam contraria Reipub.
dixisse. narratur à Plutarcho in vita Demosthe-
nis.

Alterum extremum est PERTINA-
CIA, quæ perseuerat in falsis opinionibus, aut
iniustis, aut inutilibus actionibus, etiamsi de
errore, turpitudine, aut inutilitate, conuincit-
tur. Sophocles:

ἔἰ τοι νομίζεις κτήμα τὸν αὐδᾶδ' εἶναι
ἐν αὐτῷ, τὸ νῦν χάρις, ο' κ' ὅς ποτε φρονεῖς.

Si quis putat prodesse pertinacia,
Is fallitur, nec rem probè considerat.

Aristoteles, σημνότης, virtutibus circa ho-
minum conuietum & conuersationem ver-
santibus, annumerat, & inter αὐδᾶδ' εἶναι seu
Morositatem aut Toruitatem, de qua inter Co-
mitaris extrema dicemus: & ἀρεσκῆσαν ὅνibus pla-
cere studentem, mediam collocat ἡδίκ. μεγάλη.
Pueri venustissimum hoc Plutarchi dictū memi-
nerint: (in Phocione fol. 254.) τὸ κεμνὸν τῷ ἴπῳ
ἡκῶ δυσμικτόν. ὅταν δὲ μίχθῃ, πασῶν ζυθμῶν
ἡγεμονίων ἐμμελεῖσθῃ καὶ μυσικωτάτῃ κηῶν.

Grauitas

Gravitas difficulter cum humanitate temperari
& misceri potest; cum verò mixta est gravitati
gravitas, omnium consonantiarum & harmoni-
arum concinnissima & iucundissima temperatio
existit.

M O D E S T I A .

Modestia in genere congruit ferè cum ea
virtute: quæ à Paulo *σωφροσύνη*, à Cice-
rone in Officijs, TEMperantia dicitur, quæ in
omnibus appetitionibus, dictis & factis, conue-
nientem modum servat, seu, quæ omnes adfe-
ctus & motus animi & corporis regit & mode-
ratur, ut cum norma rectitudinis, videlicet cum
lege Dei naturæ insita, & personarum, locorū,
& temporum ordine congruant. Plerisq; autem
adfectuum moderationibus, peculiare virtutum
appellationes attributæ sunt. Quatenus enim LI-
RAM frenat, Mansuetudo: quatenus cibi & po-
tus appetitiones temperat, Sobrietas seu Tem-
perantia in specie: quatenus libidines vagas co-
hibet, Castitas: quatenus vindictæ cupiditatem
& poenas moderatur, Clementia & Placabilitas,
nominatur.

Relictæ sunt autem Modestix quatuor par-
tes præcipuè. Primum VERITAS, quæ pro-
prium imbecillitatem & sordes agnoscit, nec plus
sibi in opinione aut sermone tribuit sapientiæ,
virtutis, doctrinæ aliorumve donorum,

quàm reuera adest: & tamen opus suum rectè
 probans: non inani iactantia, aut ostentatione,
 nec ex aliorum falso applausu, sed ex Dei & pro-
 priæ conscientie vero iudicio gloriam querit.
 Ideoque toto pectore fugit arrogantiam, vani-
 tatem, iactantiam, ambitionem, & similia mendacia:
 quæ omnia ferè Superbia com-
 plectitur. cui opposita virtus est Humilitas, de
 qua in primo præcepto prolixè diximus. ac-
 ipsum vocabulum *σωφροσύνη* hanc mentis sobri-
 etatem & sanitatem, non ebriæ superbia, poti-
 us quàm à cibo ac potu nimio abstinentiam si-
 gnificat.

Altera species est, Veritas in doctrina de
 Deo & cæteris artibus, veras, certas & diuinitus
 traditas sententias, reuerenter & studiosè inquir-
 ens, discens ac propagans: nec curiositate aut
 vanitate ingenij, & fiducia propriæ sapientie,
 incertas, obscuras & prodigiosas opiniones, aut
 nouas interpretationes & dogmata cum verbo
 Dei pugnantia comminiscens. de qua modestie
 specie Paulus Rom. 12. inquit: Nemo sapiat su-
 præ quàm oportet sapere, sed sapiat ad modesti-
 am, vt se intra metas verbi Diuini reuerenter
 contineat, nec se propter dona ingenij aut doctri-
 næ efferat, sed ad illustrandam fidem & commu-
 nem ecclesiæ vtilitatem ea referat. Nam qui
 plus iusto non sapit, ille sapit. Syrac. 3. Altiora
 te ne quæsieris, & in omnibus operibus Deine

est curiosus. Scruator maiestatis opprimetur
ob ea. 2. Timot. 2. Stultas & incastigatas quaestio-
nes rejice, quæ pariunt rixas.

Præcipuè autem lucet & in oculos ac aures
incurrit, Modestia versans in externis gestibus, ser-
mone, habitu corporis, & actionibus ita regendis, ut
cum ordine nature, personarum, temporum, locorum
& ceteris circumstantiis conveniant. & ad hanc Mo-
destiæ speciem, quam vulgò CIVILITATEM
MORUM, Cicero Decorum speciale appellat:
præcepta & libelli vſitati de civilitate mōrum
referendi sunt.

Postrema huius virtutis pars est, intra metas
proprie vocationis se modeste continere, nec inani cu-
riolitate aut stulta persuasione sapientiæ & in-
dustriæ, alienis se negocijs ingerere, vel supra vires
se offerre, aut relicto mediocri vite statu, functiones
minis amplas in sublimi fastigio vite ambire. Nam ut
Phocylidis versiculus monet, quem Aristoteles
citatur, πάντα μέσοισιν ἄριστα μέσῃ δέλω ἐν πέλῳ
ἵνα: & Horatius Auream quisquis mediocritatem
Diligit, tutus caret obsoleti sordibus tecti, caret inui-
denda Sobrius aula. Item Ovidius:

Vſibus edocto si quidquam credis amico,

Viue tibi, & longè nomina magna fuge.

Viue tibi, quantumq; potes, prælustria vita,

Suum prælustri fulmen ab arce venit.

GLORIAE APPETITIO HONESTA.

VT vicinæ virtutes sunt Gravitas & Humanitas, Iustitia & Clementia, Liberalitas & Parsimonia: sic cognata Modestitæ est APPETITIO VERÆ GLORIÆ ET BONÆ FAMÆ, quam vult nos Deus expetere & tueri, vt virtutem ipsam maiori studio complectamur. Non enim obtineri bona fama potest, nisi virtutem, seu cuncta bona opera ac labores, quibus in nostra vocatione bene de ecclesiâ & Republica mereamur, singulari cura & assiduitate colamus. Fundamentum enim veræ gloriæ est Virtus, eximia, quam sua sponte gloria seu approbatio honorum, & invidia malorum, comitatur. vt ille inquit, Gloria virtutis comes est, vt corporis ymbra. Quare gloriam veram expetere est virtutem expetere, & è contra, contemptu famæ, virtutes etiam contemni, necesse est. Ideo vult DEVS bonam famam & infamiam discernere honestos & inhonestos, vt discrimen virtutum & vitiorum, seu expetendorum & fugiendorum, intelligatur. Vult etiam bonis exemplis & rectè factorum laude ac celebratione, alios homines ad agnitionem Dei & cultum virtutis allici, & non deformari doctrinam scandalis, aut infamia & morum turpitudine hominum animos ab Euangelio alienari, Ezech. 36. Pro-

pter vos nomen Dei malè audit inter gentes. & Augustinus ait, (in sermone de communi vita Clericorum Tom. 10. pag. 313.) propter nos conscientia nostra vobis necessaria est. propter vos fama nostra non polluitur, sed pollet in vobis. Cōscientia tibi necessaria est: Fama proximotuo.

Est igitur vera GLORIAE appetitio virtus necessaria, & à Deo mandata, & Deo placens, quæ probans opus suum, seu consilia & actiones vitæ omnes ad normam rectæ rationis gubernans, & propriæ vocationis officia diuinitus mandata fideliter & scdulo faciens, & de ecclesia ac Republica & alijs hominibus suo loco benè mereri studens, expetit approbationem Dei, & propriæ conscientie rectè iudicantis, & aliorum bonorum ac rectè iudicantium celebrationem. Hanc virtutem præcipit Deus Phil. 4. ὅρα σὺ φημι, ἢ τίς ἐστὶν, ἢ τίς ἵπταται, ταῦτα δογίζεσθαι. ἃ καὶ ἐμαρτυρῶ. Quæcunq; sunt bona fama, si qua virtus, si qua laus, hæc cogitate, quæ & didicistis, & videtis in me, hæc facite: & Christus Matth. 5. Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant bona opera vestra, vt glorificetur pater vester, qui in cœlis est. Necessè est igitur expeti bonam famam, hac etiam de causa, vt alij bonis exemplis ad veram agnitionem Dei, & societatem ecclesiæ inuitentur, ac vt DEVS, fons virtutum & rectè factorum omnium, in nobis celebretur.

Pugnat cum hac virtute, & cum modestia

inprimis, **AMBITIO** seu Appetitio vanæ & falsæ gloriæ. Itaq; Paulus non simpliciter Gloriæ, sed κινδολογία; seu vanæ gloriæ cupiditatem prohibet. Plurimi enim, nudam celebritatem & iactationem nominis sui adumbratam gloriæ imaginem, non eminentem virtutis effigiem consecretantur ex quibus, alij stulta persuasione & admiratione propriæ sapientiæ, virtutis & virium inflati, superbè & arroganter de se ipsis sentiunt & iactitant, & falsò se ipsos aut immodicè prædicant & laudant, vt Pharisæus Luc. 18. & in comedijs, Thraso, Pyrgopolinices, qui, vt in Sophocle dicitur, κακοὶ ὄντες πρὸς αἰχμὴν, καὶ τοῖς λόγοις θρασυῖς καμπῶν ἐστὶ ἀπὸ λαῶν φειδυσθῆναι, ἀρχὴν ὄντες. Verbis audaces, ignavi in conflictibus: sed falsa iactitare turpe est dedecus. Et venustissimè Plutarchus inquit: Ἀλλὸ μὲν ὁ παρ' ἄλλων ἔπαινος ἢ ἴσον ἄκρω μακρὸν ἵπτοι; δὲ ὁ πρὸς αὐτῷ, λεπνόςτατον. Dulcissima vox est, qua nostras laudes ab alijs honorib; prædicari audimus: sed alijs Thrasonem se ipsum laudantem audire, molestissimum est.

Alij non bonorum & sapientum rectè indicantium approbationem, veris & rectis consilijs, & actionibus honestis, sed improborum, vel imperitæ & stultæ multitudinis applausum, assentatione & alijs vanis aut malis artibus, aucupantur: vt Minutius magister equitum, & Trib. pleb. Romæ tumultuantes, popularem auram captant

captant: de qua inani celebritate & vulgi rumoribus negligendis sapienter Fabius inquit: Gloriam qui spreuerit, veram habebit. & Seuerus imperator *μελὴς τῶν πρᾶκτέων, & μελὴς δὲ τῶν παρ' αὐτῷ λογοποιμίων*, sedulò curabat ea quæ erant agenda, & vulgi de se rumusculos negligebat. Est enim vera gloria, laus à bonis bono reddita. Ac vt gloria illa popularis, multorum; ita laus bonorum iudicijs constat. Meritò igitur lætatur ille, apud Næuium, laudari se à laudato viro. Ea est enim vera & iucunda laus, quæ ab ijs proficiscitur, qui ipsi in laude vixerunt, vt Cicero ad Catonem scribit.

Econtra stulti & improbi sunt, qui pronocant & irritant bonos, aut obtrestant alijs præstantioribus, vt eorum vituperatione ipsi meliores habeantur: ut Zoilus Homerum, Tribuni Scipionem traducunt. vel invident bonis, & dolent alios sibi antecellere aut præstantiores duci, ideoq; eos premere aut tollere conantur, vt ipsi soli emineant: vt Saul gloriæ Dauidis, Pompeius Iulij Cæsaris potentiz inuidet, Cain Abelo, Aaron & Maria Moyfi. Eusebius episcopus Cæsariensis Basilio. Themistocles odit & premit Aristidem æmulum, Pericles Cimonem, Agessilaus Lyfandrum, Sylla Marium, deniq; exempla innumerabilia sunt,

καὶ κερὰς καὶ ἀμὲν κοίτη, καὶ τέκτονι τέκτων,

καὶ πτωχὸς πτωχῷ φθονεῖ. Ἐκκοιδ' οὐ, ἀκοιδ' οὐ,

vt Hesiodus canit.

Bb

3

Alij

Alij inordinatè susceptis actionibus non necessarijs, aut iniustis extra vocationem, fiducia propriarum virium, antecellentiam, opes, aut potentiam quærun, vt Pompeius cupiens præcellere & esse supremus, ὅτι ἐν ἀριστοῦν, ἔτι πρῶτος. χθ' ἐμ. μιν αὐτῶν, confidens suis viribus (vt iactitabat se suppositione pedis totam Italiam repleturum esse exercitibus) mouet bellum non necessarium & iniustum. Antonius volens solus monarcha esse orbis terrarum, infert bellum Augusto. Arrius appetens gradum episcopi Alexandrini & repulsam passus, mouet perniciosum dogma de filio Dei.

Sapienter autem Plato inquit, πάλιν. ἔτι πρὸς τὸν ἑαυτοῦ ἀνδρῶν ἀγαθῶν, καὶ γένεσιν, πρὸς μάχην τοῦτον εἶναι τὸ μὴ ἀρχεῖν, ὥς περὶ νότον ἀρχεῖν. Si esset aliqua respublica virorum verè bonorum haud aliter fugiendi imperij gratia pugnatum iri, quam nunc imperandi cupiditate certetur. Ideo Alexander Seuerus, præfectum prætorij fecit, qui ne fieret, etiam fugerat: dicens, inuitos, non ambientes, in Rempublicam collocandos esse.

Nec tamen propterea laudandi sunt, qui Epicureum illud, λέγει βίαν, amplectuntur, & omnē docendi ac gubernandi functionem fugiunt. Nam Deus, vt non vult inordinatè appeti superiora munera: ita etiam præcipit, ut singuli consilij sibi mediocri industria, vocati ac fun-

ctio,

tionem, obtemperent, imò etiam sponte suam
operam ecclesie & Reipublice deferant. 1. Ti-
mot. 3. Si quis Episcopam desiderat, bonum
opus desiderat. Rectè igitur Ammonius quidam
Origenis discipulus, cum ad episcopam ecclesie
Alexandrinæ vocatus dextram aurem sibi absci-
disset, ideoque ab Euagrio quodam fugiente e-
piscopi functionem, reprehenderetur, At tu in-
quit, multò grauius peccasti, quia linguam tibi-
ipsi excidisti, nec conferre eam ad Dei gloriam
per prædicationem euangelij illustrandam audes:
& ne tibi arrogare videaris, gratia Dei non uti-
ris.

Hos ambitionis seu vitiosæ cupiditatis gloriæ
sex modos, vno καυὸς οἰκίας nomine Paulus com-
prehendit Gal. 5. 6. & iubet δοκιμάζειν ἑκαστον
ἐκ τῶν ἰσχυόντων, probare vnumquemque sua con-
silia & actiones, & diligenter expendere ac exa-
minare, vt cum amussi & norma voluntatis &
mandati diuini congruant. Ita veram gloriâ inno-
bis ipsis, hoc est, testimonium & approbationem
Dei & propriæ conscientie rectè iudicantis, & lau-
dè in ecclesia sanctorum habebimus. ut Sã 2. Re. 12.
Et non ex aliorum reprehensione vel applausu
imperite multitudinis pendebimus. δὲ Plutarchus in vita
Timoleontis inquit, ὁ μόνον
τὸ πρᾶξιν καλὴν εἶναι καὶ δικαίαν, & ἀπὸ καὶ τῶν
ἄλλων ἀφ' ἧς πρᾶτται μόνον καὶ ἐμετέωρον,
ὅτι πρᾶτται δὲ οὐκ ἔστιν αὐτῶν.

Opera

Oportet non solum actiones nostras honestas & iustas, verum etiam Iudicium, quo reguntur actiones, constans & perpetuum esse, Quo, tanquam Lydio Lapide, actiones omnes probemus. Pindarus Oda. 6. Olympiorum τιμῶν τις δ' ἀρετὰς ἐσ φαίε' ἀρετὸν ἔρχονται, πᾶσι γὰρ χρεῖμα' ἔχασόν, μῶμ' οὐδ' ἐξ ἄλλων χρεῖματα φρονιόντων. τοῖς αἰδέσθων ποτὲς ἄλλο χάρις εὐκλείης μισθόν. Colentes virtutem, fiunt clari. Vnumquemq; autem res ipsa ostendit. Obrectator autem pendet ex alijs, qui invident victoribus quos ornat gratia.

Addam verò huic veræ & variæ Gloriæ descriptioni, Coronidis loco, insignem Scipionis Concionem; Qui, apud Ciceronem, Quanti tandem est, inquit, ista hominum gloria, quæ pertinere vix ad unius anni partem exiguam potest? Igitur altè spectare si voles, atq; hanc sedem & æternam domum contueri, neq; sermonibus vulgi dederis te, nec in præmijs humanis spem posueris rerum tuarum, suis te illecebris oportet ipsa virtus trahat ad verum decus. Quid de te alij loquantur, ipsi videant. sed loquentur Sermo autem omnis ille & angustijs cingitur his regionum quas vides, nec unquam de ullo perennis fuit, & obruitur hominum interitu, & deliuiione posteritatis extinguatur. Hæc cum ita sint, demus operam, ut Deus nostri memoriam conferuet, iuxta dictum Psalmi. 112. In memoria

ria eterna erit iustus, scilicet, apud Deum & Ecclesiam. Nam de reliqua parte generis humani dicit Pindarus, Vetus gratia dormit, & homines sunt immemores.

Ex altera parte cum Modestia & studio Bonae famae pugnat LEVITAS etiam, & IMPUDENTIA, contemnens bonorum iudicia. & non metuens veram infamiam, seu offensionem Dei & propriae conscientiae & aliorum honestorum hominum ac rectè iudicantium. Ut Alcibiades, Sphodrias in historia Pelopidae, & Hyperbolus ἀτρεπῶς πρὸς τὸ κακῶς ἄνδαν, καὶ ἐπαρῆς ὧν ὀλιγωρία δόξης, non movebatur infamia, nec afficiebatur cum alij de ipso malè loquerentur, negligebat enim gloriam. Verissimè autem Seneca inquit: Levis est, nec illum stimulat gloria decus & Xenophon, τῷ ἀναίχωντι αὐτοῦ μεγάλων εἶναι ἐπὶ πάντα τὰ ἀσχετὰ ἡγεμόνα, Impudentiam esse maximam duceem ad omnem turpitudinem. Custos enim virtutis est Timor Dei, & metus iudicii diuini & aliorum rectè iudicantium. Quo remoto, in omnia flagitia facillimè homines præcipitantur. Cicero hoc vitium Modestiae oppositum, nominat Nequitiam, Tusc. 3. Aristoteles virtutum rectè appetentem magnos honores & gloriam, μεγαλοψυχίαν, Magnanimitatem appellat: versantem inter duo extrema, χαυνότητα, vanitatem Thraconicam, & μικροψυχίαν pusillanimitatem. Alteram virtu-

tem

tem mediocres honores expetentem, nomine carere ait. Posset autem docendi gratia, Modestia dici, eiusq; excessus φιλοτιμία, ambitio: defectus ἀφιλοτιμία, deiectio animi seu honoris contemptus.

DOCILITAS.

DOCILITAS est virtus, quæ regit nos, ne in doctrina de Deo, & ceteris artibus, & in consilijs gubernationis vitæ, adducti arrogantia aut φιλοτιμία, contemnamus aliena iudicia, nec falsas opiniones pertinaciter tueamur, sed ut alios audiamus, cum aliis certis argumentis cedamus, & veris sententijs assentiamur. ἰδοὺ λόγος ᾧ ἀκούοντες ὅς ἐν εἰπόντι πισδεύεται.

Causa efficiens principalis est Spiritus sanctus, accendens in mente cogitationem mandati diuini, quod prohibet φιλοτιμίαν, & præcipit, ut verbum Dei, præceptores, parentes, & alios audiamus, & rectè monentibus assentiamur. Deinde etiam mouens voluntatem, ut mandatis diuinis obtemperet, & in timore Dei ac studio discendi, docentes audiat. Ioh. 14. Spiritus sanctus docebit vos omnia. Prouerb. 3. Non sis sapiens apud te ipsum, nec innitaris prudentiæ tuæ. Prouerb. 1. 4. 8. & alibi sæpius, Audi, fili mi, doctrinam patris tui, & attende: viam sapientiæ monstrabo tibi. Esa. 54. Erunt filij tui docti à Domino.

ΞΙΝΑΪΤ.Α, sunt, Mens cogitans nos conditeo

conditos esse ad discendum, seu ad agnitionem
 Dei & aliarum rerum bonarum, & agnoscens
 propriam imbecillitatem, caliginem, & errores
 multiplices, de quibus exclamat Lucretius: O
 miseras hominum mentes, ô pectora cæca,
 Qualibus in tenebris vitæ, quantisque periculis
 Degitur hoc æui, quodcunque est: Et nota
 sunt dicta: ἐξ ἀνδρῶν οὐ πᾶσι θεῶν, Vnus vir non
 videt omnia. Vnus vir, nullus vir. vnusquis-
 que sibi pessimus magister est. Sapiencia humana
 ἐμφύσιον ἔστιν ὄναρ, dubium somnium. Al-
 terum σπουδαῖον est Voluntas, sedulò & diligen-
 ter inquirens aliorum sententias, legens alio-
 rum scripta, audiens docentes, & διαπυνδατο-
 μιν, καὶ ἐπαυασκοπῆσα, καὶ συμβιβάζουσα τὰ
 ἀγόμενα, vt Plato in Hippia loquitur. & in se-
 ptimo de Republica flagitat, vt dociles sint φι-
 λομαθεῖς, φιλέκοιοι, καὶ ζήτηται, ardentes amo-
 re doctrinæ, cupidi audiendi, & interrogandi
 alios, & audita diligenter expendendi.

ἑννεγα Docilitatis sunt; Ingenium me-
 diocre; natura philosophica: humilitas seu mo-
 destia agnoscens propriam inscitiam & stultiam:
 præceptores fidi & diligentes; certa studiorum
 ratio formata iudicio prudentis præceptoris; as-
 fiduitas & intentio animi in discente; libri pau-
 ci & boni; & cætera, quæ in Regulis de ratione
 discendi explicantur.

MAteria circa quam, sunt omnes res bonae, quarum cognitio Deo grata, & ecclesie, Reipublice & vite priuate necessaria est, videlicet doctrina de Deo, & cultibus diuinis, Iurisprudentia, ars medica, & tota philosophia, item consilia de gubernatione vite, & suscipiendis ac regendis actionibus in ecclesia, politia, schola, coniugio, & vita priuata.

Fines sunt, vt Deo precipienti studium audiendi & discendi obediamus: vt veritatem, quę precipuorum vite bonorum fons & origo est, in doctrina de Deo, & cæteris artibus ac consilijs vite, inuestigemus, & iudicium de veris sententijs confirmemus: ac vt Ecclesie & Reipub. & priuate vite, instructi vera & salutari doctrina, consilium & opem ferre possimus. Proverb. 10. Via ducens ad vitam est audire admonitionem.

EXempla huius virtutis ferè in omnibus, qui doctrine & sapientie laude floruerunt, conspici possunt: ac in Ecclesia manifestum est, omnes pios, ad audiendam & discendam vocem doctrine à Deo tradite, obligatos esse hac voce æterni patris: Hic est Filius meus dilectus, quo dilector, Hunc audite. Attende lectioni & doctrine. S. Ieronimus discendi causa, primùm Romanam profectus est, vbi Victorinum & Donatum & Damasum episcopum audiuit. inde ad Epiphaniū in Cyprum: ad Nazianzenum in Capadociam: ad Apollinarium Antiochiam: ad Didy-

Didymum iam senex in Ægyptum profectus est. In Ebraza lingua scribit se Barrabanum Iudæum, qui Nicodemum quendam ipsi præstiterit, non audiuisse. Plato vnà cum Euripide & Eudoxo Ægyptum adiit, vt doctrinam de motibus siderum, Geometriam, & historias, ex sacerdotibus Ægyptijs cognosceret. Ita nostro tempore, pleriq; in Germania, qui solidiorem doctrinam expetunt, Vitebergam, & in alias Academias proficiscuntur, vt docentium voce, & ἡμῶν seu συζητήσας, veras sententias de religione & alijs artibus rectè discant & confirment. Notissima sit autem adolescentibus hæc Socratis oratio qui in Hippia minore inquit, εἰ τὸ τοῦ δαυμάτιος ἔχω ἀγαθόν, ὃ μὲν σῶζῃ. οὐ γὰρ ἀνυπακούω, ἀλλὰ πυνθάνομαι, καὶ ἰσχυρῶς, καὶ χάρις πολλὰ ἔχω τοῖς ἀποκρηνομένοις, καὶ οὐδένα πώποτε ἀπεσεύξαμαι χάριτος. οὐ γὰρ πώποτε ἔξαργισθὲν ἐγνώμην μαθόντι, ἡμαυτὸν ποιεῖν τὸ μέγα εἶναι ὡς εἶναι, ἀλλ' ἐγκομιάζω τὸν διδάξαντά με, ὡς σοφὸν ὄντα, vñum hoc admirandum bonum habeo, quod mihi salutis est. Non enim pudet me discere, sed audio, & interrogo: & magnam gratiam habeo respondentis, nec vllam vnquam, debita gratia priuavi. Nunquam enim nego me didicisse, nec mihi tribuo doctrinam velut à me inuentam, sed laudibus celebropreceptorem, à quo illa didici, & prædico eum sapientem esse.

Ce

COgn-

COgnatæ virtutes sunt Modestia & Veracitas.

Pugnantis cum docilitate sunt Αὐτοδιδασκῶν
esse, selbs erwachsende Flügling / quorum χαφιδε-
scriptio extat in Theæteto, οὐδὲ γίνεται τῶν το-
ύτων ἔτις. ἔτις μαθητής, ἀλλ' αὐτὸν ματαίω-
οῦνται, ὅτι οὐκ ἔστιν ἔτις ἐκαστος αὐτῶν ἐν τῇ
σοφίᾳ. ἔτις, οὐδὲ ἐν τῇ σοφίᾳ οὐδὲ ἐν τῇ γένεσιν οὐδὲ ἐν τῇ

Vicinum vitium est Δοξασοφία, falsa persuasio
sapientiz, & doctrinæ, qualis est Sophistarum in
Euthydemo, Hippiæ, Gorgia, Phædro Plato-
nis, qui profitentur se omnia scire. Quorum ar-
rogantiam ut refutaret Socrates, solitus est dice-
re, Homines aut nihil aut pauca scire.

Pertinacia errare mauult, & semel conceptam
animo opinionem pertinacissimè defendere,
quàm fateri se errasse, & alteri vera dicenti co-
edere.

Academica ἰπποχρί, etiam veris & certò cog-
itis sententijs nunquam firmiter assentitur. Sci-
mus autem Dei veracis voluntatem esse, ut vo-
ras sententias amplectamur, & in eis acquiesce-
amus, οὐδὲ δὲ μὴ εἰς τὸ ὅτι λέγοντι μὴ συγχω-
ρεῖν, nefas enim est vera & recta dicenti non as-
sentiri, inquit Plato. Nec turpe est mutare sen-
tentiam agnita veritate, ut Dionysium Alexan-
dri scribit : μὲντοι εἰς ταυτοφροσύνην
κατέλθουσα.

MODERATUS VSUS

LINGVÆ.

Moderatus usus lingue, adsuæfactus ut loquatur cum est loquendum: & taceat, cum est tacendum: ferè omnes octavi & secundi præcepti virtutes complectitur. Sed tamen propriè admodum seu moderationem in loquendo pertinet, de qua meminerint studiosi versiculos: *γλώσσης τοῦ ὁσίου ἐν ἀνθρώποις ἄριστος ἐστὶν ὡς πλῆθος ἐν χάρει κατὰ μέτρον ἰσότης*. Sit autem μέτρον seu norma & regula Lingue dictum Pauli ad Ephes. 4. Omnis sermo immundus ex ore vestro non egrediatur, sed si quis bonus ad edificationem, utilis opus est, ut prosit audientibus. Ita Isocrates præcipit: *ὃ νότος καὶ ἄλλος ἢ λέγειν, ἢ περὶ ὧν εἰδὼς οὐκ ἔστι, ἢ περὶ ὧν ἀναγκαῖον ἐστίν. ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις ἑμπερὶν ὀργᾶν ἢ λέγειν*. Duo facias tempora loquendi, aut de ijs rebus, quas accuratè intelligis, aut de quibus necesse est loqui: in alijs autem; melius est tacere, quàm loqui, Turn autem necesse est loqui, cum vel mandatum Dei præcipit confessionem veræ sententiæ: vel necessarium vocationis officium in ecclesia, schola, senatu, iudicijs priuata vita, orationem veram & apertam flagitat. *οὐ γὰρ τὸ ὅπου δὲ, καὶ λέγειν ἢ ἔρρα- λῆς*. Species seu potius cognatæ sunt cæteræ octavi præcepti virtutes, & in primis Taciturnitas & Eloquentia.

Est autem TACITURNITAS in omni vita genere, maximè necessaria & salutaris. nam Adolescentibus, & præcipuè studiosis, plurimum ornamentum, gratiæ & utilitatis adfert Modestia frenans garrulitatem, & moderans linguam, ne extra metas Taciturnitatis, à præceptoribus & parentibus præscriptas euagetur. Ideo Pythagoras suis discipulis quinquennij ἐξ αὐδίου silentium imposuit, ne quicquam temerè de magnis rebus, quarum doctrina in artibus traditur, pronunciarent, priusquam eas rectè didicissent. Et in omni vita nobis in conspectu sit hæc sententia, ἐφ' οἷς ὅς μὴ φρονῶ, σιγῶ φράσῃ.

Deinde in Aulis regum & principum, maximè necessaria est taciturnitas, & ipsis principibus, & in consiliarijs. Ideo apud Persas Silentij numen à consiliarijs regum colitur, & celebris est vox Cæcilij Metelli: Si scirem hanc vestem mei consilij consciam esse protinus eam exuere & in ignem conijcere vellem. Prou. 21. Noli regibus dare vinum, quia nullum secretum, ubi regnat ebrietas. Imperatoribus in bellis admodum salutaris est occultatio consiliorum, & inter Duces ac milites, plerunq; quò quisque est loquacior, eò est in præliando ignauior. In Ecclesia verò etsi præcipuè floret & dominatur Eloquentia, tamen sacerdotes etiam necesse est diligentiam adhibere, ne effutiant ea, quæ in confessione ipsis concredita sunt. In Senatu & delibera-

berationibus de Republica meminerint studiosi
illustre exemplum Papirij prætextati, quod ex
Catone recenset Gellius. lib. 1, c. 23. In coniu-
gio, & tota societate communis vitæ, plurima
mala tacendo & dissimulando sanantur, quæ ser-
monibus agitata lites & perniciem certam af-
ferent. Ideo Lutherus, Diocletiani dictum, vna
voce mutata, solitus est recitare, Qui nescit dis-
simulare, nescit viuere.

In conuiujs etiam, adolescentes præcipuè
deceat silentium, vt vulgò dicitur, *Conuiuium simi-*
lesse debere Alphabeto, in quo sint literæ Vocales,
senes & docti, præstantes ceteris autoritate: Se-
miuocales & Mutæ. Zeno Philosophus apud re-
gios legatos cœnans, solus tacebat, cumq; cū eū
interrogarent legati, quid nam de eo Regi debe-
rent referre? Nihil inquit aliud, quàm Athenis
esse senem, qui inter pocula tacere possit.

In tota communi vita, priuata & publica, nul-
li, salua pietate & virtute, tacuisse nocet, nocet es-
se locutum. *ac semper satius est tacere ipsum, quàm*
aliorum taciturnitatem experiri. Ideo Aristoteles,
cū Callisthenem philosophum ad Alexandrū
magnum mitteret, sæpè mandabat, vt quàm ra-
tissimè cum rege aut iucundissimè loqueretur,
quia vitæ & necis potestatem in acie linguæ por-
taret. Plutarchus scribit, Simonidem dixisse,
ἐν λαλίᾳς μὴ πολλάκις μετένοε, σιωπῆας δὲ
ὠδύσσει.

Præterea silentium regulariter est prudentiæ iudicium, loquacitas autem stultitiæ. Vt enim vasa, quæ sunt inania, plurimum sonant: sic peiora veræ sapientiæ & doctrinæ inania, plurimum verborum fundunt. Postremò Deus ipse pijs in ecclesia præcipit silentium & patientiam. Esai. 30. In silentio & spe erit fortitudo vestra.

PVgnat cum Taciturnitate, Tacere tum quoque cùm mandatum Dei præcipit confessionem, aut liberam orationem, vt cùm doctores seu ministri Ecclesiæ in periculis fiunt muti canes. 2. Garrulitas, de qua venustissimum Plutarchi libellum ἡ γὰρ ἀσολοχία studiosi legant. 3. Futilitas prodens arcana, & cætera vicia veritati opposita.

E L O Q V E N T I A .

ELOQVENTIA est virtus, quæ voluntatem mentem & linguam regit, vt vera, recta, Deo grata, & hominibus salutaria perspicue & ornate dicat.

Partes Eloquentiæ seu facultatis dicendi notæ sunt ex Rethoricis, Inuentio, Dispositio, Elocutio, Memoria, Pronunciatio.

Causæ efficientes principales seu *causæ* Eloquentiæ in ecclesia Dei sunt. Spiritus sanctus mouens mentes, vt cogitent mandatum Dei, quod præcipit, vt veram de ipso, & alijs rebus bonis doctrinam, dicendo propagemus, & in
omni

annivitz genere, vera, recta, & salutaria, pro
nostra vocatione, dicamus & scribamur. Dein-
deregens & adiuuans voluntatem & linguam, vt
vera, Deo grata & hominibus salutaria dicant.
Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus patris
vestri qui in vobis est. I I. Verbum seu man-
datum Dei. i. Tim. 4. Attende lectioni, doctri-
ne adhortationi. Marc. 16. Euntes docete om-
nes gentes. Ephes. 4. Ex ore nostro egrediatur
sermo bonus ad ædificationem, quoties opus est,
vt prosit audientibus, I I I. Mens humana cogi-
tans hæc mandata Dei, & studiosè parans ea me-
dia seu adminicula, quæ ad facultatem bene di-
cendi necessaria sunt: & voluntas obtemperans
iudicio mentis, & regens linguam & manus, vt
vera, recta, bona, Deo grata & hominibus sa-
lutaria dicant & scribant. Nec opus est manuum
melius, quam tendere palmas. Ad cælum, aut
digita scribere grata Deo.

Instrumenta quinq; sunt. Natura seu vis ingenij
mediocris. Cognitio præcipuarum artium, quæ
rerum, de quibus dicendum est, doctrinam con-
tinent. Communia præcepta Rhetorices. Exer-
citatio dicendi & scribendi assidua. Imitatio a-
liorum rectè loquentium.

Materia circa quam Eloquentiæ, sunt om-
nes res bonæ, de quibus dicendum aut scriben-
dum est, vt verè doctrinæ de Deo, de iusticia & cæ-

teris virtutibus & tota gubernatione vitæ, omnes artes generi humano necessariæ, &c.

Finis Eloquentiæ est, Deo grata dicere, seu rectè, ordine, perspicuè & ornatè de rebus bonis ac salutaribus loqui. Latissimè autem patet hic vsus Eloquentiæ, in Ecclesia, scolis, foro, senatu, iudicijs, deliberationibus, deniq; in omni vita, publica & priuata.

Effectus præcipui tres indicantur à Paulo, 1. Cor. 14. & 1. Tim. 4. Docere, & exhortari ad fidem & pœnitentiam, & consolari. Prover. 18. Os iusti (pij oratoris) est Fons vitæ nam per uocem Euangelij, sonantem in ore ministrorum colligit sibi Deus ecclesiam & initia vitæ æternæ in credentibus accendit.

COMITAS.

Prodest in conspectu habere discrimen virtutum, quarum aliæ necessariæ sunt, quas Deus pariter ab omnibus hominibus in Decalogo flagitat, ut verâ agnitio Dei, fides, obedientia, castitas, Veritas. Aliæ non sunt omnibus necessariæ, sed vel singularia dona Dei, vel ornamenta eximia, quæ non necesse est in omnibus esse. Et aliarum personarum aliâ officia seu virtutes propriæ sunt. Ad hanc classem virtutum non necessarium in omnibus, Comitas quoq; & Urbanitas referuntur, de quibus nunc dicam.

COMITAS est ornamentum humanitatis, mansuetudinis, beneficentiae & veritatis: & est virtus inclinandis nos, ut in familiaribus colloquijs, in alijs compellendis, in audiendo, in respondendo, in officijs prestandis, sine morositate, sine fastidio, & superbia, nostram erga alios benevolentiam, tempestivis sermonibus & vilius etiam ac gestibus, cum quadam suavitate declaramus, vel brevissimè: Comitatus est morum quadam humana & ornata suavitas. ἀκρόωορνο.

Conferant autem studiosi Isocratis locum, qui in libello ad Damonium, Comitatu κατ' ἀφαιρησιν ἔτι ἐν αὐτῷ definit his verbis; ὁμιλιτικὸς ἐστὶ καὶ ὁ ἄλλος ὡς, καὶ ἐδυσίους, καὶ ἐπὶ τὰ φιλότιμα, καὶ ἐπὶ τὰς τῶν πολιτιστῶν ἀγαθὰς ἀχίους ἀπαντῶν, καὶ ἀνὰ δίκην ὀργισθῆναι τυγχάνουσιν, ἀλλὰ θυμὸν μὴ αὐτοῖς ἔκω, πεπαιδευμένοις δὲ ὀργῇ ἐπιπλήττω, καὶ ἐπὶ τὰ γελοῖα αὐτοῦ αἰσθάνω, καὶ ἐπὶ τὰ αὐτοῦ αἰσθάνω γελοῖοις χαίρω. τὸ γὰρ ἀκαίρως πάντα χεῖρ λυπεῖται. Comis & affabilis existes, si neq; ad rixam concitus, neq; morosus eris, neq; de omnibus rebus contendes, neq; iratus duriter respondebis, etiam si iniuste irascantur, sed ardentibus animis cedes, cum autem resederit ira, eos castigabis, neq; in serijs rebus nugas ages. Quod etiam intempestivum est, ubiq; molestum est. neque beneficia difficulter prestabis neque ad carpandos alios, aut obiurgandos proclivis eris.

Species Comitatus discernantur iuxta Obiecta, quæ in sex genera distribuam. Primum Familiares congressus & colloquia, quæ inter eruditos præcipuè placida, iucunda, suavia, & candido sale tincta esse decet. Ideo τὸν ἑρμῆν ταῖς χάρισιν οἱ παλαιὸν συγκαθίδρυσαν, ὡς μέγιστον λόγου τὸ εὐταχέως μὲν καὶ καλῶς προσφιλῶς ἐκπαύειν. Veteres Mercurium & Gratiæ simul collocarunt, quia maximè sermones suauitate & beniuolentia conditos esse decet, teste Plutarcho.

Προσκαλοῦνται seu *Compellationes aliorum* hominum honestorum, ut in versu Euripidis Capaneus laudatur, cuius fuit ἀντιφάσις ἰσοπέδου, εὐταχέως σώμα, verax & candidus animus, & c. affabile.

Non fastidiosè, sed comiter & placidè accipere eos, qui nos compellant, & vel de doctrinis aliquid seiscitantur, vel causas exponunt, quæ officij ratione magistratus & Iudices cognoscere oportet, ut Alexander magnus audito accusatore inquit, se alteram aurem integram audiendo reo seruaturum esse.

Responsiones.

Beneficia, quæ non difficulter, sed prompto animo & hilari vultu alijs tribuenda sunt, ut ταῖς χάριτας ἀχαρίως χαρίζομεθα. Nam beneficium ab inuito datum est simile lapidolo pæni. Econtrà comitate maiorem interdum gratiam

tiam inuit, qui negat, quàm alter qui moroso & toruo vultu exhibet beneficium.

Dolores, tristitia, nimium exultans lætitia, ira, & similes affectus, qui comitate leniendi sunt ut Abigail Dauidem iratum placat.

Causæ EFFicientes seu *causæ* sunt, Mens iudicans nos ad societatem & amicitiam & communicationem sermonis & officiorum conditos esse, & animos aliorum inprimis comitate conciliari. Et voluntas obtemperans iudicio mentis, & regens linguam, vultum & gestus externos, ut benevolentiam nostram erga alios cum quadam suavitate declarent.

Efficientia seu causæ adiuuantes sunt: Naturalis dexteritas, qua destituti similes sunt asino illi Æsopico, qui caniculæ blanditias imitari conabatur. Prudentia, considerans qui sermones, quo loco, quo tempore, apud quas personas sint usurpandi. Doctrina bonarum artium. Imitatio prudentium, Assuetudo & Exercitatio.

Finis seu Effectus præcipuus est mirifica vis conciliandi & ad sui amorem inflammandi alios homines, qua præcipuè Principes & gubernatores animos populorum sibi adiungere, & firmis benevolentie, fidei & promptæ ac voluntariæ obedientiæ nexibus deuincire possunt, ut Scipionis, Cyri, Alexandri Magni, Augusti, Traiani, & cæterorum exempla demonstrant. Linius libro. 8. dec. 3. Tanta inerat CO-
MITAS

MITAS Scipioni, atq; ad omnia naturalis ingenij dexteritas, vt non Syphacem modò barbarum infuetumq; moribus Romanam, sed hostem etiam infestissimū, facundè alloquendo sibi conciliaret, mirabilioremq; cum sibi congressoràm visum præ se ferebat, quàm bello rebus gestis nec dubitare, quin Syphax, regnumq; eius in Romanorum esset potestate. Eam artem illi viro ad conciliandos animos esse. Cyri, Alexandri, Augusti mentio suprà in descriptione Humanitatis facta est.

Adrianus Imp. cū mulieri cuidam transeunti & roganti vt se audiret, respondisset, otium sibi non esse; & illa deinde clamasset, Noli ergo imperare; tum conuersus imperator, mulieris querelā audiuit. Dion Cassius in vita Adriani.

Traianus Imperator, amicis cum culpantibus, quòd nimium erga omnes comis esset, respondit, Talem se Imperatorem priuatis esse, qualem sibi Imperatorē priuatus optasset. Eutropius li. 2.

Alexander Seuerus, teste Lampridio, tanta cōmitate fuit, vt omnibus se blandum affabilemq; praberet, & amicos etiam inferiores ægrotantes inuiseret, & sibi ab omnibus liberè, quæ sentiebant, dici cuperet, & cū dictum esset, audiret, & cū audisset, ita vt res poscebat, emendaret & corrigeret. Gratiani Imperatoris Comitatus ab Ansonio suauissimè celebratur.

PVgnant cum Comitatu, Leuitas, & MOROSITAS.

itas seu TORuitas, quæ duriter alloquitur, & fastidiosè audit alios, difficulter officia præstat, & quanquam interdum benefacit alijs, tamen sermone, vultu, vel gestibus, nullam suauitatis, aut beneuolentiæ significationem erga alium ostendit: Exempla passim in communi vita cernuntur, cum quibus viuimus, obuia sunt. Plutarchus scribit Demetrium regem fuisse *δυσόμιλον καὶ ἀπρόσοδον, ὅς ἢ οὐ παρ᾽ ἄλλους αἰσὼν ἐντυγχῶν, ἢ χαλεπὸς ἢ τρεχὺς ἐν ἐντυγχάνουσιν*. Atheniensium sociorum legatos aulam sequi iussit duos annos, priusquam eos audiret. Ita Absolon queritur Dauidem regem esse negligentiores in audiendis causis subditorum. & similes querelæ in omnium principum ditionibus vsitate sunt. Sed in Demetrio rege, insignis non modò negligentie & fastidij in audiendis, subditis, verum etiam leuitatis & malitiæ exemplum conspicitur. Cum enim in via aliquando magnam copiam libellorum supplicum hilari vultu à suis subditis accepisset, & hi optima spe læti, certam sibi opem à regis clementia promittens, sequerentur: Rex transiens flumen Axiu, cum ad medium pontem venisset, omnes supplicationes non lectas in flumen effudit, & supplices à suo comitatu velut muscas depelli iussit.

V R B A N I T A S.

Omnis vita & oratio Hominis, eruditi præsertim, condita esse Urbanitate, & suauis ac concin-

rum, sermonis ac gestuum venustate & elegantiā temperari; & ab omni inculta & agresti asperitate, atq; etiam iocis scurrilibus & obscenis, ac mordacibus vacua esse debet. Id enim propriè significat *Urbanum*, quod Urbis gustum quendam proprium præ se fert, alienum ab omni rusticitate. seu, quod in moribus & sermone & sono ac gestu elegans, concinnum, argutum, aptum, & acumine ac lepore velut sale perspersum ac conditionat.

Græci nominant *εὐτράπελον*, *πειράειν τὴν λόγον*, quod aptè & concinnè se presentibus personis & rebus accommedet, & proportionem circumstantiarum seruet in alijs figuratè aut iocosè comprobandis aut reprehendendis decorum.

Latini pluribus vocabulis in vna re vtuntur, quæ breuiter explicabo & distinguam. *VRBANUS* nominant ab urbe, seu à ciuilitate & eleganti sermonis & eruditi acuminis, vsitata urbi Romanæ vel Atticæ. *FESTIUM* & *facetum* nominant, non tantum quod risum ciet, sed omnino quicquid venustum, elegans, concinnum & suauis est. *Facetum* dici putant, qui verba facere cum audientium voluptate & recreatione eleganter & aptè possit. *Festium* verò, vel à fando, vel à festis diebus & ludis, in quibus oblectatio & suauitas, varietate quadam ludorum, cantionum, iocorum quæsitæ est. Dicuntur autem *facetiæ*, nō
scu-

iociles ioci, aut obsceni, aut agrestes, cuius-
 modi in Bebelij facetijs, & in Eulenspiegel, col-
 lecti sunt, sed scitè & eleganter & suauiter dicta,
 ex quibus fontibus sumenda sunt, paulò post
 ediemus. LEPOS, seu Lepidum itidem deno-
 tat festiuum, & elegans, politum ac limatum,
 quod suauitate dicendi & teneritudine quadam
 verborum & rerum delectat, à λεπτός, polio,
 quamas seu corticem detraho, vel à leuando
 labore. Iocus in genere significat quod non est
 tritum & graue, à iocunditate vel à iuuando.
 SALSUM dicitur quicquid elegantia doctrinæ
 seu sapientiæ, & concinno acumine ita conditum
 est, vt grata sit oratio, nec satietatem vllam au-
 tidium legenti adferat, sicut sal cibis aspersus
 palatum excitat & voluptate afficit. Sic in ec-
 clesia oratio piorum sale verbi Dei perspersa es-
 se debet, Col. 4. Sermo vester semper cum gra-
 tia sit sale conditus. Vt autem inter sapes
 quidam suaves solummodo sunt, quidam suaves
 simul & falsi: ita S A L E S vilitate vocamus dicta
 non modò festiua & suauia, verum etiam acu-
 men aliquod habentia & aculeos in animis audi-
 torum relinquentia. Ideò Græci veteres du-
 plicem salern, Candidum seu Mercurij, ex quo
 Venus nata sit, & Nigrum seu Momē
 salern duxerunt. Etli autem hæc fa-
 cultas

facultas facere & falsè & acutè dicta celeriter inueniendi, & tempestivè ac venustè vsurpandi, non potest præceptis tradi; sed ferè tantum ingenij ac naturæ beneficium est: tamen aliquid ad eam adiumenti, elegantia doctrinæ, cognitio historiarum, imitatio prudentum, & circumspecta exercitatio adfert. Et moderatio in vsu talium dictorum tempestivo, virtus est Deo grata, quæ nostræ ac aliorum utilitati sæpissimè seruit. Sit igitur hæc definitio:

VRBANITAS est ornamentum veritatis, qua figuratè vel iocose vel falsè dictis, tempestivè alij adveniuntur, aut reprehenduntur, non serviens petulantis aut vanitati, sed modum efficiens inter insulsiatē & scurrilem virulentiam. Extas etiam vetus definitio Domitij Marci. *VRBANITAS est virtus quædam in breve dictum coacta, & apta ad delectandos movendosq; homines in omnem affectum, maximè idonea ad resistendum vel laceiendum, pro ut quæq; res ac persona desiderat.*

Vulguris divisio est, Duo esse genera facietiarum. Alterum quod apparet in perpetua oratione æquabiliter fusu, vbi videlicet oratio perpetua quædam hilaritate & lepore ac iocis conspersa est, ut in Colloquijs Erasmi, in fabulis Terentij & Plauti, in Luciano, in symposio Xenophontis & Moria Erasmi. Alterū genus facietiarum, de quibus hoc loco agimus, in parte orationis præcipue eiucet, & vel in narratiunculis aut fabellis a-

ne insertis, vel breuibus dictis, acute & false aliquid
momentibus aut taxantibus positum est.

Nascuntur autem pleraque hæc lepidè & urbanè
dicta ex locis Dialecticis, & præcipuè ex loco Simili-
um, & figuris inde ortis, vt Metaphera, allegoria,
exemplis historick, parabolis, Apologis, Icone, fabulis
pictis. Item ex loco Disimilium & Contrariorum,
ironia, Sarcasmi, ἀπεροσδόνιτια quædam, Inuer-
siones. Item ex Causarum translatione, ex
schematis λέξεως, vt Paronomasia, Antanac-
las, & præcipuè ex Ambiguitate verborum. Ad
hosce fontes exempla acutè dictorum pleraque
referri possunt.

Ex loco Similium.

Exercitus Alexandri magni post mortem
illius similis fuit Cyclopi effosso oculo. Idem
pote de his ecclesiis mortuo Luthero dicere
possumus.

Chabrias dixit formidaciliorem esse exer-
citus leporum duce leone, quàm leonum duce
lepore.

Agésilæus cuidam laudanti Rhetorem,
quod res paruas in imensum exaggerare, res
magnas dicendo extremè extenuare posset: di-
xit, se ne quidem sutorem laudare, qui calceum
multo maiorem vel minorem, nec pedi aptum fa-
ceret.

D.d

Quidam

Quidam dixit, Aulicos similes esse calculis Arithmeticis, qui pro arbitrio collocantis, aliàs decem millia coron. aliàs vix vnum obolum valeant. Item, similes esse calceis, qui noui diligantur, veteres abijciantur.

Plures adorant solem orientem quàm occidentem.

Concionatores sunt similes detrahenti pellem lepori, cùm ad caput peruentum est, so streiff dich der Teuffel.

Ad hanc classetn, Parabolæ, Apologi, vt Menenij Agrippæ de membris humani corporis cù ventre litigantibus: exempla historica; fabula poëtice, Icones & alia, ex collatione similium ducta facetiarum exemp^{la}, referri possunt.

Ex loco Dissimilium & Contrariorum.

Aliud est sceptrum, aliud plectrum.

Laudat aratorem princeps, ipsumq; doceri.

ASTRA, sed Astrologum sumere RASTRA inbet. sed in his dictis Paronomasia etiam venustatem auget.

Tiberius Imp. : suspicans se ab Æmilio Scæro in Tragœdia sub Atrei persona notatum: Ego verò ipsum inquit Aiacem faciam: necessitatem ei adferens, ut se ipse suis manibus conficeret.

Philippus Macedo se in ciuitatibus Græciæ amicos sibi adiungere dicebat, bonos, quibus uti: malos, quibus abuti posset.

Eris probus, si te emero; respondit Æsopus:
etiamsi non emeris.

Ironia.

In deformem Lamiam odiosè interpellan-
tem: Audiamus inquit pulchellum puerum
Crassus. cum esset arrisum: Non potuit mihi,
inquit Lamia, formam ipse fingere, ingenium
potui. Tum hic: audiamus inquit disertum.

Ex relative oppositis.

Alexander Magnus Cynico cuidam peten-
ti drachmam sibi donari, respondit, οὐ βασιλι-
κὸν τὸ δόμα. petenti talentum dixit, οὐ φιλοσοφι-
κὸν τὸ ἡμέμα.

Themistocles in deligendo genere mauule
virum pecunia, quam pecuniam viro indigen-
tem.

Απεροδόκητα.

Agis à quodam interrogatus, Quis Spare no-
rum optimus? respondit, qui tibi dissimilimus.

Philocrates interrogatus, cur omnibus male-
diceret, Quia malefacere non possum.

Sibutus Poëta Consuli cuidam in conuiuio
petenti, vt poëtarum more magnum aliquod
mendacium diceret: respondit, Consul noster
VVitobergensis est homo valde prudens & bo-
nus.

Demadi dicenti, Tu me doces sus Miner-
uam: respondit alter: Atqui hæc Minerva nuper
in adulterio deprehensa est.

De

a

Q. Can

Q. Catulus à L. Philippo interrogatus,
Quid latraret? Furem se videre respondit.

Inuersiones.

Mulier Cananza responsum Christi decanibus indignis, vrbaniſſimè in Christum retorquet: Atqui catellæ comedunt de micis cadentibus de mensa Dominorum.

Erasmus respondens Philippo, quod hic scripserat. Iudicia studiosorum vt recta, sic libera esse decet, arguè inuertit: Non obſte, quominus libera sint studiosorum iudicia, modò recta sint.

Ex caularum translatione.

Cræſus negat Cambysem patri Cyro ſimilem eſſe, quia nondum habeat talem filium, qualem ille Cambysem reliquerit.

Cùm Ciceroni obijceretur, quòd plures tēſtimonio ſuo perdidisset, quàm eloquentia ſeruasset: respondit, Quia plus eſt mihi fidei, quàm eloquentiæ

Epaminondas interrogatus, cur ſolus noctu vigilaret? respondit, vt ciues mei tutò dormire poſſint.

Cùm Darius rex Perſarum, Alexandro imperium Aſiæ vſque ad Euphratem, & filiam coniugem

coniugem offerret: illo recusante, Parmenio inquit, Ego acciperem si Alexander essem: Et ego, inquit Alexander, si Parmenio essem.

Aristippus à Dionysio tyranno magnum aliquod beneficium petens ad pedes illius procubuit. Interrogatus cur ita seruiliter se coram illo abiicisset? Quia, inquit, Dionysius habet aures in pedibus,

Cum Æsopus in medio duorum elegantium seruatorum, qui se omnia scire licitatoribus respondebant, consistens, interrogaretur, Quid ipse sciret? respondit, nihil. Nam isti, cum omnia sciant, nihil mihi requerunt.

Ex Gnomis

Archidamus Elæis bellum moturis & consilium ipsius sciscitantibus, respondit, καλὴν ἡγεσίαν.

Artaxerxes Longimanus, quia τὸ προσθεῖναι τὸ ἀφιλεῖν βασιλειῶν πρὸν ἐστὶ.

Fabius Maximus dixit metuentem scomatata & conuitia, timidiorē esse eo qui hostes fugiat.

Alexander magnus audiens multos sibi maledicere, inquit εἰς αὐτὸν ἐπὶ τοῖς ποταμοῖς καὶ ἐν ἡμέρᾳ.

Ex inmutatione nominis seu Paronomasia.

κἀλαυσε sunt κἀραυσε.

ταμίαι λαμῖαι.

Ex Oratore arator.

Quid hos Nevio ignavius.

Ex ambiguitate verborum.

Σὰν σοφίᾳ Ἐσὰν ἀρετᾷ νικᾷσι χελῶνα.

Tuam sapientiam & virtutem vincunt testudines, id est, Numi quibus testudo insculpta est.

Βῆς μοι ἐπὶ γλῶττι. Bos in lingua.

Enasmi dictum: Stomachus est Lutheranus, Mens Christiana.

Hæc aut animo Catonis ferenda sunt, aut Ciceronis stomacho.

Qui diu assident mensæ, sunt senes.

Conceptiones.

Cum C. Lælio quidam malo genere natus diceret, ipsum indignum esse suis maioribus: At Hercule, inquit, Tu tuis dignus.

Cum Fabio Maximo Liuius Salinator obijceret, suo beneficio Maximum urbem Tarentum recepisse: Verum est, inquit: Nam nisi tu urbem amisisses, recipere eam non potuisses.

Scipio, cum quidam gloriaretur se omnium civium nomina, quorum paucissima Scipioni nota essent, memoriter tenere: Verum est, inquit, Nunquam enim id operam dedi, ut alios nossem, sed ne ego cui ignotus essem.

Math.

Matth. 15. Mulier Cananza Christo respondet per concessionem: Attamen catellæ comedunt de micis, quæ cadunt de mensa dominorum.

Recitavi genera aliquot & fontes scitè & eleganter ac facetè dictorum, ad quos cætera etiam exempla pleraq; referri poterunt: Quorum plurima & selecta suppeditabunt Apophtegmata Plutarchi, Prouerbia Erasmi, Cicero lib. 3. de Oratore, & Macrobius lib. 2.

Pugnant cum Urbanitate, SCVRRLITAS, *βωμολοχία*, quæ iocis illiberabilibus aut obscænis, aut contumeliosis & virulentis, aut inconcinna gestuum imitatione, vel studio nocendi, petulanter reprehendit & deformat alios, vel inani leuitate risus stultorum sine modo captat. Talium scurrilium iocorum exemplis, Bebelij facetiæ, & Tilonis Mollensis, cui à noctua & speculo nomen vulgo tribuerunt legenda, Item Schimpyff und Ernst, & similes libri abundant. II. Rusticitas, & INSVLITAS: ut princeps quidam insulsus, allato nuncio de Ducissæ suæ partu infelici, quòd molam enixa esset, quam mulierculæ ein Montalb nominabant, facetus videri volens, respondit: Melius esse vitulum quàm puerum, vitulum enim comedi posse.

NON Æ ET DECIMÆ LEGIS DECALOGI

Virtus præcipua & omnes ferè superiorum præceptorum virtutes ambitu suo completens est IVSTITIA ORIGINALIS, non tantum qualiscunque obedientia externorum membrorum & philosophica moderatio adfectuum & cupiditatum, ne in externa flagitia erumpant: sed interior & perfecta omnium virium & appetitionum, mentis, voluntatis, cordis conformitas cum voluntate & lege Dei, ad quam velut normam, omnes hominum cogitationes, quæ consilia & actiones regunt, omnes cupiditates, inclinationes, adfectus, & appetitiones voluntariæ, sensitivæ & naturales, congruere debent, sine villo peccato aut natio, qualis in prima creatione hominibus ad imaginem Dei conditis attributa est.

Vitium oppositum est CONCVPISCENTIA, seu omnium virium & appetitionum hominis & contumacia aduersus legem Dei. Non enim significat Concupiscentia, appetitiones ipsas à Deo conditas & ordinatas, desiderium cibi, potus, amorem parentum, sobolis, studium

studium virtutis, gloriæ, mortis pro patria optendæ; sed ἀταξίαν cupiditatum temerè & contumaciter contra iudicium rectæ rationis seu legis Dei ruentium; nec tantum inordinatas appetitiones naturales, aut sensum, seu adfectuum in corde, vt illegitimos amores, incendia libidinum, odiorum inuidiæ, cupiditatem vindictæ, ἐπιχαιρῶναιαν, Sed in suprema hominis potentia rationali præcipuè, voluntatis auersionem à Deo, vacuitatem amoris & timoris Dei, ac fiduciæ in ipso acquiescentis, securitatem negligentem iram & iudicium Dei, diffidentiam, admirationem sui, amorem suæ vitæ, gloriæ, voluptatum, potentiæ, maiorem quàm Dei, fremittum & indignationem aduersus Deum in ærumnis, fiduciam propriæ sapientiæ & virium & mentis caliginem ac dubitationes, & pronitatem ad fingendas falsas opiniones de essentia & voluntate Dei, denique omnes motus & impetus vagos aberrantes à lege Dei.

Hoc totum chaos malorum, originalium & actualium interiorum, complectitur in scriptura & patribus vocabulum Concupiscentiæ. Rom. 7. Concupiscentiam nesciebam esse peccatum; nisi lex diceret, Non concupisces. Video aliam legem in membris meis, rebellantem legi mentis meæ & captiuum me facientem legi peccati. Galat. 5. Concupiscentiam carnis non

De s. perf-

perficite : nam caro concupiscit aduersus spiritum. Rom. 8. Sensus carnis inimicitia est aduersus Deum: *φρόνημα τῆς σαρκὸς*; quicquid sentis & cogitat de Deo natura hominis non renata non tantum appetitiones & adfectus in corde, amores, odia, libidines, sed etiam caligo & dubitationes de Deo, & pronitas ad falsas opiniones in mente, diffidentia securitas, admiratio sua, fremitus aduersus Deum in voluntate : sunt inimicitia aduersus Deum.

Ex hoc fonte cordis peruersi & inimici Deo, seu Concupiscentia carnis, omnis generis peccata & flagitia actualia, in non renatis emanant. vt verè in veteri versu dicitur: *πνεῦμα καὶ σὰρξ ἐν ἀντιθέσει ἑαυτῇ*. & Iacobus inquit, Concupiscentia concipiens (vt arbor mala viciosos fructus) peccatum parit. Concupiscentia enim illa carnis, aduersus quam in renatis bonus concupiscit spiritus, & peccatum est, quia inest illi inobedientia aduersus dominatum mentis (vt Augustini verbis lib. 5. contra Iulianum vtar) & pena peccati, quia debita est meritis inobedientis: & causa peccati, delectatione consentientis, vel contagione nascentis.

Exsi enim in Baptismo peccatum originis seu concupiscentia remittitur, & condonatur, ne personam iræ Dei & damnationis æternæ regum faciat, & donato spiritu sancto mortificari

incipit,

incipit, ne regnet: tamen non concupiscentia ipsa, seu ἀρτία appetitionum & adfectuum legi Dei rebellantium, quæ sua natura est peccatum, pugnans cum lege Dei, toto huius vitæ tempore in renatis manet. sicut Paulus de se iam renato loquitur. Rom. 7. Habitat in carne mea peccatum. & omnes sancti, magnam & tristem caliginem, ignorantiam & dubitationes in mente, languorem in fidei, timoris & amoris Dei securitatem, φιλανθρία, admirationem sui in voluntate, & vehementes impetus prauarum inclinationum & adfectuum in corde, experiuntur. Hæc arcana & interiora cordis vitia & immundities, ignota philosophiæ & rationi humanæ, hac lege: Non concupisces, taxatur, ut agnoscere eam & deplorare, & in quotidianis precibus remissionem illius & emendationem à Deo petere, & spiritu Dei mortificare carnis concupiscentiam pij annitantur. Huc tota explicatio, de peccato originis nobiscum nascente, & in renatis post baptismum remanente, de iustitia Fidei & inhærente, seu Regeneratione & renouatione Spiritus sancti, qui contra carnis concupiscentiam assidue luctatur, eamq; reprimat & compescit, ne erumpat & regnet, denique de tota interiore & spiritali obedientia, quomodo præstari possit, & quomodo Deo placeat; & de discrimine

mine inter concupiscentiam, quæ in sanctis reliqua est, & peccata mortalia, quæ Spiritum sanctum cocutiunt, transferri potest.

Tota etiam & verè philosophica doctrina, de regendis Affectibus, & Cupiditatibus antecellentia, dominationis, gloriæ, voluptatum, vindictæ, pecuniæ, honorum, opum, &c. frenandis, de quarum plerisque, sparsim in superiorum præceptorum virtutibus dictum est, hoc loco repeti posset, & illustrari eruditissima & utilissima explicatione causarum, obiectorum, & naturæ singulorum affectuum, ex lib. 2. Rhetoricæ ad Theodecten.

Cicero etiam Tuscul. 4. Affectuum partitiones, & remedia singulis opponenda, recitat. Sed Stoicos Secutus, omnes affectus, opinioniones, & viciosos esse iudicat, ideoq; πάσι perturbationes vertit : & deliramentum stoicum, pugnans cum lege Dei & cum natura, de tolle ndis affectibus, tuendum suscepit. De quo Corantor etiam, in aureo libello, de luctu, præclare dixit : Οὐ γὰρ ἔγωγε σὺ μὲν φέρομαι τοῖς τῶν ἀγχιον ὑμῶν σὺν καὶ σκληρὰν ἀπάθειαν, ἔξω καὶ τὴν δαυατὴν καὶ τὴν συμφέροντα οὐσαν Non assentior de agrestem & duram vacuitatem affectuum celebrantibus, quia : quæ nec potest esse ulia, nec debet. Nos igitur, quæ explicationi, Ciceroni-

anē defunt, ex doctrina Ecclesię corrigamus, quæ discernit adfectus per se vitiosos, legi Dei prohibitos, inuidentiam Cain, ἐπιχαιρεκακία Semei, iniustas cupiditates, turpes amores; ab alijs suo genere bonis, quos lex Dei præcipit, vt diligere Deum ex toto corde, amare suo ordine parentes, liberos, cognatos, & cæteros homines nobis proximos: lætari salute aliorum: dolere de peccato: affici misericordia in calamitate innocentum. Hos adfectus, non tollere ex natura, sed ordine ad normam legis diuinę regere & confirmare Deus iubet. Ita igitur animo & voluntate constituti simus ut ille apud Sophoclem iuuenis Heroicus inquit, *καὶ μὴ ἐρωγὲ τὸν δ' ἔρωθ' οὐ-
τως ἔχω εἰλοὶ θέμις, θέλω μ' ἂν εἰ δὲ μὴ, πάρις.* Amo quidem, sed sic amo, fas ut mihi si sit, velim si non, nihil curans sinam.

Filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum, ardentem amore generis humani, & desiderio desiderantem omnium hominum salutem, & omnis verę virtutis & sapientię fontem, ardentibus votis precemur, vt lucem sapientię re & agnoscantis Deum in nostris mentibus accendat: & pectoris nostri amores, desideria, & adfectus inordinatos, & à Deo auersos, rursus cum Deo copulet, & voluntati ac legi Dei confor-

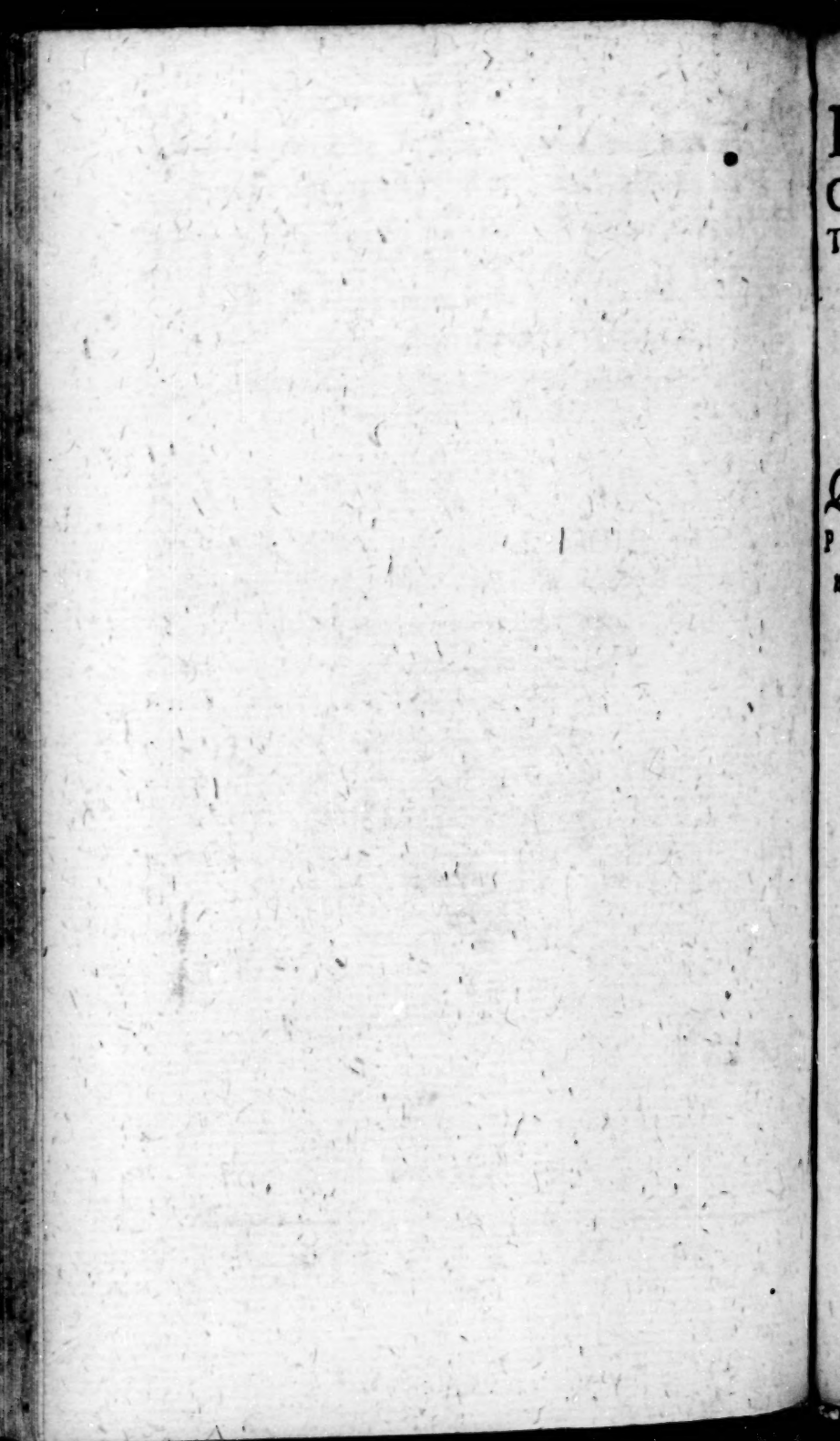
conformes reddat, & omnē concupiscentiam seu
& *αἰσχρονομίαν* & deformitatem naturæ nostræ, ad Re-
gulam bonitatis & iustitiæ diuinæ corrigat &
emendet, vt pectora nostra fiant conformia
luci diuinæ, & domicilia ac Tempia Dei,
qui sua luce, sapientia, iustitia, læti-
tia, & vita nos compleat in o-
mni æternitate.
Amen.

FONS

12

5

F. O N S D O,
C T R I N Æ V I R T V -
T V M, E T G E N V S I P S V M
V I R T V T I S, v s i t a t a i n
s c h o l i s m e t h o d o
e x p l i c a t u m.

Q V O D P R O Æ M I I
P L E N I O R I S L O C O, P R A E P O -
nere libello Regularum vitæ, substituere tribus pri-
mis paginis, à 15. ad 20. qui volent
poterunt.

A N N O.

M. D. XCVIII.

DE VIR.

T V T E.

PARSIT DEVS

æternus Pater Domini nostri
IESV CHRISTI, æternæ
sapientiæ & iusticiæ suæ radi-
os in mentes humanas, vt lu-
cis diuinę Sole illustratæ ima-
gines & velut specula essent,
in quibus DEI conditoris noticia luceret, &
quæ Deum ipsum sapientem & iustum esse o-
stenderent, & à nobis hominibus flagitare, vt i-
psi conditori, sapientiæ & iusticiæ similitudine
conformes simus, & nostras mentes, voluntates
studia & actiones, ad regulam sapientiæ & iu-
sticię diuinę, in noticijs legis naturæ insitis, &
doctrina virtutum inde detexta, patefactam di-
rigamus.

Vult enim DEVS non temerè vagari ho-
minum cogitationes, consilia & actiones: sed
normam vitæ certam & immotam esse sapienti-
am & voluntatem DEI: & huic tanquam Ar-
chetypo omnes naturas rationales congruere, &
virtutum omnium officijs Deum in omni æter-
nitate celebrare. Ideo & in prima creatione men-
tes humanas lucis suæ radijs, videlicet legum &
Ec 2. virtu-

virtutum omnium notitijs illustravit: & has lapsu primorum hominum obscuratas & ferè deletas, illustribus testimonijs in monte Synai repetiuit, & doctrinam certam, quæ vitæ norma esset, adiunxit, & Filium suum Dominum nostrum Iesum Christum misit, vt lucem veræ sapientiæ, & omnes virtutes seu omnium virium & actionum hominis similitudinem & conformitatem cum Deo, seu lege Dei, instauraret.

Quare summum hominis bonum, & vltimus finis, ad quem & initio à D E O conditi, & postea per filium redempti sumus, quemq; potissimum homo expetere & obtinere, & ad quem, velut ad scopum, omnes vitæ actiones & consilia referri debent, VIRTUS est, quæ veri Dei noticiam, & fidem in Filium Dei Redemptorem nostrum Iesum Christum, & cæterarum virtutum officia, quibus Deo similes & conformes sumus, & in quibus sapientiam & iusticiam suam Deus coram hominibus lucere & conspici vult, complectimur.

Dignissima igitur homine, & utilis ad Dei agnitionem, & ad vitæ totius gubernationem necessaria, est VIRTUTVM DOCTRINA: Quæ ex certis & perpetuis noticijs, lucentibus in mente humana, & discernentibus septo immoto recta & praua, & ex legibus Decalogi inter tanta miracula in monte Synai,

Synai, latis, & per Euangelion illustratis, extructa, conuincit mentes, non casu extitisse naturam hominis: sed certò esse Deum, mentem sapientem, qui illustribus testimonijs se generi humano patefacit, & talem esse, qualem se in sapientia legum & virtutum expressit: videlicet iustum, beneficum, veracem, castum, Iudicem ac vindicem scelerum, Misericordem, & ceteris virtutibus præditum, quarum noticiam nobis ad imaginem sui conditis inseuit, & in lege sua patefecit: & quas vult à nobis intelligi & aspici: eam quoq; ob causam, vt harum virtutum attributione, Deum, à non viuentibus & malis naturis Diabolorum & hominum, in quotidiana inuocatione & omni de Deo cogitatione, discernere possimus: & simul considerare, ad quid condita sit à Deo, & qualis initiò fuerit nostra natura, & qualis iterum futura sit, videlicet illustris imago Dei, & politum speculum, in quo sapientiz & iusticiz ac omnium virtutum cum voluntate Dei congruentium, radij clarissimè fulserunt, & paulò post iterum fulgebunt cum penitus deterfa caligine & tenebris peccati, & abolita morte, reparabitur imago Dei, & lux mentium, & vera iusticia ac vita in voluntate & corde restituetur.

Interea tamen etiam post lapsum, aliquam adhuc Dei effigiem, & velut scholam sapientiæ diuinæ, singuli circumferimus: Exemplumq; Dei quisque est in imagine parua quidem & obscura, sed tamen imagine: Quæ à filio Dei *ἀπο* & imagine patris æterni per verbum ipsius renouata, & Dei naturam ac voluntatem, & quales nos esse debeamus, & quales deformata per peccatum imagine iam sumus, & **IVDICIVM DEI** aduersus peccatum ostendit. Nam & in ipsa hominis natura experimur propriæ conscientię iudicio, scelera damnari, & horrendis angoribus & doloribus cordis velut à carnifice puniri & destrui sceleratos: contra verò rectè facta & cum virtute coniuncta, læticiam cordis & animi tranquillitatem & vitam comitari. Semper etiam, atrocia delicta, in hac vita atrocibus pœnis, vel a Deo ipso immediatè, vel per iudicia Magistratum, Dei vices gerentium, plecti videmus. Quæ iudicia & pœnæ, commonefactiones sunt de iudicio Dei sequuturo, in quo omnes sceleratos meritis adficiet supplicijs: Iustos verò & pios virtutis cultores æterna beatitudine & gloria ornabit.

Cumq; terribilis promulgatio Legis in monte Synai, testimonium sit, Legem non esse inanem cogitationem & sonitum; nec frustra latam esse: sed Deum omnino velle eam fieri à natura

à natura humana: necesse est aliam vitam restare, in qua aliqua pars generis humani, vera & perfecta virtute ac iusticia legem Dei impleat: Impij verò maledictionem & pœnas, à lege flagitiosis sancitas, sustineant.

Hæc testimonia de DEO, & iudicio DEI & gratam de DEO famam, in virtutum doctrina, sparsam, initio attentè consideremus: & **FONTEM VIRTUTVM** esse sciamus **MENTEM DIVINAM** sapientem, iustam, bonam, præcipientem recta & iusta, hoc est, cum voluntate Dei congruentia: & prohibentem flagitiosa & turpia, hoc est, cum voluntate Dei pugnantia. Quod discrimen honorum & turpium seu expetendorum & fugiendorum, in noticia legis Dei, & insita naturæ humanæ in prima creatione, & certo verbo Dei repetita, nobis patefactum est.

Ex hac æterna sapientia, & norma iusticiæ immota, lucente in mente Divina, & transfusa in mentes humanas tanquam ex augusto & perenni fonte, præcepta omnium virtutum, & tota legum & iuris doctrina emanavit: Quibus regi homines, & consilia actionesq; vitæ optimæ gubernari ideo necesse est, quia ad imaginem Dei conditos, Deum conditorem agnoscere & celebrare, & iusticia ac

ceteris virtutibus Deo Archetypo similes & conformes esse, & non conformes puniri & destrui rectum est. Sint igitur in conspectu cæterarum utilitates, quod VIRTVTVM DESCRIPTIO-
NES, VITÆ HVMANÆ LEGES ET REGVLÆ sunt, quibus omnia consilia & actiones in gubernatione Reip. & priuati mores regi & congruere debent: quod sunt Fontes omnium honestarum Legum in omnibus politijs honestis: & vincula ac nerui tranquillitatis & salutis omnium imperiorum & totius ciuilis societatis, priuatim etiam singulorum hominum salus & felicitas in hac ciuili consuetudine vitæ, probitate & virtute continetur. Nam & calamitates tragicas, quibus flagitia à Deo custode & vindice virtutis, regulariter etiam in hac vita puniuntur, effugiunt qui virtutem studiosè colunt: & animi securitatem beatam, & vitæ cursum prosperiorem & tranquiliorem plerumque retinent: Ac si quæ incidunt ærumnæ, tamen pij testimonio bonæ conscientie seu bono animo, qui in re mala dimidium est mali, & spe auxilij & liberationis diuinæ confirmati, leuius eas ferunt, & tandem sibi æterna, pietatis recte factorum, præmia proposita esse, sciunt: quorum expectatione, omnes fugacissima huius & momentaneæ vitæ mortalis difficultates facilius sustinent & superant.

Plurimum etiam lucis, in plerorumq; Philosophorum, Poëtarum, Oratorum & Historiarum lectione, adferunt hæ virtutum ordine distributarum descriptiones, ad quas, velut ad certas metas seu locos communes referri omnes in bonis autoribus disputationes Ethicæ & Politicæ, & omnes sententiæ de honesta & salutari imperiorum & vitæ gubernatione, de virtutum præmijs, de scelerum pœnis, & omnia Historiarum exempla accommodari rectissimè possunt. Sunt & fontes veræ eloquentiæ ac orationis amplæ, grauis & copiosæ, quam ex virtutum doctrina præcipuè nasci, Cicero passim testatur.

Illustriora etiam fiunt in Ecclesia Dei, & sacris literis præcepta de bonis operibus, eum definitiones et diuisiones virtutum, & earum demonstrationes, adhibentur. Et Philosophiæ ac Theologiæ studiosis prodest collatio doctrinæ Ethicæ, cum lege Dei, cuius particula seu rinulus est Philosophia Moralis : Et cum Evangelio Christi, quod longè aliud doctrinæ genus est, de remissione peccatorum & reconciliatione cum Deo & noua iusticia ac vita & salute æterna propter filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum pro nobis crucifixum, mortuum & resuscitatum gratis donanda : Quod conspicuis & accuratis limitibus non tantum à Philosophia, verum etiam ab ipsa lege Dei, distinguendum est.

Hactenus fontem Doctrinæ virtutum & vti-

litates illius, amplissimas, breuiter ostendi. Cum autem exponere hoc libello obuia ac ratione certa explicare summam doctrinæ, virtutum omnium & actionum Christianæ & ciuilis vitæ laudabilium decreuerim; priusquam singulas ordine enumerem & euoluam: Genus ipsum virtutis, vsitata in Scholis Methodo explicabo. Cumq; iuniorum causa hæ virtutum descriptiones præcipuè tradantur: veniam adeo puerili vocabulorum enarrationi ab eruditoribus dari reuerenter peto.

Est autem Virtus, latino nomine, à viribus seu viro appellata: & in genere, vim seu facultatem aliquid rectè & præclarè efficiendi denotat: vt Cicero, dicendi virtutem, sine rerum scientia, extare non posse ait: Et cor, sua virtute, spiritus vitales, qui toti corpori vitam & vim sentiendi ac mouendi impertiunt, gignere vulgo in Physicis dicimus. Itaque & in sacris literis Ebræas voces HIL & HOSIK & similes & Græcam vocem δὲ ὑψαις, quæ potentiam, fortitudinem, robur significant, & pro exercitu etiam, & miraculis potentia diuina factis, vsurpantur, Latinus interpret virtutis vocabulo vbiq; ferè reddidit.

Vtimur itaque virtutis nomine, in cuiuslibet rei bonitate & perfectione, suæ naturæ conueniente declaranda, quam habens, actiones suæ

sue naturæ proprias rectissimè efficere & obire potest. vt oculi virtutem esse dicimus qua acutè videt: Equi virtutem, qua agilis & celer est cursu, & sessorem recipit ac perfert, & hostes sustinet. Sic Orationis virtutes in Rhetoricis nominamus, quibus oratio bona, seu pura, perspicua & luminibus verborum ac sententiærum ornata existit.

Propria autem mentis humanæ virtus & perfectio est Sapientia seu veritas: cuius pars est vera noticia Dei, & discriminis honestorum ac turpium, quo vita regenda est, & cæterarum rerum à DEO conditarum & vitæ vtilium notiones, quas Aristoteles ipse virtutes intellectus seu *Νοητικὰς* nominat.

Voluntatis humanæ bonitas & perfectio est, firmiter & constanter velle, eligere, & facere conuenientia cum iudicio rectæ rationis seu Legge Dei. Hanc Græci *ἀρετὴν ἡθικὴν* à pulchritudine, & congruentia voluntatis cordis & cæterarum virium cum recta ratione, nominant: ab *ἀρετῇ* placeo, & *ἄρῳ* congruo, apto: vnde *ἀρετὴ* conuenientia, & *ἀρετὴ* quod placet, quod approbationem meretur, & quod conuenit naturæ, seu Legi Dei, naturæ hominis insit.

ἠθικὴ autem seu Moralis *ἀπὸ τῆς ἠθικῆς* à more & adsuefactione qua ad virtutem flectimur, ac proprie designat *ἠθικὸν* seu *ἠθικόν*, adsuefactionē illā & modera-

moderationem animi , ac cunctationem, qua se cohibere potest , donec re deliberata, cum quadam suauitate & elegantia faciat, quod est rectissimum.

Ex hac declaratione vocabuli apparet, in Philosophia & lege Dei, virtutem dici obedientiam seu congruentiam voluntatis & ceterarum virium & actionum hominis cum recta ratione seu voluntate Dei in lege reuelata. In hac significatione, vox ἀρετή, seu virtus, vsurpatur à Paulo Philip. 4. vbi erudito catalogo sex virtutū, additur in fine genus, quod est Virtus digna laude, Quæcūq; sūt vera, quæcūq; graui, quæcūq; iusta, quæcūq; casta, quæcūque amica, quæcūq; boni nominis, si qua virtus, si qua laus, hæc cogitate, quæ & didicistis &c. 2. Petri 1. Toto studio huc incumbite, vt subministretis in fide virtutem, in virtute scientiam, in scientia Temperantiam, in Temperantia Patientiam, in Patientia pietatem, in pietate fraternam charitatem, in fraterna charitate dilectionem.

In hoc virtutum Christianarum sermo Petrus primū collocat Fidem, quæ veram agnitionem Dei & noticiam ac assensum doctrinæ, & fiduciam misericordiæ propter Christum præmissæ significat, quæ fundamentum est omnis nostræ pietatis & æternæ salutis. Fidem sequi debet Virtus, id est, obedientia erga legem Dei, seu iustitia vniuersalis. Tertio in actionibus
virtu-

virtutum adhibenda est Scientia intelligens, quid, quo loco, quo tempore, apud quos, & quatenus sit agendum? Quartus flosculus est, Temperantia seu Continentia moderans omnes cupiditates, & confirmans animum, ne illecebris voluptatum à virtute auellatur. 5. Patientia confirmans animum, ne rebus aduersis aut dolore fractus, contra fidem Deo debitam & alias virtutes delinquat. 6. Pietas referens omnia ad gloriam Dei. 7. *φιλαδελφία* seu Dilectio erga fratres & omnes pios societate Ecclesiae nobis coniunctos. 8. Dilectio quae omnia beneficentiae & ceterarum virtutum officia proximis praestanda complectitur. In his duobus sacrae scripturae locis vocabulum virtutis in hac philosophica significatione vsurpatur.

Ideo autem non saepe vtuntur Prophetæ & Apostoli nomine virtutis, quia in tanta naturae infirmitate, non sunt in hominibus fortes & arduentes ac constantes impetus ad rectè agendum, quos Philosophi glorioso virtutis nomine significant. Crebrior est itaq; apud Paulum vsus vocabuli bonorum operum, quibus non tantum externorum membrorum actiones, sed etiam voluntatis & cordis obedientiam erga legem Dei complectitur. Suntq; ferè synonyma apud Paulum & alios Pios Ecclesiae Doctores, hæc quindecim vocabula: bona Opera, Virtus, Cultus Dei, Nouitas vitæ, Noua Obedientia, Iustitia Ope-

tia Operum, Bona Conscientia, iustè & piè vivere, mortificare actiones carnis, dominari peccato, facere iudicium & iustitiam, bonum propositum, Sacrificium laudis, Inchoata Obedientia, Dilectio Dei & proximi, Iustitia vniuersalis.

Vicinę etiam virtuti appellationes sunt: Honestum, Rectum, Bonum morale, Laudabile, Officium, in quo colendo sita est vitæ honestas omnis, & in negligendo turpitude.

Est autem Honestum, quod congruit cum recta ratione, seu cum sapientia & iustitia Dei in lege expressa: quæ est norma rectitudinis omnium actionum. Etsi autem in Philosophia Honestum definiri scimus, quod propter se ipsum, & non propter aliud expetendum sit: tamen honestius & rectius est definire bona honesta propter Deum expetenda & colenda esse, videlicet vt Deo gratitudinem declaremus, & Dei voluntatem alijs ostendamus, vt Deus à pluribus agnoscatur, celebretur & honore adficiatur, 1. Cor. 10. Omnia ad Dei gloriam facite. Matth. 5. Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant vestra bona opera, & glorificetur pater cœlestis.

Rectum est, quod congruit cum norma mentis seu legis diuinę, cuius noticia insita est naturę, & reuelata voce Dei, vt sit reatrix actionum humanarum.

Bonum morale idem est quod honestum: cui
oppe-

opponitur turpe, & malum culpę, quod est in natura intelligente, defectu, inclinatio vel actio, pugnans cum voluntate seu lege Dei.

LAVDABILE est quod approbationem Dei & proprię conscientię, & aliorum bonorum, & rectę iudicantium meretur. Aliud autem est laus, aliud laudatio; hæc enim prædicationem & vocem exigit, sed laus etiam taciti est benę sentientis & bonum apud se laudantis gloria multorum iudicijs constat, bonorum. Ea enim (vt Cicero ait) vera & iucunda laus, quę ab ijs proficiscitur, qui ipsi in laude vixerunt. Habet autem laudatio duos fines propositos primũ, vt ornet virtute præditos, deinde vt alios ad imitationem inuitet.

OFFICIUM Gręcis δὲ καὶ ὄφειλον, à conuenientia cum recta ratione, & vniuscuiusq; persona: Latinis ab efficiendo seu opificio nomen habet. Est enim actio, cuius ratio probabilis reddi potest, sumpta ex iudicio rectę rationis, seu ex lege nature, & circumstantiarum consideratione, ferè igitur idem sunt Virtus & Officium, illud præsertim, quod rectum seu perfectum nominant. Media enim officia, seu consilia & actiones hominum honestę, non perfectę virtutes aut Idę, sed simulachra virtutis seu inchoatę virtutes sunt, & quasi secunda quedam honesta, in principio tertij officiorum à Cicerone nominantur: et hæc non tantum circa honesta et decora, verum

verum etiam circa vtilia, & alias res, quas prima naturæ & *πρῶτον* Cato in tertio de Finibus vocat, easq; nec in virtutibus nec in vitijs ponit, versantur. Sed simplicissimum discrimen aliqui tradunt, quod virtus in genere significet habitum animi & actionem cum recta ratione congruentem: Officium autem sit virtutis ad vnamquamq; personam, & cæteras circumstantias accommodatio. Non enim omnium virtutum actiones omnibus vitæ generibus, Personis, Temporibus, locis pariter conueniunt. Alia enim sunt Pastoris Ecclesiæ, alia magistratus Politici, alia Ciuium, alia Scholasticorum, alia Militum, alia iuuenum, alia Senum officia seu virtutes propriæ & conuenientes.

Cum autem Fons & Norma virtutis & actionum honestarum ac laudibilium omnium sit Deus ipse, seu mens Diuina sanciens æternum & immotum discrimen recti & prauī, seu faciendorū & fugiendorū: cuius noticia & naturæ hominis ad imaginem Dei creatæ insita, & in Decalogo repetita & toto verbo Dei illustrata est: rectissima & maxime perspicua & propria virtutis definitio in Ecclesia Dei traditur.

Virtus est congruere cum voluntate & verbo Dei vel virtus est obedientia erga Decalogum talis, qualem Lex Dei flagitat. vel est regere consilia & actiones vitæ iuxta verbum Dei.

VERA ET PERFECTA VIRTUS

est

est integra obedientia seu perfecta congruent
mentis, voluntatis, cordis & omnium virium &
actionum hominis cum voluntate Dei in lege &
Euangelio reuelata, sine vlllo peccato & labe: quæ
conformitas efficitur à Filio Dei, qui est sol ius-
titie fulgens in Beatis, & diuinæ lucis, iustitiæ &
virtutum radios in eis spargens.

V I R T V S, qualis in hac vita potest in
sanctis existerè, est inchoata obedientia seu con-
gruentia omnium virium & actionum hominis
cum voluntate Dei quam in lege & Euangelio
patefecit: quæ obedientia efficitur à Filio Dei,
per spiritum sanctum, qui veram agnitionem
Christi & fidem in mentibus accendit, & volun-
tatis, cordis ac externorum membrorum motus
& actiones regit, vt vitent peccata contra con-
scientiam, & obediant mandatis Dei propter
hunc finem, vt D E V S honore adficiatur &
celebretur.

Hæc est virtutis in ecclesia Dei definitio:
cui vt ex collatione aliquid lucis accedat, adiun-
gam descriptiones philosophicas: inter quas
maxime vicina legi Dei est hæc Platonica. Virtus
est ἐπιτηδεύειν ὡς θεῷ, ἀποδοῦναι δὲ ὡς ἀνθρώπῳ, studere, vt similes Deo simus, quo ad
homini licet: seu virtus est similitudo & confor-
mitas cū Deo, quantam homo assequi potest. Id
verò in hac imbecillitate naturæ, morbo origi-
nis deprauatæ, per exiguum est. Difficulter

verum etiam circa vtilia, & alias res, quas prima naturæ & *πρῶτον* Cato in tertio de Finibus vocat, easq; nec in virtutibus nec in vitijs ponit, versantur. Sed simplicissimum discrimen aliqui tradunt, quod virtus in genere significet habitum animi & actionem cum recta ratione congruentem: Officium autem sit virtutis ad vnamquamq; personam, & cæteras circumstantias aecommodatio. Non enim omnium virtutum actiones omnibus vitæ generibus, Personis, Temporibus, locis pariter conueniunt. Alia enim sunt Pastoris Ecclesiæ, alia magistratus Politici, alia Ciuium, alia Scholasticorum, alia Militum, alia iuuenam, alia Senum officia seu virtutes propriæ & conuenientes.

Cum autem Fons & Norma virtutis & actionum honestarum ac laudibilium omnium sit Deus ipse, seu mens Diuina sanciens æternum & immotum discrimen recti & prauī, seu faciendorū & fugiendorū: cuius noticia & naturæ hominis ad imaginem Dei creatæ insita, & in Decalogo repetita & toto verbo Dei illustrata est: rectissima & maxime perspicua & propria virtutis definitio in Ecclesia Dei traditur.

Virtus est congruere cum voluntate & verbo Dei vel virtus est obedientia erga Decalogum talis, qualem Lex Dei flagitat. vel est regere consilia & actiones vitæ iuxta verbum Dei.

VERA ET PERFECTA VIRTUS

est

est integra obedientia seu perfecta congruentia mentis, voluntatis, cordis & omnium virium & actionum hominis cum voluntate Dei in lege & Evangelio reuelata, sine vlllo peccato & labe: quæ conformitas efficitur à Filio Dei, qui est sol iustitiæ fulgens in Beatis, & diuinæ lucis, iustitiæ & virtutum radios in eis spargens.

V I R T V S, qualis in hac vita potest in sanctis existere, est inchoata obedientia seu congruentia omnium virium & actionum hominis cum voluntate Dei quam in lege & Evangelio patefecit: quæ obedientia efficitur à Filio Dei, per spiritum sanctum, qui veram agnitionem Christi & fidem in mentibus accendit, & voluntatis, cordis ac externorum membrorum motus & actiones regit, vt vitent peccata contra conscientiam, & obediant mandatis Dei propter hunc finem, vt D E V S honore adficiatur & celebretur.

Hæc est virtutis in ecclesia Dei definitio: cui vt ex collatione aliquid lucis accedat, adiungam descriptiones philosophicas: inter quas maxime vicina legi Dei est hæc Platonica. Virtus est ἐπιτηδεύειν ὡς θεῶν, ἀεὶ ὁρῶν δὴ ἡμάρτορ ἀνθρώπων, studere, vt similes Deo simus, quo ad homini licet: seu virtus est similitudo & conformitas cū Deo, quantam homo assequi potest. Id verò in hac imbecillitate naturæ, morbo originis deprauatæ, per exiguum est. Difficulter

enim externorum membrorum actiones & gestus homines proprijs viribus reprimere & regere possunt, vt cum lege Dei aliqua ex parte congruant. Interiorem autem & veram cordis conformitatem cum voluntate Dei, nemo inchoare potest, nisi à Deo ipso renouatus & adiutus fuerit.

In quarto πολιτεῖν inquit, virtutem esse ἡγεμόνα καὶ καὶ ἀρετῆς, καὶ εὐεξίας sanitatem & pulchritudinem, & bonum habitum seu vigorem, & Harmoniam ANIMÆ, cuius cum tres sine præcipue vires, ἡγεμονικὴ seu λογικὴ, θυμικὴ & ἐπιθυμητικὴ: Virtus est harum consensus inter se, & concentus talis, vt Mens seu ratio: ἀρετὴν ἀρχικὴν Prudentiam habens, imperet: & sibi interioribus viribus actionum modos præscribat: ἐπιθυμητικὴν, appetitiones suas temperantia moderetur, & rationi obtemperet: θυμὸς verò velut satelles fortitudine armatus rationis mandata exequatur & defendat, & ἐπιθυμίας, etiam, seu cupiditates, tumultuantes ad reginæ rationis præscriptum reprimat & regat. Ex hac consensione & consonantia virium animæ, virtutem seu institutiam emergere Plato ait, cum singulæ suum proprium munus, ad quod à natura ordinatæ sunt, vel regendi vel obediendi sedulo exequuntur; nec turbantes ἀμολῶν, in alienas functiones teme-

ne temerè irruunt. Et ad hanc priuatam & internam virium animæ ἁρμονίαν, & obedientiam erga Iudicium mentis, accommodat definitionem virtutis, seu Iustitiæ vniuersalis, quod sit τὰ αὐτῷ πράττειν, καὶ μὴ πολυπραγμονεῖν, οὐ περὶ τὴν ἔξω πράξιν τῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ περὶ τὴν ἐν τῷ ὡς ἀλητῶς περὶ ἑαυτὸν, καὶ τὰ ἑαυτοῦ, μὴ ἑάσαντα τὰ ἄλλότρια πράττειν ἕκαστον ἐν αὐτῷ. μὲν ὅ πολυπραγμονεῖν πρὸς ἄλλα καὶ τὰ ἐν τῇ ψυχῇ γένη, ἀλλὰ τῷ ὄντι τὰ οἰκῆα ἑυ βέβηλον, καὶ ἄρξαντα αὐτὸν αὐτοῦ, καὶ κερμῆσαντα. καὶ φίλον γὰρ ὁρῶν ἑαυτοῦ, καὶ ζωαρμόσαντα ἑἴα ὄντα ὡς περὶ ὄρεα τρεῖς ἁρμοίους ἀπεγνώως, νεότης τε ὁ ἰσότης καὶ μέσος, ὁ ἐν ἄλλὰ ὁ ἄλλος μεταξὺ τυγχάνει ὄντα. πάντα ταῦτα ἐκφύσαντα καὶ παντάπασιν ἑἴα γὰρ ὁρῶν ἐκ πολλῶν σώφρονα καὶ ἡ κερμῆς, οὕτω δὲ πράττειν ἑἴα ἑαυτοῦ. ἡ περὶ χρημάτων κτήσι, ἡ περὶ σώματος θεραπείῃ, ἡ περὶ πολιτικόντι, ἡ περὶ τὰ ἴδια συμβόλαια. ἐν πᾶσι τέτοις ἑυβέβηλον καὶ ὀνομάζοντα δικάειν μὴ ὁ καλὴν πράξιν ἢ ἂν ταύτην τὴν ἔξω πᾶσι τε καὶ συναπεργάζηται. σοφίαν ὅτι τὴν ἐπισκευῶν ταύτην τῇ πράξιν ἐπιστήμην. ἀδικον ὅτι πράξιν, ἢ ἂν αἰ τὰύτην λύν. ἀμαθίαν ὅτι, τὴν ταύτην ἂν ἐπισκευῶν δόξαν.

Hanc virtutis seu Iustitiæ vniuersalis definitionem Platoniceam, cum sæpe in libellis Ethicis &

alias vulgò citetur, integram recitavi vt Adolescentes ipsa Platonis verba in conspectu haberent: Quam ad Timæi Pythagorici librum *περί φύσεως κόσμου* alludere apparet.

Aristotelis definitio nota est *ἀρετὴ ἐστὶ ἕξις προαιρετικὴ ἢ μισότης τοῦσα τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὥσπερ μέν ἐστι λόγος, καὶ ὥσπερ ἀνὸς φρόνησις ὡρίσθαι*. Virtus est habitus animi seu ardens & incitatus impetus ad recte agendum, ortus & confirmatus à crebris actionibus; qui præcedente deliberatione seu recto iudicio mentis, & libera voluntate suscipitur: seruans in omnibus adfectibus & animi moribus modum, seu moderationem, quæ nos attingit, seu, quam rebus, personis, temporibus, locis & alijs actionum circumstantijs conuenire recta ratio in sapiente & perito homine iudicat.

CAUSA efficiens virtutum Philosophicarum principalis & immediata est, LIBERVM ARBITRIVM hoc est, mens hominis recte iudicans, seu rectum iudicium mentis illustratæ noticijs discernentibus recta & praua, præcipientibus honesta & prohibentibus turpia: Et voluntas liberè & constanter recto iudicio obediens, & imperans externis membris, vt cum iudicio mentis congruant.

Est autem, vt initio monuimus, fons virtutum omnium, mens diuina, seu DEVS ipse, qui hominibus, ad imaginem suam conditis, radios

dies seu lucis, videlicet, noticias omnium virtutum in seuit: quæ congruentes cum mente diuina, sunt normæ bonitatis & rectitudinis actionum humanarum. Suntq; ferè synonyma hæc octo vocabula:

Rectum Iudicium mentis, quod ideo dicitur rectum, quia congruit cum norma voluntatis diuinæ, quæ in lege naturæ, seu Decalogo expressa est. Recta ratio. Dictamen rectæ rationis. Noticia legis DEI insita mentibus. Principia practica, seu noticiæ naturales, quæ discernunt honesta & turpia, & regunt hominum actiones. Lex naturæ, quæ nihil aliud est, quàm noticia legis Dei, naturæ hominis insitæ, cuius summa in Decalogo comprehensa est. Decalogus seu decem præcepta. Lex Dei, & aliæ leges, congruentes cum lege diuina. Hæ appellationes omnes significant noticias, seu leges, lucèntes in mente humana, præcipientes honesta, & prohibentes turpia, quarum summa in Decalogo seu lege morali comprehensa est.

Vt autem certæ & immotæ sunt hæ noticiæ: Totum est maius qualibet sua parte. Bis duo sunt quatuor: Ita sciamus re vera, certas, firmas & immotas esse has noticias seu leges, DEO esse obediendum faciendis honestis, & vitanda turpitudine: singuli societatem humanam tue-ridebent, colenda iustitia: non sunt faciendæ

Ff 3 cædes,

czdes, furta &c. Congruunt enim cum norma
 mentis diuinæ, quæ est æterna & immota, et
 dato opposito sequitur destructio naturæ: ita-
 que execrandi sunt furores Cynicorum, qui di-
 sputarunt, honesta, non natura, sed tantum o-
 pinione talia esse. Multo rectius Antisthenes,
 qui, cum Athenienses in Theatro, vociferaren-
 tur: Τι δ' αἰσχρόν, ἂν μὴ τοῖσι θεωμένοις δοκῇ.
 grauissimè respondit: Αἰσχρόν δ' αἰσχρόν, καὶ ἂν δοκῇ
 καὶ μὴ δοκῇ, Turpe est turpe, sine videatur ali-
 quibus esse turpe, sine non videatur.

Et si Seleucus, Stratonicen vxorem inui-
 tam cedit filio Antiocho, & iubet eam persuade-
 ri, Bona & iusta esse, quæ Regi videantur vtilia
 esse: et si Scythiis quibusdam mactare senes pa-
 rentes, Spartanis artificiose furari, & pacisci cum
 viro de coniuge, non videntur turpia esse: tamen
 reuera sunt turpia, & abominanda scelera. Quia
 pugnant cum norma bonitatis in mente diuina,
 quæ in lege naturæ expressa est.

Quod autem hæ noticiæ Practicæ non adeò
 illustres & firmæ nobis sunt, quam principia
 speculabilia: in causa est labes originis, quam &
 caligo tetra, & dubitationes in mente, & prauæ
 inclinationes, adfectus, & impetus in volunta-
 te & corde, repugnantes noticijs in mente lu-
 centibus, secuti sunt. Sed tamen retinet
 mens

mens infiras noticias, quę doctrina exuscitande
& illustrande sunt, vt sapienter monet Plutar-
chus, in libello de Alexandri fortuna & virtute.
κρίσεις μὲν ὅτι πάντες ἐν ταῖς ἀρεταῖς νο-
μίζομεν. ἡ γὰρ φύσις ἀγωγὴ ἐστὶν ἀφ' ἑαυτῆς πρὸς
τὸ καλόν, οἱ δὲ φιλόσοφοι τῶν πολλῶν διὰ φέρουσι
τῷ τὰς κρίσεις ἔχειν ἐξ ὠμένων καὶ πεπαιγμένων.
Rectum iudicium seu noticias veras omnibus
hominibus natura inesse existimamus. Natura
enim ipsa ad virtutem ducit. Docti autem seu
Philosophi vulgo antecellunt, cō quod iudici-
um illud habent confirmatum & stabili-
sum.

Et Cicero 3. Tusculan. Sunt ingenijs no-
stris semina innata virtutum, quę si adolescere
liceret, ipsa nos ad beatam vitam natura perdu-
ceret. Nunc verò igniculos illos celeriter malis
moribus opinionibusq; deprauatis, sic restingui-
mus, vt nusquam naturę lumen appareat.

Altera causa efficiens virtutum principa-
lis, est voluntas, liberè ac sponte, & firmiter o-
bediens recto iudicio mentis, & imperans
cordi & externis membris, vt actiones
cum iudicio mentis, seu recta ratione
congruentes faciant, & contrarias omit-
tant. Manet enim in voluntatibus humanis,
etiam post lapsum, aliqua libertas, seu

facultas eligendi vel reiijciendi bona & mala ciuilia, quæ à ratione monstrantur : & ciendi vel cohibendi linguam, manus, pedes & reliqua membra externa, vt recta rationi vel legibus obediant, vt Paulus testatur, Gentes natura, quæ legis sunt, facere. Rom. 2. Item, Non ex operibus Iustitiæ, quæ nos fecimus. Tit. 3. Quamquam autem sæpe & imbecillitas naturalis seu Caligo mentis & adfectuum imperus vehementiores, & externæ illecebræ & Diaboli, impediunt hanc libertatem : tamen aliqua adhuc facultas obediendi rectæ rationi, & externos mores honestè regendi & externa scelera vitandi, reliqua etiam in non renatis, manet.

Συνεργία seu causæ adiuuantes virtutum sunt φρονήσις & ἔργα. Nam & notitias gubernatrices actionum, & σοφία & aliquas seu bonas inclinationes à natura accipimus, quæ doctrina, assuetudine, cura, diligentia excolendæ & confirmandæ sunt. Quo autem præstantiores sunt & ardentiores naturæ impetus : eò virtus efficitur excellentior, atq; hæc nominatur Heroica virtus, de qua recte Plato in Menone disputat, eam δὲ καὶ μείζων πρὸς τὴν φύσιν εἶναι ἢ τὴν φύσιν αὐτῆς.

Συνεργία seu causæ præparantes animum ad actionem virtutis; sunt doctrina & disciplina. Et si enim natura nobis insitæ sunt virtutum notitiæ : tamen doctrina exuscitandæ & illustrandæ sunt. Ideo Deus ipse doctrinā suæ legis in monte Si-

te Sinai nobis tradidit, & libris sacris, atq; etiam Philosophicis comprehendere & explicari curavit, ut noticias legis, naturæ insitas, & post lapsum obscuratas, illustrarent. Deinde in eruditis non modo noticiæ clariore sunt, sed etiam ad sensum firmitior, & voluntatis ac eordis motus domiti & adsuefacti facilius obediunt recto iudicio, & sunt *δικώτεροι* sicut vere dicitur.

Adde, quod ingenuas didicisse fideliter artes,
Emollit mores, nec sinit esse feros.

Et sapientissimus pictor Durerus venustè dixit, hominem ingeniosum, non eruditum, esse similem speculo imposito.

Alterum *σώφρονας* virtutis est DISCIPLINA seu honesta educatio, quæ fit per adsuefactionem, admonitiones, exempla virtutis, quotidiana exercitia, castigationes tempestivas, de qua grauissimè & prolixè præcipitur apud Platonem libro 1. 2. & 7. de legibus, & lib. 2. & 3. de Republica, ubi inquit, *κυριώτατον ἐμψύχειται τοῖς παισὶν τὸ ἐξ ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ διδόναι*: firmissimè implantari pueris in prima ætate omnem virtutem per adsuefactionem assiduam. Sunt autem in manibus omnium studiosorum aurei libelli Plutarchi περὶ παιδείας ἀγωγῆς, & Sadoleti, de pueris rectè & liberaliter instituendis, quos ut sedulò & attentè omnes legant, ex animo opto.

Pertinet ad Disciplinam nostra quoq; DILIGENTIA, præstans intentionem in vitandis pec-

catorum occasionibus, in fugiendis illecebris, in frenandis oculis, lingua, manibus, pedibus, in suscipiendis exercitijs & laboribus honestis. Nam nihil agendo homines mala agere discunt. Et ocia dant vitia: τὸ δ' ἀρετῆς ἰδρώτα θεοὶ προ-
πάροισεν ἔθνησαν.

Recitavi breuiter causas efficientes virtutum, vt in Philosophia explicantur, ex quibus tres posteriores, videlicet σωφροσύνη et σύνεσις breuissime complexus est Aristoteles, ἀγαθὸν γένος φύσει, διδασκῆ, ἔθος. Boni viri fiunt natura, doctrina & assuefactione: & Plutarchus εἰς τὴν παντελὴν δικαιοσύνην, τρεῖς δ' ὁσωνδραμὸν φέρον, καὶ λόγον, καὶ ἔθος.

Nunc causas virtutum Christianarum in Ecclesia Dei adiungam. Est enim veri timoris Dei, veræ fidei in Christum, veræ inuocationis, patientiæ, & cæterarum virtutum Christianarum omnium, causa efficiens principalis, Spiritus sanctus, seu ipse Deus, qui per verbum Euangelij initio lacem veræ agnitionis Dei, & Domini nostri Iesu Christi in mentibus accendit, & voluntates ac corda hominum regenerat ac renouat. Deinde verò habitat in cordibus renatorum, tanquam in suo domicilio & templo, & suæ lucis, iustitiæ, dilectionis, veritatis, beneficentiæ, castitatis et cæterarum virtutum radios spargit, et cogitationes mentis, appetitiones voluntatis, affectus cordis, & linguæ atque
exter-

externorum membrorum actiones in homine regit, et sapientię et iustitię ipsius conformes sint. Rom. 8. Qui aguntur Spiritu Dei, hi sunt filij Dei. Gal. 5. Fructus Spiritus est dilectio, gaudium, pax, fides, 2. Cor. 3. Non sumus idonei ad cogitandum aliquid ex nobis, tanquam ex nobis.

Συνετία sunt mens, luce verbi & Spiritus sancti illustrata, cernens voluntatem Dei: & voluntas ac cor accendente Spiritu sancto firmiter et constanter expectens ea, quę Deo placent, & seriõ fugiens peccata, Deo displicentia, & sponte ac libenter obediens voluntati & verbo Dei, et suo etiam conatu ac diligentia reprimens vitiosas inclinationes, et imperans externis membris, vt actiones, cum voluntate Dei congruentes, suscipiant.

Σάωσις sunt, assidua et attenta lectio et meditatio verbi Dei, sancta disciplina, pia exercitia, quotidianę lectionis librorum sacrorum, recitationis precum, gratiarum actionis: diligentia in audienda & discenda doctrina, in auscultandis concionibus, in crebro vsu Sacramentorum, in reprimendis dubitationibus diffidentia, securitate, admiratione sui &c.

Nam mens & voluntas hominum renatorum in actionibus virtutum efficiendis nõ prorsus

susignaua & ociosa est, cui videlicet prorsus nihil
 agenti, vel inuitæ & coactæ infundantur virtu-
 tes, sicut ceræ inprimitur sigillum, aut lapidi in-
 sculpitur imago: sed sua etiam circumspeditione
 & diligentia, cura ac conatu, Deum ducentem &
 iuuantem sequitur, & à Spiritu sancto acta simul
 agit: vt disertè ostendunt hæc testimonia Pauli,
 Ephes. 5. Videte igitur vt accuratè ambuletis,
 non vt insipientes, sed vt sapientes. Rom. 6. Pre-
 bete membra vestra arma iustitiæ Deo, 2. Cor. 7.
 Mundemus nos ipsos ab omni immundicie cat-
 nis, & spiritus, colentes sanctimoniam in timo-
 re Dei. Phil. 2. Cum timore & tremore salutem
 nostram operemini, Deus enim est, qui efficit,
 vt velitis & perficiatis, vt aliqua ipsi grata fiant:
 Omnia facite sine fremitu & dubitationibus. In
 hac concione Paulus renatos habentes initiâ, fi-
 dei, & conuersionis ad Deum, hortatur, vt Deo
 accendenti & iuuantis voluntates et actiones, o-
 bediant, & singulari diligentia ac intentione cu-
 rent & agant ea, quæ ad salutem ipsorū pertinent,
 Deinde addit consolationem de auxilio Dei, iu-
 uantis nostram imbecillitatem, & dantis suc-
 cessus salutare, vt aliqua ipsi grata fiant. Hanc
 igitur sententiam de auxilio Dei accendentis &
 consummantis in nobis virtutes omnes, & de
 σωφροσύνης nostræ voluntatis, semper in concio-
 nibus Prophetarum virtutis & bonarum operū
 cohortantur, in conspectu habeamus: vt v-
 trumq;

trumque vitium, videlicet otium & securitatem, & diffidentiam ac desperationem, ex animis extirpemus, & in tanta nostra infirmitate, & insidiarum Diaboli ac periculorum magnitudine confugiamus ad Deum, efficientem ut velimus & perficiamus, & ab ipso auxilium vera fide & inuocatione petamus & expectemus, sicut promisit: Quanto magis pater vester, cœlestis dabit Spiritum sanctum petentibus.

Materia in qua, seu subiectum, in quo hæret virtus, est anima hominis seu mens, voluntas & cor, à Spiritu sancto accensum & assuesctum, ut obtemperet recto mentis iudicio, & voluntatis, verbo Dei parentis, imperio. Paulus Rom. 6. & alibi, sedem iusticiæ seu virtutis nominat Membra, id est, potentias animæ & earum organa.

Materia circa quam, seu obiecta virtutum præcipua duo sunt, Deus & Homo seu proximus. Deinde singularum virtutum peculiaria sunt obiecta, circa quæ versantur, de quibus in singularum explicationibus dicetur.

FORMA VIRTUTVM est obedientia seu congruentia mentis, voluntatis, cordis, & externarum actionum, cum recto iudicio rationis, seu cum voluntate Dei expressa in lege naturæ & verbo Dei. In scholis Theologicis disputarunt virtutem seu caritatem, qua Deum & proximum diligimus, esse ipsam essentiam Spiritus sancti

sancti, seu ipsum Deum: quia scriptum est, Deus dilectio est, Deus Iusticia nostra, & virtus nostra. quam loquendi formam recens etiam aliqui vsurparunt. Sed simplicius & rectius est dicere nostram virtutem & Iustitiam inhaerentem, esse motus seu fructus Spiritus sancti, vt Paulus loquitur, seu dona à Deo creata: & has metalepses dextrè explicare, Deus dilectio est. i. ardentè diligit nos, et sui amoris ignem in nobis accendit. Deus iusticia nostra. i. est iustus & iustificans eum, qui est ex fide Iesu Christi.

FINIS virtutum & bonorum operum omnium præcipuus & vltimus est Gloria Dei. Ideo enim expetenda et colenda est virtus, vt Deo obedientiam et honorem debitum præstamus; ac vt Deus à nobis et alijs agnoscatur et celebretur, quòd sit, et qualis sit, sapiens, iustus, beneficus, verax, castus misericors et ceteris virtutibus præditus, quas in nobis vult, lucere et conspici, vt ipsi Archetypo conformes firmus et ipsius luce et bonitate compleamur. Vult etiam in quotidiana inuocatione à non viuentibus et à malis naturis Diabolorum et hominum harum virtutum attributione discerni: et in communi societate nostris exemplis alios homines ad agnitionem Dei et virtutem colendam inuitari. Hec omnia complectitur Paulus cum

Ius cum principale virtutum & omnium actionum nostrarum finem constituit gloriam Dei. Deinde vero fines minus principales sunt, ut calamitates & poenas, quibus violationem virtutis & scelera atrocia regulariter Deus etiam in hac vita vel immediatè, vel per magistratus punnit, vitemus: & præmia spiritualia & corporalia, præsentia & æterna, passim in verbo Dei, in sententijs Salomonis, & Syracidæ, & alibi colentibus virtutem & pietatem promissa consequamur. ac ut ipsæ virtutes & cætera Dei dona in nobis conseruentur, augeantur, & crescant, ut scriptum est: Habenti dabitur &c. Item, Dilectio meretur augeri dilectione.

Ad hos fines adiungi effectus virtutis possunt, qui cum finibus congruunt. Nam & Reipublicæ totius ac Ecclesiæ salutis virtute, iustitia, fortitudine, & sapientia gubernatorum, & ciuium obedientia, præcipue contineri ac conseruari manifestum est. ut Themistoclis sapientia & fortitudo, Aristidis iusticia & moderatio, toti Reipublicæ Atticæ salutes fuerunt. Pauli pietas, fides sedulitas in docendo, constantia in confessione, & cæteræ virtutes, præsentunt Ecclesiæ ad omnem posteritatem.

Et multas calamitates ac poenas publicas, serio
pietatis

pietatis & virtutis cultu, arceri à rebus publicis, vel certe mitigari & leniri, certum est. vt Sodomis Deus parcere decreuerat si quinq; homines pietate vera præditos illic inuenisset. Contra πολλοὶ καὶ ἐν ὅλῃ τῇ πόλει κακῶς ἀνδρὶ ἐπαγγεῖ. Sæpe mali mala facta viri populus luit omnis, sicut Paris sua libidine toti regno Troiano exitium accersit.

Deinde tranquillitatem animi priuatam & cordis lætitiā ac securitatem beatam, sola virtutis & recte factorum conscientia, & fides ac spes auxiliij diuini parit & conseruat, vt Chrysostomus inquit, οὐδ' ἐν οὕτως ἐνφραίνον ἡμᾶς ἴκοντες, ὡς δ' σωθῆναι πεποιθότες, ἐλπίδες ἔχοντες. Nihil nos ita exhilarare solet, sicut pura conscientia & bona spes ex Deo pendens. Et Plutarchus in aureo libello περὶ ἡθυσίας, de tranquillitate animi tuenda, inquit. οὔτε οἰκία πολλὰ πλῆρες, οὔτε χερσὶς πολλὰ ἔργα, οὔτε ἐξέωμα γένεσ. οὔτε μεγεθὺς ἀρχῆς, οὐδ' ὅτι χάρις τοῦ θεοῦ, οὐδ' ἴαν παρέχει βίῳ καὶ γαλήνῃ τοῦ σώματος, ὅσω ψυχὴ καθαρεύεται πραγμάτων καὶ βδελυμάτων πονηρῶν, καὶ τὴν τῷ βίῳ πηγὴν τὸν θεὸν ἀτάσθαλον ἔχει καὶ ἀμείαντον, ἀφ' ἧς αἱ καλὰ πράξεις ἐκέρχονται, καὶ τὴν ἐνέχυρον εὐθεσίου δὴ καὶ ἰσχυροῦ μετὰ τῷ μέγα φρονεῖν ἔχει.

Plerumq; etiam comitantur virtutem & honesta consilia, prosperi successus, et salutare nobis et alijs negotiorum exitus: nec labor in Domino

minuimus inanis abit. Comitatur & Gloria, hoc est, approbatio DEI & hominum bonorum: & odium ac invidia malorum, & pericula, quæ in tanta plurimorum hominum peruersitate bonis etiam & sanctis viris sæpe proposita sunt in quibus tamen mirabiliter à DEO seruantur & defenduntur. Psal. 34. Multæ tribulationes iustorum sed ex omnibus his liberauit eos Dominus, vt Ioseph, quanquam virtutis causa, propter casti pudoris decus seruatum, incidit in periculum vite, & abijcitur in carcerem, tamen diuinitus protegitur, & in fastigium regni Egyptiaci paulò post euehitur. Iohannes Baptista, Paulus & alij martyres, etiamsi tristissima supplicia propter pietatem sustinent, & crudeliter à Tyrannis trucidantur: tamen certissima fide & spe lætos exitus & liberationem ac gloriam æternam expectant.

COGNATÆ virtuti sunt φυσικαὶ ἀρεταί, quæ vt Aristoteles definit, οἱ ἐν ὁρμαὶ τινεσὶ τοῖς ἐν ἐκείνῳ ἀνευ λόγου πρὸς τὰ δίκαια ἢ τὰ ἀνδραγαθὰ καὶ τὰ τοιαυτὰ, naturales inclinationes singulis hominibus communiter insitæ ad plerasque virtutes, ad quas ὁρμαὲ cum accedit προαιρέσις seu iudicium mentis, & electio voluntatis spontanea, tum veræ virtutes & laude dignæ existunt.

Magna etiam cognatio & similitudo virtutum Ethnicarum & Christianarum esse impe-

ritis videtur, quæ tamen accuratis & conspicuis limitibus, velut in iudicio finium regendorum diligenter & accurate segregandæ sunt. Nam virtus seu Iustitia Ethnica, seu disciplina seu Iustitia rationis, vel carnis, vel Philosophica, vel Pharisaica vel Hypocritica (Hæ enim appellationes omnes vicinæ sunt & idem fere significant) est vitare externa delicta cum recta ratione seu lege DE I pugnancia, & regere mores & actiones externas, vt cum recta ratione congruant, & propter illud decus externæ disciplinæ iudicare se iustum esse & Deo placere: cum tamen cor securè negligat aut contemnat DE VM, & sit sine vera agnitione Christi & fide, plenum dubitationibus, diffidentia, superbia, odio, liuore, auaritia, libidinibus & alijs affectibus viciosis, quam tetram immundiciem, externa gubernatio gestuum honesta, velut larua seu fucus contegit & occultat.

Iusticia Christiana, qua coram DE O iusti & accepti sumus, est remissio peccatorum & imputatio iusticiæ CHRISTI, & acceptatio ad vitam æternam gratuita non propter vllas virtutes aut opera à nobis facta, sed propter solum filiū DE I Dominum nostrum Iesum Christum mediatorem pro nobis deprecantem & passum ac resuscitatum, per Euangelion donata & fide apprehensa.

VIRTVS seu noua obedientia renatorum est prælucente vera agnitione **CHRISTI** & fide, non tantum externa legis **DEI** opera facere, quæ etiam ab impijs utcunq; simulari possunt, sed accensos à Spiritu sancto veros cordis motus, cū voluntate Dei congruentes habere, videlicet, veram agnitionem essentia & voluntatis Dei in Euangelio reuelatæ, verum timorem Dei, veram fiduciam misericordia propter Christum promissæ, veram dilectionem Dei, patientiam in ærurnis, humilitatem non fictam, veram inuocationem & confessionem factam in spiritu & veritate, veram dilectionem proximi & ceteras virtutes, iusticiam, castitatem, temperantiam, veritatem &c. serias & non simulatas: easquæ ad hunc finem referre, vt Deus honore & gloria afficiatur.

Ex his definitionibus, quatuor illustra virtutum Ethnicarum & Christianarum discrimina ex causis sumpta, comparent. Etsi enim plurimi intuentes externam speciem virtutum, quæ in Ethnicis, Socrate, Aristide, Scipione, Attico & alijs lucentes, pulchritudine sua, & fulgore, omnium oculos perstringunt: existimant eas vel pares vel splendidiores etiam esse virtutibus Ecclesie Dei: tamen

Gg 2 multæ

multæ sunt piorum in ECCLESIA Dei propriæ
VIRTUTES, quarum planè ignari & expertes
sunt Ethnici, videlicet vera agnitio & cultus vni-
us veri Dei, æterni Patris Domini nostri Iesu
Christi: Fides, certò statuens sibi propter fili-
um Dei peccata remitti, & in Deo propter Chri-
stum Mediatorem sibi reconciliato firmiter ac-
quiescens: Spes certò expectans restitutionem
corporum & vitam æternam. Vera Inuocatio
nitens Christo mediatore: & certò statuens, pre-
ces suas Deo placere, & exaudiri propter filium:
vera & ardens Dilectio Dei: Patientia sine fre-
mitu & indignatione obediens Deo in æruminis,
& fide ac spe dolorem leniens: Constantia in
confessione, in perferendis cruciatibus, qualis
in martyribus conspicitur. Hæ & similes primæ
tabulæ virtutes, in sola Ecclesia Dei lucent, quas
planè Philosophis ignotas esse, manifestum est.
Etsi enim ex natura & ordine rerum à Deo con-
ditarum, ratiocinari possunt, esse Deum, & pu-
niri ab eo scelera: tamen Euangelion seu doctri-
nam de filio Dei Domino nostro Iesu Christo
prorsus ignorant, & ipsa illa naturalis Dei no-
ticia horribiliter obscurata fuit, adeò vt sapien-
tissimi viri, Aristoteles in Ethicis & Cicero de
officijs, ex professio virtutum explicationem
instituentes, nullam prorsus Dei & pietatis ac
obedientiæ Deo debitæ, seu officiorum Deo ex-
hibendorum, mentionem faciant. Cumq; ve-
ra agni-

ra agnitionis Christi, & fidei sine qua impossibile est placere Deo, planè expertes sint Ethnici: perspicuum est omnia opera & sacrificia, quæ dijs suis præstant, non virtutes esse, aut cultus Dei, sed tetras superstitiones & damnatas idolatrias.

Deinde etiam, in secundæ Tabulæ virtutibus, iusticia, mansuetudine, castitate, beneficentia, fortitudine, infinitum discrimen faciunt causæ. Non enim ut Deo obediant, aut Dei gloriam illustrent Ethnici actiones honestas suscipiunt, & à sceleribus abstinere: sed vel privatae gloriæ cupiditate, vel metu infamie, aut poenarum adducti, vel quia naturæ hominis eas magis, quàm vitia convenire iudicant. Ideò honestum propter se & non propter aliud expectandum esse docent: sed Christiani propter Deum virtutis officia colunt, ut Deo obedientiam & honorem debitum præstent, ut de DEI bonitate, iusticia & sapientia testimonium in genere humano dicant, & gloriam DEI illustrent ac celebrent. David, Iosaphat, Constantinus & similes pij Reges bella gerunt, non ut suam potentiam ac gloriam amplificent, sicut Alexander, Iulius & alij: sed ut Deo præcipienti defensionem Ecclesiarum, legum, & disciplinæ honestæ, obediant, ac ut parta victoria, Ecclesia DEI & vera de Christo doctrina in genere humano conseruetur & latius propagetur, ut

Deus in pluribus gentibus innotescat & celebretur. Deinde virtutes Christianæ, non tantum languidæ cogitationes sunt, reprimentes externa membra & regentes externos gestus, vt cum lege seu recta ratione congruant: sicut Philosophicæ: sed motus spiritus sancti in corde reatorum habitantis, qui lucem veræ agnitionis DEI, verum & serium timorem DEI, fidem, dilectionem & obedientiam erga DEVM, & omnes virtutes, ad hunc finem, vt DEO honos præstetur, relatas, & accendit. initio in voluntate & corde, & accensas adiuuat, & consummat. & quidem præluce totæ obedientiæ seu virtutibus Christianorum vera agnitio Christi & fides, quæ sola Deo nos reddit amicos. Vt David prælucente vera agnitione & fide promissi Messie, serio & ex animo parcat Sauli hosti suo capitali. Nam Spiritus sanctus ipse accendit in mente Dauidis hanc lucem vt agnoscat Deum, & sciat se ei curæ esse, ac cogitet mandatum Dei, & sciat placere Deo hanc moderationem ne sit author seditiosi exempli in populo Dei. Deinde & voluntatem ac cor Dauidis impellit & adiuuat Spiritus sanctus, vt serio velit Deo obedire, & iniuriam sibi illatam ex animo remittere, & Deo vindictam commendare. Ita Deo authore & duce acta voluntas Dauidis simul agit, & imperat externis membris, & satellitibus, ne Saulem interficiant.

Sic Stephanus ad mortem ibat ouans animis, & spe sua damna leuabat. Laurentius in craticula leto & alacri corde obedit Deo. Socrates vero ignarus Dei, etsi externos gestus seu actiones linguæ & exterorum membrorum vtcunq; reprimat & regit, vt speciem animi tranquilli & constantis præ se ferant, tamen in corde horribiles dubitationes & fremitus æstuantes sensit, vitæq; cum gemitu fugit indignata sub vmbras.

Etsi autem hæc externorum gestuum moderatio, & honesta rectio morum in Ethnicis, pulchrum & excellens decus, & verè Lucifero ac Hespero formosius est: tamen non est vera iustitia aut cultus Dei, nec opus placens Deo propria dignitate. sed tantum larua seu persona tegens horribilem immundiciem cordis prauis & peruersi ignorance & contemptu Dei, & vacantis vero timore & fiducia ac dilectione Dei, & inimici Deo, ac pleni securitate, diffidentia, odio, ira, liuore, superbia, & alijs adfectibus vitiosis. Has tetras sordes cordium humanorum vtcunq; obnubit & operit externa disciplina: sicut primorum parentum nuditatem perizomata ex folijs ficuum consuta velabant: vel vt sepulchra extrinsecus dealbata teterrimum foetorem cadauerum contegunt & occultant. Respicit autem & approbat Deus non externam operum speciem & laruam, sed veros cordis motus, cum voluntate sua congruentes, vt

470 DISCR. VIRT. ETH. ET CHRIST.
in lege dicitur. Diliges Deum ex toto corde
tuo. Cum igitur corda hominum non renato-
rum, plane expertia sint veri timoris Dei, & ve-
re fidei in Filium Dei Dominum nostrum Je-
sum CHRISTVM, sine qua impossibile est
Deo placere: perspicuum est non placere Deo
Ethnicos, etiamsi honesta opera faciunt, quia
faciunt ea corde impio, & per fidem Christi non
iustificato.

Possunt inter Cognata recenseri etiam si-
mulachra virtutum in bestiis, vt in Apibus, in-
stictia, castitatis, temperantia, sedulitatis, parsi-
monia, ἐνταξία, obedientia, fortitudinis & a-
liarum virtutum imagines latent. Ad formicas
deducit nos Salomon concionans de labore &
fugienda ignavia. Ciconia senes parentes a-
iunt & gestant, vnde nata est vox ἐπιτρονιά-
yei. Turtures casti coniugij foedera seruant.
Galli vigilantia exemplo hominibus prae-lucent.
In Delphinis φιλαυθροσύνη: In Elephantis cle-
mentia, castitas, docilitas: In Leonibus candor,
magnitudo animi, clementia erga victos: In
Halcyone coniugij fides, in alijs aliarum virtu-
tum simulachra conspiciuntur: quae DEVS i-
deo brutis animantibus indidit, vt nos homines
ad virtutem inuitarent, & à vicijs dehortaren-
tur.

PVgnant cum virtute omnia Vicia seu pec-
cata, quae sunt in mente, voluntate, corde & ex-
ternis

ternis membris, defectus, inclinationes externa, pugnantes cum lege Dei. Suntque singulis virtutibus certa vicia seu peccata opposita, quæ deinceps in virtutum singula explicatione singulis attexam.

DIVISIO VIRTUTVM.

Visitata plerisque scriptoribus virtutum enumerationes, à subiectis, vel obiectis, petita sunt. Nam & prima illa diuisio virtutum intellectus & moralium, vt vocantur, seu quæ in ratione sunt, & voluntariarum, ex hoc fonte emanat. Dux enim sunt hominis propriae & summa vires, à quibus omnes actiones humanae profiscuntur: Ratio seu intellectus: & Appetitus voluntatis ac cordis.

Est autem virtus in genere, vis seu facultas bene agendi, seu bonitas & perfectio potentia, quam adepta, actiones suae naturae conuenientes rectissime perficere & obire potest. Cum igitur rationis humanae seu mentis propriae actiones in veri consideratione & noticia versentur, quam habitus mentis, vt intellectus principiorum, scientia, ars, prudentia & fides perficiunt & absoluunt: Appetitiones autem voluntatis & cordis, & cæterarum virium obtemperantium actiones, bonas & laudabiles efficiant virtutes morales: perspicuum est rectè hæc duo summa

gnera virtutum distincta esse. Sed illas, quæ in ratione sunt, virtutes, non simpliciter, sed secundum quod, appellant: Quia facultatem bene agendi tantum, non etiam vsum facultatis bonum, seu, opus potentia non actu bonum efficiunt, nec habentem eas simpliciter bonum reddunt, sed secundum quid videlicet artificem bonum seu iurisperitum bonum, Astrologum bonum, non simpliciter virum bonum. Quæ verò simpliciter sunt virtutes, hominem non potentia tantum, sed etiam actu benè agentem, & sua facultate seu habitu bene utentem efficiunt. Et hæc tantum in voluntate, vel potentijs bona, voluntate motis, illiq; obtemperantibus, existunt. Itaq; prudentia etiam, & scientiæ ac doctrinæ omnes, circa veri considerationem versantes, cum ijs rectè utitur voluntas, cæterarum virtutum choro rectè adiunguntur, sicut Cicero. Prudentiæ appellatione, non tantum noticiam in mente, sed etiam in voluntate amorem & studium veritatis, naturæ rerum, motuum cælestium, Iuris, legum, præceptorum de moribus, Dialecticæ &c. quam sapientiam & Philosophiam aliàs nominamus: complectitur.

Estq; tota Ciceronis diuisio, quæ Honestum in quatuor virtutes, quas vulgo Cardinales nominant, prudentiam, iusticiam, fortitudinem temperantiam partitur, ex Platone sumpta: & ex hoc ipso fundamento extracta: quod duæ sunt

sunt precipue vires, seu principia actionum hominis propriarum, quæ virtus perficit & adiuuat: videlicet Ratio, & Appetitus: seu potentia intelligens, & potentia appetentes. Rationem seu mentem prudentia & Sapientia quæ est veri cognitio, perpolit & absoluit.

Ex tribus autem potentijs Appetentibus voluntatem Iusticia rectam & bonam & ratio: ni congruentem efficit, vt non solum erga seipsam & cæteras vires internas, sed etiam erga alios homines in ciuili societate recta velit & agat. *ἡ δὲ ἀνδρεία* Fortitudo regit & coercet, *ἡ δὲ σωφροσύνη* Temperantia moderatur & regit.

Ac recitatur hæc diuisio & numerus quatuor virtutum Cardinalium, quem multi etiam in Ecclesia Dei retinuerunt, à Platone, tum multis in locis alijs, tum vero in primo de legibus, his verbis: *πρῶτον τῶν θεῶν ἡγεμονὺν εἶναι ἀγαθὸν ἡγεμονίᾳ δὲ ὑποτάσσοντα τὸν ἄνθρωπον, τὸν δὲ ἀνδρείαν, τὸν δὲ σωφροσύνην, τὸν δὲ δικαιοσύνην.* Primum ex diuinis bonis principatum tenens est Prudentia: secundum Temperantia: tertium Iusticia: Quartum Fortitudo.

Deinde has ipsas quatuor virtutes Platonici quadrifariam diuidunt: in Exemplares seu ideas virtutum perfectas, quæ lucent in mente diuina: & Politicas quales

les in hominibus in hac ciuili societate existunt, & externas hominum actiones honestè regunt: & Purgatorias, quibus ad diuinæ virtutis & perfectionis similitudinem tendimus purgantes animum ab omnibus vitijs: Et animi purgati seu diuinę virtutis similitudinem iam assequentis & adepti, quales sunt sanctorum Angelorum virtutes, & hominum beatorum DEI consuetudine in cœlo fruuentium.

Obiect. Distinguunt etiam causis efficientibus, virtutes infusas (quibus congruit in scholis visitata definitio; Virtus est bona qualitas mentis & voluntatis, qua recte viuitur, qua nullus male vititur, quam Deus in nobis sine nobis operatur) à virtutibus acquisitis; quæ proprijs liberi arbitrij viribus, adiuuante naturali inclinatione, doctrina, & assuetudine, parantur.

Obiect. Aliud fuit Aristotelis consiliū, qui à proximis obiectis, tredecim virtutum enumerationem sumpsit. Alię enim circa passionē seu affectus moderandos versantur, vt fortitudo, circa timores, mansuetudo circa iracundiam, temperantia circa voluptates, ~~veritas~~ circa certos dolores: alię circa sermonem, vt veritas, vrbinitas affabilitas: alię circa sermones & actiones, vt vt cecundia, amicitia &c. Alię circa pecuniam & honores vt liberalitas, magnificentia, magnanimitas. Alię circa personarum ordinationem & rerum communicationem, vt iusticia distributiuā

butiu & commutativa. Possunt autem hæc ipsa virtutum obiecta externa, ad interiores animi passiones seu affectus reduci, quibus moderatur virtus, & qui proxima virtutis obiecta sunt. Sed de consilio diuisionis virtutum Aristotelicæ alij disputent subtilius. Nunc de eo tantum adolescentes mane, vt discrimen Philosophiæ & Ecclesiæ etiam in hac parte considerent, dum vident Aristotelem ex professo integram doctrinæ virtutum explicationem instituentem, prorsus omittere primas, præcipuas & summas virtutes, Pietatem erga Deum seu Religionem, timorem Dei, inuocationem Dei, gratiarum actionem, & cæteras: de quibus tamen apud alios etiam Ethnicos scriptores plurima grauissimè præcepta inueniuntur: imò nullam ferè præcipui huius & summi obiecti virtutis, videlicet Dei, mentionem facere, nisi in decimo libro, vbi hæc sententia extat. Si curant Dij res humanas, sicuti videtur, & sit sane consensaneum eos delectari optimo quoque & sibi similimo.

Ita Cicero de officijs differens planè obliuiscitur Dei, & nulla prorsus de officijs Deo debitis & de toto choro virtutum primæ tabulæ præcepta tradit, sed de aliquot tantummodo quarti, quinti, septimi & octauæ præcepti actionibus honestis lectorem erudit. Nam & prudentia seu veri cognitio ad octauum præceptum;

quæ

quæ veritatem in omnibus doctrinis & sermonibus sancit, referri potest.

Plato etsi plures quàm ullus cæterorum Philosophorum insignes de Deo, de pietate Deo debita, de inuocatione & celebratione Dei sententias habet extractas ex noticia legis, quam Deus naturæ hominum in creatione insequitur: tamen cum promissionem Euangelij de filio Dei redemptore nostro Iesu Christo ignorauerit, prorsus nihil de prima & summa virtute, & cætarum omnium regina, videlicet de Fide, qua propter Filium Dei consequimur remissionem peccatorum & reconciliamur Deo, nihil de spe vitæ æternæ, nihil de vera Inuocatione nitente filio Dei mediatore, quæ præcipuus murus est in omnibus vitæ periculis, potest docere. Agnoscamus igitur, Philosophiam in hac parte mancā & mutilam esse, & magis amemus, ac studiosius discamus veram de Deo doctrinam in Ecclesia traditam, in qua, aptissimo ordine Deus ipse species virtutum & vitiorum in Decalogo distribuit, qui eruditissima epitome est & summa omnium diuinarum legum, quas consiliorum & actionum vitæ rectrices esse Deus voluit.

Erit igitur Aptissima Diuisio virtutum sumpta ex legibus Decalogi, tanquam causis, quæ regunt virtutum actiones. Ac omnium Primæ Tabulæ Virtutum communis genus est pi-

est PIETAS ERGA DEVM SEV
RELIGIO. Huius partes sunt, quæ ad
Primam Decalogi legem pertinent
&c. Sequitur supra fo-
lio. 7. 8.

F I N I S.

INDEX

INDEX.

QVI SENTENTIAS IE- SV SYRACIDÆ, ET SALOMO-

nis cum virtutum descriptionibus

in hoc libello con-

iungit.

Primi numeri, paginas libelli Regularum vitæ:
secundi, Syracidæ capita: tertij, Pro-
uerbiorum Salomonis capita
designant.

A ffectus	428.	Ambitio	393. 392. Sy- rac, 3. Pr. 25.
429.			
Afflictionum utilitas		Amici	290. 291. Syr. 6.
87. & deinceps			13. 12. 9. 22. 7. 27. Prou.
Admonitiones cādida			27. 18. 19. 26. 28. 25.
380. 381. Syra. 21. 22. 20.		Amicitia	289.
Prouerb. 10. 25. 28.		ἀναρχία	237.
Adorare 146. 147. 148.		ἀντοπελαργῶν	210.
Adulterium 311. Syrac.		M. Antonij Clementia	
25. F			
Affabilita		candor	
Adulator			4. (292.
Emulatio	282. 297.		448.
Equalitas	262. 263.	ἀσέλγεια	328.
Equitas	275. 278.	ἀσωτία	ibid. Syr. 19.
ἐλπίς	351. 352.	Prou. 23.	
Alphensius rex Ncap.		Assentator	37-373.
158.			

Hh

Au

I N D E X.

Avaritia 344. Syr. 14. 31.

Prouerb. 13. 23.

αυτάρκεια 350. Syr. 29.

αυτοδιδάκτοι 402.

Aaron Syr. 45.

Abraham Syr. 44.

Auxilium Dei in ærum

nis 71.

B

βελικοπαυδγγοι 57.

Bellum 370.

Benedicere Deum 151.

Benedictio Aaronis

Syr. 36.

Beneficentia erga pau-

peres 337. 338. & dein-

ceps Syr. 4. 7. 12. 14. 18.

20. Pr. 5. 11. 12. 19. 28.

Blasphemia 128. Syr. 25.

Bonus

Bo

Bo

Bona

Deo.

Syr. 1. quibus con-

dicionibus à Deo pe-

trada 141. 142. quo-

modo ijs vtendum

340. 342. Syr. 14. gra-

tię pro ijs agenda

155. 156.

C

κακοζηλία 399.

Calamitates schola pœ

nitentia 81.

Calumnia 396. 371. Syr.

28. Pr. 18. 26. 25. 30.

Calumnie refutare 371.

Candor 291. Syr. 6. 19.

Pr. 10.

Castigatio 209. 250. Syr.

30. Pr. 12. 13. 15. 19. 22.

23. 29.

Castitas 305. & deinceps

Syr. 9. 23. Pr. 5. 6. 7.

Cause virtutum 448. &

deinceps.

κενοδοξία 392.

Ceremonia 179.

to. 157.

288.

305.

43.

deinceps

Concordia 28. Syr. 25.

Pr. 6. 18.

Canciones in ecclesia

124.

Concupiscentia 24.

Conc.

I N D E X.

Cōfessio 163. & deinceps	Pr. 15. 21.
Confiteri 163. 140.	Cupiditas vindictæ 281.
Coniugiū 314. 316. Syr.	Cyri iudicium 233.
25. 26. 37. Pr. 5. 18. 19.	Cyri clementia 280.
Conscientia Syr. 13. 20.	Caleb Syr. 46.
22. Pr. 10. 14. 15. 21. 28.	D.
Consideratio utilitatū	Defensio 270.
29.	Demetrius Διονύσιος
Consiliarij 65. 66. Syr.	413.
10. 37. Pr. 11. 15. 20. 22.	Democratia 203.
Consolationes 65.	Desperatio 35.
Constantia 382. Syr. 2.	Dialectica 357.
4. 5.	Diffidentia 239.
Contractus 279. Syr. 27.	Dignitas 258.
Pr. 16. 20. 11.	DILECTIO Dei 36.
Conuicia 366. 367.	37. & deinceps.
Conuiuiū. Syr. 32. Pr. 15.	DILECTIO proximi
Corona vitæ & gloriæ	37. 260. Pr. 10. 17.
æternæ. 165.	Diligentia 239.
Crapula 327.	Disciplina 248.
Creatio Mundi Syr. 43.	Discipulorū officia 251.
Credulitas stulta 294.	Diuitiæ quomodo pa-
Crudelitas 266. 281.	randæ Syr. 11.
Syr. 6. 19.	Diuitiæ quomodo col-
S. Crux Syr. 2. Pr. 3.	locandæ 340. Syr. 14.
19.	Pr. 10. 13. 14. 15. 16.
Culpa 163.	17. 30.
Cultus Dei 8. 21. Syr. 35.	Diuortia 312.
	Hh 2
	Docu

I N D E X.

Docilitas 388. & deinceps. Syr. 4. 18. 8. 21. 22. 33. Pr. 10. 12. 15. 22.	ἐπιτοσύμφρον 81 ἐπιχαρμῶν 291 ἐπιχαρκαρία 181
Doctrinæ virtutum 432.	Syr. 8. Pro. 24.
Dolus 262.	Ethnici 118.
Dominorum distinctio 324.	Examina 247
Dona Syr. 20. Pr. 17. 18. 21.	Execrationes 144
δοξασφία 402.	Exempla leuant dolo-
δοξοφαια 234.	rem 76.
Draco legis. 266.	εὐθυμία Syr. 3.
δράκων 438	Enoch Syr. 44. 49.
E	Esaías Syr. 48.
Ebrietas 324. 326. Syr. 32. Pr. 23. 20.	Ezechias Syr. 4.
Educatio liberorum 209.	Ezechiel Syr. 49.
Syr. 30. 7. Pro. 20. 22. 23. 19.	F.
Effectus 104	Facetus 414.
Eleemosyna 343. Syr. 4. 7. Pr. 19. 5. 11. 28. 12.	Bona fama 390. 391.
Elias, Elisæus Syr. 48.	Syr. 42. Pr. 15. 2. 25.
Elisabeth regina Daniae 213	Fastidium rerum presentium 274. Pr. 20.
Eloquentia 407. Prou. 16. 18. 20. 22.	Festius 414
ἐπείκουα 178. 204. 205. 276. Pr. 25.	Fidei iussiones Syr. 29.
	Prouerb. 6. 11.
	Fidelis amicus 291.
	Syr. 6. 7. 22. 27. 37.
	Pr. 27.
	Fidelitas 176. 291. 240.
	Fides adfert leuationem 68.
	Fides 26. & deinceps. Syr.

I N D E X.

Syr. 2. 22. 33. 34. Pr. 3. 16. 22. 28. 29. Fiducia humanorum præsidiorum 36. Pr. II. 18. 25. Fœdera 365. Fons virtutis 435. Fortitudo 267. 268. Toga 269. 272. Syr. 2. Frugalitas 347. Furta 335 336. Futilitas 406, Syr. 20. 23. Pr. 20. G. Garrulitas 406. Syr. 7. Pr. 10. 16. Gloria 159. 335. & ita deinceps. Glorificatio Dei 156. 160. Gnomæ, in Proœmio Syr. Gratitudo 251. 253. 161. Syr. 3. Gratias agere 159. 151. Grauitas 382. 83. Syr. 5. Gubernationis felicitatis causæ Syr. 10. H h	Guelfi vxor 213. 280. H. Honorius Imp. literis non prius lectis subscripsit. 245. Honos 205. 206. Horæ Canonice 143. Hospes ingratus 256. Hospitalitas 346. Syr. 12. Humanitas 295. Pr. 13. Humilitas 48. & deinceps Sy. 3. Pr. 15. 18. Hymnus Gloriæ Sanctus Sanctus 156. 160. Hypocrisis 196. Syr. 1. I. Iactantia 372. 392. Idololatrias. 36. 181. & deinceps. Ignauia 244. Impatentia 72. Syr. 2. Impudentia 321. 397. Syr. 33. Impudicæ cogitationes Incestus 362. (313.) Inconstantia 384. 386. Indulgentia 217. 266. 3 Ingratitudo

INDEX.

- Ingratitudo** 157. 155. 23.
Pr. 17. **Iustitia distributiva** 264.
- Iniuriæ dissimulandæ** 276. **Pr.** 12. 19. **IUSTITIA origi-**
 20. **nalis** 424.
- Innocentia** 261. **Iustitia vniuersalis** 218.
Intentio animi in pre- **Syrach.** 7. 21. **Pro.**
catione 139. 140. **13.**
- Interpretatio scriptu-** **Iustitia particularis** 261.
ra 125. 127. **Iustitia commutativa** 332.
- Inuidia** 282. 293. **Syrach.** 27. **Pro.** 11.
Pr. 23. 16. 20.
- Inuocatio Dei** 128. & **Iustis bene erit** 231.
deinceps. **Syrach.** **Prouerb.** 10. 11. 12.
 7. 35. 2. **Prouerb.** 16. 13. 20. &c.
18. 28. **Iris** **Syr.** 43.
- Iocus** 415. **Urges** 263.
- Iracundia** 281. **Syrach.** **Ieremias** **Syr.** 49.
28. **prouerb.** 14. 15. **Iesus Name** **Syrach.**
 21. 29. 46.
- IUDICIA & iudi-** **Iesus sacerdos** **Syrach.**
ces 230. 231. **Syrach.** 49.
10. **Ioseph Iosias** **Syrach.**
 49.
- Iuramentum** 169. &
deinceps. **Syrach.**
- L.**
Labor

I N D E X.

- Labor** 240. 241. Syr. **Lingua** 402. Syrach. 5.
 3. 7. 23. Prouerb. 10. 13. 15.
Lætitia 37. Prouerb. 6. 18. 21.
 10. 13. 14. **Litania** 133. 147.
Laudare Deum 158. **Litigare cum potenti-**
 159. 161. Syrach. **oribus,** Syr. 8. Pr. 17.
 30. 25. 26.
Lenitas 275. 283. **Liuer** 282.
Lentitas 284. 288. **Luctus de mortuis**
Lepos 415. Syr. 38.
Leuitas 384. 283. 297. **Luxuria** Syr. 12.
Lex Dei 1. 2. 3. **M.**
 & deinceps. **Magi** 195.
Liberalitas 337. & de- **Magistratus** 222, Syr. 10
 inceps. Syrach. 1. 7. Prouerb. 24. 11. 14. 16.
 12. 14. Prouerb. 5. 11. 20. 28. 29.
 22. **Magnanimitas** 267. 397
Liberi felices & infeli- **Magnificatio Dei** 156.
ces Syrach. 16. 42. **Maledicentia** 372.
 Prouerb. 10. 15. 17. **Malignitas** 294.
 19. 23. **Malitia** 263.
Liberorum educatio **Manfuetudo** 375. &
 209. Syrach. 30. 42. deinceps. Syrach.
 Prouerb. 20. 22. 23. 15.
 19. **Liberorum officia** 310.
Liberum arbitrium Syr.

I N D E X

28. Pr. 15. 12. 19. 20.	18. 19.
25.	Munera Syr. 20. Pr. 17.
Martyria 164. 165. in fine.	18. 21.
Medicinæ encomium	Musica Syr. 41.
Syr. 38.	Mutationes 333. 347.
Mendacia 362. & deinceps Syr. 7. 20. pr. 10. 12.	Syr. 8. 29. Pr. 12.
17. 19. 20. 21. 25.	N.
Mendici 336. Syr.	Necessitas 66.
41.	Νέμεσις 297.
Ministerium Euangelij	Nequitia 264.
175. 176.	Notitia Dei 10. & deinceps.
Misericordia 276. Syr.	Nuncius Pr. 10. 13. 35.
7. Pr. 14. Mitigatio 74.	26.
Miseriæ humanæ Syr.	Nathan Syr. 47.
40.	Nehemias Syr. 49.
Modestia 387. 317. Syr.	O.
3. 18. 9. 7.	Obedientia 217. 227.
Moderatio 387. Pr. 19. 3.	Syr. 7. 10.
Monarchia 202.	Observantia 257.
Morositas 43.	Obtestari 148.
Mors Syr. 38. 41.	Obtrectatio 363. Syr.
Moyſes Syr. 45.	5. 28.
Mulier mala Syr. 25. Pr.	Obtrectator 397.
11. 19. 21. 25. 27.	Occasio 200.
Mulier bonæ Syr. 26. 37.	Ocium 244.
41. Pr. 31. 12. 14.	OEconomica. præcepta Syr. 7. 11.

Ordo

I N D E X.

Ordo	200.	φιλονομία	289. Pr. 18.
Ordo Politicus ibidem.			17. 20. 26.
Syr.	10.	Philostorgi	206. 207.
Orphani	342. Syr. 4.	Pietas erga Deum	910.
Pr. 23.			249. Syr. 1. 6. 33.
P.			Pr. 10. 16. 23.
Parentum officia	209.	Pietas erga parentes	
Parsimonia	347. Pr. 13.		209. Syr. 3. Pr. 20. 30.
Patientiæ exempla	111.	Pigritia Prou.	6. 12.
Patientia	462. & deinceps. Syr. 2.		13. 18. 19. 20. 21. 22. 24.
Patientia Christiana		Pœnitentia	20. 24. Syr.
quid?	63.		5. 7. 17. 18. 21.
Patientia Christiana	62.		Pr. 31.
Patria	216.	Pœnæ scelerum	26. 265.
Pauperes	341. & deinceps		Syr. 5. 16. Pr. 10. 11.
Syt. 4. 7. 35. Pr. 13.			21. 36.
14. 19. 21. 22. 28.		Platonica definitio	449
29. 30.		Plutarchus	451.
Perfidia	291.	Politia	199. Syr. 10.
Perfidia consiliariorum		πολυπραγμοσύνη	178.
365.			243. Syr. 3.
Perseuerantia	120.	Præceptorum officia	
Pertinacia	386. 402.		245.
Petulantia	263.	Prædicatio verbi Dei	
Periuria	365.		124. 125.
φιλαυτία	288. Pr. 12.	Præsentia Dei	70..
φιλοσυρία	284.	Præsumptio	36. 18.
φιλαδελφία	414. 212.	Princeps bonus	222. Syr
		H h	5 10. Pr.

I N D E X

10. Pr. 14. 16. 19. 20.	Syr. 10.
21. 23. 25. 28. 29. 31.	Rogationes 133. 147. 148
Proprium tenere licet	Rusticitas 423.
329.	S.
Prouidentia Dei 12. 13.	Sabbatum 174.
Syr. 16. 17. 40. Pr. 15.	Sacrificia Syr. 35. Pr.
21.	15. 21.
Prudentia Syr. 37. 7. 8.	Sales 415. 360.
19. 20. 39.	Sanctificatio Sabbati
Psalmi 95. 119.	175.
Pudicitia 304.	Sanctus 160.
Pudor 220. 213. Syr	Sanctorum inuocatio 143.
42. 4.	Sanitas 301. Syr. 30.
Pupilli Pr. 23.	Sapientia 7. Syr. 1. 4. 6.
R.	15. 24. 20. 21. 33. Pr.
Rapina 335.	1. 2. 3. 4. 8. 9. 10. 13.
Religio Christiana 8. 9.	14. 16. 21. 24.
Syr. 1.	Scortatio 311.
Res familiaris & diuitie	Scurrilitas 423.
quomodo paranda &	Securitas 25. Syr. 5.
collocanda 340. 387. &	Seditio 236. Pr. 7.
deinceps. Syr. 11. 14.	Sedulitas 239. Syr. 3. 7.
Respublica 199.	10. Prouerb. 10. 12.
Ritus 179.	22. 28. 6.
Reuerentia 256. 276.	Senes Syr. 7. 25.
Syr. 8.	Seruus Syr. 7. 33. Pr. 17.
Rex, vide Magistratus	Simplicitas 376. 378.
vel princeps bonus.	Pago.
Risus 320. 416. 417.	Simu.

INDEX.

Simulatio 374. Pr. II. 26. Sobrietas 138. 322. Societas hominum in politijis 198. Sodalicia praua Syr. 8, 13. Pr. 13. 22. Sol Syr. 43. Somnia Syr. 34. Sophistica 376. Sortes Pr. 16. 18. Spes 43. Syr. 2. Pr. 13. 14. Sponsiones Syr. 8. 29. Pr. 6. II. 17. 20. 21. ΣΕΥΓΕ ΠΑΡΟΝΤΑ 273. ΣΟΖΥΑΙ ΦΥΣΙΚΩΝ 207. 129. Syr. 22. Studia literarum Syr. 39 Stultitia 9. Syr. 21. 22. 27. Superbia 57. & deinceps. Syr. 10. 21. Pr. 10. II. 13. 14. 15. 16. 29. Superstitio 194. Stuprum 312. ΣΥΦΘΕΡΩΝ 214. Salomon Syr. 47. Samuel Syr. 46.	Sem, Seth. Syr. 49 T. Taciturnitas 404. Syr. 20. 23. Pr. 17. Talionis poena Syr. 28. Temperantia 322. 323. & ita deinceps. Syr. 31. 32. 19. 38. Tempora mora 69. Tempora precessionum 142. Thraſybulus 286. Timor Dei 21. 22. Syr. 1. 5. 7. 33. 41. Pro. 10. 14. 19. Traiani Imp. Candor 292. Tributa 229. 203. Tristitia Syr. 30. 38. Pr. 12. 14. 15. 18. Tyrannis 235. V. Valetudinis cura 301. Syr. 38. 32. 31. Vanitas 372. 392. Veritas 351. & deinceps.

I N D E X.

ceps, Syr. 5. 7. Pr. 12. Vera prædicatione 123. 124. Verba Notitiæ 18. Verbum Dei Syr. 24. 15. 20. 33. Pr. 30. 2. 3. 4. 8. &c. Verecundia 317. 318. Syr. 32. Vespasiani auaritia 345. Vestitus 267. Syr. 19. Victoria in bello Pr. 21. Vigilantia 240. 139. Vindicta 10. Vinum Pr. 31. Virginitas 305. Virtutum dignitas 433. Virtutum notatio 438. Virtutis definitio 444.	445. & deinceps. Vocationis labores quomodo fiant saluta- res 242. Syr. 10. Voracitas 326. Syr. 31. 38. Urbanitas 413. 414. & deinceps. Usura Pr. 28. Vsus facit artificem Syr. 34. Vxorum virtutes 164. 213. 214. Syr. 26. 37. 41. Pr. 31. 12. 14. 18. 19. Z. Zelus 297. 298. Zorababel Syrac. 47.

F I N I S.

FSLEBIÆ

*Typis & Sumptibus Henningi
Grosij Bibliopolæ Lipsensis.*

*Excudebat
Bartholomæus Hörnigk*

1598.